

ૐ શ્રીજિનાયનમઃ

શ્રીસમયસાર નાટક વનારસીદાસ કૃત ગુજરાતી
જાપામાં અર્થ સહિત પ્રારંભઃ

ઉપોદ્ધાત.

આ ગ્રંથની દિગંબરી વનારસીદાસે શુદ્ધ હિંદુસ્થાની જાપામાં પદ્યાત્મક ગ્રંથરૂપ રચના કરીઠે. એ ગ્રંથકર્તા પોતે મહાપંક્તિ તથા કવીશ્વર હોવાથી વિવિધ પ્રકારની વંદરચના કરીને તેણે પોતાની શ્રેષ્ઠ કૃતિ દેખાડી આપીઠે. પદલાલિત્યતા તથા અર્થ ગૌરવતાદિક જે કાવ્યના સારા ગુણ વર્ણન કહ્યાઠે, તે આ ગ્રંથની કવિતામાં સારી રીતે દીઘામાં આવેઠે. અલંકારચક્રે કવિતા સારીરીતે રૂપિત કરીઠે. આ ગ્રંથ આધ્યાત્મિક વિષયવાલો હોવાથી આમાં માત્ર શાંત રસજ મુખ્ય ઠે પણ પ્રસંગાનુસારે વાકીના રસ પણ ક્વચિત્ દીઘામાં આવેઠે. જોકે આ ગ્રંથ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે નિન્હ વાદિકમાં ગણાયલા દિગંબરીનો રચેલોઠે, તોપણ એનો વિષય આધ્યાત્મિક હોવાથી તે સર્વને ઉપયોગીઠે; માટે આપુસ્તકમાં અમે નાખ્યોઠે. એ ગ્રંથની વ્યાખ્યા કોઈ રૂપચં દર્જી નામના પંડિતે કરીઠે, તે પણ હિંદુસ્થાની જાપામાં હોવાથી સર્વે જનને સમજ્યામાં આવે નહીં, માટે તેનો આશ્રય લઈને અમે ગુજરાતી જાપામાં વ્યાખ્યા કરી ઠે. વ્યાખ્યા કરતાં આદિમાં મંગલાચરણનો દોહરો કહ્યોઠે તે આપ્રમાણે:-

॥દોહાઃ॥-શ્રીજિન વચન સમુદ્ગકો, કૌલગિ હોઈ વલ્લભ; રૂપચંદ તોહૂ લિલે,
અપની મતિ અનુમાન. ॥ ૧ ॥

અર્થ:-વ્યાખ્યાકર્તા રૂપચંદર્જી કહેઠે કે, શ્રી જિનવચનરૂપ સમુદ્ગનો ક્યાંસુધો વ્યાખ્યાન થાય, તોપણ હું મારી મતિને અનુમાને લક્ષી જણાવું. ॥ ૧ ॥

હવે ગ્રંથકર્તા આરંભમાં મંગલાચરણરૂપ શ્રીપાર્શ્વનાથ સ્વામીની સ્તુતિ કરેઠે-
॥કવિત્ત્વ, ઇકતીસા સર્વ હસ્વાક્ષરઃ॥-કરમ જરમ જગ તિમિર હરન લગ, ઝરગ લલન
પગ શિવ મગ દરસિ; નિરલત નયન જલિક જલ વરલત, હરલત અમિતજલિક જન
સરસિ; મદન કદન જિત પરમ ધરમ હિત, સુમિરત જગત જગતસય ડરસિ; સજલ
જલદ તન મુકુટ સપત પન, કમલ દલન જિન નમત વનરસિ ॥ ૧ ॥

અર્થ:-જગમાં જે આઠ કર્મરૂપ તિમિર ઇટલે અંધકારઠે તેનું હરણ કરવાને
લગ ઇટલે સૂર્યરૂપ ઠે. જેના ચરણનેવિષે સર્પનું ચિન્હ ઠે. જે મોક્ષના માર્ગને દેખા
ડનારા ઠે. જેનેનેષ્ટ્રે કરી નિરલતાં કલ્યાણરૂપ જલ વર્ષે, તેણે કરી અમિત

के० प्रमाणविना जव्यलोक रूप सरोवर महा हर्षने पामेठे. जे कामदेवना ह्वय करनार ठे, अने जेनुं उत्कृष्ट सहज सुखरूप धर्मेने अर्थे जक्तजन स्मरण करी रह्यावे. तेथी तेनुं सव डरसिके० सात जयरूप जे शीत ठे, ते नाशी जायठे. जेनुं शरीर जलसहित मेघना जेबुं नीलवर्ण ठे. जेना मुकुटनेविषे सात फण ठे. जेणे कमठ नामे असुरनुं मान जंजन कछुंठे. एवा जिन के० श्रीपार्श्वनाथ जगवान, तेने बनारसीदास नमस्कार करेठे ॥ १ ॥

फरीथी विशेपे श्री पार्श्वनाथ स्वामीनी स्तुति करेठे.

॥ सर्वे लघु स्वरांत अक्षर युक्त ठप्पय ठंद. ॥ एने चित्रकाव्य पण कहेठे:-सकल करम खल दलन, कमठ सठ पवन कनक नग; धवल परम पद रमन, जगत जन अमल कमल खग; पर मत जलधर पवन, सजल घन सम तन समकर; पर अघ रज हर जलद, सकल जन नत जव जय हर; यम दलन नरक पद ठय करन, अगम अतट जव जल तरन; वर सवल मदन वन हर दहन, जय जय परम अजय करन. ॥ २ ॥

अर्थ:-सर्व कर्मरूप खलके० छुष्ट वेरीने दलवा वाला ठो. कमठ नामना महा मूर्ख असुर तेरूप पवन आगल मेरु पर्वतनी परे अरुग ठो. धवलके० निर्मल सिद्ध स्थानकनेविषे रमनारा ठो. जगतना लोकोरूपी उज्ज्वल कमलने विकस्वर करवाने अर्थे खगके० सूर्य जेवा ठो. एकांत नयवादी जे पर मत, तेरूप मेघने मटारवाने अर्थे पवनना जेवा ठो. जल सहित मेघ घटाना जेबुं श्याम जेनुं शरीर ठे. समकरके० उपशमना करनार ठो. परके० शत्रुरूप अघके० पाप रजने हरण करवाने मेघ जेवा ठो. जेने सकल लोक नमे ठे, अर्थात् त्रिजुवन पूज्य ठो. जन्म मरणरूप जे जव जय तेने हरण करनार ठो. लोकोना मृत्युने दलवावाला ठो. जव्य प्राणी अने नरक पदना ह्वय करनार ठो. अगम एटले अथाग अने अतटके० अपार एवो जे संसाररूप समुद्र तेने तरवावाला ठो. सर्व दोषोमां वरके० प्रधान अने दलवान जे कंदर्पवन, तेने बालवाने हरके० रुडना नेत्रनी अग्नि जेवा हे ! जगवान तमे जयवंता थाओ ! बली तमे परम अजय पदना करनार ठो, एटले जय जंजन ठो. ॥ २ ॥ आ ठप्पय ठंद वडे परमेश्वरना महीमां वरान कछुं. अने पोतां काव्य चातुर्य दर्शावुं ठे.

आ ग्रंथना कर्ता बनारसीदास कहेठे के जेना प्रसादथी परगसेन पिताने घेर जन्म थयो एवो हुं श्री पार्श्वनाथ जगवाननी स्तुति करूं.

॥ ५ ॥ श्कतीसाः॥-जिन्हके वचन उर धारत जुगल नाग, जये धरनिंदप द्रमा

वति पलकमें; जाके नाम महीमासें कुधातु कनक करे, पारस पापान नामी जयो हे खलकमें; जिनकी जनमपुरी नामके प्रभाव हम, अपने स्वरूप लख्यो जानसो जलकमें; तेई प्रभु पारस महारसके दाता अब, दीजे मोहि साता दग लीलाके ललकमें. ॥३॥

अर्थ:-ज्यारे श्री पार्श्वनाथ जगवाननी कुमारावस्थाहती त्यारे कोई एक समये श्री बनारसी नगरीविषे एक तापसनी साथे अज्ञानतपश्चर्यानी निर्जर्त्सना पूर्वक वाद थयो, ते प्रसंगे ते तापसनी धूषीमांनां लाकडांमां नाग ठे एवी रीते श्री पार्श्वनाथ जगवाने कहुं, ते वातने पेला तापसए गणकारी नही, तेथी ते लाकडां फोमीने ते नागने बाहेर कडाव्यो; पण ते अधवड्यो थयो हतो तेथी तडफनवा लाग्यो, तेना अंतना समयमां श्री पार्श्वनाथ जगवाने तेने " ॐ असिश्चाउसाय नमः " ए मंत्र संजलाव्यो ते वचन तेणे सारी रीते हृदयमां धारी लीधुं. एटलामां तेना शरीरनी शांति घई गई. तेना अंतना सारा परिणामोने लीधे ते धरणेंद्र थयो; तेनी स्त्री पद्मावती घई; ए कथा श्री पार्श्वनाथ चरित्रमां प्रसिद्ध ठे. ते अद्भुत महीमाने दर्शवतां ठां ग्रंथकर्ता उपमालंकारबडे पारसमणि थने श्री पार्श्वनाथना ए गुणनी सादृश्यता देवाडेठे:-

जेनां वचन हृदयनेविषे धारण करीने नाग थने नागणी ए वझे पलकमां धरणेंद्र थने पद्मावतीरूपे घयां. आर्ही नाग थने नागणी कहेवाची दिगंबरोनुं मत जा एवुं. श्वेतांबरी तो एक नागनेज कहेठे. वली पार्श्वपापान, खलक एटले डुनिया मां, प्रसिद्ध ठे, एटले पारस मणि नामना पापाणनो स्पर्श यतांज खोखंन नामनी कुधातु सोनुं चापठे. तो ए पापाणमां एवो महीमा किहांची उत्पन्न थयो ? तेनो उत्तर कहेठे:- पार्श्व एवुं नाम श्री पार्श्वनाथने तुल्य ठे. तेना महीमा घकी एटले मात्र पार्श्व एवुं नाम ठे ते नामनाज महीमायकी ते पार्श्वरूप पापाणमां थयो गुण थयोठे. वली जेनी जन्म पुरीनुं नाम बनारसी नगरी ठे, थने ग्रंथकर्ता कहे ठे के, मारुं नाम पण बनारसी हुं पान्यो. ते मात्र नामना प्रतावची में मारुं आत्मस्वरूप जाणी लीधुं. ते केवी रीते जेम प्रजात समयमां सूर्य पोताना रूपने जखरुमां स्वच्छ प्रकाशे ठे, तेनीपरे मारुं रूप पण प्रकाशी रहुं ठे. ए पण श्री पार्श्वनाथ जगवानना महीमानो प्रतापठे. तेज श्री पार्श्वनाथ जगवान महा शान्त रसने देवावाळा ठे. ते हृदये दग लीलाकी ललकमेंके० आंख मीचीने उघाडीए थयात् एक पलक मात्रनी मत्तानां मुजने आत्मसमाधिरूप साता थापो. एवी निवृत्ति सुन्ननी सूचना करी ठे ॥ ३ ॥

सिद्ध जगवाननी स्तुति करेठे:-

॥ अदिह्य वंदः॥- अविनारी अविकार, परम रसधाम हे; समाधान सरवंग, सदृज

अजिरामहै; शुरू बुरू अविरुद्ध अनादि अनंत है; जगत शिरोमणि सिद्ध सदा ज यवंत है ॥ ४ ॥

अर्थ:- जेनोविनाश नहीं, अने जेने कोई विकार लागे नहीं, एवो परम रस ए टखे कोई केवलीगम्य जे सहजानंद उत्कृष्ट शांतरस, तेना जे धाम एटखे घर ठे; माटे सर्वांगने विपे सहजनी जे अनंत सुखरूप समाधि तेणेकरी जे अजिराम ए टखे अति मनोज्ञठे. चौदराजलोकनी उपर विराजमान होवाथी सर्व दोषथी रहित शुद्धठे. सर्वज्ञता पाम्पाथी बुरू ठे. अने सर्वना ईश्वर माटे अविरोधठे, एवी अव स्थाप करी ते अनादि अनंत ठे. अने चउद राजलोकना उपर विराजमान ठे तेथी जगत्ना शिरोमणि ठे एवा जे श्रीसिद्ध जगवान ते सदासर्वदा जयवंत थाथ्यो ॥४॥

साधुरूप जगवाननी स्तुति करेठे:-

॥ सवेया इकतिसा:॥-ज्ञानके उजागर सहज सुख सागरसुगुण रतनागर वैराग रस जख्यो है; सरनकी रीत हरे मरनको जै न करै करनसों पीठ दे चरण अनुसख्यो है; धरमको मंडन जरमको विहंरुन जु, परम नरम ब्हे के करमसो लख्यो है; ऐसो मु निराज जुअ लोकमें विराजमान, निरखि वनारसी नमस्कार कख्यो है ॥ ५ ॥

अर्थ:- जे ज्ञाननो उद्योत करनार ठे. आत्मद्रव्यनुं जे सहजसुख तेना जे समुद्र ठे. अने सुगुनजे ज्ञान, दर्शन अने चारित्ररूप रत्नत्रयीनी आकर एटखे जे खाण ठे. पांच इंद्रियोना विषयनेविपे जे वैराग्य ते रूप रसेकरी जे परिपूर्ण थयाठे. कोई परिपह् आवीने प्राप्तथयाथी गृहस्थनीपरे जे शरणनी रीति राखे नहीं. आत्माने शाश्वतद्रव्य जाणीने जेणे मरणनो जयमुकी दीधो ठे. पांच इंद्रियोने पूव आपी तेना विषयोथी त्रिमुख थयाथकी जे चारित्रने अनुसख्या ठे; वली जेनो आश्रय लेवाथी धर्मपदार्थ विराजमान थाय माटे धर्मना मंरुन करनाराठे. मिथ्या मतिरूप जे जरम तेनुं विशेषेकरीने जे खंडन करनारा ठे; जे परम दयावान थईने कर्मोनीसाथे युद्ध करेठे. (दयावानने युद्धकरवुं संजवे नहीं तेम उतां कछुं ते माटे विरोधालंकार जाणी लेवो.) एवी विशेषताने लीधे जे मुनिराज एटखे इपीश्वर जुअ लोकमां पिस्तालीश लाख मनुष्य क्षेत्रविपे विराजमान ठे तेने हृदय कमलथी जो ईने वनारसीदास नमस्कार करेठे. ॥ ५ ॥

हवे पांच अनुव्रत लीधा ठे जेमणे एवा समकित्तीनी स्तुति करेठे.

॥ सवेया तेईसा:॥-जेद विज्ञान जग्यो जिनके घट, शीतल चित्त जयो जिम चंदन; केखि करै शिव मारगमे जगमांहि जिनेश्वरके लघु नंदन; सत्य स्वरूप सदा जिन्ह

कें प्रगट्यो श्रवदात मिध्यात निकंदन; संत दशा तिन्हके पहिचान करे कर जोरि वनारसि वंदन. ॥ ६ ॥

अर्थ:- जे मंदबुद्धि ठे ते जीव अने शरीरने एक करी जाण्टे; जेद जाणता नथी. पण जे समकित पाम्यो ठे, तेना हृदयमां जड अने चेतननुं जिन्न जिन्न ज्ञान थयुं ठे; एतुं जेदविज्ञान जाण्ट धवाची जेनुं चित्त चंदननी पेठे शी तख थयुं ठे; जे मुक्ति मार्गमां केल्लि करे एटले खेल करी रह्या ठे; आ जगत्मां श्री जिनेश्वरना जे न्हाना पुत्र ठे. अने साधु जे ठे ते सर्वज्ञपुत्र कहेवायठे, माटे ते मोटा पुत्र ठे. वली आत्मा सदा निश्चयेकरी सत्यरूपमांज ठे, पण मिध्यात्ववडे मळि न थईरखोठे. ते फरी सत्यस्वरूप जेनुं निर्मल प्रगटताने पाम्युंठे, अने मिध्यात्वनुं निकंदन थयुंठे, एटले मिध्यात्व रळुं नथी, चार अनंतानुबंधीनी जड तुटी गइंठे. एवी तेमनी शुद्धदशा उलखीने वनारसीदास वझे हाथजोडी वंदना करेठे. ए सर्वेयामां सम्यक्त्वनी हृदता वतावीठे. ॥ ६ ॥

पूर्ण सम्यक्त्व दशावबानेअर्थे फरी तेनीज स्तुति करेठे.

॥ सर्वेया इक्षतीताः॥-स्वारथके साचे परमारथके साचे चित्त, साचे साचे बेन कहे सा चे जेनमतीहै; काहुके विरोधी नांहि परजायबुद्धि नांहि, आतम गवेपी न ग्रहस्थहै न पती है; सिद्धि रिद्धि वृद्धि दीसि घटमें प्रगट सदा, अंतरकी लक्षसों अजाची लक्षपती है; दास जगवंतके उदास रहै जगतसों, सुखिया सदीव ऐसे जीव समकिती है. ॥७॥

अर्थ:- जेनी स्वार्थ एटले आत्मा पदार्थनेविपे साची प्रतीति ठे. तथा परमार्थ ते मोक्ष पदार्थनेविपे साची प्रतीति ठे. जेनुं चित्त निर्मल ठे. जे सत्यवचनना बोख नारा ठे. जे साचा जिनमतने ग्रहण करी रह्याठे. जेनुं मन कल्पना करतुं नथी. केम के, ते साते नयनुं शुद्धस्वरूप जाण्टे तेथी कोईना दर्शनना विरोधी नथी. जेम चौध-मतानुसारी पर्याय बुद्धिवाळा ठे पण डव्य बुद्धिवाळा नथी, तेथी जीवने क्षणजंगुर मानेठे, तेम समकितीपर्याय बुद्धिवंत नथी. पण आत्मडव्यनी गवेपणा करनार ठे, तेथी तेने परवस्तुमां मोह नथी; माटे ग्रहस्थ पण नथी, अने महा व्रत लीधा नथी तेथी यति पण नथी. पोताना घटनेविपे शुद्ध आत्म डव्यने सिद्धसमानज जुएठे. तेथी घटमांज प्रगट सिद्धि देखेठे. अने ज्ञानदर्शन चारित्ररूप रिद्धिनी वृद्धि जेना घटमां सदा प्रगट देखायठे. जे अंतर परमात्मा देव ठे तेनुं जेने लक्ष थयुं ठे तेथी अयाची एटले कोईनी पासे कांई मागे नही, एवा लक्षपति ठे. वलीजे ए पूर्वोक्त प्रकारना प्रगट स्वरूपने पामेला श्री वीतराग जगवंतने पामीने तेना दास थयाठे;

અને જતુગથી ઉદાસ રહેવે. જે આર્ત અને રોડુ એ વે ધ્યાનથી વિમુક્ત થયાવે, તેથી સદેવ સુખની સન્મુખ થયાવે, એવા સમકિતી જીવ મહા સુખમયી વે. ॥ ૪ ॥

ફરી પોતાના ઊઘાસથી સમકિતીની સ્તુતિ કરેવે:-

॥ સવૈયા શ્કતીસા:॥-જાકે ઘટ પ્રગટ વિવેક ગનધરકોસો, હિરદે હરખ મહા મો
હકોં હરતુ હે; સાચો સુખ માને નિજ મહીમાં અમોલ જાને, અપુહીમં આપનો સુજાવલે
ધરતુ હે; જેસે જલ કર્દમ કતક ફલ નિદ્ર કરે, તેસે જીવ અજીવ વિલગ્ન કરતુ હે;
આતમ સગતિ સાધે જ્ઞાનકો ઉદો આરાધે, સોઈ સમકિતી જવસાગર તરતુ હે ॥ ૫ ॥

અર્થ:- જેવી રીતે “ ઉપ્પનેવા, વિગમેવા, ધુવેવા, ” એ પ્રણ પદ સાંજલીને ગણ
ધરના હૃદયમાં પ્રગટ વિવેક ઉત્પન્ન થાયવે; અને અર્થનેવિપે કોઈ સંદેહ રહે નહીં.
તેથી રીતેજ સમકિતીના ઘટમાં વિવેક પ્રગટ થયોવે, તેણેકરી સ્વસ્થ થઈ પોતાના
હૃદયમાં આનંદને પામી મહા મોહને હરણ કરેવે. પોતાનું મિથ્યાત્વ છૂર કરીને સ
મ્યક્ત્વ કરેવે. હવે સમ્યક્ત્વની વ્યવસ્થા કહેવે:-જે વિપયસુખ વે તે તો અનિત્ય વે;
માટે છૂટા વે, અને સહજ સમાધિ સુખ જે વે તે શાશ્વતા વે તેથી તે સુખનેજ સાચું
માનેવે. અને પોતાનો જ્ઞાતારૂપ મહીમા અડોલ જાણેવે. તથા જ્ઞાન દર્શન અને
ચારિત્ર જે વે તે પોતાનો સ્વજાવ વે, તેને પોતામાંજ ધારેવે. પહેલાં જીવ મિથ્યાત્વ
વશામાં જીવ અને શરીરને એક કરી જાણતો હતો, અને દમણા જીવ અને અજી
વને નિદ્રાનિદ્રા લક્ષણે કરી જાણેવે. જેમ પાણી અને ચીકણ એકઠાં ઘર્ષણ થયોય,
તેને કતકફલનિર્મલીનું ચૂર્ણ નાલવાથી પાણી તથા કાદવને તે રેણુ નિદ્રાનિદ્રા
કરી નાલેવે, તેમ જીવ અને અજીવને જુદો જુદો લેવે. ચારિત્રમાં આત્માની
શક્તિને સાધે, અને મતિજ્ઞાન તથા શ્રુતજ્ઞાનનો ઉદય થવાની શ્રદ્ધા કરેવે. મતિ
અજ્ઞાન તથા શ્રુતઅજ્ઞાનને ગમાવી દિયેવે. તે સમકિતી જીવ જવસમુદ્ગનો તર
નાર કહેવાયવે; એ રહસ્ય વે ॥ ૬ ॥

હવે સમકીત પામ્યાઠતાં મિથ્યાત્વદષ્ટિમાંજ રહેવે, તેનું વર્ણન કરેવે.

॥ સવૈયા શ્કતીસા:॥-ધરમ ન જાનત ઘલાનત નરમરૂપ, ઘોર ઘોર ઘાનત લરાઈ પઠ
પાતકી, જૂલ્યો અજિમાનમેં ન પાઠં ધરે ધરનીમેં, હિરદેમેં કરની વિચારે ઊતપાતકી,
ફિરેડાવાડોલસેં કરમકે કલોલનમેં, વેરહી અવસ્થાસોં વયૂલાકેસે પાતકી, જાકી
ઠાતી તાતી કારી કુટિલ કુચાતી જારી, એસો વ્રહ્મઘાતી હૈ મિથ્યાતી મહાપાતકી ॥ ૭ ॥

અર્થ:-જે વસ્તુના સ્વજાવરૂપ ધર્મને જાણે નહી, અને નર્મરૂપ મિથ્યાવાણીને
વશાણે; તથા ઠેકાણે ઠેકાણે, પોતાનું મત સ્થાપવાને પક્ષપાતની લગાઈ કરે અને
પોતાના અજિમાને જૂલ્યો ચકો ધરતી ઉપર પગ રાલે નહી, પોતાનેજ તત્ત્વવેત્તા

જાણે; (એમાં અધર પગવમેકરી ઉત્પ્રેક્ષાલંકાર જાણવો.) અને હૃદયામાં જેથી ઉત્પાત
 ઉપજે એવીજ કરણીનો વિચાર કરે, અને આ સંસારરૂપ સમુદ્રવિપે કર્મરૂપ, કલ્લો-
 લોના ધકાયે કરી ચારે ગતિમાં કામાનોલ્લસ કરતો પડે; જેમ વંટોલિયા વાયુમાં
 આવીગયું પાનડું આકાશમાં ઝમીને ઝમ્યાં કરે, પણ કોઈ ઠેકાણે સ્થિર થઈ ર
 હેતું નથી; તેવીજ એની અવસ્થા થઈ રહી છે. જેની ઠાતી રાગદ્વેષવડે તત્ત થઈ રહે;
 તે તાપે કરી કાલી ઇટલે માયા તેને રાક્ષવાધી કુટિલ થઈ રહે. અને કુવાતી
 ઇટલે જે માઠી વાતોનુંજ ચિંતવન કરી રહે, તથા પાપેકરી જરેલી છે માટે જારી જા
 ણવી એવી જેની ઠાતી છે, એવો વ્રહ્મવાતી ઇટલે આત્મવાતનો કરનાર મિથ્યાત્વી
 જીવ મહાપાતકયુક્ત છે ॥ ૯ ॥

॥દોહરા:॥-વંદો શિવ અવગાહના, અરુ વંદો શિવપંથ, જસુ પ્રસાદ જાપા કરો,
 નાટક નામે ગરંથ. ॥ ૧૦ ॥

અર્થ:-જિહ્વાં સિદ્ધનો અવગાહ થઈ રહ્યો છે, તે ક્ષેત્રને હું વંદન કરું, અને જ્ઞાન
 દર્શન ચારિત્ર એ મોક્ષનો પંથકે માર્ગ છે, તેને હું વંદન કરું. એ મંગલાચરણ કરી
 હવે પોતાનું પ્રયોજન કહે: -જેના પ્રસાદ થકી સમયસાર નાટક ગ્રંથ સંસ્કૃતમાં
 હતો તે પ્રાકૃત જાપારૂપ કરું. એ પ્રયોજન કહું. ॥ ૧૦ ॥

હવે આ ગ્રંથના અધિકારી વનારસીદાસ પોતેજ છે; અને એમાં કહેવા લાયક ન
 તાનું આત્મકલ્પ છે તેનું વર્ણન કરે: -કવિવર્ણન.

॥સવૈયા તેઈસા:॥-ચેતનરૂપ અરૂપ અમૂરતિ સિદ્ધ સમાન સદા પદ મેરો; નેહન
 હાતમ આતમ અંગ કિયો પરસંગ મહાતમ ઘેરો; જ્ઞાનકલા ઉપજી અવ મોહિ
 યુનનાટક આગમ કરો, જાસુ પ્રસાદ સપે શિવમારગ વેગ મિટે ઘટવાસ

અર્થ:-વાહ્યાત્મામાં અંતરાત્માને અને અંતરાત્મામાં પરમાત્માના સ્વરૂપને
 મારો નિશ્ચયરૂપ પદ કહેવા યોગ્ય થાય છે. તે ચેતનરૂપી અનુપમ અમૂરતિ સિદ્ધ
 માન છે. જો તે નિશ્ચયરૂપ પદ યુગું છે તો પછી તે પ્રગટ કેમ જાણવું નહીં. તેનો
 ઉત્તર એમ છે કે, મોહકર્મનું કોઈ એહવું મહાત્મ્ય છે, તે પ્રસંગથી આત્મકલ્પને આત્મ
 પ્રદેશનેવિપે મહાઅંધકારનો ઘેરો છે તેથી પ્રગટ લલાતું નથી. હમણાં જે જ્ઞાન કલા
 મુકને ઉપની છે તે કલાનો અંશ પ્રગટ થયો છે. તેથી નાટક સિદ્ધિ થઈ જાય છે.
 કરું, જે આગમના પ્રસાદવડે મોક્ષમાર્ગ સિદ્ધ થાય અને જલ્દીથી મોક્ષ
 વસવાનું મટી જાય, ઇટલે અશરીરપણું સિદ્ધ થાય. ॥ ૧૧ ॥

હવે આ ગ્રંથનું ગૌરવપણું વતાવીને કવિરાજ પોતાની કૃતિને સમર્પી દે
 ઘુતા જણાવે છે:- સધુતા વર્ણન:-

॥सवेया इकतीसाः॥—जेसे कोउ मूरख महासमुझ तरिवेको, जुजानिसों उद्यत जयो हे तजि नावरो; जेसे गिरिउपरि विरपफळ तोरिवेकों वामन पुरुष कोउमंग उता वरो; जेसे जखकुंरुमें निरखी शशि प्रतिविंब ताके गहिवेकों कर नीचो करे नावरो; तेसं मे अक्षपबुद्धि नाटिक आरंजकीनो, गुनीमोहि हसंगे कहेंगे कोउ वावरो ॥११॥

अर्थः—जेम कोई मूरख मनुष्य महासागरने तरवा चाहे अने वाहाणने ठोडी हाथबडे तरवानो उद्यम करे, तो कार्य केमवने; जेम कोई वामन पुरुष होय अने पहाड उपर गृह होय तेनां फलनोडवाने उतावलो थको उमंग करे, ते कार्य केयी रीते वनी शके? वसी एक प्रीजो दृष्टांत कहेते के, जेम पाणीना कुंरुमां चंडनुं प्रतिविंब पड़ेयुं जाईने कोई नादान तेने साचो चंड समजी हाथ नीचो करे तो तेना हाथमां चंडमा केयी रीते आवे? तेमज हुं अक्षपबुद्धि हुं, अने आवा नाटकप्रंथनो आरंज में कीपो ठे. ते मारोआरंज सफळ नही यशे तेवारे बीजा गुण पान पुरयो कदेशेके, जुउं आ प्रंथनो आरंज करेते एवुं कहीने गुणीजनो मने पावरो जाणी दृशी काटशे ॥ ११ ॥

पसी ए कार्य करवाने साहस करेते पुनः

॥सवेया इकतीसाः॥—जेसे कोउ रतनसों बांध्यो हे रतन कोउ, तामें सूत रेशमकी दोरी पोइ गई हे, तेसे बुद्धीटीका करीनाटिक सुगम कीनो तापरि अक्षप बुद्धि सुद्धि परिनिर्द्ध हे; जेसे फाटु देसके पुरुष जेसी जाया कहे, तेसी तिनहुंके बासकनी सिखलई हे, तेसे ज्यो गरंयको अरथ कयो गुरु यों हमारी मति कहिवेकों सावधान गई हो ॥१२॥

अर्थः—जेम कोई हीरानी कणीवने कोई कठण रतनने आगलप्रीवींधी राग्युं होय, ने ते पटी तेमां पटुयो रेशमनी दोरी परोवे ते सुगम चाखीजाय तो तेम आ कार्य पण यशे. केमके मुनि अमृतचंद अने पंडिराजमख जेवा पंडितो थया तेमणे आ १ टीका बासबांधमां करीने आ नाटकप्रंथने सुगम कयोठे, तो तेउपर मा २ बुद्धि ठे तोपण आ प्रंथमां सुधी रीते परणमी गई ठे, तेयी आ कार्य महारी समयांनो दृष्टांत देखाहुं तुं:— जेम कोई देशनो बसनारो पुरुष पो देशजापामां घोसे अने तेनो बासक होय नेपण तेनीपामे रहेनोयको ते जाया ३ से ठे; तेमज आ कार्य पण ठे. केमके मारा गुरु आ प्रंथनो अर्थ मने क ४, तेज प्रमाणे आ प्रंथनो अर्थ केहेवाने मारि बुद्धि सावधान गईठे. एटसे ५ कहेलो पथाताप मटो ॥ १२ ॥

द्वे पोनाना सामर्थ्यनुं कारण बतावेते.

॥सवेया इकतीसाः॥—कयहों मुनति व्हें कुनतिको बिनास करे, कयहों विमल ज्यो

तिथंतर जगति है; कवहों दया वहे चित करत दयालरूप, कवहों सुखालसा वहे लोच न लगति है; कवहों कि आरती वहे प्रभु सन्मुख आवे, कवहों सु नारती वहे बाहरि वगति है; धरे दसा जैसी तव करे रीतितैसी एसी, हिरदे हमारे जगवंतकी जगति है॥१४॥

अर्थ:-अमारा हृदयमां जगवंतनी जक्ति रहीठे, ते क्यारेकतो सुमतिरूप थईने कुमतिनो नाश करेठे, क्यारेक अंतरविषे ते जक्ति विमल ज्योतिरूप थईने जायत थायठे, अर्थात् सम्यक्त्व-चेतना तेज जगवंतनी जक्ति ठे; क्यारेक तेज जक्ति दयारूप थईने चितने दयारूप करेठे, अने क्यारेक ते जक्ति पोताना आत्मईश्वरने जो वानी लालसा के० लगन थकी, एटखे लखलागवामां, लोचनोने स्थिर करेठे. अने क्यारेक तो ते जक्ति आरति के० अति रंगेकरी प्रभु सन्मुख थई रहेठे (वीजे अरथे प्रभु सन्मुख आरति करेठे ते) अने क्यारेक तो ते जक्ति सुनारती के० जखी वाणीरूप थईने बाहार वगति के० शब्द करी रहेठे. जेवी जेवी दशा धारेठे ते वारे तेवी तेवी रीतनी करनारी ठे, ते एवी जगवंतनी जक्ति अमारा हृदयमां वसी रहीठे तेथी आ नाटकग्रंथ रचनारूप कार्यमां पण एक जगवंतनी जक्तिज कारण ठे. एतात्पर्यार्थ ठे. ॥ १४ ॥

हवे आ ग्रंथनो महीमा वर्णवेठे. अथ नाटक वर्णन:-

॥सवैया इकतीसाः॥-मोख चलवेकों सोन करमको करे वोन, जाको रस जौन बुध लोन ज्यों घुलति है; गुनको गरंथ निरगुनको सुगम पंथ, जाको जस कहत सुरेश अ कुलित है; याहीके जु पठी सो उडत ज्ञान गगनमें, याहीके विपठी जन जालमें रुलत है; हाटकसो विमल विराटकसो विसतार, नाटक सुनत हीय फाटक खुलत है॥१५॥

अर्थ:-जेम जला सुकनवरे कार्य सिद्धि थायठे, तेम आ ग्रंथपण मोक्षमार्गे चाल नारने कार्यसिद्धिनो करनार ठे; तथा आ ग्रंथ कर्मरूप केफनी जाल काढवाने वमन करवानुं थोपध ठे; अने जैन ग्रंथनो रस ठे ते रस जौन के० पामिने तेमां पंक्ति लोक लौननीपरे गर्क थईरहा ठे. वलीजेमां गुणजे ज्ञान दर्शन चारित्र तेनी ग्रंथ के० रचनाठे; परमतिनी अपेक्षाये निर्गुण जे मोक्षपद तेनो सुगम पंथ ठे. ते निर्गुण कहेवो ठे, जेनो यश अक्षय सुख ठे; जेने कहेवाने इंद्र पण अकलायठे अने आ ग्रंथनो जेणे पक्ष लीधो ठे, ते तो आ ग्रंथरूप पांखना प्रजावधी ज्ञानरूप आकाशमां पक्षीनी परे उडी रह्याठे अने जे आ ग्रंथना विपक्षित ठे ते पांखरहित पक्षीनी परे जगतरूप पाराधिनी जालमां रुली रह्याठे; तेमाटे आ नाटकनाम ग्रंथ ते हाटक ए टखे सुवर्णसमान ठे; अने जेम गीता ग्रंथमां श्रीकृष्णे बैराटरूप महोटा विस्तारे करी

દેખાણું તેણે આ ઘંચ પણ વિસ્તારવંત છે, એવા આ નાટક ઘંચને શ્રવણ કરતામાં દે
યાનાં કમાન તે પાટક કેવું સુઝી જાયતે ॥ ૧૫ ॥

॥દોદરાઃ॥-કદ્દોં શુરૂ નિદ્દેએ કયા, કદ્દોં શુરૂ વિવહાર; મુક્તિ પંથ કારન કદ્દોં,
અનુજોનો અધિકાર ॥ ૧૬ ॥

અર્થ:-જે શુરૂ નિશ્ચયરૂપ કયાતે તે કદ્દીશ. અને શુરૂ વ્યવહાર જે છે તે પણ
કદ્દીશ અને મુક્તિ પંથનું કારણ જે છે તે પણ કદ્દીશ અને અનુજવનો જે અધિકાર
તે તે પણ હું કદ્દીશ ॥૧૬॥

અનુજવ પદાર્થનું લક્ષણ કહેતે:- અનુજવ વર્ણન

॥ દોદરાઃ ॥ યન્નુચિચારત વ્યાવરે, મન પાવે વિશ્રામ; રસ સ્વાદન મુલ્ય ઝપજે, અ
નુજો પાકો નામ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ:-અજાણીમનુ જાણવાને મનમાં વિચાર કર્યાથી તથા તેનું ચિંતન કર્યાથી
મન યોજનાં યોજનાં મ્પારે મનમાં ઠીક ગરે, ત્યારે સત્ય સમજ્યાના રસનો સ્વાદ પ્રાપ્ત
પાપ ને સોપી મુલ્ય ઝપજે તેનું નામ અનુજવ છે ॥ ૧૭ ॥

॥દોદરાઃ॥-અનુજો રતન ચિંતામણિ, અનુજો દે રસરૂપ; અનુજો મારગ મોલ્લકો,
અનુજો મોલ્લ સરૂપ ॥ ૧૮ ॥

અર્થ ॥ અનુજવ જેવું તેજ ચિંતામણિ રત્ન છે, અને તેજ અનુજવ રસાયનની કુપી
તે; અનુજવ તેજ મોલ્લનો મારગ છે અને અનુજવજ મોલ્લ સરૂપ છે ॥ ૧૮ ॥

અનુજવ મદ્દીમા.

॥સવેપા દ્વકનીમાઃ॥-અનુજોકે રમકોં રમાયન કદ્દન જગ, અનુજો અન્યાસ વહે
તોરપકી ઠોર દે; અનુજોકી જો રમા કદ્દાવે સોદે પોરસા મુ, અનુજો અધોરસા
મુ ઠરપકી દોર દે; અનુજોકી કેસી વહે કામધેનુ ચિત્રાવેસી, અનુજોનો સ્વાદ
પંચ અમૃતરોં કોર દે; અનુજો કરમ તોરે, વગ્મમાં પ્રીતિ જોરે, અનુજો સમાન
ન ધરમ કોઠે આર દે ॥ ૧૯ ॥

અર્થ:-જમનવાસી સોફ અનુજવના રસને રમાયન કેદ્દેતે, કેમકે જેમ રસાયન
હોદ્દાનું સુવર્ણ કરેતે. તેમ અનુજવ જેવું તે મિષ્ટાન્નને ફેટીને સમ્પન્ન કરેતે; જેમ
તીર્થની ઠોર જવાઈ અચારન હોય તે પાવન ચાલેતે. તેમ ઘંચવિષે અનુજવનો અ
ન્યાસ તે અજાણને જાણ કરેતે. અને અનુજવની જે રમા કેવું દૃશ્યી તેદ્દજ સુવર્ણ
પોરમા છે, પરંતુ અનુજવની ઠલ્લિ છે, તે મોલ્લ પોરમાની વરે વૃદ્ધિ પામેતે. અને
અધોરસા કેવું પાતાણ સોફ, તે પણ અનુજવ રૂપમાં છે, અને ઝલ્લે સોફની દોર તે પણ

अनुजवरूपमांज ठे, एटले अनुजवमांज स्वर्ग नरक ठे, अने अनुजवनी केलि के० र-
मत ते कामधेनुरूप ठे, ते आपणीकृद्धिने वधारनारी ठे, अने ते अनुजवनी जे केलि
उ ते अक्षय कृद्धि करवाने चित्रावेली ठे, अने अनुजवनो स्वाद ते पंचामृतना कौर
के० घ्रास जेवो ठे. अनुजव करमने तोढेठे, ने परमात्मानी प्राप्ति जोढे ठे; एटले अनु
जवची खोजतां परमात्मानी प्राप्ति धायठे; तेथी सर्व धर्म धारण करवामां अनुजव जेवो
वीजो कोई धर्म नची. एटले अनुजव ज्ञान जाणवाचीज मोक्ष मार्ग नजीक ठे. ॥१९॥

हवे अनुजव साधवाने ठ डव्यनुं वर्णन करेठे. तेमां प्रथम जीव डव्य वर्णन:-

॥ दोहराः॥- चेतनचंत अनंत गुन, पर्यय सकति अनंत; अखख अखंडित सर्वगत,
जीव दरववीरस्तंत ॥ २० ॥

अर्थ:-जाणवा मात्रने चेतन कहेठे तद्रूप शक्तिमान ठे, जेना अनंत गुण ठे. जेमां
पर्याय के० नामांतरपणुं पामवानी अनंत शक्ति ठे, इंद्रिय अगोचर ठे, तेथी अखक
ठे, देहना खंड धाय पण आत्मा अखंकित ठे, सर्व लोकमां जख्यो ठे तेथी सर्वगत
ठे, एवुं जीव डव्यनुं स्वरूप ठे. ते कह्यो. ॥ २० ॥

हवे पुजल डव्यनुं लक्षण कहेठे. अथ पुजल डव्य यथा:-

॥दोहराः॥- फरस वर्न रस गंधमय, नरद पास संताण; अणुरूप पीपुजल दरव, नज
प्रदेश परमान ॥ २१ ॥

अर्थ:-स्पर्श वर्ण रस गंध ए गुणमय सदा रहे, नरद जे सोगठीरूप राग तेना
पासामां सूक्ष्म, घृत, अख, चतुरख, आयत ए पांच संस्थान ठे; तेथी एनुं नाम संस्थान
ठे. पोत पोतानी वर्गणा योग्यरूप ग्रहण करे, तेथी ए पुजल डव्य अनुरूपी अथवा पर
माणुरूपी ठे. जेम आकाशप्रदेश अनंत ठे, तेम ए पण अनंत प्रमाण ठे ॥ २१ ॥

हवे धर्म डव्यनुं लक्षण कहेठे. धर्म डव्य यथा.

॥दोहराः॥- जेसै सखिख समूहमें, करै मीन गति कर्म; तैसै पुजल जीवको, चल
न सहार्ध धर्म. ॥ २२ ॥

अर्थ:-जेम पाणीना जरावमां माठवुं गमन क्रिया करेठे, तहां क्रियानो कर्ता मा
ठवुं ठे, अने सखिख समूह जे पाणीनो जराव ते क्रियानो साधक ठे तेम पुजलडव्य
नी तथा जीवडव्यनी चलन क्रियानो साधक धर्मास्तिकाय डव्य ठे. ॥ २२ ॥

हवे अधर्मास्तिकाय डव्यनुं लक्षण कहेठे. अधर्म डव्य यथा:-

॥दोहराः॥- ज्यो पंथिक ग्रीपमसमै, वैठे ठाया मार्हि; त्यो अधर्मकी चूमिमैं, जड
चेतन ठहरांहि. ॥ २३ ॥

अर्थ:-जेम कोई वटेमार्थ वेसवानी क्रियानो कर्ताठे, ने क्रियानी साधक ठाया ठे,

તેમ અધર્માસ્તિકાયની જૂમી કે^૦ અથગાહના તેમાં જન્મ જે પુન્યને ચેતન જે જીવ તે ઘને સ્થિર થાયલે, તેથી અધર્માસ્તિકાય ડ્રવ્ય સ્થિરતાનું કારણ છે. ॥ ૨૩ ॥

દ્વે આકાશ ડ્રવ્યનું લક્ષણ કહેલે. આકાશ ડ્રવ્ય યથા.

॥દોહરાઃ॥—સંતત જાકે ડદરમેં, સકલ પદારથ વાસ; જો જાજન સવ જગત્કો, સોડ દરય આકાશ. ॥ ૨૪ ॥

અર્થ:—સંતત કે^૦ નિરંતર જેના ડદરમાં સમસ્ત પદાર્થ વસી રહ્યાલે, અને જે સર્વ જગત્નું જાજન કે^૦ આધારજૂત છે, તે આકાશ ડ્રવ્ય જાણવું. ॥ ૨૪ ॥

દ્વે કાલ ડ્રવ્યનું લક્ષણ કહેલે. કાલ ડ્રવ્ય યથા.

॥દોહરાઃ॥—જો નવકરિ જીરન કરે, સકલ વસ્તુ થિતિ ઠાન, પરાવર્તવર્તન કરે, કાલ દરય સો જાન. ॥ ૨૫ ॥

અર્થ:—જે ડ્રવ્ય ઘટે સઘસી વસ્તુની સ્થિતિ ઘંધાય પટલે પેહેલાં સકલ વસ્તુને નયી પતાયે, ને પઠરાંગેની તે સઘસીને જુની કરી દેગાલે, અને ડલટ પાલટ વર્તી પયાની વશાપરે ને કાલ ડ્રવ્ય જાણવું. ॥ ૨૫ ॥

દ્વે આ પ્રંપમાં પહેલા લાપક નવ તત્ત્વ છે તેનું વર્ણન કરેલે:—તેમાં પ્રથમ જીવત્ત્વની સમજ પાડેલે. નવતત્ત્વ વર્ણન, જીવતત્ત્વ યથા.

॥દોહરાઃ॥—સમતા રમતા ડરપતા, જ્ઞાયકના મુલ્લજાસ; વેદકતા ચેતન્યતા, એ સવ જીવ વિલાસ. ॥ ૨૬ ॥

અર્થ:—સર્વ જીવ ઘરાયર છે એ સમતા, ઘટઘટમાં રમી રહેલે એ રમતા, જીવે દિશે ગમન કરવું એ ડરપતા, સર્વ પદાર્થનો જાણનાર તે જ્ઞાયકતા, મુલ્લમય જાસે છે તેથી મુલ્લજાસ, મુલ્લજુઃવ વેદે એ વેદકતા, અને ચેતના ગુણથી ચેતન્યતા એ સ પસો જીવ તત્ત્વનો વિલાસ છે. ॥ ૨૬ ॥

અથ અજીવતત્ત્વ યથા.

॥દોહરાઃ॥—તનના મનના વચનતા, જડના જડ સંમેલ; લયુતા ગુરુતા ગમનતા, એ અજીવકે સેલ. ॥ ૨૭ ॥

અર્થ:—શરીરપણું, મનપણું, વચનપણું, જગત્તુમાં શેલનેલ, થવાપણું, લયુપણું, ગુરુ પણું, ગમનપણું એ સર્વ અજીવતત્ત્વના સેલલે. ॥ ૨૭ ॥

અથ પુણ્યતત્ત્વ યથા.

॥દોહરાઃ॥—જો વિશુદ્ધ જાવનિ વધે, અરુ ડરય મુલ્લ દોય; જો મુલ્લદાયક જગતમે, પુન્ય પદારથ, સોય. ॥ ૨૮ ॥

अर्थः—जे पदार्थ विशुद्ध परिणामधी वधे, अने जेनुं ऊर्ध्वमुख ठे, ऊर्ध्वगति एज चनेठे, जे पदार्थ जगत्मां सुखदायक ठे, ते पुण्य पदार्थ जाणवो. ॥ २८ ॥

अथ पापतत्त्व यथा.

॥ दोहराः॥—संकल्लेसि जावनि घघे, सहज अधोमुख होय; दुःखदायक संसारमें, पाप पदारथ सोय. ॥ २९ ॥

अर्थः—जे पदार्थ संक्लेश जाव वने कपायनीवृद्धिधी वधे, तेहजे जेनी गति नीची ठे, अधोमुख ठे, अने जगत्मां जे दुःखदायक ठे तेज पाप पदार्थ केहेवायठे. ॥ २९ ॥

अथ आश्रवतत्त्व यथा.

॥ दोहराः॥—जोई करम उद्योत धरि, होइ क्रिया रस रत्त; करपे नुतन करमको, सोई आश्रव तत्त्व. ॥ ३० ॥

अर्थः—जे कर्मनो उदय धरीने शुज तथा अशुज क्रियाना रसमां रत थई रहे, त्वारे नवां करमनुं करखे के० खेचवुं करे ते आश्रव तत्त्व केहेवाय. ॥ ३० ॥

अथ संघरतत्त्व यथा.

॥ दोहराः॥—जो उपयोग सरूप धरि, बरते जोग विरक्त; रोके आवत करमकों, सो हें संघर तत्त्व. ॥ ३१ ॥

अर्थः—जे शुद्ध उपयोग सरूपने धारीने मन वचन कायाना जोगधी विरक्त थको वत्ते अने नवां करम आवताने रोकी राखे ते संघर तत्त्व कहिये. ॥ ३१ ॥

अथ निर्झरातत्त्व यथा.

॥ दोहराः॥—जो पूरव सत्ता करम, करि पिति पूरण आठ, खिरवैकों उद्यत जयो, सो निर्झरा सराठ. ॥ ३२ ॥

अर्थः—जे पूर्य कासनेविपे आयुविना सात कर्म सत्तारूप ह्तां अने आयु कर्म वर्तमान कासमां सत्तारूप ठे तेनी स्थिति पूर्ण करीने पठी नीरस कर्मने विखेरवामां जे जीव उद्यमयंत थयो ए निर्झरानुं सदाण जाणवुं. ॥ ३२ ॥

अथ धंधतत्त्व यथा.

॥ दोहराः॥—जो नव कर्म पुरानसों, मिसे गंठि फिट होइ; सकति घटावै धंसकी, धंध पदारथ सोइ. ॥ ३३ ॥

अर्थः—जे नवां कर्म जुना कर्म साथे व्याधी मसे, अने तेनी गांठ हट धंधाय, अने व्यागस जतां ते कर्मना धंसनी शक्ति चढती पाय, ते धंध पदारथ केहेवाय. ॥ ३३ ॥

अथ मोक्ष तत्त्व यथा.

॥दोहाः॥—धिति पूरन करि जो करम, पिरे वंध पद जानि; हंस शंस उज्ज्वल करे,
मोक्ष तत्त्व सो जानि. ॥ ३४ ॥

अर्थः—जे कर्मनी स्थितिने पूर्ण करीने कर्मने खेरे के० ह्यकरी नाखे अने वंध
पद के० सत्तावन प्रकारे बंधस्थान तेने जानि के० जांगीने हंस के० परमात्माना
शंसने क्रमे उज्ज्वल करे तेज मोक्ष तत्त्व जाणवुं. ॥ ३४ ॥

हवे कवित्त ठंदमां पदार्थनी नाममाला एटखे प्रयोजनवाला नामनी नाममाला
लखी जणावेतेः—

अथ नाममाला सूचनिका मात्र लिख्यते. अथ समुच्चय वस्तुके नाम.

॥दोहराः॥—जाव पदारथ समय धन, तत्त्व वित्त वसु दर्व; इतिन अर्थ इत्यादि
वहु, वस्तु नाम ए सर्व. ॥ ३५ ॥

अर्थः—प्रथम सामान्यपणे वस्तुनां नाम कहेते. जाव, पदार्थ, समय, धन, तत्त्व,
वित्त, वस्तु, इव्य, इवीण, अर्थ, इत्यादि घणां वस्तुनां नाम ठे. ॥ ३५ ॥

अथ शुद्ध जीव इव्यके नामः—

॥सवैया इकतीसाः॥—परमपुरुष परमेश्वर परमज्योति, परब्रह्म पूरन परम प्रधान है;
अनादि अनंत अविगत अविनाशि अज, निरुद्ध मुक्त मुकुंद अम्लान है; निरा
बाध निगम निरंजन निर्विकार, निराकार संसार सिरोमनि सुजान है; सरब दरसी
सरबज्ञ सिद्ध साई शिव, धनी नाथ ईश जगदीश जगवान है. ॥ ३६ ॥

अर्थः—परमपुरुष, परमेश्वर, परमज्योति, परब्रह्म, पूर्ण, परमप्रधान, अनादिअनंत,
अव्यक्त, अविनाशी, अज, निर्द्वन्द्व, मुक्ति, मुकुंद, अम्लान, निराबाध, निगम, निरं
जन, निर्विकार, निराकार, संसारशिरोमणि, सुजान, सर्वदर्शी, सर्वज्ञ, सिद्ध, स्वामी,
शिव, धनी, नाथ, ईश, जगदीश, जगवान, कहीये. ॥ ३६ ॥

हवे कर्म व्यास अशुद्ध जीव इव्यना नाम कहेतेः—संसारी जीव इव्यके नाम.

॥सवैया इकतीसाः॥—चिदानंद चेतन अखख जीव समसार, बुद्धरूप अबुद्ध अशुद्ध
उपयोगी है; चिदरूप स्वयंभू चिन्मूर्ति धर्मवंत, प्राणवंत, प्राणि जंतु चूत जव
जोगी है; गुणधारी कलाधारी ज्ञेयधारी विद्याधारी, श्रंगधारी संगधारी जोगधारी जोगी
है; चिन्मय अखंरु हंस अपर आतमराम, कर्मको करतार परम विजोगी है. ॥ ३७ ॥

अर्थः—चिदानंद, चेतन, अखख, जीव, समसार, बुद्धरूप, अबुद्ध, अशुद्ध, उप-
योगी, चिद्रूप, स्वयंभू, चिन्मूर्ति, धर्मवंत, प्राणवंत, प्राणी, जंतु, चूत, जवजोगी, गुण

धारी, कलाधारी, ज्ञेयधारी, विद्याधारी, अंगधारी, संगधारी, योगधारी, योगी, चिन्मय अखंभ, हंस, अक्षर, आत्मराम, कर्मकर्त्ता, परमवियोगी कहिये ॥ ३७ ॥

अथ आकाशके नाम:-

॥दोहा:॥-पं विहाय अंबर गगन, अंतरिक्ष जगधाम; व्योम वियत् नज मेघपथ,
ए आकाशके नाम ॥ ३८ ॥

अर्थ:-खं, विहाय, अंबर, गगन, अंतरिक्ष, जगधाम, व्योम, वियत्, नज, मेघ-
पथ, ए आकाशनां नाम ॥ ३८ ॥

अथ कालके नाम.

॥दोहा:॥-यम, कृतांत, अंतक, त्रिदश, आवर्त्ती मृतस्थान; प्राणहरन, आदित
तनय, कालनाम परमान ॥ ३९ ॥

अर्थ:-यम, कृतांत, अंतक, त्रिदश, आवर्त्तिक, मृतस्थान, प्राणहरण, आदित्य
तनय, एवां कालनां नाम ठे ॥ ३९ ॥

पुण्यके नाम यथा.

॥दोहा:॥-पुण्य सुकृत ऊर्ध्ववदन, अकर रोग शुच कर्म; सुखदायक संसारफल,
जागवर्हीर्मुख धर्म ॥ ४० ॥

अर्थ:-पुण्य, सुकृत, ऊर्ध्ववदन, अकररोग, शुचकर्म, सुखदायक, संसार फल,
जाग, वर्द्धिर्मुख, धर्म, ए पुण्यनां नाम ठे ॥ ४० ॥

अथ पापके नाम यथा.

॥दोहा:॥-पाप अधोमुख एन अध, कंप रोग दुःखधाम; कलिल कजुप किलविप
दुरित, अशुच कर्मके नाम ॥ ४१ ॥

अर्थ:-पाप, अधोमुख, एन, अध, कंप, रोग, दुःखधाम, कलिल, कजुप, किलविप,
अने दुरित, ए अशुच कर्मनां नाम जाणवां ॥ ४१ ॥

अथ मोक्षके नाम.

॥दोहा:॥-सिद्धतेत्र त्रिजुवन मुकुट, शिवमग अविचल आन; मोपसुगति वैकुंठ-
शिव, पंचम गति निरवान ॥ ४२ ॥

अर्थ:-सिद्धक्षेत्र, त्रिजुवनमुकुट, शिवमार्ग, अविचलस्थान, मोक्ष, मुक्ति, वैकुंठ,
शिव, पंचमगति अने निर्वाण ॥ ४२ ॥

अथ बुद्धिके नाम यथा.

॥दोहा:॥-प्रज्ञा धिपना सेमुखी, धी मेधामति बुद्धि; सुरति मनीषा चेतना, आशय
अंसविशुद्धि ॥ ४३ ॥

अर्थः—प्रज्ञा, धिपना, सेमुपी, धी, मेधा मति, बुद्धि, सुरति, मनीषा, चेतना, आशय, अंशविशुद्धि कहिये ॥ ४३ ॥

अथ विचक्षण पुरुषके नामः—

॥दोहाः॥—निपुण विचख विबुध बुध, विद्याधर विद्वान; पटु प्रवीण पंक्ति चतुर, सुधी सुजन मतिमान् ॥ ४४ ॥ कलावंत कोविद कुशल, सुमन दक्ष धीमंत; ज्ञाता सज्जन ब्रह्मविद्, तत्त्वज्ञ गुनीजन संत ॥ ४५ ॥

अर्थः—निपुण, विचक्षण, विबुध, बुध, विद्याधर, विद्वान, पटु, प्रवीण, पंक्ति, चतुर, सुधी, सुजन अने मतिमान् ॥ ४४ ॥ कलावान, कोविद, कुशल, सुमन, दक्ष, धीमंत, ज्ञाता, सज्जन, ब्रह्मविद्, तत्त्वज्ञ, गुणीजन अने संत ॥ ४५ ॥

अथ मुनीश्वरके नामः—

॥दोहाः॥—मुनि महंत तापस तपी, जिह्नुक चारित्रधाम; यती तपोधन संयमी, व्रती साधु रिपि नाम ॥ ४६ ॥

अर्थः—मुनि, महंत, तापस, तपी, जिह्नुक, चारित्रधाम, यति, तपोधन, संयमी, व्रती, साधु ए ऋषिनां नाम जाणवां ॥ ४६ ॥

दर्शनके नामः—

॥दोहाः॥—दरस विलोकन देखनो, अवलोकन ड्रिगचाल; खखन दृष्टि निरखन जु वन, चिंतवन चाहन जाल ॥ ४७ ॥

अर्थः—दर्शन, विलोकन, देखनुं, अवलोकन, ड्रिगचालन, खखनुं, दृष्टी, निरीक्षण, जोनुं, चिंतवन, चाहन, ने जालनुं ॥ ४७ ॥

शुरू ज्ञान तथा चारित्रके नामः—

॥दोहाः॥—ज्ञान बोध अथगम मनन, जगतज्ञान जगजान; संयम चारित आचरण, शरन वृत्ति धिरवान् ॥ ४८ ॥

अर्थः—ज्ञान, बोध, अथगम, मनन, जगज्ज्ञान, जगजान, संयम, चारित्र, आचरण, शरण, वृत्ति, धैर्यवान् ॥ ४८ ॥

अथ साचके नामः—

॥दोहाः॥—सम्यक् सत्य अमोघ सत, निसंदेह निरधार; ठीक यथारय उचित तथ, मिथ्या आदिअकार ॥ ४९ ॥

अर्थः—सम्यक्, सत्य, अमोघ, सत्, निसंदेह, निर्धार, ठीक, यथार्थ, उचित, तथ, मिथ्या आदि शब्दने अकार लगानीने बोलीये तो अमिथ्या शब्द थाय ते पण एनुं नाम जाणनुं ॥ ४९ ॥

अथ फूठके नाम:-

॥दोहाः॥-अजयारथ मिथ्या मृपा, वृथा असत्य अलीक; मुधा मोघ निष्फल वि
तथ, अनुचित असत अलीक ॥ ५० ॥

अर्थ:-अय्यार्थ, मिथ्या, मृपा, वृथा, असत्य, अलीक, मुधा, मोघ, निष्फल, वि
तथ, अनुचित, असत्य, अने, अलीक, ॥ ५० ॥ इति नाममात्रा समाप्ता.

अथ समयसारके द्वादश द्वार वर्णन:-

॥सर्वेया इक्ष्मीसाः॥-जीव निरजीव करता करम पुण्य पाप, आश्रव संवर निरजरा
बंध मोघ है; सरव विशुद्धि स्याद्वाद साधिसाधक दुश्वासद दुवार धरे समेसार
कोप है; दरवानुयोग दरवानुयोग छुरि करे, निगमको नाटक परम रस पोष है; ऐसो
परमागम बनारसी बखाने यामें, ज्ञानको निदान शुरू चारितकी चोप है ॥ ५१ ॥

अर्थ:-जीवद्वार, अजीवद्वार, कर्त्ता कर्म क्रियाद्वार, पुण्यपाप द्वार, आश्रवद्वार, सं
वरद्वार, निर्जराद्वार, बंधद्वार, मोक्षद्वार, सर्व विशुद्धिद्वार, स्याद्वादद्वार, साध्य सा
धकद्वार, आ समयसारना ए वार द्वाररूप कोप के० कोठार ठे; आ ग्रंथमां द्रव्या-
नुयोग के० द्रव्यनो विचारकरवो, पठी द्रव्यानुयोग छुर करवो, ने शुरू आत्मसत्ता
नोज विचार करवानुं अने निगमके० परमात्मानुं नाटक एमां परम शांतरसनो पोष
ठे, ए परम सिद्धांतने वणारसीदास बखानेठे. बखी आ ग्रंथमां ज्ञाननुं निदानके०
मूलविधरो तथा शुरू चारित्रनी चोखी क्रिया कही वताववानीठे ॥ ५१ ॥

अथ ग्रंथारंजको नमस्कार मंगलाचरण रूप.

॥दोहाः॥-शोजित निजअनुजुतियुत, चिदानंद जगवान; सार पदारथ आतमा,
सकल पदारथ जान ॥ ५२ ॥

अर्थ:-जे पदार्थ पोताना अनुभव युक्त शोजित ठे, चित्तके० चेतना अने आनंद
तेचिदानंद कहियें; तथा जगवान के० ज्ञानवंत ठे, एवो साररूप पदार्थ संसारमां
आत्मा ठे, जे समस्त पदार्थनो जाणनार महोदो इताता ठे ॥ ५२ ॥

अथ आत्मानुं वर्णन करी नमस्कार करेठे:-

॥सर्वेया तेईसाः॥-जो अपनी दुति आपु विराजत, हे परधान पदारथ नामी; चेतन
अंक सदा निकलंक महासुखसागरको विसरामी; जीव अजीव जिते जगमें तिनको गुन
ज्ञायक अंतरजामी; सो शिवरूप बसे शिवधानक, ताहि चिखोकनमें शिवगामी ॥ ५३ ॥

अर्थ ॥ जे पोतानी दुतिवगेज पोते विराजमान ठे, एटखे पोतापी पोते नासीरह्यो
ठे, एण पीजा पदार्थवडे जेनो जास पतो नपी एवो कोई प्रधान पदार्थ नामी प्र

સિદ્ધ છે. જેનું ચેતનરૂપ શ્રંક કે ૦ લક્ષણ છે; જે સદા નિકલ્લંક છે; નિરંજન છે; મહોટા સુખસમુદ્રમાં જેનો વિશ્રામ થઈ રહ્યો છે, એટલે એકાગ્રચિત્તે જે સદેજે સમાધિસુખમાં રમી રહ્યો છે; જગતમાં જેટલા જીવ અજીવ પદાર્થ છે, તે સર્વના ગુણનો ગ્રાહક છે, અને અંતરજામી છે. જે ઘટઘટમાં વિરાજમાન છે. તેહજ શિવરૂપ કે ૦ સિદ્ધરૂપ થયો થકો લોકાગ્રજાગે સિદ્ધાવસ્થામાં વસે છે; જેને જ્ઞાન દૃષ્ટિવડે જોઈને મુક્તિ ગામી જીવ નમસ્કાર કરે છે ॥ ૫૩ ॥

હવે જગવાનની વાણીને નમસ્કાર કરે છે. અથ જિનવાણી વર્ણન.

॥ સવૈયા તેજસાઃ ॥—જોગ ધરે રહિ જોગસુંજિદ્ધ અનંત ગુનાતમ કેવલ જ્ઞાની; તાસદે દ્રહસોં નિકસી સરિતા સમ વહે શ્રુત સિંધુ સમાની; યાતેં અનંત નયાતમ લછન; સત્ય સરૂપ સિદ્ધાંત વાલાની; બુદ્ધલલે ન લલે દુરબુદ્ધિ સદા જગમાંહિ જગે જિનવાની ॥ ૫૪ ॥

અર્થ:—જે વ્રણ યોગને ધારે છે તથાપિ તે મન વચન કાયના જોગથી પ્રથક્ રહે છે, અલિસ રહે છે, અને અનંત ગુણ પ્રગટતાને લીધે જેનો આત્મા કોઈ કેવલ જ્ઞાની પુરુષ છે તે કેવલ જ્ઞાનીના રૂદય રૂપ દ્રહ છે, તેમાંથી જે નદીરૂપ થઈને નિકલી તે શાસ્ત્રરૂપ સમુદ્રમાં જઈ નલી છે, જ્યાંથી અનંતા નય સ્વરૂપ લક્ષણ સત્ય સ્વરૂપે જિનજીયે સિદ્ધાંતમા વાલાની છે, એવી જે વાણી તે તો બુદ્ધિવંત તત્ત્વ દર્શી હોય તેજ લલે, અને દુર્બુદ્ધિ મિથ્યામતિ હોય તે લલે નહી, જાણે નહી, એવી જિનેશ્વરની વાણી જગતમાં સદા જાગૃત થઈ રહી છે. ॥ ૫૪ ॥

હવે જીવ દ્વારનો વિચાર લે છે, તે જીવ કવીશ્વર પોતેજ છે માટે પોતાની વ્યવસ્થા કહે છે. અથ જીવદ્વાર કવિ વ્યવસ્થા કથન:—

॥ ઠપ્પય ઠંદઃ ॥—હોં નિહચેં તિહું કાલ, શુદ્ધ ચેતનમય મૂરતિ; પર પરિનતિ સંયોગ, પ્રઈ જડતા વિસ્ફૂરતિ; મોહ કર્મ પર હેતુ, પાઈ ચેતન પર રથે; જ્યોં ધતૂર રસ પાન, કરત નર વહુ વિધ નથે, થવ સમય સાર ધર્નન કરત, પરમ શુદ્ધતા હોઢ મુજ; અ નયાસ ધનારસિ દાસ કહિ, મિટોં સદ્જ જ્રમકી અરુજ. ॥ ૫૫ ॥

અર્થ:—શુદ્ધ નિશ્ચયનયવગે અતીત અનાગત વર્તમાન કાલમાં હું શુદ્ધ ચેતના મય પિંડ હું, એહિજ મારી મૂર્તિ છે, તે એવી છે, ત્યારે શુદ્ધ સ્વજાવ ઠાંતીને વિજા વમાં કેમ પરિણમ્યો છે? એનો ઉત્તર કહે છે જે, કર્માદિક પરવસ્તુ છે, તેનું અહીં પ રિણમન થયું, તેથી તેની જડતા અહીં વિસ્ફૂરતિ થઈ, એટલે જડતા ફેલી. શિષ્ય પૂછે છે કે, એવો શુદ્ધ સ્વજાવ હતો ત્યારે પરપરિણતિ કેમ ગ્રહણ કરી? તેનો ઉત્તર, મોહ કર્મ રાગ દ્રેપ રૂપ જે છે તેજ પરદેતુ ઉલ્કૃષ્ટ કારણ પામીને ચેતન આત્મા પરની સાથે મોહિત થયો છે; તેનો દ્રષ્ટાંત કહે છે:—જેમ ધતુરાનો રસ પાન કરી મા

एत तरेहवार रीते नाचवा लागे, तेम अनादिनुं मोह कारण पामीने चेतन जे ठे ते पोतानो शुद्ध स्वभाव गंभीने विज्ञावधी मूर्ख पामी रहोठे. हवे समयसार के० आत्मानुं वर्णन करतांज मुळने परम शुद्धताना स्वभावनी ओखलाणथई एटखे शुद्ध स्वभावनी खबर पडी तेथी विज्ञावपणु नाश पाम्युं. तेथी अनायास के० घणा ग्रंथ बांचवानो प्रयास कीधा विनाज वणारसीदास ज्ञाता कहेठे, के सहज के० आत्माने संगे अनादिथी भ्रमनी अरुण ते मिथ्यामत मग्नता लागी रहीठे ते मारी मिथ्यामत मटी जाओ. ॥ ५५ ॥

हवे आ जीवनी शुद्धता ते आगमथी पामीये, माटे आगम वर्णवेठे. अथ आ गम व्यवस्था कथन.

॥सवैया इकतीसा॥—निहचेमें रूप एक विवहारमें अनेक, याही ने विरोधमें जगत् जरमायो है; जगके विवाद नासिबेको जिन आगम है, जामें स्याद्वाद नाम छद्मन सुहायो है; दरसन मोह जाको गयो है सहजरूप, आगम प्रमान जाके हिरदेमें आयो है; अनेसो अखंति अनुतन अनंत तेज, ऐसो पद पूरन तुरत तीन पायो है. ॥५६॥

अर्थ:—सर्व आगम ज्ञानरूप निश्चयनयमां एकरूप देखाय ठे, अने व्यवहार न यनी अपेक्षावडे अनेक रूप देखाय ठे; एण व्यवहार नयमां नयनो विरोध महोठो ठे, एज नय-विरोधमां जगत् जरमायुं ठे, अने एज भ्रमवने जगत्मां वादविवाद उपज्यो ठे, माटे जगत्तनो विवाद मटानवाने वचमां प्रमाणिक साक्षीरूप जिनेश्वरनो आगम ठे; जे आगममां स्याद्वाद नाम खेवाथी सर्वपदार्थनुं लक्षण सर्वने सो हावे ठे; स्यात् एटखे केवारेक ड्रव्य इष्टिए देखीए त्यारे ए नय साचोने केवारे क पर्याय इष्टिए जोइये त्यारे ए नय साचो; एवुं कहे थके शिष्य पुठेठेके एवो स्याद्वाद सहित जिन आगम प्रमाण ठे, त्यारे सर्वना दृश्यामां केम आवतो नथी? जे पुरुषनो अनादि काखनो मिथ्यादर्शनमोह गयो ठे, तेना दृश्यामां ए जिन आगम प्रमाणरूप आव्योठे, एण मिथ्यादर्शनमोहवाखाना रुदयमां ए आवे नही; हवे स्याद्वादना जाणनारने केवुं फल मखे ते कहेठे:—जे पद नय रहित ठे, एटखे नयनी पेठे नथी, केमके, नयतो एकांत ग्राही ठे, ते पूर्ण पदने केम ग्रहण करी शके? अने पूर्ण पद अखंतिठे, ने ते वली अनादि काखथी ठे, माटे अनूतन के० पुरातन ठे एवुं अनंत तेजवायुं पूर्ण पद तेने ते तुरत पाम्यो ठे ॥ ५६ ॥

हवे निश्चय अने व्यवहार नयने छीधे आगम कखो, तेवारे शिष्य पुठेठे के एवे नयमां कार्य सिद्धिकारी नय कयो ठे? तेनो उत्तर गुरु थापे ठे.

અથ નિશ્ચય વ્યવહાર કથન.

॥સંવેયા તેઈસાઃ॥—જ્યોં નર કોઝગિરે ગિરિસોં તિહિ, સોઝ હિતુ જુ ગહે દિઢ બાંદી, ત્યોં બુધકોં વિવહાર જલો તવલોં જવલોં શિવ પ્રાપતિ નાહી; યદ્યપિ યોં પર વાન તથાપિ સધે પરમારથ ચેતનમાંદી; જીવ અવ્યાપક હે પરસોં વિવહાર સુતો પરકી પરવાંદી ॥ ૫૭ ॥

અર્થ:—જેમ કોઈ પુરુષ પાહાડની ઉપરથી નીચે પડતો હોય ને ધીજો પુરુષ તેનો હાથ મજબુત જાણી રહી તેને પડતો અટકાવી રાખે તે તેનો હિત કરનાર કહેવાય; તેમ પંક્તિને જ્યાં રૂધી શિવસુખની પ્રાપ્તિ નથી થઈ, ત્યાં સુધી વ્યવહાર જલો ઠે; ઘટલે જોયા ગુણગાણાથી લઈને ચૌદમા શૈલેસીકરણ ગુણગાણાસુધી વ્યવહારતું આલંબન ઠે; યદ્યપિ એ રીતે વ્યવહાર આલંબન પ્રમાણ ઠે, તથાપિ પરમાર્થ જ્ઞાન દર્શન ચા રિઝનું શુરૂપણુ ચેતનમાંજ સધાય; ધીજાથી ન સધાય; અને જીવ જે ઠે તે પોતાના ગુણમયી ઠે, પોતાના ગુણમાં વ્યાપી રહ્યોઠે; પરંતુ પર કેળ કર્માદિક જડજીવ સત્તાથી ન્યારા, તે સાથે જીવ અવ્યાપક ઠે. અને વ્યવહાર ઠે તેતો પરની ઠાયામાં રહેઠે, એ ટલે પરની નિશ્રાવિના વ્યવહાર ન હોય માટે વ્યવહાર કરતાં નિશ્ચયનય શુરૂ ઠે॥૫૭॥

હવે શુરૂનિશ્ચયનયથી જે સમ્યગ્ દર્શન પ્રગટે ઠે તેની વ્યવસ્થા વિશેષપણે જાણ વાને અર્થે કહેઠે, અથ સમ્યગ્ દર્શન વ્યવસ્થા કથન.

॥સંવેયા શ્કતીસાઃ॥—શુરૂ નય નિહચે અકેલો આપુ ચિદાનંદ, અપનેદી ગુણ પરજા યકો ગહતુ હે; પૂરન વિજ્ઞાન ધન સોહે વિવહાર માંહિ, નવતત્ત્વરૂપી પંચ ડ્રવ્યમેં ર હતુ હે; પંચ ડ્રવ્યનવતત્ત્વ ન્યારે જીવ ન્યારો લખે, સમ્યગ્ દરસ યહે ઈરતેન ગહતુ હે; સમ્યગ્ દરસ જોઈ આતમસરૂપ સોઈ મેરે ઘટ પ્રગટ્યો વનારસી કહતુ હે ॥ ૫૮ ॥

અર્થ:—શુરૂ નિશ્ચય નયની અપેક્ષા લેવાથી ચેતનામય જે પદાર્થ ઠે, તે પોતાની સ ત્તાયે પોતે એકલોજ ઠે; અને પોતાનાજ જ્ઞાનાદિક ગુણના પર્યાયના અવસ્થા જ્ઞેદને તે પ્રદી રહ્યોઠે. અને તેજ સામાન્ય જ્ઞાનને શોધો. જે યદ્ ડ્રવ્યાદિક વિશેષ જ્ઞાન તેને વિજ્ઞાન કહીયે; અને તેનું પૂર્ણ ધન કેળ પિંન તે એ વ્યવહાર નયમાંજ દેખાયઠે; અને એજ વ્યવહાર નયથી નવતત્ત્વરૂપ લઈ ધર્માદિક પાંચ ડ્રવ્યમાં એકત્ર થઈ રહેઠે. અને એવાજ વ્યવહારમાં શુરૂ નિશ્ચય કેવલના પાંચ ડ્રવ્ય ન્યારા ઠે એમ જાણવું અને નવતત્ત્વને પણ ન્યારા જાણવા; એવી ડ્રવ્ય દૃષ્ટિથી અન્ય ઉપાધિનો આશ્રય ગ્રહણ કરે નહી, તેનેજ સમ્યગ્ દર્શની કહીયે, અને જે સમ્યગ્ દર્શન ઠે, તેજ આત્મસરૂપ મારા ઘટમાં પ્રગટ્યું એવું વર્ણારસીદાસ કહેઠે ॥ ૫૮ ॥

शिष्ये पुष्टुं के जीव इव्यधी नव तत्व अने पंच इव्य जुदा केम जाणीए तेनो उत्तर गुरु कहेवे:- अथ जीवइव्य व्यवस्था अग्नि दृष्टांत.

॥सर्वेया इकतीसाः॥-जैसे तृन काठ बांस आरने इत्यादि ओर, इंधन अनेक विध पावकमें दहिये; आकृति विलोकत कह्यै आगि नानारूप, दीशें एक दाहक सुजात जब गहिये: तैसे नव तत्वमें जयो है बहु जेखी जीव, शुद्धरूप मिश्रित अशुद्धरूप कहिये; जाही ठिन चेतना शक्तिको विचार कीजे, ताही ठिन अखख अजेदरूप सहिये॥५९॥

अर्थ:-जेम अग्निमां तृण, काठ, बांस अने आरने के० वननो धीजो कचरो इत्यादि क अनेक तरेहुना इंधण वालीये ठइयेने जेवी जेवी इंधननी आकृति पटखे (आकार) तेवी तेवी आकृतिनो अग्नी देखाय: ए रीते अग्नि नाना प्रकारना रूपनो कहेवायवे; पण ते वधा अग्निनो स्वभाव एक सरखो दाहक ठे; एम जो ग्रहण करिये तो वधो अग्नि एकरूप ठे. तेमज नव तत्वमां जीव जेठे ते ज्ञातज्ञातना जेप धारी रखो ठे माटे जीव पण बहु वेशी के० नाना प्रकारनो चयो पटखे शुद्धरूप जीव ठे, ते मिश्रित चयो, ह्यारे ए जीवने अशुद्धरूप कह्यो एनुं नाम व्यवहार नय ठे; अने जे ह्णमां नवे तत्वमां एक चेतना शक्ति विचारिये, ते बखते शुद्ध निश्चयनये केवलीवडे नय तत्वनो प्रपंच अमुख्य राखीने अखकरूप जीव ठे, ते सयंत्र ते अजेदरूप पामिये शुद्ध निश्चय नय जाणवो ॥ ५९ ॥

फरी धीजी रीते शुद्धजीव व्यवस्था कहेवे, अथजीव व्यवस्था घनवारी दृष्टांत:-

॥सर्वेया इकतीसाः॥-जैसे घनवारीमें कुधातुके मिलाप हेम, नाना प्रांति जयो पे तथापि एक नाम है, कसिके कसोट्टी लीक निरखे सराफ तांही, घानके प्रमान क रिलेतु देतु दाम है; तैसेही अनादि पुनस्रसों संयोगी जीव, नव तत्वरूपमें अरूपी मदा धाम है; दीशें ठनमानसो उद्योत घान ठोर ठोर, दूसरो न थोर एक था तमाहि राम है ॥ ६० ॥

अर्थ:-जेम सोनानी मूलमां चोगुं सोनुं गाल्युं अने सोनाधी हीण धातु ते कुधातु कहिये, तैनां नाम कहेवे;-रूपुं, प्रांनुं, सीनुं, जसत, कथीर, इत्यादि वस्तुनो जु दोजुदो हेमनी साधे मिलाप चयो तेधी जुदी जुदी जातनुं सोनुं चयुं, ते उतां एक सोनाने नामे थोसजायवे; अने ते अशुद्ध सोनाने सराफ कसोट्टी पप्पर उपर क सीने तेनी खकीर जुये ने तेउपरधी सोनुं केवुं ठे ते प्रमाण करे, जेन था दस रु पीयाना जावनुं ठे ने था अगीपार रुपीयाना जावनुं ठे, ने ते माफक ठेना दाम थापे छिए ठे, तेमज अनादि बाझधी ए जीव पुनस्र इव्यनो संयोगी माटे ए जीव नव तत्वरूप व्यवस्था धारी. गतिपणे. स्थितिपणे, जाजनपणे, वर्तमानपणे, आधारपणे,

ए पांचे ड्रव्य ग्रहण करीषां अने नवतत्त्वरूप धारण कर्यां पण एमां कोई अरूपी मद्दा तेजयंत ड्रव्य ठे ते तो कोई प्रत्यक्ष प्रमाणे ग्रहण यतुं नथी, अने अनुमान वदे सइये ठइये, तेवारे शिष्ये पुत्रुंके, अनुमान केतुं करीये ? त्वारे गुरु कहेवे गोर गोर उद्योतवान प्रकाशवान ड्रव्य देखाय, तेतो चीजुं कोई ड्रव्य नही, पण एक आत्मारामज जागवो; ए अशुद्ध निश्चय नयथी जीव कह्यो. ॥ ६० ॥

हये एयी रीते जे खोजना करीने परिचय पामिये तेने अनुभव कहिये, ते अनुभवनुं स्वरूप केयी रीते ठे ? एवं शिष्ये पूठे थके गुरु सूर्यना दृष्टांते कहेवे:-

अथ अनुभव व्यवस्था सूर्य दृष्टांत.

॥सवेपा इकतीसाः॥-जेसे रविमंडलके उदे महिमंडलमें, आतप अटल तम पटल धिखानु हे; तेसे परमात्मको अनुजो रहत जो लों. तो लों कहूं दुविधा न कहू पत्र पातु हे; नयको न थेंश परवानकोन परवेश, निवेपके थंसको विधंस होतु जातु हे; जे जे पन्तु साधक हैं, तेउ तहां पाधक हैं, बाकी रागदोषकी दशाकी कोन पातु हे॥६१॥

अर्थ:-जेम मूर्धमंडलना उदयथी पृष्ठीमंडलमां आतप के० तावरो अटल चढ़े जाय, अने तम के० थंधकारना पगल नासी जाय, प्रकाश उद्योत थाय, तेमज शुद्ध निधपनपना वप्रवहे उयांमुधी थंतरात्मानेविषे परमात्मानो अनुभव रहेवे, उयांमुधी काई पण द्विविधता न देखाय, दोनदोनाना मननो परुपात न रहे, अने अहीं न पनो छेरा के० थंश न पामिये. नय तो ते ठे के, जेणेकरीनेवस्तुनुं साधन कराय अने अनुभव तो सिद्ध बस्तुनो होय माटे अहीं अनुभवमां नयनो लेश नथी अने एमां प्रत्यक्ष परोक्षादिक प्रमाणोपपन्न प्रवेश नथी, केमके जे प्रमाण होय ते तो असिद्धनुं साधन करे पण सिद्ध बस्तुने शुं साधनो ? अने नाम, स्थापना, ड्रव्य, ताप ए चार निदोषा ठे, तेवण असिद्ध बस्तुनुं साधन करे ठे, तेतो जेवारे परमात्मानो अनुभव सिद्ध यपो त्वारे निदोषाना वंशनो विष्यंमज थयो. जेम मूर्धना प्रकाशवहे थंधकारनो नाश पावठे, तेम ए सर्व विषय थाय ठे. आ परमात्माने नयप्रमाण निदोषादिक बस्तु जे जे साधक ठे ते सर्व बस्तु परमात्माना अनुभवमां बाधक ठे; उयांमुधी नयप्रमाण अने निदोषानो परिवार होय तां मुधी शुद्ध अनुभव न होय पटसासार ए बाधक ठे. बाकी राग रूप दशानी शुं बात कहेवी ? तिहां तो नयादिक कहेवाज जोइये. ॥६१॥

हये अनुभवमां शुद्ध रूप जीवज सभ्यो तेनी व्यवस्था वचन गोर जेवी होय तेवी कहेवे:- अथ जीव व्यवस्था विवरण छार.

॥छत्तिह वंदः॥-आदि अंत पुरन सुवाच संयुक्त हे; पर मरुत्प परतोम कइनामुक्त हे; सदा एव रत प्रगट कइी हे जैनने. शुद्ध नयानवस्तु विराजे जैनने ॥ ६२ ॥

अर्थः—आदि निगोद अने अंत सिद्ध अवस्था, तेनी वच्चे चेतना रूप पोताना पूर्ण स्वज्ञावेकरी संयुक्त ठे; अने ए चेतनामां पर स्वरूप जे जड स्वरूप, अने परजोग जे पुन्रल संयोग, तेनी दशा, कल्पना-विचारणा तेणेकरी मुक्त ठे. आदि अंतसुधी एकज स्वज्ञाव ठे. सदा एक चेतना रसमय प्रगट वस्तु ठे; ते शुद्ध निश्चय नयनं आलंबन खईने जैन आगममां कही ने जेवी कही तेवी वचन व्यवहारमां पण विराजमान ठे. ॥ ६२ ॥

ह्वे एबुंज स्वरूप वचन द्वारवने गुरु हितोपदेश रूप केहेठेः—अथ हितोपदेश. ॥कवित उंदः॥—सतगुरु कहै जव्य जीवनरसों, तोरहु तुरत मोहकी जेल; समकित रूप गहो अपनो गुन, करहु शुद्ध अनुजवको खेल; पुद्गल पिंज जाव रागादिक, इ नसों नही तुमारो मेल; ए जरुप्रगट गुप्त तुम चेतन, जैसे जिन तोय अरु तेलने॥६३॥
अर्थः—अहो जव्यलोक ! वेला थारु, मोहनो बंध तोडो. अने तमारो पोतानो समकित गुण ठे, ते ग्रहण करो; अने ते खईने पोताना शुद्ध अनुजवनो खेल खेलो. अने देखवामां जे आ शरीर ठे ते पुद्गल पिंज ठे. अने कर्म पण पुद्गल पिंज ठे. अने आ पुद्गल पिंडनो राग द्वेषादिक जाव ते स्वज्ञाव ठे, पण ए वस्तु साथे त हारो मिलाप नयी. केमके, ए वस्तु तो जरुठे, ने प्रगट ठे, एटखे देखवामां आवेठे, ने तमे तो चेतन ओ तथा गुप्त ओ. ल्यारे ते पुद्गल पिंडनी ने तमारी जिनता उरी; जेम पाणीने तेल जिन ठे, तेनीपरे जाणी लेवुं. ॥ ६३ ॥

ह्वे एवो उपदेश सांजलीने ते ज्ञाता पुरुष थयो तेनो विज्ञास केहेठे. अथ ज्ञाताविज्ञास.

॥सवेया इकतीसाः॥—कोठ बुद्धिबंत नर निरखे शरीर घर, जेद ज्ञान उष्टिसों वि चारै वस्तु वासतो; अतीत अनागत वरतमान मोहरस, जिग्यो चिदानंद खलै बंधमें विज्ञासतो; बंधको विचारि महु मोहको सुजाळ नारि, आत्मको ध्यान करी देखो परगासतो; कर्म कलंक पंक रहित प्रगटरूप अचल अबाधित विलोकै देव सासतो. ॥ ६४ ॥

अर्थः—कोई बुद्धिबंत सम्यग्दृष्टि मनुष्य होय ते पोताना शरीरमां घरने जुये; अने जड चेतननो जिन जिन स्वज्ञाव जाणवो ते जेद ज्ञान कलुं; तेमां दृष्टि आपीने वस्तु वासतो के वस्तु स्वज्ञावनो विचार करे. अतीतकाल, अनागतकाल ने वर्तमान कालमां मोहरसविषे चीनो थको, कर्मबंधमां विज्ञास करतो बने पोताना चिदानंद परमात्माने खले. ते पठी क्रमेक्रमे बंधने विदारतोज जाय. एवुं कार्यकरी मोहना स्व जावने मूकतो जाय अने पोताना आत्मानुं ध्यान करे, अने अनुजवमां प्रकाशरूप

દેશે. ત્યારે કર્મ કલંક તેહિજ પંક કેળ કાદવ તેથી રહિત પ્રગટરૂપ અચલ અવાધિત સર્વ વાધ રહિત એવો શાશ્વત નિરંજન દેવ પરમાત્મા પોતે છે, એવું દેશે. ॥ ૬૪ ॥

અથ ગુણ ગુણી અજેદ કથન વ્યવસ્થા.

॥સવૈયા તેઈસાઃ॥—શુદ્ધ નયાતમ આતમકી અનુજૂતિ વિજ્ઞાન વિજ્ઞૂતિહિ સોઈ; વસ્તુ વિચારત એક પદારથ નામકે જેદ કહાવત દોઈ; ચોં સરવંગ સદા લલિ આપુહિ, આ તમધ્યાન કરે જવ કોઈ; મેટિ અશુદ્ધિ વિજ્ઞાવદશા તવ સિદ્ધ સરૂપકિ પ્રાપતિહોઈ ॥ ૬૫ ॥

અર્થ:—હવે શુદ્ધ અનુજવ જે છે તે ગુણ છે, એક આતમા ગુણી છે, તેનું જેવું અજેદ સ્વરૂપ છે તેવી અજેદ અવસ્થા કહી ઘતાવેઃ—શુદ્ધ નિશ્ચય સ્વરૂપી આત્માનો અનુજૂતિ કેળ જે અનુજવ છે, તેજ વિજ્ઞાન વિજ્ઞૂતી કેળ વિશેષ રૂપ જ્ઞાન સંપદા છે. અહીં આત્મા ગુણી છે ને અનુજવજ્ઞાન ગુણ છે. હવે એ વસ્તુ શું છે? એવો જો વિચાર કરીયે તો એકજ આત્મા પદાર્થ જાણે છે. એકજ પદાર્થમાં આ ગુણ અને આ ગુણી એવાં બે નામ છે. તેજ જેદ કહેવાય઼ે. એમ સરવંગ કેળ સર્વ પ્રકારે પોતાનેજ ગુણગુણી રૂપ લલિને જ્યારે કોઈ આત્મધ્યાન કરે, ત્યારે અશુદ્ધિવિજ્ઞાવ દશા મટીને સિદ્ધસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થાય. ॥ ૬૫ ॥

અથ જ્ઞાતા ચિંતવન સ્વરૂપ કથન.

॥સવૈયા શ્કતીસાઃ॥—અપનેહી ગુન પરજાયસોં પ્રવાહરૂપ, પરિનયો તિહૂં કાલ અપને આધારસોં; અંતરૂ વાહિર પરકાસવાન એક રસ, ચિન્નતા ન ગદે ચિન્ન રહે જો વિકાર સોં; ચેતનાકે રસ સરવંગ જરિ રહ્યો જીવ, જેસે લોન કાકર જયોં હે રસ ઘારસો; પૂરન સરૂપ અતિ ઝજ્જલ વિજ્ઞાન ઘન, મોકોં હોદુ પ્રગટ નિશેષ નિરવારસો ॥ ૬૬ ॥

અર્થ:—હવે એજ વાતને જેમ જ્ઞાતા લોક પોતાના ચિત્તમાં ચિંતવે તેવુંજ સ્વરૂપ કહી દેલા઼ે છે:—આ જે કોઈ આત્મા કહેવાય઼ે, તે તો વિજ્ઞાન ઘન છે; વિશેષ જ્ઞાન મય પિંન છે; તે અતીત, અનાગત ને વર્તમાન એ ત્રણે કાલમાં પ્રવાહરૂપ કલ્યાણી અવિચિન્ન ધારાયે પોતાનાજ ગુણ પર્યાયે કરીને પોતાનાજ જ્ઞાનાદિક ગુણની અવસ્થા જે દને લીધે અને પોતાના આધારથી પરના આશ્રયવિના પરિણામી રહે છે. અને એ વિજ્ઞાન ઘનનો એવો મહીમા઼ે કે તેથી માંહે અને વાહિર એક ચિત્ત ચેતના રસવદે પ્રકાશવાન થયો જે પોતાને જાણે તે અંતરૂ પ્રકાશ અને વાહ્ય વસ્તુને જાણે તે વાહિર પ્રકાશ એવાં કાર્યમાં ચિન્નતા ગ્રહણ ન કરે; અને જવ વિકારથી ન્યારો રહી સર્વ પ્રદેશવિષે ચેતનના રસે કરી જીવ જરપૂર થઈ રહ્યો છે. એ ઊપર દૃષ્ટાંત કહે છે કે, જેમ લુણના કાંકરા ધાર રસથી ઝરેલા છે, તેમ ચેતના રસથી જીવ જરપૂર થઈ રહ્યો છે. એવું પૂર્ણ સ્વરૂપ તે અલંબિત ઘણુંઝજ્જલ જે વિજ્ઞાન ઘન પૂર્વે વલાણું તે મને પ્રગટ થાયો.

નિશેષ નિરવાર તે સમ વિજ્ઞાવ દશાનું નિવારણ કરીને પઠી એ રીતે જ્ઞાતા પુરુષ મનમાં ચિંતવે અને એમાંજ સ્થિર રહે ॥ ૬૬ ॥

અથ ડ્રવ્ય પર્યાય અજેદ કથન વ્યવસ્થા.

॥ કવિત્ત ઠંદઃ ॥— જહૈં ધ્રુવ ધર્મ કર્મ ઠય લઘન, સિદ્ધ સમાધિ સાધ્ય પદ સોફ; સુ ધોપયોગ જોગ મહિ મંકિત, સાધક તાહિ કહે સવ કોફ; યોં પરતઘ પરોઢ સ્વ રૂપ સુ, સાધક સાધ્ય અવસ્થા દોફ; દુહુકો એક જ્ઞાન સંચય કરિ, સેવે શિવ વંઠક થિર હોફ. ॥ ૬૭ ॥

અર્થઃ— વિજ્ઞાન ઘન છે તે ડ્રવ્ય છે, અને જ્ઞાતા કેહેવાય તે પર્યાય છે, એમ વિજ્ઞાન અને જ્ઞાતા એકજ છે, તેથી ડ્રવ્ય પર્યાયનું અજેદપણું ઘતાવે છેઃ— ડ્યાં સકલ કર્મનો ફાય લલિયે એવો ધ્રુવ ધર્મ જે નિશ્ચલ સ્વજાવ છે, એનું કોફક સિદ્ધપણાનું થયું તે તો પદ સાધ્ય કેહેવાય છે, અને શુદ્ધ ઉપયોગ લેતા થકા એ મન વચન કાય યો ગમાં મંકિત થકા તીર્થંકર સાધુ પ્રમુખ પર્યાય લઈ રહ્યા છે; તેમને સહુ કોફ સાધુ કહેવે. એનું સાધુપણું તે પ્રત્યક્ સ્વરૂપ છે; અને સાધ્યપણું તે પરોક્ષ સ્વરૂપ છે. એ ઘને અવસ્થા લઈને એક વિજ્ઞાન ઘન છે. મોફને છનનાર સાધ સાધ્ય ઘનેને એક જ્ઞાન સંચયવડે સેવે, તે ઘને પદમાં વિજ્ઞાન ઘન એક છે; અને એ ઘને પદની સેવામાં સ્થિર થઈ રહેવે ॥ ૬૭ ॥

અથ ડ્રવ્ય ગુણ પર્યાય જેદ વ્યવસ્થા કથન.

॥ કવિત્ત ઠંદઃ ॥— દર્શન જ્ઞાન ચરન ત્રિગુનાતમ, સમલ રૂપ કહિયે વિવહાર; નિ હુચે દૃષ્ટિ એકરસ ચેતન, જેદ રહિત અવિચલ અવિકાર; સમ્યગ્ દશા પ્રમાણ જ જે નય, નીર્મલ સમલ એકહી વાર; યોં સમકાલ જીવકી પરિનતિ, કહે જિનંદ ગહે ગનધાર. ॥ ૬૮ ॥

અર્થઃ— શિષ્ય પૂઠે છે કે, સ્વામી ! તમે અજેદ વ્યવસ્થા કહી તે કયા નયના ઘલ ઘડે કહી ? ગુરુ કેહેવે કે, વ્યવહાર નય ઘડે ડ્રવ્ય ગુણ પર્યાયની જેદ અવસ્થા છે તે કહું તું.— જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર એ ત્રણેઆત્માના ગુણ છે; એ સ્વરૂપથી જે વ્યવહાર કહીએ તે સમલ રૂપ છે; અને એજ નિશ્ચયદૃષ્ટિથી જોફયે તો જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર એક ચેતના રસમય દેશાય છે, અને ચેતનાજ ચેતન છે, તેણે કરીને જેદરહિત અવિચલ અવિકાર નિર્મલ રૂપ છે. નિશ્ચય નય ને વ્યવહાર નય એ ઘણે છે તે સમ્યગ્ દશામાં પ્રમાણ છે; જે નય છે તે તો અજિપ્રાય વિશેષ છે, માટે એકજ અવ્યક્ત રૂપ નિર્મલ તથા સમલ રૂપ જાણિયે. એમ સમકાલે નિર્મલ અને સમલ જીવની પરિણતિ થઈ રહી છે, તે શ્રી જિન દેવ કહે છે અને ગણધર દેવ સર્દહે છે. ॥ ૬૮ ॥

અથ વ્યવહાર કથનં.

॥ દોહરા: ॥— એક રૂપ આત્મ દરવ, જ્ઞાન ચરન દગ્ ત્રીન; જેદ જાવ પરિનામ સો વિવહારે સુ મલીન. ॥ ૬૯ ॥

અર્થ:— હવે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રનું ત્રિક ઠે તે વ્યવહાર નયથી યાય ઠે; તે કહે ઠે:—આત્મ ડ્રવ્ય જે ઠે તે એકરૂપ ઠે, ને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર એ ત્રણજે ઠે તે જેદ જાવ પરિણામ ઠે; ત્યારે એકવિધે ત્રણ જેદ થયા તેથી એ વ્યવહાર નયવડે સમલ રૂપ થયું. ॥ ૬૯ ॥

અથ નિશ્ચય સ્વરૂપ કથન.

॥ દોહરા: ॥— યદપિ સમલ વિવહારસોં, પર્યય શક્તિ અનેક; તદપિ નિયત નય દેલિયે, શુદ્ધ નિરંજન એક. ॥ ૭૦ ॥

અર્થ:—નિશ્ચયનયેકરી નિર્મલ સ્વરૂપમાં જ ધ્યાવું જાયું ઠે તે કેહેઠે:—યદપિ વ્યવહારનયની અપેક્ષાથી આત્માનેવિધે અનેક શક્તિ અનેક પર્યાય દેલાયઠે; માટે તે સમલ ઠે; તોપણ નિશ્ચય નયની અપેક્ષાથી શુદ્ધ નિરંજન એક જ જાણ્યામાં આવેઠે. ॥ ૭૦ ॥

અથ શુદ્ધ કથન.

॥ દોહરા: ॥— એક દેલિયે જાનિયે, રમિ રહિયે ઇક ઝોર; સમલ વિમલ ન વિચારિયે, યદે સિદ્ધિ નહિ ઓર. ॥ ૭૧ ॥

અર્થ:— હવે શુદ્ધરૂપી જ ઉપાદેય ઠે એવું કેહેઠે:—જે એક શુદ્ધ ચેતનામય રૂપ જ દેલવું તે દર્શન, તેમજ જાણવું તે જ્ઞાન; અને તેમાં જે રમિ રહેવું તે ચારિત્ર ઠે; તે નયની અપેક્ષાવગે સમલ અથવા વિમલ રૂપ વિચારવું નહીં. એહિજ સિદ્ધિ કહિયે, પણ વીજા સ્વરૂપમાં સિદ્ધિ નથી. ॥ ૭૧ ॥

અથ શુદ્ધ અનુજવ પ્રશંસા:

॥ સવૈયા ઇક્તીસા: ॥— જાકે પદ સોહત સુલઘન અનંત જ્ઞાન, વિમલ વિકાસવંત પોતિ સદ્સહી હૈ; યદપિ ત્રિવિધ રૂપ વ્યવહારમેં તથાપિ, એકતા ન તજે યોનિયત કહી હૈ; સો હૈ જીવ કૈસીદૂ જુગતિકે સદીવ તાકે, ધ્યાન કરિવેકોં મેરી મનસા હૈ; જાતે અવિચલ સિદ્ધિ હોતુ ઓર જાંતિ સિદ્ધ, નાંહિ નાંહિ નાંહિ યામેં નાંહિ સદી હૈ. ॥ ૭૨ ॥

—હવે એવા સ્વરૂપનો અનુજવ સ્થિર રહેવો તે પુર્ણ જ ઠે, માટે સર્વ જ્ઞાતા મનોરય કરે ઠે. જેનેવિધે અનંત જ્ઞાનરૂપ સુલઘણ શોજેઠે, અને વિમલ વિકાસ પોતાનું તથા પરનું જાણવું એવી જ્યોતિ જેનેવિધે સદ્સહી ઠે, અને યદપિ પરનયમાં વાહાત્મા, અંતરાત્મા, તથા પરમાત્મા એ ત્રિવિધ રૂપ ઠે, તથાપિ નિશ્ચય અપેક્ષાથી એકતાને ત્યજે નહીં એવું એકરૂપી કહ્યું ઠે; તે એવો પદાર્થતો જીવ

ठे. हवे ते युक्तियी करी आगख केहेशे. ते युक्तिये करी निरंतर तेनुं ध्यान करवाने मारी होंस मनमां उमंगी रही ठे. जेना ध्यानथी पोतानी ज्ञान, दर्शन, चारित्ररूप रुद्धि अविचल थायठे, एज रीते सिद्धि ठे, एण बीजे कोई प्रकारे सिद्धि नथी. एमां कई धोखो नथी, एटखे जूतुं नथी, एज बात साची ठे. ॥ ३२ ॥

अथ ज्ञाताकी व्यवस्था वर्णन.

॥ सवैया तेईसाः॥— के अपनो पद आपु सँजारत, के गुरुके मुखकी सुनि धानी; जेद विज्ञान जग्यो जिनके प्रगटे, सु विवेक कला रज धानी; जाव अनंत जये प्रतिविधित, जीवन मोप दशा उदरानी; ते नर दर्पनज्यो अविकार रहै थिर रूप सदा सुखदानी ॥ ३३ ॥

अर्थः— हवे जेद विज्ञानबडे एनो अनुजब थाय ठे तेथी मुक्ति मखे तेज परमार्थ कहेठेः— कोई तो पोतानुं पद जे पोतानु निराखंय स्वरूप, ते पोतेज संजारीने पोताव डे ग्रंथी जेद करी पोताने उलखेठे. कोई तो गुरुना मुखनी बाणी शानसीने पोताने उलखेठे; अने जेना घटमां जन्म-चेतननुं जेद विज्ञान जाग्युं तेणे करी पोताना चेतन रूपनी जे न्यारी कला ठे, तेनी राजधानी जे तेनुं ईश्वरपणुं जेना घटमां प्रगटयुं; अने एज राजधानीमां अनंत जाव पदार्थ प्रतिविधित थया, तेना ज्ञायक थया एटखे जी वता पकाज मोह दशा उरी, मुक्त स्वरूपी थया. अने एमां थनंतजाव प्रतिविधित थया तोपण समस्वरूप न थया, तेथी ते मनुष्य दर्पण एटखे आरीसानीपरे विकार र हित थया. स्थिररूप थया, अने सुखदायक थयाठे ॥ ३३ ॥

अथ जेद ज्ञान प्रशंसा कथन.

॥ सवैया इकतीसाः॥— याही वर्त्तमान समैं जट्यनिको मिट्यो मोह, लग्यो हे अथा दिको परयो हे कर्म मखसो; उदो करे जेदज्ञान महारुचिको निधान, उरफो उजारो जारो न्यारो बुंद दखसों; याते थिर रहै अनुजो विखास गहै फिरि कवहों, थपनपो न कहै पुदगखसों; यहै करतुति यों बुदाइ करे जगतसों, पावकज्यों जित्त करे कं चन उपखसों ॥ ३४ ॥

अर्थः— हवे जेदविज्ञाननी उत्पत्ति अने महीमा कहेठेः— आ वर्त्तमानकाख विपे जट्यलोकनो मोह भ्रम टसी जाय; जे मोह कर्म, आत्माने अनादिकाखथी लाग्यो ठे; अने कर्ममखमां व्यापी रखेठे; ते मोह त्रम मटवाथी जेद विज्ञाननो उदय थाय, ते जेद विज्ञान केवुंठे? महारुचिनुं निधान ठे. ए जेद विज्ञानमां महोटी रुचि पानीचे ठिपे एटखे महारुचिनुं कारण ठे. जेद विज्ञानथी गरिष्ठ ठरनुं अजबायुं प्रगट थाय ठे, ते अजबायुं केवुंठे?

एटखे महा धाम धुनथी न्यारोठे; छंद दशाथी नीकसी स्थिरतामां रहे, अने पां

ताना अनुभवनो विलास ग्रहण करे, पोताने सत्यार्थपणे जाणे, पठी ए ज्ञेद विज्ञान पाम्या थकी शरीर कर्मादि पुञ्जल रूपी जाणीने पोतानुं न कहे. आत्मा रूप न कहे करतुति के० ए जे ज्ञेदविज्ञाननी क्रिया तेज जगत्थी जुदाईने करे, पांच द्रव्यथी जुदाई करे, अर्ही दृष्टांत बतावेठे:- जेम थमि, माटी पापाणने कंचनथी जुदां करे ठे तेम जाणी खेवुं ॥ ७४ ॥

अथ परमार्थ शिक्षा कथन.

॥ सवेया इकतीसा:- बनारसी कहे जेया जव्य सुनो मेरी शीख, केहुं जांति कसे हुके एसो काज कीजिए; एकहु मुहुरत मिथ्यातको विध्वंस होइ ज्ञानको जगाइ अंस हंस खोजि लीजिये; बाहीको विचार बाको ध्यान यहै कोतुहल, पोंही जरि ज नम परम रस पीजिए; तजी जववासकी विलास सविकाररूप, अंतकरि मोहको अ नंत काल जीजिए. ॥ ७५ ॥

अर्थ:-हवे शुरू जीवद्रव्यमां रहेवुं तेज परमार्थ ठे तेनी शिक्षा कहेठे:- वणार सीदास कहेठे:- अहो जाई जव्य जीवो, मारी शिक्षा सांजलो. कोइ पण रीतेथी कोइ द्रव्य क्षेत्र काल जाव पामीने एवुं काम करवुं के जेणे करीने एक मुहूर्त्तमात्र मां मिथ्यात्व मोहनो विध्वंस थाय अने ज्ञाननो अंश जगावी खेवो, अने “सोहं हंसो” एवी ध्वनि करतो हंस जे आत्मा तेने खोजी लइयें. पठी तेनुं लक्षण विचारवुं, पठी तेने उलखीने तेनुं ध्यान करवुं. एवी एनी कला खोजीने कुतूहल जे खेल ते कद्या करिये; अने तेज जन्म पर्यंत परम रस पीवो. एरीते सविकार रूपथी फेळी रह्यो एवो जववासनो विलास तेने तजीने तथा मोहनो अंत आणीने अनंत कालसुधी जीजिए. जयवंता वसिये ! एटखा प्रकारे सिद्ध थवाय ठे. ॥ ७५ ॥

अथ तीर्थंकरकी स्तुति, बाह्यरूप कथन:-

॥ सवेया इकतीसा:- जाकी देहदुतिसों दसो दिशा पवित्र जई, जाके तेज आगे सब तेजवंत रुके हैं; जाको रूप निरखी थकित महारूपवंत, जाकी वपुवाससों सुवास और लुके हैं; जाको दिव्य धुनी सुनि श्रवणकों सुख होत, जाके तन लघन अनेक आइ टूके हैं; तेई जिनराज जाके कहे विवहार गुन, निहचे निरखि मुख चेतनसों चुके हैं ॥ ७६ ॥

अर्थ:- हवे चेतन महीमावान थयाथी पुञ्जलपण महिमावान थाय माटे कवि राज तीर्थंकरना बाह्य शरीररूपपुञ्जलनो महीमा कहेठे:- जेनी देहनी युति एवी पसरी रहीठे के जेथी दशे दिशा पवित्र थई जायठे; एटखे शोचायमान थायठे अने जेना तेज आगस सर्व तेजधाखा रुपी जायठे एटखे सर्व देवता मंद तेजवंत थायठे. अने जेनुं रूप जोईने महारूपवंत पंच अनुचरवासी देवता पण चकित थइ रहेठे अने

जेना शरीरनी सुवासथी अन्य सुवासी वस्तु सर्व खुकी जायते. अने जेनी दिव्य ध्वनि सांजलीने श्रवणने सुख थाय ठे, एटले ज्ञव्य अज्ञव्य सर्वने ते वाणी मीठी लागेते अने जेना शरीरमां अनेक शुज लक्षण आवी दुकी रहाते एवा श्री जिनराज देव ठे, तेमना एटला गुण कक्षा ते अशुद्ध व्यवहार नयनो आश्रय लझे कक्षा पण, निश्चयनयथी ए कहेला गुण सर्व शुद्ध चेतननी ज्ञितता दर्शविते. ॥ ७६ ॥

अथ जिन स्तुति व्यवहाररूप पुनः—

॥ सर्वेया इकतीसाः॥—जामें वाखपनो तरुणपनो घृरूपनो नांहि, आयु परजंत महारूप महा बल है; बिनाहि जनत जाके तनमें अनेक गुन, अतिसे विराजमान काया निरमल है; जेसे विनुपवन समुद्र अविचलरूप, तेसे जाको मन अरु आसन अचल है, ऐसो जिनराज जयवंत दोउ जगतमें, जाकी शुजगति महा सुकृतिको फल है ॥७७॥

अर्थः—हवे फरी व्यवहारनय वडे जिन स्तुति करे ठेः—जेमां जन्मथी मांडीने मरण पर्यंत महारूप अने महाबल समान रहेते; पण वाखपण, तरुणपण, घृरूपण, ए त्रण जे अवस्थाना जेद तेमां रूपमां अने बलमां जेद न पामे, जेना सहज स्वजावे जतनबिना शरीरमां अनेक गुण आवी रहेते; अने जेने विपे चोत्रीस अतिशय गुण विराजमान थई रह्या ठे; अने जेनी काया प्रस्वेदरहित निर्मल रहेते; जेम पवननी दहेर बिना समुद्र अचलरूप थई रहेते, तेम जेनुं मन अचल ठे; ने आसनपण अचल ठे; अही गतिनी अपेक्षाबिना आसन अचल कहूं ठे, पण निरंतर अचल आसन संजवे नही, एवा जिनराजदेव जगत्मां जयवंत थाउ. जेनी रूडी जक्ति करवाथी महामुक्ति फलनी प्राप्ति थाय ठे. ॥ ७७ ॥

यथार्थ कथनः—

॥ दोहराः॥—जिन पद नाहिं शरीरकों, जिन पद चेतन मांहि; जिन वर्नन कतुं और हैं, यह जिन वर्नन नांहि. ॥ ७८ ॥

अर्थः—एटली व्यवहार स्तुति करीने हवे सत्यार्थ बात कहे ठेः—ए जे जिन नाम ठे ते जीव विपाकी ठे पण पुजल विपाकी नथी, तेथी जिनपद ते शरीरतुं नथी, जिनपद तो चेतनतुं ठे; तेथी जिनेश्वरनी स्तुति कोई उरज ठे पण पूर्वे जे जिनेश्वर नी स्तुति करी ते जिन स्तुति नथी. इहां शरीर जरु ठे अने आत्मा चेतन ठे ए वने जाव जिन स्वजावमां ठे तेनुं दृष्टांत आपेते. ॥ ७८ ॥

अथ जरु चेतन जिनजाव दृष्टांत कथनः—

॥ सर्वेया इकतीसाः॥—उंचे उंचे गढके कंगुरे यों विराजत हैं, मानो नज लोक लील बेकों दांत दियो हैं; सोहे चिहोंउर उपवनकी सघनताई, घेरा करि मानो जूमि लोक

घेरि लियो है; गहूरी गंजीर खाई ताकी उपमा बनाई, नीचो करि आनन पाताल जल पियो है; ऐसो है नगर यामें नृपको न अंगकोउ, योही चिदानंदसो शरीर जिन कियो है ॥ ७९ ॥

अर्थ:- जेम कोई गढ़ना उंचा उंचा कांगरा विराजे ठे (अहिं कवि उत्प्रेक्षण करे ठे.) पण ते कांगरा नथी पण मातुं हुं जे आ नगरमां स्वर्गलोकने गली जवाने दांत आप्यां ठे; एटले जाणे स्वर्ग लोकने गली जशे. अने एनी चारे तरफ उपवन एटले घाग बाडीनी सघनता एवी शोजी रही ठे के जाणे भूमिलोक एटले मनुष्य लोक तेणे घेरी लीधो ठे. अने ए नगरनी चारे बाजुए उंनी खाहीवनी ते जाणे नीचुं आ नन एटले मुख करीने पातालज पाणी पातो होयनी ए रीते जेणे त्रणे लोक जीत्या ठे एतुं नगरतुं वर्णन कीधुं पण ए नगरमां कोइराजाना अंगतुं कांइ वर्णन कीधुं नथी मतलब के चिदानंद थकी शरीरने जिन करी बताव्युं. ॥ ७९ ॥

अथ तीर्थकरकी निहचै स्तुति सरूप कथन वस्तु वर्णन.

॥ सवैया इकतीसाः॥- जामें लोकांलोकके सुजाउ प्रतिजासे सब, जगी ज्ञान सगति विमल जैसी आरसी; दर्शन उद्योत लियो अंतराय अंतकीउं, गयो महामोह जयो परम महारसी; संन्यासी सहज जोगी जोगसों उदासी जामें, प्रकृति पंचाशी लगि रहि जरि ठारसी; सोहै घटमंदिरमें चेतन प्रगटरूप, ऐसो जिन राजतांहि बं दत बनारसी ॥ ८० ॥

अर्थ:- ह्वे तीर्थकरपदने लेइ रहेली जे वस्तु ठे तेमा स्वरूपतुं वर्णन करे ठे:- जेमां लोक अने अलोकनो स्वभाव एटले खद् डब्य जाव प्रतिजासी रहे, एवी ज्ञान शक्ति निर्मल प्रगटी ठे. जेम आरीसामां पदार्थना जाव जासेठे, एवी रीते जेना ज्ञानमां सय जाव जासेठे, एटले ज्ञानावरण गयुं, अने दर्शनावरणना नाश थवाथी के बल दर्शन, उद्योत थयो. अने अंतराय नाश कयो, तेथी अनंतवीर्य धैर्यवंत थयो; अने महा मोह कर्म जे ठे ते नाश पाम्युं; तेथी परम उत्कृष्ट महर्षि थयो; तेणे करी यथाख्यात चारित्रनो संन्यास एटले तेनो धारण करनार ज्ञान दर्शनचारित्र आदि जे सहजयोग ठे तेनो धरनार, मन वचन कायना योग्यी उदास थइने अधातिक चार कर्मनी पंचासी प्रकृति सत्ताये रहि ठे, ते पण वसीने स्वाख जेवी थइ रही ठे; अने जेना घटमंदिरमां चेतन देव ठे ते प्रगटपणे साक्षी रह्यो ठे. एवा श्री जिन राज देव तेने वणारसीदास वंदन करेठे. ए निश्चय स्तुति कही ॥ ८० ॥

ह्वे एवा शुरू चेतननी स्तुतिनुं दृष्टांत देखाडीने निश्चय व्यवहारनो निर्णय करे ठे. अथ श्री निश्चय व्यवहार तीर्थकर स्तुति कथन:-

॥ कवित्त ठंडः॥- तनु चेतन विवहार एकसें, निहचे जिन्न जिन्न हैं दोइ; तनु स्तु ती विवहार जीव धुति, नियत दृष्टि मिथ्या धुति सोइ; जिन सो जीव जीव सो जिनवर, तनु जिन एक न माने कोइ; ता कारन तनकी अस्तुतिसों, जिनवर कीअ स्तुति नहि होइ. ॥ ७१ ॥

अर्थ:- शरीर अने आत्मा ए वने व्यवहारमां एक सरखा ठे; अने निश्चयथी जोइये तो वने जुदा जुदा ठे. एमाटे तननी स्तुति करतां जीवनी स्तुति करिये ए व्यवहार ठे. अने निश्चय दृष्टिथी जोतां ते मिथ्या स्तुतिठे. जिनपद कर्म जे ठे ते जीव विपाकी ठे, पण पुनल विपाकी नथी, तेथी जिन ते जीव ठे, अने जीव ते जिन ठे; पण शरीर अने जिन एक करी न मानीए; ते कारणे तननी स्तुति करी ते जिनव रनी स्तुति यई नही. ॥ ७१ ॥

अथ वस्तु स्वरूप कथन दृष्टांत करी डिढाइयतु हे:-

॥ सवेया तेईसाः॥- ज्यों चिरकाल गडी वसुधा महि, जूरि महानिधि अंतर गूजी; कोळ उखारि धरे महि ऊपरि, जो दृगवंत तिन्है सब सूजी; त्यों यह आत्मकी अनुभूति पगी जरु जाव अनादि अरुजी; नेजुगतागम साधि कही गुरु, लछन वेदि विचछन वूजी. ॥ ७२ ॥

अर्थ:- शिष्य पुठेठे के एवो अनुपम महीमानो धारक जीव आ शरीरमां केम पा मिये? त्वारे गुरु दृष्टांत आपी न्यारी अद्भुत स्वरूप वस्तु आ शरीरमां दृढावे ठे:- जेम कोई महानिधि घणा काल सूधी धरतीनी अंदर दटाई रही होय, ते अंतर गुप्त यई रहेली लक्ष्मीने कोई खोदी काढी जमीन उपर मूके त्वारे जे नेजवंत पुरुष ठे तेने वधी देखाई आवेठे. तेम आ आत्मानो अनुभव अनादि कालथी जड पटले पुनल जल्पमां दटाई रह्यो ठे, तेने नयसहित आगम जे सिद्धांत तेणेकरी गुरुप साध्य पटले साधने करी सिद्ध करी दीधायी विचक्षण पुरुष तेने सारी पठे जाणी लियेठे. ॥ ७२ ॥

हवे तेनो जेद ज्ञान पान्याथी उपादेय वस्तुनुं उपादान करवाथी आवे ते उपर धोवीनुं दृष्टांत घतावे ठे:- अथ जेदज्ञान स्वरूप कथन धोवीको दृष्टांत:-

॥ सवेया इकतीसाः॥- जैसे कोळ जन गयो धोवीके सदन तिन्ह, पहिख्यो परायो वख मेरो मानि रह्यो हे; धनी देखि कस्यो जेया यहु तो हमारो वख, चीन्ह्यो पहिचा नतहीं त्याग जाव खस्यो हे; तेसही अनादि पुदगलसों संयोगी जीव, संगके ममत्वसों विजावतामें वस्यो हे; जेद ज्ञान जयो जब आपो पर जान्यो तव, न्यारो परजावसों स्वजाव निज गह्यो हे. ॥ ७३ ॥

अर्थ:- जेम कोई मनुष्य धोवीने घेर गयो अने पारकुं वख पोतानुं मानी नृखमां

खईने पेहेछुं, एटखामां ते वखनो खरो माखक मळो, तेणे जोईने कछुं के, जाई, आ वख जे तें पेहेछुं ठे, ते महारं ठे. ते वखते पेखा मनुष्ये ते वख जोयुंने परा युंज ठे एवुं जाण्युं, तेवारे ते वखनो त्याग जाव उपज्यो, ने तेणे ते वख तेना धणीने ह्वासे कीधुं. तेमज जीवने अनादि कालची पुण्यनो संयोग थयो ठे, एटखे शरीर तथा कर्मनो संयोगी जीव अनादि कालनो ठे, ते संगना ममत्वची विजावता एटखे उलटा जावमां वही रह्यो हतो ते ज्यारे जड चेतननी जिन्नतानुं ज्ञान थयु त्यारे ते पोताना स्वरूपने तथा परना स्वरूपने समज्यो; अने ते पर रूपची जुदो थयो ने पोताना स्वरूपनुं ग्रहण कीधुं. ॥ ८३ ॥

ज्यारे निश्चय पोतानुं स्वरूप जाण्युं त्यारे ज्ञाता एवो विचार करवा लागे ते केहेठे:-

अथ निश्चय स्वरूप कथन:-

॥ अमिह्व ठंदः॥- कहे विचछन पुरुष सदा हों एकहों, अपने रससों जह्यो आपनी देकहों; मोह कर्म मम नांहि नांहि भ्रम कूप हे; शुद्ध चेतना सिंधु हमारो रूप हे. ॥ ४ ॥

अर्थ:- विचक्षण पुरुष केहेठे के, हुं सदा एक पणे रहुं तुं; चेतना रस वडे जर पूर तुं, अने पोताना आधारची रहुं तुं, मने वीजानो आश्रय नची, अने जे जात जातनो मोह कर्मनो प्रपंच ठे ते महारं स्वरूप नची, ए भ्रम रूप कूप ठे ते मारं स्व रूप नची; पण शुद्ध चेतनानो सिंधु के० समुद्र ते मारं रूप ठे. ॥ ८४ ॥

हवे एवा पोताना स्वरूपने जाण्वायकी केवी अवस्था प्राप्त थई ते केहेठे:-

अथ ज्ञान व्यवस्था कथन:-

॥ सर्वेया इकतीताः॥- तत्त्वकी प्रतीतिसों खल्यो हे निज पर गुन, दृग ज्ञान चरन त्रिविध परिनयो हे; विसद विवेक आयो आठो विसराम पायो, आपुहीमें आपनो सहारो सोधि लयो हे; कहत धनारसी गहत पुरुषार्थकों; सहज सुजाठ सों विजाठ मिटि गयो हे; पन्नाके पकाय जैसे कंचन विमल होतु, तेसे शुद्ध चेतन प्रकाश रूप जपो हे. ॥ ८५ ॥

अर्थ:- एवी जीव तत्त्वनी प्रतीति यइतेणे करीने ज्ञानादिक निजगुण अने परगुण ते वीजा द्रव्यना गुण जे गति, स्थिति, अवगाह, वर्तना, वर्णादिक ए सर्वे खलीने दर्शन, ज्ञान अने चारित्र ए ग्रणे गुणनेविषे परिणमी रह्यो ठे; निर्मल विवेक आवायची सारो विश्राम पाम्यो ते स्थिरता पामीने पोतानो विषेज पोतानो सहज स्वभाव शोधी लीधो. अर्ही वणारसीदास केहेठे के त्यारे आ पुरुषार्थ ते आत्मस्वरूप अर्थ तेनुं ग्रहण करीने सहज स्वभावमां राग द्वेष मोहरूपी विजाव जे अनादिकासनो हतो

ते मटी गयो. अहीं दृष्टांत कहैठे:- जेम पाकी इंटनी जगीमां गालवाधी सुवर्ण निर्मल थायठे, तेम शुद्ध चेतन निर्मलरूप यईने प्रकाश रूप थयोठे. ॥ ७५ ॥

ह्वे विज्ञाव वृटवाधी निज स्वरूप प्रगटताने पामे तेउपर नटी जे नाचनारी स्त्री, तेनुं दृष्टांत कही देखाडे ठे:- अथ वस्तु स्वरूप कथन पातरको दृष्टांत:-

॥सवैया इकतीसाः॥- जैसे कोठ पातर बनाय वस्त्र आचरण, आवति अखारे निशि आडो पट करिके; डुहू उर दीवटि संवारि पट दूरि कीजे, सकल सजाके लोक देखै दृष्टि धरिके; तेसे ज्ञान सागर मिथ्यात ग्रंथि भेद करि, उमग्यो प्रगट रह्यो तिहुं लोक जरिके; ऐसो उपदेस सुनि चाहिये जगत जीव, सुद्धता संजारे जग जालसों निकरिके. ॥ ७६ ॥

अर्थ:- जेम कोई नाचनारी स्त्री आनो पट करीने तथा वस्त्राभूषणवडे पोतानो वेप मनोहर बनावीने रातना बखते अखानामां आवी ऊजी रहे, ते आना पटधी रात्रीनेविषे देखाय नही, ने ज्यारे अंतरपट डूर करी वेहु तरफ हाथमां काकडा स लगावी परिठद डूर करे त्यारे सर्व सजाना लोक दृष्टि धरीने तेनां रूप शणगार व गेरेनी शोजा प्रगट जोई रीके ठे, तेम ज्ञाननो सागर एवो जे आत्मा, ते मिथ्यात्व रूप आना पटधी प्रवन्न रह्यो इतो, ते कोई समे मिथ्यात्व ग्रंथी रूप पटने जेदीने प्रगट थयो; ते ज्ञान समुद्र ग्रण लोके जरी रह्यो ठे; पटले त्रणे लोक ए आत्माने विषे जासी रह्यो ठे. ह्वे गुरु कहैठे के अहो ! जगतवासी जीव, में जे पूर्वे उपदेश दीधो एवा उपदेशनुं श्रवण करुं तारे जरुनुं ठे; ते सांजली जगत् जाल मांथी नि कलीने तारी शुद्ध दशाने संजारी खेईश. ॥ ७६ ॥

॥इति श्रीसमयसारनाटकना प्रथम जीव द्वारनुं निरूपण बालबोध सहित समाप्त थयुं॥

॥दोहरोः॥-जीव तत्व अधिकार यह, कह्यो प्रगट समुकाइ; अथ अधिकार अजीवको, सुनो चतुर मन लाइ. ॥ ७७ ॥

अर्थ:- जीवतत्त्वनुं जेनुं स्वरूप ठे तेनो ए अधिकार पटले स्वरूप, लक्षण, गुण, प्रगट समजाव्यां. ह्वे बीजो जे अजीवद्वारठे, तेमां अजीवनो अधिकार मुख्यपणे करीने कहुंहुं; ते चतुर लोको चित्त दर्शने सांजलजो. ॥ ७७ ॥

ह्वे अजीवने पण ज्ञानवडेज जाणवानुं वनेठे अने आ ग्रंथमां अजिधेय ज्ञानठे माटे संपूर्ण ज्ञाननी अवस्था निरूपण करेठे:-अथ ज्ञानकी व्यवस्था कथन:-

॥सवैया इकतीसाः॥-परम प्रतीति उपजाइ गनधरकीसी, अंतर अनादिकी विजावता

विदारी हे; जेदज्ञान दृष्टिसों विवेककी सकति साधि, चेतन अचेतनकी दशा निरवारी हे; करमकी नासकरी अनुजो अज्यास धारी, हियेमें हरख निज शुद्धता संजारी हे; अंतराय नास गयो शुद्धपरकास जयो, ज्ञानको विवास ताकों बंदना हमारी हे. ॥७५॥

अर्थ:- प्रथमथी जे ज्ञानबडे जग्य लोकना आत्मां गणधरनी माफक तत्त्वनी परम प्रतीति उपजावी, अने समकालपणे अंतरात्मानेविषे अंतरनी जे अनादिनी विजावता (मूढता) तेने विडारीठे; अने जड चेतन ए बने चिन्न ठे एवं जेदज्ञान प्रगत्युं तेनी दृष्टि तेज विवेकनी शक्ति ते साधि एटखे जुदा जुदा गुण पर्याय जाण्वा, अने जुदा जुदा जाणीने चेतन तथा जड तेनी दशा ठीक कीधी, ते पठी गुण श्रेणिने धरीने कृण्णकृण्ण कर्मनी निर्जरा करवा लाग्यो, ते करी अनुजव अज्यास कीधो, एटखे सत्य प्रत्ययमां पेठो, अने ह्श्यानेविषे हर्ष पाम्यो अने पोतानी शक्ति उत्कृष्ट कीधी. ए कार्य यतां अंतराय कर्म जांग्युं, अने केवल रूप प्रकाश पाम्युं, एवो कोई क्रमे क्रमे करी ज्ञाननो विवास उत्पन्न थयो, तेने अमारी बंदनाठे. ॥ ७५ ॥

शिष्य पुढे ठे के, स्वामी! तमे जे ज्ञान विवास कह्यो, तेतो तेवोज ठे, पण ते पावुं दुर्लभ ठे. ते उपर गुरु परमार्थनी शिक्षा दिये ठे:-अथ परमार्थ शिक्षा कथन:-

॥ सवैया इकतीसा:॥- जैया जगवासी तूं उदासी व्हेके जगत्सों, एक ठ महीना उपदेस मेरो मानु रे; और संकल्प विकल्पके विकार तजि, बैठके एकंत मन एक ओर आनु रे; तेरो घट सर तामें तुंही हे कमल ताकों, तुंही मधुकर है सुवास पहचावु रे; प्राप्ति न व्हे हे कहु ऐसो तूं विचारतु है, सही व्हेहे प्राप्तिस्वरूपचाही जानुरे ॥७६॥

अर्थ:- थरे जीव जगत्वासी जाई तुं जगत् के० जव भ्रमणा तेनु कारण (शब्द, स्पर्श, रूप, रसने, गंध,) एने आचारांग सूत्रना वचनथी जगत् कहियें, तेथी उदास यईने, एक ठ महीना सूधी अखंर धाराए मारो उपदेश शांजल पटले मान्य कर. एमां ठ महीना कहा ते उपलक्षणथी जाणवा, पण नियम नथी, अने आर्त्तरोड्या नथी अज्ञान दशामां संकल्प विकल्प घणा ऊठे, तेथी आत्मानेविषे विकार उपजेठे, माटे तेना विकारने तजीदे अने एकांत आसने वेसी मनने एक ठेकाणे परिणामथी राख; तारो घट के० शरीर तेनेज सरोवर जेवो देख; अने तेमां एक उज्ज्वल कमल जोइयें, ते कमल तुंज ठे; अने तुंज उज्ज्वल रूपने लीवे मधुकर रूपे था; एम करवाथी तुं सदख दल कमलमां विवास कर; ए पिरुस्य ध्यान लगाव्युं एटखुं कार्य क रवाथी पोताना स्वरूपनी प्राप्ति न थशे एवं तुं क्यारेपण विचारीश नही. एवा प्राणा यामबडे कमल कोप खुलशेने पोताना रूपनी प्राप्ति थशे; एज रीते ज्ञानगुण खुलशे ॥७६॥

हवे जीवने अजीव एक सरखा यई रखाठे, ते जुदा जुदा लक्षणबडे देखाडेठे.

अथ वस्तु व्यवस्था वर्णनः—

॥दोहराः॥—चेतनवंत अनेंत गुण, सहित सु आतमराम, याते अनमिल और सब, पुनसके परिणाम ॥ ए० ॥

अर्थः—चेतनावंत ठे अने अनंत गुणसहित जे पदार्थ ठे ते तो आत्माराम जाणवो; अने जे एटसां लक्षणोथी मलेला नथी ते सर्व अपर पुनसना परिणाम जाणवा. ॥ ए० ॥

हवे एवी पिठान अनुजवविना न होय माटे अनुजवनी प्रशंसा कहेठेः—

अथ अनुजव प्रशंसाः—

॥कवित्त ठंदः॥—जब चेतन सँचारि निज पोरुप, निरखे निज दृगसों निज मर्म, तब मुखरूप विमल अविनाशक, जानै जगत शिरोमनि धर्म; अनुजो करे शुद्ध चेतनको, रमे मुजाठ वम सव कर्म, इहि विधि सधे मुक्तिको मारग, अरु समीप आवे शिव सर्म. ॥ ए१ ॥

अर्थः—ए चेतन जे ठे, ते ज्यारे पोतानुं पुरुष के० पराक्रम सँचारे, ने पठी पोतानी दृष्टि करी पोतानुं मर्म जे चेतनपणुं ठे ते निरखे; त्यारे पोतानो धर्म के० स्वभाव मुख रूप जे निर्मल पणुं, अविनाशी पणुं, जगत्शिरोमणीपणुं, सद्ज स्वरूप तेने जाणे. एज अनुजव पटखे जे निःसंदेह यथार्थ ज्ञान ठे तेज चेतनने शुद्ध करेठे, अने एज अनुजव जे ठे ते पोताना स्वभावमां रमे अने सर्व कर्मने दूर करे, परीते अनुजव बहे मुक्ति मार्ग सिद्ध पायठे; अने शिवशर्म के० मोहनुं सुखते पामेठे ॥ ए१ ॥

हवे ए अनुजवघकी चेतनविषे पोतानुं अस्तित्व साधीने परनुं नास्तित्व साधेठेः—

अथ अनुजव प्रशंसाः—

॥ दोहराः॥—घरनादिक रागादि जरु, रूप हमारो नाहि; एक ब्रह्म नहि दूसरो, दीते अनुजव माहि. ॥ ए२ ॥

अर्थः—आ शरीरमां जे वर्ण, गंध, रस, स्पर्श राग द्वेषादिक पदार्थनेविषे मोह ठे ते मारुं आत्मरूप नथी; अने अनुजवविषे पोतानुं एकज जाणवणानुं रूप अमे जोइये वइये. पण धीजुं रूप जोता नथी. ॥ ए२ ॥

हवे जीव अजीव एक द्वैतावगाही यथा ते जुदा केम कहेवाय ? ते उपर दृष्टांत कहेठेः—अथ वस्तु विचारः—

॥ दोहराः॥—खांनो कहिये कनकको, कनक न्यान संयोग; न्यारो निरमृत न्यान सों. सोह कहे सय लोग. ॥ ए३ ॥

અર્થ:- જે સોનાની મ્યાનમાં રાખેલી તણવાર હોક જાપામાં સોનેરી કહેવાય છે, તે સોનેરીનો યોગનો મ્યાન ઉપર છે: જ્યારે તરવારને સોનેરી મ્યાનમાંથી ધાર કાઢી જોડાયે ત્યારે તરવાર છોટાની જણાય, પણ સોનેરી નહીં જણાય. તેમ અંતરા માં માંદે જાગવો. ॥ ૯૩ ॥

દુષ્ટ વ્યવહાર નય વડે વાહ્યાત્મા અને અંતરાત્મા કહેવાય છે; પણ ઇમાંજ નિશ્ચય નયથી પરમાત્મા છે: ઇવો વસ્તુનો વિચાર કહી સમજાવે છે. અથ નિશ્ચય વ્યવહાર વસ્તુ વિચાર કથન:-

॥ શોદરા:- ધર્માદિક પુણ્યજન દગા, ખરે જીવ વહુ રૂપ; વસ્તુ વિચારત કરમ સોં, નિમ્ન ઇક નિમ્ન. ॥ ૯૪ ॥

અર્થ:- ધર્માંદિક તે વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શરૂપ પુણ્યજન સજાત છે, તેને નથી નથી જીવ જીવ ધારત કરે છે. તેથી જીવ વહુ રૂપ ધારી કહેવાય છે. અને પુણ્યજન જે છે તેનો વર્ણને પણ વસ્તુનો વિચાર કરવાથી પ કર્મ અજીવિયે; અને ચિદ્રૂપ નિવાનંદ છે તેનો વર્ણને પણ વસ્તુનો વિચાર કરે. તેને પ અજીવથી નિમ્ન છે. ॥ ૯૪ ॥

દુષ્ટ વ્યવહારનો દર્શન વચાવે છે:- અથ વ્યવહાર દર્શન કથન:-

॥ શોદરા:- ઇવો ઘટ કહિયે ધીઠકો, ઘટકો રૂપ ન ધીઠ; સો વરનાદિક નામ સોં, જરતા હદે ન ધીઠ ॥ ૯૫ ॥

અર્થ:- વ્યવહારમાં માર્ટીનો ઘનો કહેવાય છે, તેમ ધૂતનો પણ ઘનો કહેવાય છે: પણ ઘટાનું રૂપ જેથી માર્ટી છે તેવું ધૂત નથી. તેમજ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ પ્રમુખ નામ વર્ણે અજીવ રૂપ જટ છે, તેના મંયોગથી જીવ જરણુ પામે નથી. ॥ ૯૫ ॥

દુષ્ટ પ્રત્યક્ષ અને નિગાધુ ચેતનનું મરુપ દર્શન દેખાડી કહેવું:-

અથ ચેતનકો માહાત્મ મરુપ કથન:-

॥ શોદરા:- નિગયાથ ચેતન અશ્વમ, જાને સદ્ગત મુકીઠ, અશ્વમ અનાદિ અનંત તિન, પ્રમટ જગતમે ધીઠ. ॥ ૯૬ ॥

અર્થ:- જેની કોઈ પણ રીતે મંચતા નથી તેથી નિગયાથ ઇવો ચેતન પુરુષ છે: તે વધી દિવ્ય જ્ઞાનવડે સ્વરૂપો ન જાય; તેથી અશ્વમ છે; અને મદ્દીય જે પોતાનો સ્વરૂપ જ્ઞાનવડે તેને પોતેજ જાણે પણ ધીજા અન્ય જ્ઞાનાંતરવડે ન જણાય. અશ્વમ મરુપને સ્વીયે અનાદિ, અનંત, નિત્ય, જાશ્વન, ઇવો જીવ જગતમાં પ્રમાણ છે. ॥ ૯૬ ॥

દુષ્ટ જીવોનેનો અનુદર પોતેજ કરે છે પણ નિમાંમક નેયાદિક પ્રમુખ તેમ ધી જાણી કહે તેને તેમ નથી તે સમજાવે છે:- અથ અનુદર વિચાર કથન:-

॥ सर्वेया इक्तीसाः॥—रूप रसवंत मूरतीक एक पुदगल, रूप विन उर युं अजीव दर्व छुधा है; च्यारि हैं अमूरतिक जीवजी अमूरतिक, याहितें अमूरतिक वस्तु ध्यान मुधा है; औरसों न कवहू प्रगट आपु आपहीसों, ऐसो थिर चेतन सुजाउ शुरू सुधा है; चेतनको अनुजो आराधैं जग तेई जीउ, जिन्हके अखंर रस चाखिवेकी तुधा है. ॥६९॥

अर्थ:— जेम रूपवंत तथा रसवंत कहेवाय ते तेम गंधवंत तथा स्पर्शवंत ए लक्ष्ण जाणवाथी मूर्त्तिक एटखे मूर्त्तिवंत ते एक पुदगल अव्य जाणवुं; अने रूपादिक विना धीजा अमूर्त्तिक चार अव्य ठे; ए रीते अजीव अव्यते वे प्रकारनुं ठे:— हवे ए अजीव अव्यमां धर्म, अधर्म, आकाश, काल ए चार अमूर्त्तिक ठे; अने जीव अव्य पण अमूर्त्तिक ठे; तेथी कोइ अमूर्त्तिक वस्तुनुं ध्यान करवाथी मुक्ति ठे एम कहेनारा मूर्ख ठे. एथी कोई अन्य धर्मनुं आलंवन लई आत्मा अव्य प्रगट न थाय एवो स्थिर चेतननो स्वजाव ठे, एज शुरू सुधा के० निर्दोष अमृत रस तेज चेतनने प्रगट करे ठे, एवो जे जगत्ने विषे चेतना स्वजाव ठे ते चेतननो अनुजव के० यथार्थ ज्ञान आराधे तेज शुरू जीव अव्यना आराधक ठे. अने जे अखंर रसना छुधावंत ठे ते एना आराधक ठे. ॥ ६९ ॥

हवे कोई कहे ठे के, जीव अंगुष्ठ प्रमाण ठे, तंडुल प्रमाण ठे इत्यादि कहिने जे जीवने मूर्त्तिमान थापे ठे, तेनी मूढता बतावे ठे. अथ मूर्त्तिवर्णन:—

॥ सर्वेया तेइसाः॥— चेतन जीव अजीव अचेतन, लछन जेद उजै पद न्यारे; स म्यग् दृष्टि उद्योत विचछन, जिन्न लखे लखिके निरधारे; जे जगमांहि अनादि अखंडित, मोह महामदके मतवारे; ते जरु चेतन एक कहै, तिन्हकी फिरि टेक टरे नहि टारे. ॥७०॥

अर्थ:— जीवनुं लक्षण चेतन ठे, ने अजीवनुं लक्षण अचेतन ठे; एटखे जरुता ठे; ए लक्षण जेदथी उजय पदार्थ जुदा जुदा ठे; पण जेना घटमां समकित दृष्टिनुं अज बाहुं पड्युं ठे, तेज विचक्षण पुरुष ए वेदुने जिन्न जिन्न जाणे ठे. अने जीव अजीव जुदा निरधार करेठे. अने जे जगत्नेविषे अनादि कालना अखंडित, मूर्ख, अने महामोहमदवने मतवाला ठे, ते लोक जरु चेतनने एक कहै ठे. अने जीवने मूर्त्तिमान मानेठे. ते मिथ्यादृष्टिने लीधे मानेठे; तेमनी टेक टालवाथी टखे नही एवी होयठे. ॥७०॥

हवे अजीव पुदगलमां जीवविस्वास जूदोज ठे, पण अविवेकी पुरुष ते जाणतो नथी अने जे ज्ञानी होय ते जाणे ते कहै ठे:— अथ ज्ञाता विस्वास:—

॥ सर्वेया तेइसाः॥— या घटमें भ्रमरूप अनादि विस्वास महा अविवेक अखारो; ता मंहि उर सरूप न दीसत, पुज्जल नृत्य करै अति जारो; फेरत जेप दिखावत कोतुक, सो जखिये घरनादि पसारो; मोहहुं जिन्न जुदो जडसों चिन, मूरति नाटक देखनहारो. ॥७१॥

અર્થ:- આ ઘટમાં અનાદિ કાલનો વિસ્તારવંત ઝમરૂપ મહા અવિવેકનો અલામો મંડાઈ રહ્યો છે, તે અલાદામાં વીજું કોઈ શુદ્ધ સ્વરૂપ તો દેખાતું નથી; અને પુણ્ય ક્લવ્ય જે છે તે અત્યંત મહોદું નૃત્ય કરી રહ્યો છે, એજ અવિવેકની આજ્ઞા તે અજીવ પુણ્ય ક્લવ્ય છે. તેહિજ એકેડિયાદિકના વેપમાં લેવરાવી ફેરવી ફેરવી વર્ણાદિકના પસારની સામગ્રી લેવરાવી કોતુક દેખાતી રહ્યો છે. હવે હ્યાં વિવેકરૂપ જે છે તે મોટી જો પુણ્ય જરૂ તેથી જૂદો છે. તેહિજ ચિન્મૂર્તિ એટલે ચેતન રાજા છે તે તો હ્યાં નાટિકનો દેખનારો છે ॥ ૧૧ ॥

હવે જે જીવ અને અજીવનું એકતાપણું મિથ્યા જ્ઞાનમાં જાસે છે, તેતો જ્ઞાન શુદ્ધિથી જિજ્ઞાસુ રૂપ દેખાય છે, તે કહેવું:- અથ જ્ઞાન વિલાસ કથન:-

॥ સર્વેયા ઇક્તીસાઃ ॥- જેસે કરવત એક કાઠ વીચિ સંકર કરે, જેસે રાજહંસ નિરધારે દૂધ જલકો; તેસે જેદજ્ઞાન નિજ જેદક શક્તિસંતિ, જિજ્ઞાસુ જિજ્ઞાસુ કરે ચિદાનંદ પુદગલકો; અવધિકો ધ્યાવે મનપર્વેની અવસ્થા પાવે, ભમગિકે આવે પરમાવધિ કેવલ કો; યાદી જાંતિ પૂરન સરૂપકો ઊચોત ધેર પ્રતિવિચિત પદારથ સકલકો ॥ ૧૦૦ ॥

અર્થ:- જેમ એક લાકડાને કરવતી ઘેઢેરીને વે જાગ કરે છે, ને જેમ રાજહંસ દુધ ને પાણી એકઠા હોય તેને જુદા જુદા કરી નાલે છે. તેમ જેને જીવિતવ્ય પરિપાકે જેદજ્ઞાન પ્રગટે તે પોતાની જેદક શક્તિવળે, ચિદાનંદ તથા પુણ્ય એકમેક હોય તેને જુદા જુદા કરે છે. અને તેજ જેદજ્ઞાન પોતાના ક્રયોપશમ માફક પોતાની અવધિને ધ્યાવે એટલે પોતાના અવધિ જ્ઞાનરૂપ પર્યાયને પામે, પછી તેહિજ જેદજ્ઞાનથી વિશુદ્ધ યથેલા મનપર્યાય અવસ્થાને પામે; અને તેથી વિશુદ્ધ થઈને પરમાવધિ સુધી પોંચે; એમ વધતે વધતે જેદજ્ઞાન થકી પોતાનું વર્ણ સરૂપ ઊચોતવંત ધારણ કરે, એટલે કેવલ અવસ્થા ધારે; અને સર્વ પદાર્થને પ્રતિચિત કરે ॥ ૧૦૦ ॥

॥ ઇતી શ્રી સમયસાર નાટકનો યોજો અજીવહાર વાલાવચોધ સહિત સમાપ્ત થયો. ॥

॥ દોહરાઃ ॥- યદ્ અજીવ અધિકારકો, પ્રગટ થલાન્યો મર્મ; અથ સુતુ જીવ અજીવ વેકે, કરતા કિરિયા કર્મ. ॥ ૧૦૧ ॥

અર્થ:- અજીવ હાર પરીતે સમજાવીને કહ્યો; એનું રહસ્ય એ છે કે અજીવ પદાર્થ તેથી જીવ પદાર્થ જુદો જાણવો; તેનું વર્ણન કયું છે. હવે જીવનેવિપે કર્તા ક્રિયાનો વિચાર અને અજીવનેવિપે પણ કર્તાકર્મક્રિયાનો વિચાર ગુરુ કહે છે ને - ૫ શાંતિ છે ॥ ૧૦૧ ॥

હવે કર્તાપણામાં જીવની મિથ્યા દૃષ્ટિ છે તે જેદજ્ઞાનથી હુટે, માટે જેદજ્ઞાનનું મ કહેવું:- અથ જેદ જ્ઞાન મહાત્મ્ય વર્નન:-

॥ सवेया इकतीसाः॥- प्रथम अज्ञानी जीव कहें में सदीव एक, दुसरो न थोर मेंही करता करमको; अंतर विवेक आयो आपापर जेद पायो, जयो बोध गयो मिटी चारत जरमको; जासे ठहों दरवके गुण परजाय सच, नासे दुःख खरयो मुख पूरन प रमको; करमको करतार मान्यो पुजगख पिंन, आपुं करतार जयो आतम धरमको. ॥ २ ॥ जाहि समें जीव देहबुद्धिको विकार तजे, वेदत सरूप निज जेदत जरमको; महा परचंड मति मंमन अखंन रस, अनुजो अन्यास परकासत परमको; ताही समें घटमें न रहें विपरीत जाव, जैसे तम नासे जानु प्रगट धरमको, ऐसी दशा आवे जय साधक कहावे तव, करता व्हें कैसे पुजग करमको. ॥ ३ ॥

अर्थ:- प्रथमयी अज्ञानी जीव जे ठे, ते पोताना रूपनी जूलवडे एमज कहेठे के निरंतर कर्मनो कर्त्ता हुंज तुं, योजो कोई नयी. एरीते जीवनी अपेक्षा खईने कर्मनो कर्त्ता घनेठे. पढी ज्यारे घटमां विवेक प्राप्त पाय, त्यारे निजरूपनो जेद समज्यो ए टखे बोध घयो, अने भ्रम के० मिथ्यात्वनो खेख मटी गयो; ने भ्रम नाश यता ठए डल्पना गुण पर्याय आत्मानेविषे जासवा लाग्या, कृण कृण अवस्था जेद ते पर्याय कहीए. अने पूर्णपुरुष जे ठे तेनुं मुख दीतुं, तेणे करीने कर्मनो कर्त्ता पुजगपिंन मान्यो. अने पोते अकर्त्ता घयो अने आत्मिक धर्म जे ज्ञायकता, वेदकता, तथा चे तनता इत्यादिक स्वज्ञायनो हुं पोते कर्त्ता तुं एम मान्युं, एटखे मर्मनो अकर्त्ता अने पोताना स्वज्ञायनो कर्त्ता एम केहेवा लाग्यो. ॥ २ ॥

जे प्रस्तावे जीव ठे, ते श्रेणिनुं आरोहण करे, अग्रमत्तता पामे, देहबुद्धिनो विकार तजे, एटखे बाह्यात्माने पोतापणे जाणवो ए विकार ठांडे, ने पोतानुं स्वरूप जुहुंज वेदे, अने भ्रमनो जेद करे, घणी तीक्ष्णबुद्धिनी शोचानो करनार, अने जेनो रस अ खंन ठे, पूर्ण रसस्वाद ठे, एवो जे शुद्धात्मानो अनुभव ठे तेनो अन्यास करी अंते परमात्मानो प्रकाश करे तेज प्रस्तावे घटपिंडमां विपरीत जाव रहें नही, एटखे अ हंबुद्धि वने जे अकर्त्ताने कर्मनो कर्त्ता करी मान्यो; ए विपरीत जाव दतो ते रहें नही. ते उपर दृष्टांत कहेठे:-जेम जानुधर्म के० सूर्यना तीक्ष्ण तेजना प्रकाशवायी तम जे अंधकार ते सयें नाश पामेठे; तेम एवी अग्रमत्त दशा ज्यारे प्राप्त पाय, त्यारे ते आत्मस्वज्ञायनो साधक घयो; ते वसत कर्मनो कर्त्ता केम पाय! अने पुद्गलरूपी कर्मने केवी रीते करे! एनो अही उपयोग नयी. ॥ ३ ॥

एवे अही प्रथम आत्माने कर्मनो कर्त्ता नानीने पढी तेने अकर्त्ता मानवो ते ज्ञा नना सामर्थ्य धरे घनेठे ते कहेठे:-अथ ज्ञानसामर्थ्यवर्णन:-

॥ सवेया इकतीसाः॥- जगमें अनादिको अज्ञानी कहें मेरो कर्म, कर्त्ता में पाफो

किरियाको प्रतिपत्नी है; अंतर सुमति जासी जोगसों जयो उदासी, ममता मिटाय परजाय बुद्धि नाखी है; निरजै सुजात लीनो अनुजोके रस जीनो, कीनो व्यवहार दृष्टि निहचैमें राखी है; जरमकी दोरी तोरी धरमको जयो धोरी, परमसों प्रीति जोरी करमको साखी है ॥ ४ ॥

अर्थ:- संसारनेविषे जीव अनादिकालधी अज्ञानीज ठे, ते कहेठे के शुच अने अशुच कर्मनो कर्ता हुंज हुं क्रियानो प्रतिपद्दी के० कर्मनी क्रियानो पकराखनारो हुं, पठी ज्यारे अंतरमां सुमतिनो जास जयो, अने मन वचन तथा कायाना यो गथी उदास जयो, एटखे ए योगने पररूप समज्यो, तथा ए योगनी ममता मटी गई, अने परजाय बुद्धि के० मन वचन अने कायाना योगनी जे बुद्धि तेनाखी दीधी; अने अव्यबुद्धि राखीने आत्मानो जे निर्जय स्वभाव ठे, तेनुं ग्रहण कीधुं अने ए स्वभावनो जे अनुजव रस तेमां जीनो के० मग्न रई रह्यो, अने सर्व व्यवहारमां प्रवृत्ति करी रह्योठे, पण दृष्टिमां श्रद्धा तो निश्चयमां राखी ठे, एम करतां जरमनी दोरी तोकी नाखी, एवं उद्वस्यपणुं भूकी दीधुं, अने आत्मिक धर्म जे पोतानो स्वभाव तेनो धोरी के० धरनारो थयो; परम साथे प्रीति जोडी, एटखे सिद्धपदमां प्रीति राखीने मर्मनो साखी थयो; एटखे पुजलकर्मने करे तेनो साक्षी थयो ठे. ॥ ४ ॥

शिष्य पूछेठे के, चेतन तथा अचेतन एकहेत्रमां रहेठे, अने कर्म करेठे, त्यां चे तनने कर्मनो अकर्ता केम मनाय ? गुरु कहेठे के, ज्ञानशक्तिवने अकर्ता मनाय. ते कहेठे:- अथ जेदज्ञानको सामर्थ्यपनो कथन:-

॥सवैया इकतीसा:॥- जैसो जो दरव ताके तैसे गुन परजाय, ताहुसों मिलत पें मिले न काहु आनसों; जीव वस्तु चेतन करम जड जाति जेद, अमिल मिलाप ज्यों नितंव जुरे कानसों; एसो सुविवेक जाके हिरदे प्रगट जयो, ताको ब्रम गयो ज्यों तिमिर जग्यो जानसों; सोइ जीव करमको करतासो दीसे पें अकरता कह्योहै शुद्धताके परवानसों. ॥ ५ ॥

अर्थ:- जे जेवुं अव्य होय तेना तेवा गुणपर्याय होय ठे, ते तेज अव्यसाथे म पण बीजा अव्यसाथे मलता नथी; जेम कोई लिग्धगुणवडे धृतादिक अव्य पो ताना पर्यायधी लिग्ध गुणवाला अव्यसाथे मले, पण रुद्ध गुणवालासाथे मले नही; तेम ए जीव वस्तु चेतनजाति ठे, अने कर्म जे ठे ते जरुजाति ठे, एवो जातिजेद ठे. दोषी चेतन तथा जडने अमिषनता ठे, पण कांई युक्ति मिलाप नथी. जेम केरना आगनी नीचे पश्चिम प्रदेश नितंव ठे, ते उपर रहेला कानसाथे केम मले ? एवो गुणपर्यायनो विवेक जेनां हैयामां प्रगट थयोठे, तेना हैयामां पूर्वनो उपजेलो ब्रम

नाश पाम्यो, ते उपर दृष्टांत कहेते के, जेम सूर्यनो उदय थवाधी अंधकार नासेते, तेम नाश पामेते; एवा विवेकवालो जीव जेठे ते कर्मनो कर्त्ता तो देखायते पण शुरूता जे पोतपोताना ड्रव्यनी गुण परिणति तेना प्रमाणथी जीवने कर्मनो अकर्त्ताज कखो. ॥५॥

हवे जीव अने पुजलना लक्षणना जेद देखाडीने एज घात दड करेते:—

अथ जीवपुजललक्षणजेदकथन:—

॥ठप्पय ठंद:॥— जीव ज्ञानगुणसहित, आपगुण परगुण ज्ञायक; आपा परगुण लखे, नांहि पुजल इहि लायक; जीवरूप चिद्रूप, सहज पुदगल अचेतजरु; जीव अमूर्ति मूर्तीक पुदगल अंतर वरु; जवलग न होइ अनुजो प्रगट, तयलयु मिथ्यामति लसे; करतार जीव जड करमको, सुबुधि विकाशक त्रम नसे ॥ ६ ॥

अर्थ:— जीवजे ठे ते ज्ञानगुणसहित ठे, अने जेम पोताना गुणनो ग्राहक ठे ते मज पारका गुणनो पण ग्राहक ठे. अने एज गुणना जेदे करीने पोताने तथा परने लखे के० जुएते; एवी कक्षा शक्ति लायक पुजल क्यारे पण वनी शके नही. जीवतुं स्वरूप चिद्रूप के० चेतनारूप ठे, अने पुजलतो तेहेज जावे अचेतनारूप ठे; एटले जरु ठे. वली जीव अमूर्ति ठे अने पुजल मूर्ति ठे, ए मोहुं अंतर ए वने वचेते. ज्यां सुधी शुरूचेतननो अनुजव प्रगट न थाय. त्यांसुधी मिथ्यामति लसे के० दीति घंत होयते अने जडस्वरूपी कर्मनो कर्त्ता जीव ठे, ते त्रमबुद्धि ठे; पण ए अनादि कालनो त्रम ते सुबुद्धिना विकाश थवाधी नाश पामेते. ॥ ६ ॥

हवे कर्त्ता, कर्म अने क्रिया ए त्रणे स्वरूप कहेते:—अथ कर्त्ताकर्मक्रियास्वरूपकथन:—

॥दोहरा:॥— करता परिनामी दरव, करमरूप परिनाम; किरिया परजैकी फिरति, वस्तु एक त्रय नाम. ॥ ७ ॥

अर्थ:—रूपांतरने जजे ते परिणामी कहेवाय, एवुं जे ड्रव्य, ते कर्त्ता कहिये; रूपां तर वहुं ते परिणाम, एने कर्मनुं स्वरूप कहिये; अने पर्यायनुं क्रमे क्रमे फरवुं तेने क्रिया कहिये. ए रीते कर्त्ता, कर्मने, क्रिया एवां त्रण नाम ठे पण वस्तु तो एकज ठे. ॥७॥

हवे कर्त्ता, कर्म, ने क्रिया ते केहेवामां नाम जिज्ञ जिज्ञ ठे पण वस्तु एकज ठे ते कहेते:—अथ कर्त्ताकर्मक्रियैकत्वकथन:—

॥दोहरा:॥—कर्त्ता कर्म क्रिया करै, क्रिया कर्म करतार; नाउ जेद बहु विधि जयो, वस्तु एक निरधार ॥ ८ ॥

अर्थ:—कर्त्ता त्यारे कहेवाय के ज्यारे क्रिया करे, अने क्रिया त्यारे कहेवाय के ज्यारे कर्म करे, एम नाम जेद जातजातनो पड्यो पण करवाधी कर्त्ता, करवाधी कर्म ने करवाधी क्रिया ए त्रणे एकज वस्तु ठे. ॥ ८ ॥

हृये एक कर्म क्रियानो कर्त्ता एकज होयते, ते स्थापन करेते:-अथ कर्त्ता कर्मकि याप्रतिस्थापना:-

॥दोहा:॥- एक कर्म कर्त्तव्यता, करे न कर्त्ता दोय; दुधां दरव सत्ता सु तो, एक जाय क्यों होय. ॥ ए ॥

अर्थ:- ए बात तो सुद्धी ठे के, एक कर्मनी कर्त्तव्यता के० क्रिया ते एकज होयते. अने तेनो कर्त्ता पण एकज होयते, पण वे कर्त्ता एकज क्रियाना करना नहोय. अर्थां चैनन अव्यसत्ता अने पुनस्रव्यसत्ता ते तो दुधा के० वे प्रकारे जुदी जुदी ठे, ते माटे एक जाय एक कर्म केम वने ? ॥ ए ॥

हृये कर्त्ता कर्म ने क्रियानो विचार कहेते. अथ कर्त्ताकर्मक्रियाविवरण:-

॥सवैया इकतीसा:॥- एक परिणामके न करता दरव दोय, दोय परिणाम एक दर्थ न भग्यु हे; एक करतूति दोइ दर्थ कयहों न करे, दोई करतूति एक दर्थ न करतु हे; जीव पुदगस एक रंग अथगाही दोई, अपने अपने रूप कोठ न टरतु हे, जड प रिणामनिपा फगना हे पुदगस, चिदानंद चेतन सुजाठ आचरतु हे ॥ १० ॥

अर्थ:- एक परिणामना वे अव्य कर्त्ता न होय, अने एक अव्यजे ठे ते वे परिणाम धारण करे नहीं; ए रीने वे अव्य मलीने एक करतूती के० क्रिया क्यारे पण नज करे. तेमज एक अव्य वे क्रिया पण नहींज करे; ए व्यवस्था बुद्धि कहेवा सायक कहेवे के, जीव अने पुदगस एकमेक यई रखां ठे; तेथी ए वने एक केनावगाही क्यां पण पान पानाना स्वभावयी कोई टले नहीं; तेथी पुनस्र जे ठे ते जड ठे; ते जडपरिणाम नोज कर्त्ता याय; अने चिदानंद चेतन ठे ते चेतन स्वभावने आचरे ॥ १० ॥

हृये सम्यक्त्वव्यवस्थामां कर्मनो अकर्त्ता अने मिथ्यात्वव्यवस्थानेविषे कर्मनो कर्त्ता ठे एम कहेते:-अथ सम्यक्त्वमिथ्यात्वकथन:-

॥सवैया इकतीसा:॥- महा डीठ दुःखको वसीठ पर दर्वरूप, अंध कूप काहुपे निवार्यो नहि गयो हे; ऐसो मिथ्याभाव खग्यो; जीवकों अनादिहीको, याही अई बुद्धि विषे नांना नांति नयो हे; काहू समे काहूको मिथ्यात अंधकार जेइ, ममता टवेदि शुद्ध माठ परिणयो हे; तिनही विवेक धारि बंधको खिलास मारि, आत्म परतिगो जगन जीति खयो हे. ॥ ११ ॥

अर्थ:- महापृष्ठ अने दुःखनो पदु आत्मव्यव ते परव्य के० पुनस्रव्य जेतुं रूप ठे, निइ ठे. अने जेमां मय दृष्टि पोची सकनी नथी, तेमाटे अंधकूप समान ठे; अने कोईपी निवार्यो नहीं यनो, एको मिथ्याभाव जे मिथ्यात्व मोह कर्म ते जीवने थ नादि बाध अर्थां खामेनुं ठे, एथी परव्य तरफ जीवनी अहंबुद्धि लागी, तेथी जीव

नाना प्रकारनो थयो. अने कोई समये यथाप्रवृत्तिकरण कोई जव्यजीवनो मिथ्यात्व अंधकार जेदायो, ते मिथ्यात्वग्रंथि जेदीने अने सर्व कार्यनेविपे जे अहंबुंझिवडे रहे ली समता हती, तेने ठेदीने शुद्ध चिदानंद जावमांज परिणमी रह्यो, ते समये ते जव्यजीव जेद विज्ञान के० जड चेतननो विवेक धारण करीने अविरति, कषाय, योग तथा प्रमाद ए जे बंधनाहेतु हता, तेनो विलास ठेदीने आत्मशक्तिवडे एटखे पोता ना वीर्यवलवडे जगत्ने जीति लीयेठे; जगत्पी निरालो थाय ठे. ॥ ११ ॥

हवे जेम कर्मनो कर्त्ता आत्मा नथी तेम ए कर्म आत्माना करेखां नथी; अने कर्त्ताने कर्म एक रूपज ठे ते कहेठे:—अथ यथा कर्म तथा कर्त्ता एकरूपकथन:—

॥ सर्वेया इक्तीसा:॥— शुद्धजाव चेतन अशुद्धजाव चेतन, डुहुंको करतार जीव थोर नही मानीये; कर्मपिंडको विलास वर्न रस गंध फास, करता डुहुंको पुदगलपर मानिये; ताते वरनादि गुन ज्ञानावरनादि कर्म, नाना परकार पुजलरूप जानिये; स मल विमल परिणाम जे जे चेतनके, ते ते सब अलख पुरुष यों बखानिये. ॥ १२ ॥

अर्थ:— चेतनानेविपे शुद्ध जाव तथा अशुद्ध जाव जे जाणवामां आवेठे, ते तो परिणामरूप कर्म ठे; तेथी ते बनेनो कर्त्ता जीवज ठे, बीजो कोई कर्त्ता मानवो नही. अने ज्ञानने डांकुं, दर्शनने डांकुं, इत्यादि कर्म पिंनो विलास ठे; अने वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, इत्यादि जे कार्य अने कर्म ठे, ए बनेनो कर्त्ता पुदगलद्रव्यनेज प्रमाण राखिये; तेणे करी ने वर्णादि के० वर्ण, रस, गंध, स्पर्श गुण ठे ते अने ज्ञानावरण, दर्शनावरण प्रमुख जे कर्म ठे ते सर्व नाना प्रकारना पुजलरूप जाणवां; जेम कथुं ठे के, “जोगापयडिपयेसा,” के० जोगवडे प्रकृतिप्रदेशबंध थाय, ने तेनेविपे चेतनना समलपरिणाम के० अशुद्ध परिणाम अने विमलपरिणाम के० शुद्ध परिणाम ए जे कर्मरूपक ठे ते ते सर्व अल द्वा पुरुषरूप ठे, माटे कर्त्ता कर्मने एकज बखाणीए. ॥ १२ ॥

हवे ए बातना रहस्यने मिथ्यादृष्टि जाणे नही, तेना उपर हस्तिनो दृष्टांत:—

अथ मिथ्यादृष्टि वर्ननं हस्तिको दृष्टांत:—

॥ सर्वेया इक्तीसा:॥— जैसे गजराज नाज घासके गरास करि, जठत सुनाय नहि जित्त रस लियो हे; जैसे मतवारी नहि जाने सिखरनि स्वाद, जुगमें मगन कहै गज दूध पियो हे; तेसे मिथ्यामति जीव ज्ञान रूपी हे सदीव, पप्यो पाप पुन्य सों सहज सुल हियो हे; चेतन अचेतन डुहुकों मिश्र पिंड लखि, एकमेक मानेन विवेक क्यु कियो हे. ॥ १३ ॥

अर्थ:— जेम हाथीने अनाज साचे घास जेखवीने घास थापेठे ते खायेठे. हाथीनो स्वजाव एवोठे के, घासने अनाजनो जुदो स्वाद लेतो नथी. वली कोई माणस मय

पीने मतवारो थयो होयने तेने दहीने खांरथी वनेलुं शीखरण जमवाने आपीये ने पुठीये के एनो स्वाद केवोठे, तो ते कहेसो के गायनुं छुध पीये तेवोठे. पण तेने दा रुनी जुममां जुदा स्वादनी खबर पडती नथी, तेम जीव मिथ्यामतिवालो थईने जो पण अनादि कालनो ज्ञानरूपी ठे एटखे ज्ञानमय ठे तो पण पापकर्म अने पुण्यकर्म मां लीन थई रह्यो ठे, माटे सहज जावे शुन्यहृदय थयोठे; त्यारे चेतन अचेतन जे पुजल ते वेउने मिश्र के० एक पिंरु जोईने एकमेक मानेठे; पुजलना जेलथी चेतनने पण पुजलकर्मनो कर्त्ता मानेठे पण कदी विवेकनी नजरथी जोतो नथी. ॥ १३ ॥

हवे जीवने कर्मनो कर्त्ता मानवो ए त्रमवडे मनायठे; ते उपर दृष्टांत आपेठे.

अथ त्रमस्वरूपकथनदृष्टांतः—

॥ सवैया इकतीसाः॥—जैसे महाधुपकी तपतिमें तिसीयो मृग, जरमसों मिथ्याजब पीवनकों धायो है; जैसे अंधकारमांहि जेवरी निरखी नर, जरमसों जरपी सरपमानि थायो है; अपने सुजाय जैसे सागर सुथिर सदा, पवन संजोगसो उठरि अकुलायो है, तैसे जीव जडसों अव्यापक सहजरूप, जरमसों करमको करता कहायो है. ॥ १४ ॥

अर्थः—जेम वैशाख ने जेठना घणा सरुत तापनी गरमीबडे मृग तरस्यो थईने मृगजलने जोई तेने जल जरैलुं तलाव मानी ते मिथ्या जलने पीवाने दोनेठे; तथा जेम अंधारे पहेली दोरडीने जोइने कोई मनुष्य जरमवडे तेने साप जाणी करीजायठे; वली जेम समुद्रनो स्वजाव स्थिर ठे पण पवनना संजोग थकी उठलतो देखायठे, तेम जीव निश्चय थकी जोतां जड वस्तुथी अव्यापक ठे, पण अनादि कालनो सह जरूपी त्रम तेणे करीने ते जीवने कर्मनो कर्त्ता कहेठे. ॥ १४ ॥

हवे जे सम्यग् दृष्टि थाय ते सम्यक् स्वजावे करीने त्रम डूर करे; अने जुदो जु दोज जाय जाणे, ते उपर राजहंसपक्षीनो दृष्टांत आपेठे. अथ सम्यग् दृष्टिस्वजाव वर्णन, राजहंसके दृष्टांतः—

॥ सवैया इकतीसाः॥—जैसे राजहंसके वदनके सपरसत, देखिये प्रगट न्यारो वीर न्यारो नीर है, तैसे समकित्तीकी सुदृष्टिमें सहजरूप, न्यारो जीव न्यारो कर्म न्यारोई शरीर है; जय शुरू चेतनाको अनुजो अज्यासे तब, जासे थापु अचल न डुजो उर सीरहै; पूरय करम उदै थाइके दिखाई देहि, करता न होइ तिन्हको तमासगीर है. ॥ १५ ॥

अर्थः—जेम राजहंसनुं वदन के० मुखनी अंदरनी जीत, तेना अडकवाथी छुधने पाणी एकमेक होय ते फाटीने छुध जुडुं ने पाणी जुडुं थाय ठे; तेमज सम्यग्दृष्टि वडे सहजरूपे जीव ठे ते जुदोज जणाय ने कर्म पण जुडुंज जणाय; अने शरीर पण जुडुंज जणाय, एटखे वाय्वात्मा, अंतरात्मा ने परमात्मा ए त्रणे जुदा जणाय. ज्यारे

शुरू चेतन अनुभवनो अज्यास करे त्यारे पोतेज देखाय. कर्मादिकनो बीजा कोई साथे जेल नथी. पूर्व संचित कर्म जे ठे ते निज स्थिति पूर्ण थये अथवा उदीरणा करी के० कर्म उदय आव्यायी देखाय, पण जीव काई कर्मनो कर्ता नथी, पण ते कर्म ना उदयनो तमासो जुएते ॥ १५ ॥

ह्वे शिष्य पूठे ठे के, हे स्वामी! जीव तथा पुज्जल एकमेक थई रखां ठे, त्यारे ते उनेविये एवो जुदो जुदो स्वभाव केम जाणीये? त्यारे गुरु तेनो उत्तर आपतां पाणिनुं तथा शाकनुं दृष्टांत आपेठे: अथ कर्तृत्व स्वभाव तसोदक तथा व्यंजननो दृष्टांत:-

॥ सवैया इकतीसा:॥-जैसे उसनोदकमें उदक सुजाउ सीरो, आगिकी उसनते फर स ज्ञान लखिये; जैसे स्वाद व्यंजनमें दीसत विविध रूप, खोनको सवाद खारो जीज ज्ञान चखिये; तेसे याहि पिंममें विजावता अज्ञानरूप, ज्ञानरूप जीव जेद ज्ञानसो परखिये, जरमसों करमको करता हे चिदानंद, दरब विचार करतार जाव नखिये. ॥ १६ ॥

अर्थ:- जेम उखोदक के० उनुं पाणी ते पाणीनो पोतानो स्वभाव तो सीरो के० शीतलज ठे, पण तेनो स्पर्श करतां गरम लागे ठे, ते गरमी आगनी ठे. अने स्वादिष्ट व्यंजन के० शाकमां जात जातनो स्वाद होय ठे अने खोन के० निमकनो खारो स्वाद जुदोज जणाय ठे, ते जीज ज्ञानवडे जणायठे; तेमज घटपिंममां विजावता जे कर्मनी साथे चेतननुं मखनुं तेतो जेम में आ कीधुं एम माननुं, एतो अज्ञानरूप ठे. अने जीव ठे ते शुरू ज्ञानरूपी ठे, एनेतो शुरू जाणवो एज एनुं कार्य ठे. ए वात जेदज्ञान वरे जणाय ठे. ए चिदानंद जे ठे तेने कर्मनो कर्ता मानवो ते भ्रमवडे म नाय ठे! पण इव्यनो विचार करतां एनो कर्ता जाव घने नही पण ज्ञाता जावज घने ए रहस्य ठे. ॥ १६ ॥

ह्वे निश्चय प्रमाणवडे जे जेनो कर्ता ठे तेने जुदो बतावे ठे. अथ कर्तृत्वविवरण:

॥ दोहा:॥- ज्ञान जाव ज्ञानी करे, अज्ञानी अज्ञान; दरब करम पुदगल करे, यह निहचे परवान. ॥ १७ ॥

अर्थ:- ज्ञानी होय तेतो ज्ञानजाव करे एटले जाणवारूपजे कार्य ठे ते करे ठे; अने अज्ञानी होय ते हुं कर्ता हुं एम मानी अज्ञानजाव करेठे; इव्यरूप जे कर्म ठे तेने पुज्जलज करेठे, निश्चयप्रमाणमां एवुं स्पष्ट ठे. ॥ १७ ॥

शिष्य पूठेठे के हे स्वामी! ज्ञानजाव ज्ञानीकरे ए वात कहेतां ज्ञाननो कर्ता जी व ठरेठे, ते कया नयथी ठरेठे? तेनो उत्तर गुरु आपेठे:-अथ व्यवहार कर्तृत्वकथन:-

॥ दोहा:॥- ज्ञानसरूपी आतमा, करे ज्ञान नहि उर; दवे कर्म चेतन करे, यह विवहारी दोर. ॥ १८ ॥

अर्थ:- आत्मा ज्ञानस्वरूपी ठे माटे ज्ञानने तो तेज करे, पण वीजो नही, ए नि श्रय;अने जे एम कहे ठे के,इव्यकर्मनो कर्त्ता पण चेतन ठे तेतो व्यवहारमां कहेवाया॥१७॥

हवे शिष्य प्रश्न:- कर्तृत्वकथन:-

॥ सवैया तेईसाः॥-पुदगल कर्म करे नहि जीव कही तुम में समुजी नहि तेसी; कोन करे यहु रूप कही अथ, को करता करनी कहु केसी; आपुहि आपु मिलेवितुरे जड क्यों करि मोमन संशय ऐसी; शिष्य संदेह निवारन कारन बात कहे गुरु हे कहुं जेसी. ॥१८॥

अर्थ:- हवे शिष्य पूछे ठे के, जीवने निश्चयनयथी ज्ञाननो कर्त्ता कह्यो ने कर्मनो अकर्त्ता कह्यो, तेनुं शुं कारण? हे गुरु! पुजल इव्यरूप कर्मने जीव करे नही एवी जे बात तमे कही, ते बात हुं यथार्थ समज्यो नही. ए पुजलरूपी कर्मनो स्वजाव करे? इहां कर्त्ता तो उरावता नथी अने तेनी क्रिया केवी ठे ते कही. वही पुजल कर्मनो कर्त्ता पुजलनेज बनाबोवो त्यारे कर्त्ता कर्म धने जरू थयां, ते पोतानी मेले मलबुं दूटा थाबुं केम घनी शके? ए मारा मनमां संदेह ठे. शिष्यनो संदेह निवारवाने आ प्रश्ननो यथार्थ उत्तर गुरु हवे कहेठे:- ॥ ११८ ॥

अथ गुरु उत्तर कथन:-

॥ दोहाः॥- पुदगल परिनामी दरब, सदा परिनमे सोय; याते पुदगल करमको, पुदगल कर्त्ता होय ॥ २० ॥

अर्थ:- हे शिष्य! पुदगल जे ठे ते परिणामी इव्य ठे. कण कणमां तरेहवार घनी जायठे तेमाटे सदा परिणामी रह्यो ठे, ते युक्तिथी पौजलिक कर्मनो कर्त्ता पुजल जज थई शकेठे. ॥ २० ॥

अथ पुनः शिष्य प्रश्न:-

॥ अङ्गिल ठंदः ॥- ज्ञानवंतको जोग निर्जरा हेतु है; अज्ञानीको जोग बंध फल देतु है; यह अचरजकी बात हिये नहि आवही; बूझे कोऊ शिष्य गुरु समुजावही. ॥२१॥

अर्थ:-हवे शिष्य पूछेठे के, ज्ञानजाव ज्ञानी करे एवुं कहेवाथी जोग निर्जरारूपी थाप ठे ते केम? ज्ञानी जोग जोगवे ते कर्मनी निर्जरा करेठे, त्यारे तो ज्ञानीनो जोग निर्जरानो हेतु ठे अने अज्ञानी जे जोग जोगवे ते कर्म बंधन करेठे; त्यारे तो अज्ञानीनेज जोग बंध फलदाई कह्यो एतो अचरजनी बातठे; केमके जोग जोगव मां समान होय ने एकनो जोग निर्जरानो कारक अने वीजानो जोग बंधनो का एम केम घने? अने ए बात हृदयमां उतती नथी. थाबुं शिष्यनुं केहेवुं सांज लीने गुरु तेनो उत्तर कहेठे:- ॥ २१ ॥

अथ गुरु उत्तर कथनः—

॥ सर्वेया इक्षतीसाः ॥— दया दान पूजादिक विषय कपायादिक, दोहू कर्म जोग पै छुहूको एक खेतु है; ज्ञानी मूढ करम करत दीसे एकसे पै, परिनाम जेद न्यारो न्यारो फल देतु है; ज्ञानवंत करनी करे पै उदासीन रूप, ममता न धरे ताते निर्जराको देतु है; वहे करतूति मूढ करे पै मगन रूप, अंध जयो ममता सो बंध फल देतु है. ॥ २२ ॥

अर्थः— दया पाखवी, दान देवुं, पूजा प्रमुख करवी, एक एवी रीतनां कर्मठे, अने पांच इंद्रियोना विषयनुं सेवन करवुं. कपायनुं सेवन करवुं: एक एवी रीतनां कर्म ठे, ए वंने कर्मनो संसारमां जोग ठे, पण हेतु एक ठे, तेथी वंने बंधरूप ठे. अने ज्ञानी पण ए वे कर्म करे ठे, तथा अज्ञानी पण करे ठे, अने ए कर्म करतां तो ज्ञानी अज्ञानी एक सरखाज देखाय ठे, पण एना परिणाम जेद जुदा जुदा ठे माटे ए कर्मनुं फल जुहुं जुहुं आपे ठे. ज्ञानवान जे कर्म क्रिया करेठे, ते उदासीन रूप अईने करे ठे, एटखे एनी मेले उदय आघेनुं कर्म करेठे, पण ममता धरतो नथी; ए माटे निर्जरानो देतु ठे. अने एज कर्म क्रिया मूढ करे ठे, पण ए क्रिया कर वामां आनंद रूप रहे ठे; ने निजात्मशुद्धिने विसरी जाय ठे; एटखे अंध जेवो वनी जाय ठे, अने ममता धारण करे ठे, तेथी बंध फलने खिये ठे; एज माटे अ ज्ञानी अज्ञाननो कर्ता ठे. ॥ २२ ॥

हये कुंजारनुं दृष्टांत आपीने मूढनुं कर्त्तापणुं सिद्ध करेठेः—

अथ मूढ कर्तृत्व कथन कुलाख दृष्टांतः—

॥ ठप्पय ठंदः ॥— ज्यों माटीमहि कलस, होनकी शक्ति रहै ध्रुव; दंड चक्र चीवर कुलाख बाहिज निमित्त हुव; त्यों पुदगल परवानु, पुंज वरगना जेप धरि; ज्ञानी वर नादिक सरूप विचरंत विविध परि; बाहिज निमित्त बहिरातमा, गहि संसे अज्ञान मति; जगमांहि अहंछत जावसों, करम रूप व्हे परिममति. ॥ २३ ॥

अर्थः— जेम कलसरूप कार्य यवामां माटी अव्ययी शक्ति ध्रुव के० निश्चय ठे. अने ते कार्यनेविषे तेने फेरववानो दंड अने चक्र के० चाकने चीवर उतारवानी दोरी ने कुंजार ए सर्व बाह्य निमित्त थयां, तेम परमाणु पुजलनो पुंज ते बंधपणु ध रीने कार्मणवर्गणानो जेप धरीने ज्ञानावरणी, दर्शनावरण, वेदनीय, मोहनीय, आ पुप, नामकर्म, गोत्रकर्म, अंतराय ए स्वरूपे विविध के० ज्ञात ज्ञातनो पुजल खंध वि चयों; अहीं बहिरात्मा एटखे देव मनुष्यादिरूपी बाह्यात्मा बाह्यनिमित्त अईने ब्रम

रूपी अज्ञान ग्रहीने अहीं कारण वन्यो; त्यारे जगत्मां अहंकारबुद्धिनी संगति ते हिज पुनलखंध कर्मरूप वनीने परिणम्यो ठे. ॥ १३ ॥

हवे निश्चये जीवतुं अकर्तापणुं मानीने एना अनुभवमां रेहेतुं तेतुं महात्म्य कहेते:-

अथ शुद्धानुभव महात्म्य कथन:-

॥ सवैया तेईसा: ॥- जे न करै नयपक्ष विवाद धरे न विपाद अलीक न जाखे; जे उदवेग तजे घट अंतर, शीतलजाव निरंतर राखे; जे न गुनी गुन जेद विचारत, आकुलता मनकी सव नाखे; ते जगमें धरि आत्मध्यान अखंडित ज्ञानसुधारत चाखे ॥ १४ ॥

अर्थ:-जेम मिथ्यात्वी लोक पोतपोताना नयनो पक्ष धरीने पोतपोतामां विवाद क रेते तेम न करतां जे सहज आनंदमां रहेते; ने विपाद धरता नथी, अने छूतुं बोल ता नथी, अने छुष्ट ध्यान धरता नथी एटले उदवेगनो त्याग करेते; अने हमेश पो ताना हृदयनेविपे शीतल जाव राखेते, ने एवा शुरू आत्माना अनुभवमां मखेते. जेथी आत्मा गुणी ठे ने ज्ञानगुण ठे, एवो जेने जेद विचार रखोज नथी, अने वि कल्प के० व्याकुलताने मनमांथी काढी नाखे, एवा जे शुरू अनुजधी थाय, तेज आ त्मध्यान धरीने जगत्नेविपे संपूर्ण केवल ज्ञानरूप अमृत रस तेने चाखेते. ॥ १४ ॥

हवे निश्चय नय यकी अकर्तापणानी स्थापना अने व्यवहार नयवडे कर्तापणानी स्थापना प्रमाण करी बतावे ठे:-अथ निश्चय व्यवहारनय प्रमाण स्थापना:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥- विवहार दृष्टिसौं विलोकत बंध्योसो दीसे, निहचे निहारत न बांध्यो यह किनही; एक पष्ठ बंध्यो एक पष्ठसौं अबंध सदा, दोउ पष्ठ अपने अ नादि धरे इनही; कोउ कहै समल विमल रूप कोउ कहै, चिदानंद तैसोई बखान्यो जैसो जिनही; बंध्यो मानै खुदयो मानै दुहुनको जेद जाने, सोई ज्ञानवंत जीव तत्व पायो तिनही. ॥ १५ ॥

अर्थ:-चतुर्गतिरूप संसारमां त्रमण करवानो आत्मानो व्यवहार जोइए तो आत्मा कर्ताज देखाय ने बंधमां पण जणाय, अने निश्चयनयवडे ज्ञाननोज कर्ता अने ज्ञानस्वरूपी जोइये तो एज आत्मा कशामां बंधायलो नही जणाय; तेथी ए कलो व्यवहार पक्ष ग्रहीये तो आत्मा बंधमां ठे, ने एकलो निश्चयपक्ष ग्रहीये तो आत्मा सदा अबंध जणाय, एवा वने पक्ष अनादिकालना ग्रहण कीधा ठे. कोई व्य होय ते जीवने समल कहेते, ने कोई निश्चयनयवालो होय ते एने विमल कहेते. पण जेणे जेयो पोतानी बुद्धिथी चिदानंदने बखान्यो तेवोज चिदानं दठे. हवे जे सम्यग्दृष्टि होय तेतो आत्माने बंधायलो पण माने, अने अबंधपण

माने, पण ए मानवामां वेहुनयनो जेद जे जाणें तेज झानी कहेवाय, अने तेणेंज जीव तत्त्वनुं स्वरूप उंजळ्युंते ॥ २५ ॥

हवे वेळ नयने समान राखीने समकित राखेथी समरस जावमां रहे तेनी प्रशंसा करेते:-अथ समरसी जाव प्रशंसा कथन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥- प्रथम नियत नय झूजो विवहार नय, छुहुकों फळावत अ नंत जेद फले हें; ज्यों ज्यों नय फले त्यों त्यों मनके कसोख फले, चंचल सुजाय खोका खोका उठलें हें; ऐसी नय कदा ताको पदा तजि झानी जीव, समरसी जये एकतासों नही टले हें; महा मोह नासे शुरू अनुजो अन्यासे निज, बख परगासे सुख राशि माहिं रले हें ॥ २६ ॥

अर्थ:- पहिलो तो निश्चय नय ठे, अने चीजो व्यवहार नय ठे; ए वेळ नयने एक एक डब्य साथे फळाविये तयारे अनंत डब्यनी अपेक्षाने लीधे नयना अनंत जेद फले ठे. हवे ए नयना अनंत जेद मननाज विचारथी फले ठे, तेथी जेम जेम नयनुं फळाव घाय तेम तेम मनना तरंग पण अनंत जेदे फलेठे, अने मनना कसोख जे टखा होय तेटखा चंचल स्वभावमनना थई जाय, एनुं प्रमाण पट्टणी हानि वृद्धि खेले खोकाखोक प्रदेश परिमाण होय एवी जे नय कदा के० नयने अंगीकार करी तेनो पदपात त्यजीने जे झानी जीव समरसी जावमां रखा अने सधला नयना विस्तारमां चेतनानी एकता होय तेथी टले नही ते तो समरसी जाव वाखा महा मोह के० भ्रमनो नाश करीने अने शुरू चिदानंदना अनुभवनो अन्यास करीने, एटले कृपकश्रेणि आरोहण करीने परमात्मानुं जे बख ठे तेनो प्रकाश करीने सुख राशि जे मोह पद ठे तेनेविषे मली जायते ॥ २६ ॥

हवे निश्चय व्यवहार वतावीने पोतपोतानुं जे सत्य स्वरूप खक्षण ठे तेहिज क हेठे:-अथ सम्पद् स्वरूप खक्षण कथन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥- जेते काहु धाजीगर चौहटे बजाई दोख, नाना रूप धरी के जगस विद्या ठानी हें; तेते में अनादिको मिथ्यातके तरंगनितों जरममें धाई वहु काय निज मानी हें; अथ ज्ञान कखा जागी जरमकी दृष्टि जागी, अपनी पराई सब सोंजु पहिचानी हें; जाके उदे होत परवान एसी जाति जई, निदचे हमारी ज्योति सोई हम जानी हें ॥ २७ ॥

अर्थ:- जेम कोई धाजीगर चौटामां दोख बगानीने जात जातना रूप धरीने पोतानी जगस विद्या प्रसारे ठे, ने तेने खोको साची मानेठे, ते रीते हुं अनादि का सधी मिथ्यात्व तरंग के० व्हेरोमां भगन यनी रसो तेथी जगसविद्या जानाराने न्याये

त्रममां धायो थको घणी कायाउं पामीने पोतानी मानी लीधी ह्ती, ते हाख मने ज्ञान कला प्राप्त थवाथी त्रमनी दृष्टि दूर थई गई, त्यारे पोतानी तथा पारकीसोंज के० सामग्री ते सर्वने ओलखी लीधी; जे ज्ञान कलाना उदय थवाथी वस्तुतुं परमाण थायठे एवी रीत थई तेथी पोतानी परंपरानी शुद्धि आवी, एवा निश्चयथी अमारी ज्योति जे अमार्हं स्वरूप तेने अमे ओलखी लीधुं ॥ २७ ॥

ह्वे जे ज्ञाता होय ते सम्यक् स्वरूपने शुद्ध अनुभवनेविषे विचारी खिये ते कहे ठे:- अथ शुद्धानुभव चिंतन ज्ञान विलास:-

॥ सर्वेया इकतीसाः॥- जैसे महा रतनकी ज्योतिमें लहरि उठे, जलकी तरंग जैसे लीन होइ जलमें; तैसे शुद्ध आत्म दरवपरजाय करी, उपजे विनसे थिर रहे निज थलमें; ऐसे अविकल्पी अजलपी आनंद रूपी, अनादि अनंत गहि लीजे एक पलमें; ताको अनुभव कीजे परम पिऊप पीजे, बंधको विलास नारि दीजे पुदगलमें ॥ २७ ॥

अर्थ:- जेम हीरा, लाख, पन्ना अने रत्ननी ज्योतिमां लहरी उठे, ने ज्योतिमांज समाइ जाय ठे, वही जेम पाणीना मोजां पाणीमांज समाई जाय, तेम शुद्ध आत्म डव्यना जे ज्ञान प्रमुख गुणना पर्याय ठे ते समये समये उपजे ठे, ने बणसे ठे, अने डव्य पोताना डव्य स्थानने विपेज रहेठे. उपजवुं ने बणसवुं ए विकल्प पर्यायने आ थये थाय ठे; पण डव्यमां तो थिरता रही ठे, डव्यमां विकल्प नथी माटे जे अवि कल्पक अने अजलपी के० स्थिरठे सर्वथा वचन गोचर नथी, अने आनंदरूपी ठे, तेथी सहज समाधि थईठे, एवुं कोइ आत्म डव्यठे, तेनुं अनादि अनंत काल सुधी एक रूपमां ग्रहण करवुं, अने तेज डव्यनो अनुभव करवो, एटखे तेने विपेज उपयो ग राखवो, ए अनुभवमां परम पिऊप के० परम अमृतरस उपजे ठे ते पीवो. अने जे आश्रव बंधनो विलास आत्मांमां ठे तेने पुजलनी सामग्रीमां नाखी देवो, एटखे पु जलरूप जूझुंज ठे ॥ २७ ॥

आत्मानो शुद्ध अनुभव परम पदार्थ ठे, तेनी प्रशंसा करेठे:- अथ अनुभव प्रशंसा:-
॥ सर्वेया इकतीसाः॥- दरवकी नय परजाय नय दोउ नय, श्रुत ज्ञानरूप श्रुतज्ञा परोप है; शुद्ध परमात्माको अनुजो प्रगट ताते, अनुजो विराजमान अनुजो है; अनुजो प्रबान जगवान पुरुष पुरान, ज्ञान थो विज्ञानघन महासुखपोप है, पर योही अनुजो अनंत नाम, अनुजोविना न कहीं ऊर वोर मोप हे ॥ २८ ॥

अथ प्रवर्तें ठे, एक डव्यार्थिक नय वडे डव्यनो थाय ठे, ए वने नय श्रुतज्ञानरूप परमात्मानो अनुभव जे ठे

तेतो प्रगट के० प्रत्यक्ष प्रमाणमां थावे ठे, तेथी अनुजवज महा वलवान थको विरा जमान घई रह्योठे, यथी अनुजव ते अदोष के० शुरू ठे-हवे अनुजवनां नाम कहेठे, अनुजव कहिये, प्रमाण कहिये, जगवान कहीये, एनेज पुराण पुरुष कहीये, एनेज ज्ञान कहीये, एनेज विज्ञानघन कहीये, एनेज महा सुखनुं पोष कहीये, एनेज परम पवित्र कहिये, एवा अनुजवनां अनंत नाम ठे. अने ए शुरू अनुजव शिवाय बीजे कोई स्यानके मोक्ष नहीं ॥ २९ ॥

हवे शुरू अनुजवविना संसारमां जमे अने शुरू अनुजव प्राप्त थये मोक्ष पामे ते कहे ठे. अथ अनुजव साम्यर्थ जलको दृष्टांतः—

॥ सवैया इकतीसाः ॥— जैसे एक जल नाना रूप दरवानुपोग, जयो बहु जाति पहिचान्यो न परतु है; फीरि काल पाई दरवानुपोग छूरि होतु, अपने सहज नीचे मारग ढरतु है; तेसे यह चेतन पदार्थ विजावतासों, गति योनि जेप जव जावर जरतु है; सम्यक सुजाइ पाइ अनुजौके पंच भाइ, बंधकी जुगती जानि मुगति करतु है ॥३०॥

अर्थः— जेम पाणी एक रूप ठे तथापि तेनेविपे नाना प्रकारनी माटी प्रमुख ऊ व्यनो मिलाप थये पाणी पण तरेहवार जातनुं याय ठे, हवे देखवामां तो माटी प्रमुख देखाय ठे, पण पाणी ओलखालुं नहीं. फरी कोई औपधादिकथी ते व्यनो मिलाप छूर थयो अने पाणी तरी आव्युं ल्यारे पोतानुं सहज रूप छईने नीचाण तरफ ढ खवा लाग्युं; ते रीते जे चेतन पदार्थ ठे ते विजावतासों के० पोतानी जुल थकी चार गतिमां चोरासी लाख जीव योनिनेविपे जेप के० एक फोड सामासत्ताणुं लाख कुल कोनीमां जातजातना जवकरतो जावरी के० फरी रेहे ठे, एज जीव कोई अवसर लभ्यग जाव पामीने पोताना अनुजवना मारगमां दोनीने अने बंधनना बिलासने तो नीने कर्मनी मुक्ति करे ठे. ॥ ३० ॥

हवे मिथ्यादृष्टि होय ते अनुजव शिवाय कर्मनो कर्त्ता होयज ते कहे ठेः— अथ मिथ्यादृष्टि कर्त्तृत्व कथनः—

॥ दोहाः ॥— निशिदिन मिथ्या जाव बहु, धरे मिथ्याती जीव; ताते जावित कर मको, करता कह्यो सदीव. ॥ ३१ ॥

अर्थः— रात ने दिवस पोतानी जूलनेविपे मिथ्यात्वी जीव होय ते फलाणुं में कीधुं में लीधुं, आमारुं इत्यादिक मिथ्या जाव धारे ते माटे अशुरू चेतनाजे ठे ते विजा वित कर्मठे तेनो कर्त्ता सदीव के० निरंतर कह्यो. ॥ ३१ ॥

हवे ज्ञानी अने मूढ कर्म करे ठे, ते एक सरखां देखाय ठे, तथापि मूढ जीवने

કર્મનો કર્તા કયો ને જ્ઞાની જીવને કર્મનો અકર્તા કયો તેનું કારણ કહે છે:- અથ મૃદ કર્મનો કર્તા જ્ઞાના અકર્તા યદુ કથન:-

॥ ગોરાઈઃ ॥- કરે કરમ સોઈ કરતારા; જો જાને સો જાનનદારા; જો કર્તા નહિ જાને મોઈ; જાને મો કરતા નહિ હોઈ. ॥ ૩૨ ॥

અર્થ:- જે કર્મને કરે તે જ કર્તા કહેવાય અને જે જાણે છે તેને તો જાણનાર કહીયે; જે કર્તા છે તે જ જાણનાર નથી અને જે જાણનાર છે તે કર્તા નથી ॥ ૩૨ ॥

હવે જે જાણનાર છે તે અકર્તા છે તે સમજાવે છે:- અથ જ્ઞાતા અકર્તા કથન:-

॥ મોશ્નાઃ ॥- જ્ઞાન મિથ્યાન ન એક, નહિ રાગાદિક જ્ઞાનમહિ; જ્ઞાન કરમ અ નિરેક, જો જ્ઞાતા કરતા નહી. ॥ ૩૩ ॥

અર્થ:- જ્ઞાન ત્રાય અને મિથ્યા ત્રાય નાં એક કહેવાય નહી; અને રાગાદિક જે રાગ ત્રય મોહ દ્વેષાદિક ત્રાય જ્ઞાનમાં હોય નહી; યૌથી જ્ઞાન જે છે તે કર્મથી અતિરેક થઈ જાય છે, તેમાં જે જ્ઞાતા હોય તે કર્તા ન હોય ॥ ૩૩ ॥

હવે જે મિથ્યાથી ઝીર છે તે પુણ્યક્રમ્ય રૂપ કર્મનો અકર્તાજ છે અને ત્રાય કર્મનો કર્તા છે તે કહે છે:- અથ જીવક્રમ્ય કર્મનો અકર્તા યદુ કથન:-

॥ ટપ્પવટ્ટઃ ॥- કરમ પિંઠ અમ રાગ, ત્રાય મિશ્રિ એક હોઈ નહિ; વોજ નિશ્ચ સ્વરૂપ, વગદિ વોજ ન જીવમહિ; કરમ પિંઠ પુણ્ય વિનાય રાગાદિ મૂઢ વ્રમ; મહત્ત એક પુણ્ય અનેત કિમ ધરદિ પ્રકૃતિ ગમ; નિજ નિજ વિશ્વાસ જુન જગત મહિ, જપા મદ્જ પરિનમદિ નિમ; કરનાર જીવજગ કરમનો, મોહ વિકલ્પ જન વદદિ હમ ॥ ૩૪ ॥

અર્થ:- પુણ્ય ક્રમ્ય રૂપ કર્મ પિંઠ અને રાગ દ્વેષાદિક ત્રાય એ ધંને મશીને એક રૂપ થાય નહી, એ ધંને ત્રાય નિશ્ચ સ્વરૂપમાં છે, પણ એ વેત્ર ત્રાય જીવમાં રહેતા નથી. અને વિચારો કહે છે:- કર્મપિંઠ છે તેનો પુણ્યરૂપી છે. અને જે રાગાદિક વિનાય છે તેનો મૂઢ જીવનો શ્રમ છે; અલ્પ જીવ છે તેનો એકતા રીતે રહ્યો છે અને પુણ્ય અ નિશ્ચયને છેડે રહ્યો છે. જો કર્મનું કર્તાણું યૌથી મમ પ્રકૃતિ વેત્ર કેમ ધારણ કરશે? જગત્માં મારે કોઈ સંસ્કારનાના સ્વભાવ વિશ્વાસમાં યુક્ત થઈ રહ્યો છે, જેનો પોતાનો જ હમ સ્વભાવ છે તેવો જ અભિમાની રહ્યો છે એ ન્યાયની જાન છે, તેથી જડ રૂપી કર્મનો કર્તા જીવ છે. એવું વચન છે જીવ મોહથી વિકલ્પ હોય છે તે કહે છે ॥ ૩૪ ॥

હવે સમસ્ત પ્રકારે કરીને નિશ્ચાંત સમજાવે છે. અથ સમ્પત્તિ પ્રતાપ કથન:-

૭૭૭૭૭૭૭૭૭- જીવ મિથ્યાન ન કરે, જ્ઞાન નહિ ધો જગમ મધ; જ્ઞાન જ્ઞાન રમ રમે, હોઈ કરનાદિક પુણ્ય; અસંખ્યાન વરદેજ, મહત્તિ જગમે પ્રગટે અતિ; ગિદ વિ

सास गंजीर, धीर धिर रहे विमल मति; जब लागि प्रबोध घटमहि उदित, तब लग
अनय न पेखिये; जिम धरमराज बरतांतपुर, जह तह नीति परेखिये ॥ ३५ ॥

अर्थ:- जीव ठे ते मिथ्यारूपी कर्म करे नहीं, एनो हेतु कहेठे के, भ्रम मल रूपी
जे चार ठे तेने ए जीव धारण करे नहीं. अने ज्ञान ज्ञाननाज रसमां रमे एटखे ज्ञा
तापणामां रहे. अने कर्मादिक जे ज्ञानावरणादिक राग रूपादिक तेतो पुज्जसाम
घीठे. अने ए जीवना तो असंख्यात प्रदेशनेविषे एवी शक्ति अति प्रगटपणे जग
मगी रही ठे. ते कहीये उइये के, चिद्विलास के० ज्ञान विलासनेविषे गंजीरठे,
धीर ने विमल मतिवंत यको स्थिरता घई रखो ठे; एवुं प्रबोध सम्पग् ज्ञान जां
सुधी घट पिंकुमां प्रकाशमान घई रखुं ठे त्पांसुधी अनय के० अन्याय स्वरूपने दे
खीये नहीं, ते उपर दृष्टांत कहेठे जेम पुर नगरमां धर्मराज वर्तता यका जहां तहां
नीतिज जोवामां आवे ॥ ३५ ॥

॥ इति श्रीसमयसार नाटक कर्त्ता कर्म क्रिया द्वार तृतीय वाखबोध सहित समाप्त ॥

॥ दोहरा: ॥- करता किरिया करमको, प्रगट वखान्यो मूल; अब घरनों अधिकार
यह, पाप पुण्य समतूल ॥ ३६ ॥

अर्थ:- कर्त्ता क्रिया अने कर्म एठनुं मूल के० रहस्य ते प्रगट करी वखाण्युं. हवे
पाप अने पुण्य ए घने बराबर ठे तेनो अधिकार वर्णन करुं ठुं ॥ ३६ ॥

हवे पाप पुण्य द्वार विषे प्रथम ज्ञानचंद्रनी कलाने नमस्कार करेठे:-

अथ ज्ञानचंद्र कला वर्णन:-

॥कवित्तदंडः॥-जाके उठे होत घटअंतर, बिनसे मोह महातम रोक; सुज अरु अशु
ज करमकी धुविधा, मिटे सहज दीसे इक थोक; जाकी कला होतु संपूरन, प्रतिजासै
सब लोक अलोक; सो प्रबोध शशि निरखि बनारसि, सीश नमाइ देतु पग धोक ॥ ३७ ॥

अर्थ:- जे प्रबोध चंद्रना प्रकाशवाधी समान घटमां जे मोहरूप महातम के०
घोर अंधकारनुं रोक जे अटकाव ते नाश पामे, अने जेम अंधकार गयाधी एक कर्म
शुज अने एक कर्म अशुज एवी जे कर्मने विषे द्विविधा ठे ते मटी जाय, अने स
हज जावे कर्म बंधरूप ठे एवुं एक थोक देखाय अने जेने प्रबोधचंद्रनी सर्व संपूर्ण
कला प्रगट थयेथके सर्व लोका लोकनो प्रतिजास थाय ते प्रबोधरूपी चंद्रकलाने नि
रखीने बनारसीदास माधुं नमावीने पगधोकदेतुहे के० प्रणाम करेठे. ॥ ३७ ॥

हवे मोहमां शुज अशुज कर्मनी द्विविधता देखायठे ते एकरूपपणे देखाडेठे:-

अथ गुजागुज एकत्वीकरणः—

॥सवेया इकतीसाः॥—जेसे काहु चंडाळी जुगल पुत्र जने तिन्ह, एक दियो वामन कूं एक घर राख्यो हे; वामन कहायो तिन्ह मय मांस त्याग कीनो, चंडाळ कहायो तिन मय मांस चाख्यो हे; तेसे एक वेदनी करमके जुगल पुत्र, एक पाप एक पुण्य नांठ निज जाख्यो हे; छुहां माहिं दोरधुप दोळ कर्म बंधरूप, पाते ज्ञानवंतने न कोउ अजिआख्यो हे. ॥ ३८ ॥

अर्थः—जेम कोइ चंडाळनी स्त्री जुगल पुत्र के० बे पुत्र जणे ने पत्नी एक ठोकरो ब्राह्मणने थापे, ने एक ठोकरो पोताना घरमां राखे, हवे जे ठोकरो ब्राह्मणना घरमां उठे ते ब्राह्मण केहेवाय, ने ते मय मांसनो त्याग करे, जे चंडाळना घरमारहे ते चंडाळ केहेवाय, ने ते मय मांस पण चाले, ते रीते एक वेदनीय कर्मनां बे पुत्र ठे, एक पाप ने धीजो पुण्य, एसां जुदां जुदां नाम कहावै, पण धनेनो खजाव एक ठे, एटल पंठने गिरे दोरधुप के० वेदनानी सत्ता ठे. एटले लेदसंताप ठे वसी पापने पुण्य ए पंठ कर्म बंधरूप ठे, एटला वासते ज्ञानीजने ए बेउमांथी कोइनो पण अजिआप कीपो नथी. ॥ ३८ ॥

एये पाप तथा पुण्य ए बेठने समान कथां तेउपर शिष्य प्रश्न पूठेठेः—

अथ शिष्य प्रश्नः—

॥ चोपाईः ॥— कोऊ शिष्य कहे गुरु पांढी; पाप पुण्य दोऊ सम नांही; कारण रस सुनाय फल न्यारे; एक अनिष्ट खगे इक प्यारे. ॥ ३९ ॥

अर्थः—कोइ शिष्य गुरुनी पाने थावी कहे के, स्वामी पाप ने पुण्य ए येने समान फलां पण ते समान देयानां नथी केमके, ए येनां कारण, रस, सुनाय तथा फल ते तो जुदां जुदां ठे; वसी एमांथी एक प्रिय खगे ठे, ने एक अप्रिय लागे ठे. ॥ ३९ ॥

हवे शिष्य ए वेदनां कारण प्रमुग जुदां जुदां कहे ठेः— अथ शिष्य कथनः—

॥ सवेया इकतीसाः ॥— मंकिसेस परिणामनिमां पाप बंध होइ, विशुद्धसों पुण्य बंध हेतु नेद मानिये; पापके उदे अज्ञाना नाको हे कटुक व्याद, पुण्य उदे साना मिष्ट रस नेद जानिये; पाप मंकिसेस रूप पुण्यहिं विशुद्ध रूप, दुहंको सुनाउ निज नेद सो दयानिये; पापमों कुगति होय पुण्यसों सुगति होय, ऐसो फल नेद परवड परवानिये. ॥ ४० ॥

अर्थः—सीध कथायमय जे परिणामते तेनुं नाम मंकेस परिणाम, तेणे करीने पापना बंध पावठे; अने कथायनुं जे मंदरां तेने विशुद्ध कहिये; तेवडे पुण्यनो बंध पाव; एसा हेतु एटले कारण नेद मानिये उदये. अने पापना उदयथी अज्ञाना वाप

ठे, तेनो स्वादतो कटुक होय ठे. ने पुण्यना उदयवडे शाता उपजे ठे, तेनो मिष्ट स्वाद होय ठे. एटले पाप ने पुण्य ए वेठने विपे रसजेद थयो; वली पापकर्म क्लेश रूप ठे, तीव्र कपाय रूप ठे; अने पुण्य कर्म विशुद्ध रूप ठे. मंद कपायरूप ठे; ए वंने कर्मनो चिन्न चिन्न स्वभाव थयो, ते एज उपरथी ए वंने कर्मनो जेद बखाणीये ठश्ये; अने पापथी कुगति के० नर्क गति तिर्यंच गति, धाय ठे, अने पुण्यवडे मनुष्यगति, देवगति एवी सुगति धाय ठे; ए रीते पाप पुण्यरूप कर्मनेविपे फलनो जेद प्रत्यक्ष प्रमाणथी ठे.॥४०॥

हवे शिष्यना प्रश्ननो गुरु उत्तर करे ठे:- अथ गुरु उत्तर वचन यथा:-

॥ सर्वेया इकतीसा: ॥- पाप बंध पुन्य बंध डुहूमें सुगति नांहि, कटुक मधुर स्वाद पुगलको पेलिये; संकिञ्जेस विशुद्धि सहज दोठ कर्म चाखि, कुगति सुगति जग जाखमें विशेषिये; कारनादि जेद तोहि सूफ्त मिथ्यातमांहि, ऐसो छैत जाव ज्ञान दृष्टिमें न लेखिये; दोठ महा अंधकूप दोठ कर्म बंध रूप, डुहू को घिनास मोप मारगमें देखिये. ॥ ४१ ॥

अर्थ:- पापनो पण बंध धाय ने पुण्यनो पण बंध धायठे; ने ज्यां बंध होय त्यां मुक्ति न होय, एटले वेठथी मुक्ति नही ते माटे वेठ समान ठे; अने जे कटुक र समां पाप ठे ने मधुर रसमां पुण्य ठे ए वेठ रस पुद्गलना ठे तेथी पापने पुण्य स मानज ठे. वली जे संक्लेश स्वभावने लीधे पाप ठे, ने विशुद्ध स्वभावथी पुण्य ठे; पण ए वेठ स्वभाव जे ठे ते कर्मनी चाख ठे. अने कुगति तथा सुगति ते पाप पुण्यनां फल ठे, ते जेदवडे जगत् जाखनी विशेषता ठे, तेथी पाप पुण्य समानज ठे. अरे ! शिष्य ! तने जे पाप पुण्यना कारणादि जेद तेणे करीने पाप पुण्यनो छैत जाव के० द्विविध जाव सूजे ठे, ते तो मिथ्यामतिमां सूजे ठे; पण ज्ञान दृष्टि करी जोतां तो ए छैतजाव देखाशे नही. ए वेनेविपे आत्मानुं अवलोकन नथी, तेथी ए वेठ महा अंधकूप ठे, अने ए वेठ कर्म ठे; ते बंधरूप ठे अने मोक्षमार्गेने विपे ए वेठनो वि नाश देखीये तीए तेथी ए वेठ समान ठे ॥ ४१ ॥

हवे मोक्ष मार्गेनेविपे वेठनो विनाश बतावे ठे:- अथ मोक्ष पद्धति कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसा: ॥- सीख तप संजम विरति दान पूजादिक, अथवा अथसंजम कपाय विपे जोग हे; कोठ शुजरूप कोठ अशुज सरूप मूख, वस्तुके विचारत डु विध कर्म रोग हे; ऐसी बंध पद्धति बखानी वीतराग देव, आतम धरममें करम त्याग जोग हे; जौजख तरैया राग दोषको दूरया, महा मोपको करैया एक शुद्ध उपयोग हे. ॥ ४२ ॥

अर्थ:- ब्रह्मचर्य तप, पंचेंद्रिय निग्रह, संवर, दान पुजाप्रमुख क्रिया; पुण्य एबंध

नां कारण कर्म ठे. अथवा पापना कारण असंयम कपाय अने विषय जोग ठे. ए वेळमां कोई शुजरूप कार्य ठे, अने कोई अशुजरूप कार्य ठे; पण वस्तुनुं मूल विचारतां तो वेळए कर्म रोग ठे; एटखे वेळ प्रकारनो कर्म रोग ठे; एवी वंधनी पद्धति के० एक डंकी ते वीतराग देवे वखाणी; पण आत्मिक धर्ममां एटखे आत्मानो खजाव जो तां कर्म क्रिया त्यागवा योग्य ठे; एवा पापपुण्यने हेय कहेनार, अने जवजख ने तर नार, राग द्वेषने हरनार तथा महा मोक्षनो करनार एक शुद्ध उपयोग उपदेश ठे. ॥४२॥

हवे अर्धा सवैयामां शिष्य प्रश्न करेते, ने अर्धा सवैयामां गुरु तेनो उत्तर वाळे ठे:- अथ शिष्य प्रश्न गुरु उत्तर कथन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥- शिष्य कहै स्वामी तुम करनी शुज अशुज, कीनी हूँ नि पिछ मेरे संतो मनमांहि है; मोपके सधैया ज्ञाता देसविरती मुनीस, तिन्हकी अवस्था तो निराखलं व नांहि है; कहै गुरु करमको न्यास अनुजो अज्यास ऐसो अवलं व उन्हकीको उनमांहि है; निरुपाधि आतम समाधि सोइ शिवरूप, और दौर धूप पुदगल परमांहि है. ॥ ४३ ॥

अर्थ:- शिष्य पूछेते हे स्वामी, तमे तो मोक्ष मार्गमां शुजने अशुज करणी वेळनो निषेध कीधो, तेनो मारा मनमां संदेह पडेते; केमके मोक्षमार्गना साधक ज्ञाता देश विरती पंचम गुण स्थान वर्त्ति थया अने मुनीस के० पष्ट सप्तम गुणस्थानवर्त्ति सर्व विरती थया, तेमनी अवस्था तो निराखलं व नथी, एटखेपोतपोतानी शुद्ध क्रियाना आखलं वने लेईने देश विरती सर्व विरती कहेवापठे, त्यारे करणी निषिद्ध केम थई? हवे गुरु कहेते:- जेवो अक्षरनो न्यास मांड्यो तेवुं श्रुत ज्ञाननुं आखलं व होय तेम शुज कर्मनो न्यास तेतो जोवामां ठे पण ते अनुजवनोज अज्यासठे, ते अनुजव अज्यासरूप आखलं वने ते तो ज्ञातानुं ज्ञाता पासेज ठे, अने तेमां निरुपाधि के० राग द्वेष कपाय इछादिकविना आत्मानो जे समाधीठे, एटखे जे पर रूपने विषे निरुपयो गीणणे रहेवुं तेज शिवरूप, के० मोक्षरूपठे अने जे दौरधूप के० खेद संताप जेठे ते तो पुजलनी परिमांही के० गंयाठे ॥ ४३ ॥

हवे एज शुज क्रियाविषे वंध अने एज शुज क्रियाविषे मोक्ष ए वेळ स्वरूपकही वतावेठे:- अथ वंध मोक्ष स्वरूप कथन:-

॥ सवैया तेईसा: ॥- मोठसरूप सदा चिनमुरति, वंधमई करतूति कही है: जा वतकास वसें जह चेतन, तावत सो रसरती गही है; आतमको अनुजो जवलों त वलों शिव रूप दसा निवही है; अंध जयो करनी जव ठानत, वंधविथा तव फेखि रही है ॥ ४४ ॥

अर्थ:- चिन्मूर्ति के० चिदानंद ठे ते तो सदा मोक्ष स्वरूप ठे, अने करतूती के० क्रिया तेतो सदा बंधमण्ठे. यावत् काल के० जेटला काल सुधी चेतन ज्यां वसे ता वतकाल के० तैटला काल सुधी तेज रसरतीति ग्रहण कीधी ठे, एटले तेज रसमां र हेठे; एटले ज्यांसुधी आत्मानो अनुभव रहे त्यां सुधी शुभ क्रिया करतां ठतां शि वपद दशा निवही एटले मोक्ष स्वरूपमां रहे, अप्रमत्तता कहेवाय; अने पोतानुं स्वरूप जुलीने अंध धयो धको ज्यारे करणीनोज रस ठरावे त्यारे तो बंधनाज कष्ट रोग फेलावे ठे ॥ ४४ ॥

हवे मोक्षप्राप्तितुं कारण कहेठे:-अथ मोक्ष मार्ग निरूपण:-

॥ सौराः ॥- अंतर दृष्टि खलाउ, अरु सरूपको आचरण; ए परमात्मजाउ, शिवकारन एई सदा ॥ ४५ ॥

अर्थ:- बाह्य दृष्टि ठांडीने अंतरदृष्टि आपीने अलक्षनो जापकरवो, अने तेना स्वरूपनुं आचरण करवुं, एटले ज्ञान, दर्शन, चारित्र्यने आचरिये, तेथकी परमात्म जावसिद्ध थाय; सदाकालनेविषे एज मोक्षनुं कारण ठे ॥ ४५ ॥

हवे बाह्य दृष्टिवने बंध पडति थाय ते कहे ठे:- अथ बंध मार्ग निरूपण:-

॥ सौराः ॥- कर्म शुभाशुभ दोष, पुनस्त पिं विज्ञाव मल; इनसों मुगति न होइ, नांही केवल पाइए ॥ ४६ ॥

अर्थ:- शुभकर्म ते पुण्य ने अशुभ कर्म ते पाप ए वेठ कर्मठे, पुनस्तना पिंड ठे, अने विज्ञाव जे राग द्वेषादिक मलरूप ठे ए वेठनेविषे दृष्टि रहेवाची मुक्ति थाय नहीं, अने केवलज्ञाननुं पद पामिये नहीं ॥ ४६ ॥

ए बात उपर शिष्य प्रश्न करे ठे, ने तेनो उत्तर गुरु दिये ठे:-

अथ शिष्य प्रश्न गुरु उत्तर कथन:-

॥ सवैया इकतीताः ॥- कोउ शिष्य कहै स्वामी अशुभ क्रिया अशुद्ध, शुभ क्रि या शुद्ध तुम ऐसी क्यों न धरनी ; गुरु कहै जवलों क्रियाको परिणाम रहे, तवलों चपल उपयोग योग धरनी; थिरता न आवै तोलों शुद्ध अनुजो न होइ, याते दोउ क्रिया मोप पंथकी कतरनी; बंधकी करेया दोऊ डहुमें न जली कोऊ, बाधक विचा रमें निषिद्ध कीनी करनी ॥ ४७ ॥

अर्थ:- कोई शिष्य पूछे ठे के हे स्वामी ! तमे एवं वर्णन केम करता नहीं के अ शुभ क्रिया जे हिंसादिक ते अशुद्ध ठे अने शुभ क्रिया जे दया दानादिक ते शु द्धठे? त्यारे गुरु उत्तर आपेठे के अहो शिष्य! ज्यांसुधी क्रियाना परिणाम रहे ठे त्यां सुधी उपयोगनी धरनी के० द्वैत्री एटले उपयोगवंत आत्मा चंचल रहे ठे. ज्यांसुधी

नां कारण कर्म ठे. अथवा पापना कारण असंयम कषाय अने विषय जोग ठे. ए
 चेउमां कोई शुनरूप कार्य ठे, अने कोई अशुनरूप कार्य ठे, पण वस्तुनुं मूख विचा
 रतां तो चेउए कर्म रोग ठे; एउखे चेउ प्रकारनो कर्म रोग ठे; एवी बंधनीपद्धति के०
 एक इन्नी ते चीनराग देवे वखाणी; पण आत्मिक धर्ममां एउखे आत्मानो सजाव जो
 तां कर्म क्रिया त्यागवा योग्य ठे; एवा पापपुण्यने हेय कहेनार, अने जवजख ने तर
 नार, राग द्वेषने हरनार तथा महा मोक्षनो करनार एक शुद्ध उपयोग उपदेश ठे. ॥४२॥

एवे अर्थां सवेयामां शिष्य प्रश्न करेते, ने अर्थां सवेयामां गुरु तेनो उत्तर वाझे
 ठे:- अथ शिष्य प्रश्न गुरु उत्तर कथन:-

॥ सवेया इकनीसा: ॥- शिष्य कहे स्वामी तुम करनी शुन अशुन, कीनी हे नि
 पिछ मेरे संतो मनमांदि हे; मोपके सवेया ज्ञाता देशविरती मुनीस, तिन्दुकी अ
 पस्या मो निराखसंय नांदि हे; कहे गुरु करमको न्यास अनुतो अन्यास ऐसो अ
 संय उन्दुकीको उनमांदि हे; निरुपाधि आत्म समाधि सोइ शिवरूप, ओर दोर भूप
 पुदगल परमांदि हे. ॥ ४३ ॥

अर्थ:- शिष्य पूछेते हे स्वामी, नमे तो मोक्ष मार्गमां शुनने अशुन करणी चेउनो
 निषेध पीधो, तेनो मारा मनमां संदेह पड़ेते; केमके मोक्षमार्गेना साधक ज्ञाता देश
 विरती पंचम गुण स्थान वर्ति यया अने मुनीस के० पष्ट सप्तम गुणस्थानवर्ति सर्व
 विरती यया, तेमनी अयस्या तो निराखसंय नथी, एउखेपोतपोतानी शुद्ध क्रियाना आ
 संयनने छेईने देश विरती सवे विरती कहेवायते, त्वारे करणी निपिछ केम चई?
 एवे गुरु कहेते:- जेवो अकारनो न्यास मांझ्यो तेवुं श्रुत ज्ञाननुं आखंयन होय तेम
 शुन कर्मनो न्यास तेतो जोवामां ठे पण ते अनुजवनोज अन्यासते, ते अनुजव अ
 प्यात्मरूप आखंयन ते तो ज्ञानानुं ज्ञाना पासेज ठे, अने तेमां निरुपाधि के० राग
 द्वेष कषाय इष्टादिकविना आत्मानो जे समाधीते, एउखे जे पर रूपने विषे निरुपयो
 गीगने रहेंतुं तेज शिवरूप, के० मोक्षरूपते अने जे दोरभूप के० लेंद संताप जेते ते
 तो पुनछनी परिवांही के० ठायते ॥ ४३ ॥

एवे एज शुन क्रियाविषे बंध अने एज शुन क्रियाविषे मोक्ष ए चेउ स्वरूपकही
 यतावेते:- अथ बंध मोक्ष स्वरूप कथन:-

॥ सवेया तेईसा: ॥- मोक्षस्वरूप सदा चिनमूरति, बंधमई करनूनि कही हे: जा
 बतकाव नमे जह चैनन, तावन मो रसरीनि गही हे: आत्मको अनुतो जयझों त
 वझों शिव रूप दसा निवही हे: अंध नयो करनी जय जानत, बंधविद्या तय
 केखि रही हे ॥ ४४ ॥

तना बंधनी करनारीठे; अने ज्ञानधारा मोक्षस्वरूप ठे; मोक्षनी करनारी ठे; ने दोष मा
त्रनी हरनारी ठे अने जवत्समुद्र तरवाने तरनी के० नाव समान ठे. ॥ ४९ ॥

हवे मोक्ष कर्ता जे ज्ञान क्रिया एवो जे स्याछाद तेनी प्रशंसा करेठे:-

अथ स्याछाद प्रशंसा:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥-समुके न ज्ञान कहै करम कियेसों मोक्ष, ऐसे जीव विकल
मिथ्यातकी गढ़लमें; ज्ञान पठ गहै कहै आतमा अबंध सदा, वरते सुठंद तेउ वृत्ते ह्वे च
दलमें; जयाजोग करम करे पें ममता न धरे, रहे सावधान ज्ञान ध्यानकी टहलमें; तेई ज
वसागरके उपर वहे तरे जीव, जिन्हको निवास स्याद्वादके महलमें ॥ ५० ॥

अर्थ:- क्रियावादी कहेठे के, "न ज्ञान श्रेय" एनो अर्थ एठे के ज्ञान जहनुं नथी.
जेमां संशय उपजे ठे, अने संशय घया पकी जीव अहीनो नहीं ने तहीनो पण नहीं
एवो घाय ठे, माटे क्रिया कर्म करवाचीज मोक्ष ठे, एम विकल थयलो जीव मिथ्यात्व
नी गढ़लमां कहेठे. हवे जे ज्ञानवादी सांख्यमती ठे ते ज्ञाननोज पक्ष ग्रहीने रहेठे
ने एवुं कहेठे के बंध ने मोक्ष प्रकृतिने विपेज ठे, पण आत्मा तो सदा अबंध पणे वत्त
ठे; एवी श्रद्धावडे स्वठंद के० पोतानी मरजीमां आवे तेम चाखेठे, तेउ चदल के० क
दममां वृत्तेला ठे. अने जे स्याछादी ठे ते कोईना विरोधी नथी, तेथी यथायोग्य ए
दसे गुण ठाणा माफक कर्म क्रिया करेठे, पण कर्मने उदय दशामां राखे ठे, अने म
मताने धरता नथी, ज्ञान ध्याननी सेवामां सावधान रहे ठे; एवा स्याछादी जीव उप
र चढ़ रखा पका जवसागर तरेठे, जेनो निवास स्याछाद रूपमेहेलमां ठे. ॥ ५० ॥

हवे मूढनी तथा विचक्षणनी क्रियानुं वर्णन करे ठे:- अथ मूढविचक्षण क्रिया वर्णन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥- जेसे मतवारो कोठ कहै थोर करे थोर, तेसे मूढ प्राणी वि
परीतता धरतु है; अशुज करम बंध कारन घखाने माने, मुगतिके हेतु शुज रीति आ
चरतु है; अंतर सुदृष्टि जई मूढता विसरि गई, ज्ञानको उद्योत ज्रम तिमिर हरतु है;
करनसों जित रहै आतम सरूप गहै, अनुजो आरंजि रस कोतुक करतु है. ॥ ५१ ॥

अर्थ:- जेम कोई मतवारो पुरुष कहे कई अने करे कई तेम मूढ प्राणी उलटोज
जाव धारे ठे, एदसे अशुज कर्मने बंधनुं कारण समजे अने मुक्तिनो हेतु शुज रीत
के० शुज क्रियाने आचरेठे. हवे ज्ञानीने अंतर सुदृष्टि कई तेथी मूढता भटी गईने ज्ञान
नो उद्योत पयो; तेणे करीने ज्रमरूप तिमिरनो नाश पयो, त्वारे मुक्तिनुं कारण जे
शुज क्रिया ठे तेथी ते ज्ञानी जित रहै, ममतान धरे, अने आत्मानुंज स्वरूप ग्रही
आत्माना अनुजरना आरंजना रसनुं कोतुक करे ठे. ॥ ५१ ॥

॥ इति श्री समयसार नाटकको पुण्य पाप एकत्री कथन चतुर्थे द्वार संपूर्णः ॥

॥ દોહરા:॥-પુન્ય પાપકી એકતા, વરની અગમ અનુપ; અવ આશ્રવ અધિકાર કહું,
કહોં અધ્યાત્મ રૂપ. ॥ ૫૨ ॥

અર્થ:- પાપ પુણ્યની એકતા તો અગમ છે અને અનુપમ છે તેનું વર્ણન કીધું, હવે
કહુંક આશ્રવનો અધિકાર છે તે કહુંક અને અધ્યાત્મનું સ્વરૂપ કહુંક ॥ ૫૨ ॥
આશ્રવ સુજટનો નાશ કરનાર જ્ઞાન સુજટને નમસ્કાર કરે છે:-અથજ્ઞાનવલ વર્ણન:-

॥ સવૈકા શક્તીસા:॥- જે જે જગવાસી જીવ થાવર જંગમ રૂપ, તે તે નિજ વસ
કરી રાલે ઘલ તોરિકે; મહા અજિમાની એસો આશ્રવ અગાધ જોધો, રોપિ રનચંજ ઠા
ઢો જયો મૂઠ મોરિકે; આયો તિહિ થાનક અચાનક પરમધામ, જ્ઞાન નામ સુજટ સ-
વાયો વલ ફોરિકે; આશ્રવ પઠાયોં રનચંજ તોરિ ડાયોં તાહિ, નિરલ્લી ઘનારસી નમ-
ત કર જોરિકે. ॥ ૫૩ ॥

અર્થ:- જે જે થાવર જંગમરૂપ જગત્વાસી જીવ છે, તેના સહજ વલ ને તોમીને તે
તે જીવોને આશ્રવ જોધાણ પોતાને વશ કરી રાલ્યાઠે, એવો મહા અજિમાની આશ્રવરૂપી
અગાધ જોડો જગત્માં રહે છે, તે રણચંજ રોપીને મૂઠ મરોમીને ઠાઢો થયો છે; તે
એમ કહેઠે કે, જગત્માં મને જીતે એવો કોઈ નથી. તે સ્થલે અચાનક પરમ ધામ કે
અતિ તેજસ્વી જ્ઞાન નામનો સુજટ ડપલા આશ્રવ જોડાનો પ્રતિપક્ષી તે સવાયો વલ
ફોરવીને લઢવાને આવ્યો; તેણે આશ્રવ સુજટને પઠાડ્યો અને તેનો રણચંજ તોમી
નાલ્યો. એવા જ્ઞાન સુજટને નિરલ્લીને ઘનારસીદાસ હાથ જોડી નમસ્કાર કરેઠે ॥ ૫૩ ॥

હવે દ્રવ્યરૂપી આશ્રવ અને જાવરૂપી આશ્રવનાં લક્ષણ કહેઠે:- અને સમ્યગ્ જ્ઞા-
નનું લક્ષણ પણ કહેઠે:- અથ દ્વિવિધ આશ્રવ લઠન તથા જ્ઞાન લઠન વર્ણન:-

॥ સવૈયા તેજસા:॥-દર્વિત આશ્રવ સો કહિયે જહિં પુજ્જલ જીવ પ્રદેસ ગરાસે; જાવિત
આશ્રવ સો કહિયે જહિં રાગ વિરોધ વિમોહ વિકાસે; સમ્યક્પદ્ધતિ સો કહિયે, જહિં
દર્વિત જાવિત આશ્રવ નાસે; જ્ઞાનકલા પ્રગટે તિહિ થાનક, અંતર વાહરિ ઓર નાસે ॥ ૫૪ ॥

અર્થ:-જ્યાં પુજ્જલ દ્રવ્ય છે તે જીવના સર્વ પ્રદેશને ગ્રાસેઠે કે ગલી જાયઠે, તે
દ્રવિત આશ્રવ જાણીયે. અને જ્યાં દ્રવિત આશ્રવના પ્રસંગ થકી આત્માને વિપે રાગ
દ્વેષ વિમોહનો વિકાશ થાય ત્યાં જાવિત આશ્રવ કહીયે, અને જ્યાં આત્માને વિપે સ-
મ્યક્ પદ્ધતિ કે સમ્યક્ સ્વરૂપ કહિયે ત્યાં તેને દ્રવિત આશ્રવ અને જાવિત આ-
શ્રવનો નાશ થાય, ઘટલે સમ્યક્ પદ્ધતિને વિપે જ્ઞાન કલા પ્રગટે, તેથી અંતરજ્ઞાવાશ્રવ
માં વાહરિ દ્રવ્યાશ્રવમાં વીજું જાસે નહીં, સમ્યક્જ્ઞ દીઠામાં આવે ॥ ૫૪ ॥

હવે સમ્યક્ સ્વરૂપનો ધર્મ જે જ્ઞાતા તેનું લક્ષણ કહેઠે. અથ જ્ઞાતા લક્ષણ:-

॥ चोपाई ठंडः॥-जो दरवाश्वरूप न होई, जह जावाश्वर जाव न कोई; जाकी दशा ज्ञानमय कहिये, सो ज्ञातार निराश्वर कहिये ॥ ५५ ॥

अर्थः- जे इव्याश्वरना स्वरूपमां होय नहीं, अने ज्यां जावाश्वरनो पण जाव कोई नथी, अने जेनी दशा ज्ञानमय होय, तेज जीव ज्ञानी अने आश्वरहित कहिये. हवे ज्ञातानी समर्थार्थी निराश्वरपणुं देखाने ठे:-अथ ज्ञाताकोसमर्थपणोवर्णनः-

॥ सवैया इकतीसाः॥- जेते मन गोचर प्रगट बुद्धि पूरवक, तिन परिनामनकी म मता हरतु है; मनसा अगोचर अबुद्धि पूरवक जाव, तिन्हिके बिनासवेको उद्यम ध रतु है; याहि जाति परपरिनतिको पतन करे, मोखको जतन करे जौजख तरतु है; ए सैं ज्ञानवंत ते निराश्वर कहावे सदा, जिन्हको सुजस सुविचक्षण करतु है ॥ ५६ ॥

अर्थः- जेदखा परिणाम प्रगट मनगोचर ठे, एदखा जिन परिणामने मनमां संजा रेते, जाणे ठे, अने बुद्धिपूर्वक के० पोतानी अहं बुद्धिवडे जे अशुरू परिणाम उपजेठे, ते परिणामनी ममता ठांठे ठे; अने जे जाव मनधी अगोचर के० जेनुं स्वरूप मनवडे देखाय नहीं, अने अबुद्धि पूर्वक के० जेने बुद्धिनो प्रचार लागे नहीं, एवा अनागत काखना जे अशुरू परिणाम, तेनो बिनाश करवाने उद्यम करे ठे, ए रीते परपरिनति के० पर वस्तुनो जे परिणाम जे अतीत काखमां थयो ठे, वर्तमान काखमां ठे, अनाग त काखमां थशे, तेनुं पतन करे. अने मोक्ष के० तेथी नुटवुं तेनुं जतन करे, ते जव सागरथी तरे, एवा जे ज्ञानवान् प्राणी ठे तेतो सदा निराश्वर कहेनावाय, जे सुजस ने स्तुति ते पंडित पुरुषो गायठे ॥ ५६ ॥

ज्ञानीने निराश्वर कसा तेठपर शिष्य प्रश्न करेठे:- अथ शिष्य प्रश्न कथनः-
॥ सवैया इकतीसाः॥- ज्यों जगमें विचारे मतिमंद सुठंद सदा बरते बुध तेते; चं चख चित्त असंजत वेन, शरीर सनेह जयावत जैते; जोग सजोग परिमह संग्रह मोह विलास करे जाहें पेते, पुठत शिष्य आचारजसों यह, सम्यकवंत निराश्वर केते ॥ ५७ ॥

अर्थः- जेम मतिमंद के० अज्ञानी जन जगतमां स्वठंद के० मरजी मुजब वत्तें, तेम पंनित पण सदा तेवी रीते वत्तें, ते आवी रीते चंचल चित्तवाला रहे, असंजत वेन के० विचारविना वचन बोले, अने शरीर स्नेहने प्रवर्तवि, अने अज्ञानीनी माफ क जोगसंयोग राखे, परिग्रहनों संग्रह करे, अने ज्ञान अवस्थामां मोहविलास एवो ज करे, ए रीते अज्ञानीनी अने ज्ञानीनी एक सरखी रीति जोईने शिष्य आचार्यने पूठेठे के, एने सम्यक्त्ववंत निराश्वर केम कहिये ? ॥ ५७ ॥

हवे ए प्रश्ननुं उत्तर गुरु आपेठे:- अथ गुरु उत्तर कथनः-

॥ सवैया इकतीसाः॥- पूरव अवस्था जे करमबंध कीने अथ, तेई उदै थाई नाना

॥ दोहाः॥—यह निचोर या ग्रंथको, कहै परम रस पोष; तजे शुद्धनय बंध है,
गहै शुद्धनय मोष ॥ ६४ ॥

अर्थः—आ समयसारग्रंथजुं रहस्य एज ठे अने एज उत्कृष्ट रसनो पोषकठे के
जे शुद्धनानी नयरीति ठांडी तो बंध ठे अने शुद्धतानी नयरीति ग्रही तो मोक्ष ठे ॥ ६४ ॥
हृये ये नयनेधिषे जीधनो बिलास कही बतावे ठेः—अथ जीव बिलास वर्ननः—

॥ सवेया इकतीसाः॥—कर्मके चक्रमें फिरत जगवासी जीव, व्है रह्यो बहिर सु
ख व्यापत विपमता; अंतर सुमति आई विमल बडाई पाई, पुनससों प्रीति टूटी
टूटी माया ममता; मुख ने निवास कीन्हो अनुजो अज्यास लीन्हो, ब्रमजाव ठां
गिरीनो तिनो चित्त समता, अनादि अनंत अविकल्प अचल ऐसो, पद अवलंबी
अपलोके राम रमता ॥ ६५ ॥

अर्थः—चोदगजसोकमां कर्मनुं चक्र के० कटक फरी रह्युं ठे, तेमां जगत्वासी
जीव पण फरी रह्यो ठे, अने ए फरवामां जीव विपमताए युक्त थयो थको थपारे
इष्ट संयोगी ने थपारे अनिष्ट संयोगी थई ने तेमां बहिर्मुख थई रह्यो, पटखे बाह्य
विषय जोगनोज घाएक थयो, अने अंतरदृष्टियकी आत्मा न जाएयो, पटखामां
अंतरनेधिषे सुमति उपजी, तैणे फरीने पोतानी निर्मल प्रनुनाने पाम्यो, थपारे परव
स्तु जे पुनस तेनी प्रीति टूटी. पटखा कासमुधी पुनसनी माया ममता जे नहीं
टूटी हती ते टूटी. जेम शुद्धनयवहे आत्मानुं स्वरूप कणुं, तेवा शुद्धनयमां पौते नि
वास कीधो, अने आत्मस्वरूपमां उपयोग राखीने अनुभवनो अज्यास लीधो, एथी
ब्रमजावनो त्याग थयो, अने मन जे ठे ते समाधिनेधिषे लीन थयुं; थपारथी अनादि
अनंत कासमुधी जे स्वरूपमां कंइ धीजा विकल्प न पामिये एयुं पोतानुं अचल पद
अवलंबीने पोतानुं जे रमतारामपणु ठे तेने अवलोके ॥ ६५ ॥

हृये आत्मानुं शुद्धपणु सम्यग् दर्शन ठे, तेनी प्रगंसा करे ठेः—अथसम्यक्प्रगंसाः—

॥ सवेया इकतीसाः॥—जाके परगाममें न दीखे गग दोष मोह, आश्रय मिटत न
हि बंधको तरस है; निहुं कास जामें प्रतिविंबित अनंतरूप, आपु हु अनंत सत्ता न
ततें सरस है; नावधुत ज्ञान परबान जोविचारि वस्तु, अनुजो करे जहां न थानीको
परस है; अनुस अंगे, अविचल अविनासी धाम, चिदानंद नाम ए सो सम्यक दाम है

अर्थः—जे शुद्ध आत्माना प्रकाशमां राग, द्वेष, मोह न देखाय, अने आश्रय न होय
तेमां बंधनो तरस के० सागवुं ते पण न होय, अने जे शुद्ध आत्माना प्रकाशमां ग्रणे
कासे अनंतरूप प्रतिविंबित थाय ठे; अने निजस्वरूप पण अनंत ठे, अने सत्तानंत
नां सरस ठे. ते सत्तामरूपी अनंत पदार्थ ठे, तेथी सरस ठे, पटखे जेना अनंतरथाय

सर्व तेज धर्म कहे, अने जावश्रुत ज्ञानने प्रमाण करी वस्तुनो विचार अनुभव करे अने ज्यां वाणीनो स्पर्श नही, एटखेजे वचन गोचर नधी, अनक्षररूपनो अनुभव पोते करे, ए संयोगी गुणस्थानकनी दशा ठे. जेनी तुलना नधी एटखे अतुल; वही जेनी खंडना नधी माटे अखंड, एवुं अचख ने अविनाशी धाम के० तेजोमय तेज चिदानंद स्वरूप ठे; एवुं इश्वररूप सम्यग् दर्शननुं स्वरूप कहिये ॥ ६६ ॥

॥ इति श्री नाटक समयसारविषे बालावोधरूप आश्रवद्वार पंचम संपूर्णः ॥

॥ दोहाः॥— अधिकार आश्रवको यह, कह्यो यथावत् जेम; अव संवर वरनन करौ, सुनौ नविक धरि प्रेम. ॥ ६७ ॥

अर्थः— ए रीते आश्रवनो अधिकार कह्यो; हवे संवरतत्वनुं वर्णन करंतुं; अहो ! नविक के० नव्य प्राणीउं ! प्रेम धरीने ते सांजलो. ॥ ६७ ॥

हवे संवरनुं आदि ज्ञानवस्तु तेने नमस्कार करेठेः— अथ ज्ञान वर्णनः—

॥ सवेया इक्ष्मीसाः॥— आतमको अहित अध्यातमरहित ऐसो, आश्रव महातम अखंरु अंडवत है; ताको विस्तार गिखिवेको परगट जयो, ब्रह्मंरुको विकासी ब्रह्मंरुवत है; जामें सवरूप जो सयमें सवरूपसो पैं सवनि सों अक्षित अकाशखंरुवत है; सौ है ज्ञान जानु शुरू संवरको जेप धरे, ताकी रुचि रेखको अमारो दंडवत है ॥ ६८ ॥

अर्थः— आत्मानुं अहित करता अने अध्यात्मस्वरूपधी रहित एवुं आश्रवरूप महातम के० महा अंधकार अखंरुपणे अंडवत के० सर्व लोकने ढांकी रह्यो ठे, तेनो विस्तार गलवाने जे ज्ञानसूर्य प्रगट थयो ते ब्रह्मांड जेवो सर्व लोकांलोकने विकाश नो करनारो थयो, अने ब्रह्मांडनुं मंडन जेयकी घाय ठे, अने जेने विषे सर्वरूप जासे ठे अने जे सर्वरूपे सर्वमां पामिये ठियें अने जे सर्व मूर्त्तिक वस्तुधी आकाशखंडनी परे अक्षित ठे; ते ज्ञानरूपी सूर्य तथा जे शुरू संवरनो जेप धरी रखा ठे; तेनी रुचि रेखाने एटखे तेना उदयने अमारो दंरुवत् के० नमस्कार ठे. ॥ ६८ ॥

हवे जरु चेतनना जेद ज्ञान थकीज संवररूपी परमात्माने उंझाव ठे, ते सम जावे ठेः— अथ जेदज्ञान महिमा कथनः—

॥ सवेया तेइसाः॥—शुरू सुतेद अजेद अवाधित, जेद विज्ञान सु तीठन थारा; अंतर जेद सुजाउ विज्ञाव, करे जरु चेतनरूप डुफारा; सो जिन्के उरमें उपज्यो न रुचै तिन्हको परसंग सहारा; आतमको अनुजो करि ते हरखे परखे परमातम धारा ॥ ६९ ॥

अर्थः—शुरूपणे स्वतेद के० पोतपोताना न्यारा स्वरूपने वतावनार, अजेद के० एक स्वरूप अवाधित एटखे कोई प्रमाणांतरे अखंरुमित एवुं जेदज्ञान ते तीक्ष्ण सुलाख ठे, ते सुलाखधी अंतरात्मां जेदन करीने स्वज्ञाव अने विज्ञावने जुदा जुदा करे, ने ज

इरूप तथा चेतनरूपने डुफार के० न्यारा करी घतावे, एवुं जेदज्ञान जेना उपज्युं ठे, तेज जीवने परवस्तुनो संग ते सहारा के० रुचे नही. अने तेज ताना स्वरूपनो अनुत्तव करी यथार्थपणे अंतरात्माने विषे जे परमात्माना ५. १० ११.

हवे जेदविज्ञान जे ठे, ते सम्यग् ज्ञान ठे, तेनी समर्थाइ थकी स्वरूपनी थाय ठे; ते कहेठे:— अथ सम्यक्त्व सामर्थ्यं कथनः—

॥ सवेया तेइसा:॥— जो कवहु यद् जीव पदारथ, ओसर पाइ मिथ्यात मिटावे, म्यक धार प्रवाह वहे गुन, ज्ञान उदे मुख ऊरध धावे; तो अजिअंतर दर्वित कर्म फिलेश प्रवेश न पावे; आतम साधि अध्यातमको पथ पूरण ठे परब्रह्म कहवे.

अर्थ:— जो कोई आ जीव पदार्थ ठे ते यथाप्रवृत्ति करणरूप अवसर पामीने। अध्यात्वग्रंथि जेदीने मिथ्यात्वने मिटावे; शुद्ध सम्यक् अने स्वरूप जलधारानो वहे अने ज्ञानगुणना उदय वहे ऊर्ध्व मुख थईने मुक्ति सन्मुख दोने, त्यारे जे अवित कर्म अने जावित कर्म तेना क्लेशनो प्रवेश ते न थाय. जे प्रकृति कर्म ते अवित कर्म अने राग द्वेषादिक ते जावित कर्म ए वने प्रवेश नही करी अने अध्यात्मना पंथ सेलीमां आवीने आत्माने साधीने पोताना रूपमां पूर्ण परब्रह्म कहेवाय. ॥ ७० ॥

हवे संवरनुं कारण सम्यग्दृष्टि, तेनो महिमा कहे ठे:—अथ सम्यग् दृष्टि महिमा. ॥ सवेया तेइसा:॥—जेद मिथ्यात सु वेद महारस, जेद विज्ञान कला जिन पाई; जो अपनी महिमा अवधारत, त्याग करे उरसों ज पराई; उद्धतरीति वसे जिनके घट, तु निरंतर ज्योति सवाई; ते मतिमान सुवर्ण समान लगे तिनकों न युगः युगः.

अर्थ:—मिथ्यात्वग्रंथि जेदीने तथा उपशमरूप महारस वेदीने जे बुद्धिबंते जेद ज्ञाननी कला पामी ठे, अने जे ए जेदविज्ञान वसे पोताना स्वरूपनी प्राप्ति करी. पोताना ज्ञान, दर्शन चारित्ररूप महिमाने अवधारे, उर के० हैया थकी पराई सोज के० सामग्री तेनो त्याग करे अने जेना घटमां उद्धतरीति के० देशविरति तथा सां जेनी रीत फुरी अने निरंतर तप थकी जेनी सवाई ज्योति थाय ठे, तेने बुद्धिमा रिये, ते सुवर्णसमान ठे. तेमने शुभाशुभ कर्मरूप काट छागी शक्तो नथी ॥७१॥

हवे संवरनुं मूल जेद विज्ञान ठे; ते मोक्षनुं कारण कही समजावेठे:—

अथ जेदज्ञान महिमा कथनः—

॥अनिल तंदः॥—जेदज्ञान संवरनिदान निरदोष है; संवरसो निरजरा अनुक्रम मोप है; जेदज्ञान शिवमूल जगतमहि मानिये, यदपि हेय है तदपि उपादेय जानिये॥७२॥

अर्थ:— जेदज्ञान जे ठे ते निदोष संवरनुं निदान के० मूलकारण ठे अने निर्जरा

नुं कारण संवर ठे अने निर्जरा जे ठे ते मोक्षनुं कारण ठे. ए अनुक्रम प्रमाणे मोक्षनुं कारण परंपरायी जेदविज्ञानज ठे. अगर जो शुद्ध स्वरूपनी अपेक्षाने लीधे जेदज्ञान त्याग जोग ठे, तो पण नयोनुं उपादेय. ते आदरवा जोग्य जाणिये. ॥ ७२ ॥

हृवे स्वरूपनी प्राप्ति थया पठी जेदज्ञाननुं हेयपणुं देखाढेठे:-स्वरूप कथन:-

॥ दोहा:-॥- जेदज्ञान तवसों जलो, जवलों मुक्ति न होय; परम ज्योति परगट जहां, तहां विकल्प न कोय ॥ ७३ ॥

अर्थ:- जेदज्ञान त्यांसुधी जखुंठे, के ज्यांसुधी मुक्ति थई नथी. ज्यां परम ज्योति प्रगट पाय त्यां विकल्प कोई रहे नहीं, तो जेदज्ञान केम करीने रही शके ? ॥ ७३ ॥

जेदज्ञान मुक्तिनो उपाय ठे ते कहेठे:- अथ जेदज्ञानमहिमा कथन:-

॥ चौपाई:-॥- जेदज्ञान संवर जिन्हि पायो, सो चेतन शिवरूप कहायो; जेदज्ञान जिनके घट नांही, ते जरुजीव बंधे घटमांही. ॥ ७४ ॥

अर्थ:- जे जीवने जेदज्ञानरूप संवरनी प्राप्ति थइ, तेज चेतन शिवरूप कहियें; जेना हृदयनेविषे जेदज्ञान नथी, ते मूर्ख घट पिंरुनेविषे बंधायलो रहेठे. ॥ ७४ ॥

हृवे जेदविज्ञानवडे आत्मानो महिमा वधेठे ते कहेठे:- अथ जेदज्ञानको महात्म्य:-

॥ दोहरा:-॥- जेदज्ञान सावू जयो, समरस निर्मल नीर; धोवी अंतर आतमा, धोवें नीज गुन चीर. ॥ ७५ ॥

अर्थ:- जेदज्ञान जे ठे ते सावुरूप जाणवुं; अने उपशम रस ते निर्मल पाणी ठे ने अंतर आत्माने धोवी मानवो; ते धोवी पोताना गुणरूप वस्त्रने धुवेठे ॥ ७५ ॥

हृवे जेदविज्ञाननी जे क्रिया ठे ते कहेठे:- अथ जेदज्ञानकी कर्तव्यता महात्म्य:-

॥ सबैया इकतीसा:-॥- जैसे रजसोधा रज सोधिके दरब काढे, पावक कनक काढी दाहृत उपशकों, पंकके गरजमे ज्यो कारिये कतक फल, नीर करे उज्ज्वल नितारिडारे मलको; दधिको मथैया मथि काढे जैसे माखनको, राजहंस जैसे झूध पीधे त्यागि जलको; तेसे ज्ञानवंत जेदज्ञानकी सकति साधि, वेदे निज संपत्ति छेदे परदलको ॥ ७६ ॥

अर्थ:- जेम कोइ रज सोधा के० जोनारो रजने सोधीने एटले सोना रूपा प्रमुख इव्यने काढवाने पावक के० अग्निने खगाडे, ने सोनुं काढीखइ पथरा धूल वगेरेने धाली नाखेठे. वली जेम कतकफलने पंकना गरजनेविषे नाखीये तो ते फल जलने मे लयी जूडुं करेठे, वली जेम दधिनो मयनहार दधिनुं मयन करी माखणने जूडुं करेठे ने राजहंस पाणी झूध जेगां होय तेमांथी मात्र झूध पीइ जायठे, पाणीने जूडुं करेठे; तेम ज्ञानवंत प्राणी जेदविज्ञाननी शक्ति साधीने पोतानी ज्ञानसंपत्तिने वेदे अने परदल के० पुजलनुं कटक जे राग द्वेषादिक तेने कापी नाखेठे. ॥ ७६ ॥

डरूप तथा चेतनरूपने डुफार के० न्यारा करी वतावे, एतुं जेदज्ञान जेना रुदयनेविषे उपज्युं ठे, तेज जीवने परवस्तुनो संग ते सहारा के० रुचे नही. अने तेज जीव ने ताना स्वरूपनो अनुभव करी यथार्थपणे अंतरात्मानेविषे जे परमात्माना धारावे तेने पारखे.

हवे जेदविज्ञान जे ठे, ते सम्यग् ज्ञान ठे, तेनी समर्थाई यकी स्वरूपनी प्राप्ति थाय ठे; ते कहेठे:— अथ सम्यक्त्व सामर्थ्य कथनः—

॥ सवैया तेइसा:॥— जो कबहु यह जीव पदारथ, थोसर पाइ मिथ्यात मिटावै; सम्यक धार प्रवाह बहे गुन, ज्ञान उदै मुख ऊरध धावै; तो अजिअंतर दवित जावित कर्म क्लेश प्रवेश न पावै; आतम साधि अध्यात्मको पथ पूरण वहे परब्रह्म कहावै॥७०॥

अर्थ:— जो कोई आ जीव पदार्थ ठे ते यथाप्रवृत्ति करणरूप अवसर पामीने मिथ्यात्वग्रंथि जेदीने मिथ्यात्वने मिटावै; शुद्ध सम्यक् अने स्वरूप जलधारानो प्रवाह बहे अने ज्ञानगुणना उदय बहे ऊर्ध्व मुख यईने मुक्ति सन्मुख दोने, त्यारे अज्यंत जे अवित कर्म अने जावित कर्म तेना क्लेशनो प्रवेश ते न थाय. जे प्रकृति प्रदेशरूप कर्म ते अवित कर्म अने राग द्वेषादिक ते जावित कर्म ए वने प्रवेश नही करी शके अने अध्यात्मना पंथ सेलीमां आबीने आत्माने साधीने पोताना रूपमां पूर्ण यईने परब्रह्म कहेवाय. ॥ ७० ॥

हवे संवरनुं कारण सम्यग्दृष्टिठे, तेनो महिमा कहे ठे:—अथ सम्यग् दृष्टि महिमा:—

॥ सवैया तेइसा:॥— जेद मिथ्यात सु वेद महारस, जेद विज्ञान कला जिन पाई; जो अपनी महिमा अवधारत, त्याग करे उरसों ज पराई; उद्धतरीति वसे जिनके घट, हो तु निरंतर ज्योति सवाई; ते मतिमान सुवर्ण समान खगे तिनकों न शुजाशुज काई॥७१॥

अर्थ:— मिथ्यात्वग्रंथि जेदीने तथा उपशमरूप महारस वेदीने जे बुद्धिधंते जेद विज्ञाननी कला पामी ठे, अने जे ए जेदविज्ञान वके पोताना स्वरूपनी प्राप्ति करीने पोताना ज्ञान, दर्शन चारित्ररूप महिमाने अवधारे, उर के० हैया यकी पराई सोड ताना तेनो त्याग करे अने जेना घटमां उद्धतरीति के० देशविरति तथा सार्वभौम रीति फुरी अने निरंतर तप यकी जेनी सवाई ज्योति थाय ठे, तेने बुद्धिमा ते सुवर्णसमान ठे. तेमने शुजाशुज कर्मरूप काट खागी शकतो नथी ॥७१॥

हवे संवरनुं मूल जेद विज्ञान ठे; ते मोक्षनुं कारण कही समजावेठे:—

अथ जेदज्ञान महिमा कथनः—

॥ अजिह्व उंदः॥— जेदज्ञान संवरनिदान निरदोष है; संवरसो निरजरा अनुक्रम मोप है; जेदज्ञान शिवमूल जगतमहि मानिये, यदपि देय है तदपि उपादेय जानिये॥७२॥

अर्थ:— जेदज्ञान जे ठे ते निर्दोष संवरनुं निदान के० मूलकारण ठे अने निर्जरा

नुं कारण संवर ठे अने निर्जरा जे ठे ते मोक्षनुं कारण ठे. ए अशुक्रम प्रमाणे मोक्षनुं कारण परंपराधी जेदविज्ञानज ठे. अगर जो गुरु स्वरूपनी अपेक्षाने लीधे जेदज्ञान त्याग जोग ठे, तो पण नयोनुं उपादेय, ते आदरवा जोग्य जाणिये. ॥ ७२ ॥

हवे स्वरूपनी प्राप्ति यथा पठी जेदज्ञाननुं हेयपणुं देखाढेठे:—स्वरूप कथन:—

॥ दोहा:॥—जेदज्ञान तवसों जखों, जखों मुक्ति न होय; परम ज्योति परगट जहां, तहां विकल्प न कोय ॥ ७३ ॥

अर्थ:—जेदज्ञान त्यांसुधी जणुंठे, के ज्यांसुधी मुक्ति यहं नथी. ज्यां परम ज्योति प्रगट घाय त्यां विकल्प कोई रहे नही, तो जेदज्ञान केम करीने रही शके ? ॥ ७३ ॥

जेदज्ञान मुक्तिनो उपाय ठे ते कहेठे:—अथ जेदज्ञानमहिमा कथन:—

॥ चोपाई:॥—जेदज्ञान संवर जिन्ह पायो, सो चेतन शिवरूप कहायो; जेदज्ञान जिनके घट नांही, ते जगजीव बंधे घटमांही. ॥ ७४ ॥

अर्थ:—जे जीवने जेदज्ञानरूप संवरनी प्राप्ति यह, तेज चेतन शिवरूप कहियें; जेना हृदयनेविषे जेदज्ञान नथी, ते मूर्ख घट पिंननेविषे बंधायखो रहेठे. ॥ ७४ ॥

हवे जेदविज्ञानवडे आत्मानो महिमा वधेठे ते कहेठे:—अथ जेदज्ञानको महात्म्य:—

॥ दोहरा:॥—जेदज्ञान साबू जयो, समरस निर्मल नीर; धोवी अंतर आत्मा, धोवे नीज गुन चीर. ॥ ७५ ॥

अर्थ:—जेदज्ञान जे ठे ते साबूरूप जाणुंठे; अने उपशम रस ते निर्मल पाणी ठे ने अंतर आत्माने धोवी मानवो; ते धोवी पोताना गुणरूप वखने धुवेठे ॥ ७५ ॥

हवे जेदविज्ञाननी जे क्रिया ठे ते कहेठे:—अथ जेदज्ञानकी कर्तव्यता महात्म्य:—

॥ सबैया इकतीसा:॥—जैसे रजसोधा रज सोधिके दरब काढे, पावक कनक काढी दाहत उपलकों, पंकके गरजमे ज्यो कारिये कतक फल, नीर करे उज्ज्वल नितारिडारे मलको; दधिको मथेया मथि काढे जैसे माखनको, राजहंस जैसे दूध पीवे त्यागि जलको; तैसे ज्ञानवंत जेदज्ञानकी सकति साधि, वेदे निज संपति उठेदे परदलको॥७६॥

अर्थ:—जेम कोइ रज सोधा के० जोनारो रजने सोधीने एटले सोना रूपा प्रमुख उच्यने काढवाने पावक के० अग्निने खगाडे, ने सोनुं काढीखइ प्यरा धूल वगेरेने वाली नाखेठे. वली जेम कतकफलने पंकना गर्जनेविषे नाखीये तो ते फल जखने मे खची जूहुं करेठे, वली जेम दधिनो मयनहार दधिनुं मयन करी माखणने जूहुं करेठे ने राजहंस पाणी दूध जेगां होय तेमांथी मात्र दूध पीइ जायठे, पाणीने जूहुं करेठे; तेम ज्ञानवंत प्राणी जेदविज्ञाननी शक्ति साधीने पोतानी ज्ञानसंपत्तिने वेदे अने परदल के० पुनलनुं कटक जे राग द्वेषादिक तेने कापी नाखेठे. ॥ ७६ ॥

રૂપ તથા ચેતનરૂપને
 ઉપજું છે, તેજ જીવને
 તાના સ્વરૂપનો અનુભવ
 હવે જ્ઞેદવિજ્ઞાન જે
 વાપ છે; તે કહેવે:-

॥ સર્વેયા તેદ્દસાઃ॥-

અર્થક ભાર પ્રવાહ વહે
 કર્મ ક્રિયેશ પ્રવેશ ન પા
 અર્થ:- જો કોઈ શ્રા
 ધ્યાત્વગ્રંથિ જેદીને મિથ્ય
 પદે અને જ્ઞાનગુણના ઊ
 ને અગિય કર્મ અને ના
 કર્મ ને અગિય કર્મ અને
 અને જાણ્યાગના પંચ મેહ
 પામ્યા કહેવાય. ॥ ૭૦ ॥

એવે સંકરનું કારણ મળ્યગ્રહા:

॥ સર્વેયા તેદ્દસાઃ॥-જેદ મિ

દાપતી મહિમા અવધારન, ત્યાગ

તુ નિરંતર ઝ્યોતિ સર્વાઈ; તે મતિ:

અર્થ:-મિધ્યાત્વગ્રંથિ જેદીને તથા

જ્ઞાનની કષ્ટા વામી છે, અને જે ય

પોતાના જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્રરૂપ મહિ:

કે સ્વામી તેનો ત્યાગ કરે અને જેના :

શિરતિની રીત કુરી અને નિરંતર તથ ચર્ચા

ન કહિયે, તે સુવર્ણસમાન છે. તેમને જુનાનું

હવે સંકરનું મૂળ જ્ઞેદ વિજ્ઞાન છે; તે મ.

અથ જેદજ્ઞાન મહિમા:

૧. અગ્નિષ્ઠ વંદઃ॥-જેદજ્ઞાન સંકરનિદાન નિર્દોષ-

દે: જેદજ્ઞાન શિવમૃગ જગત્તમદિ નાનિયે, પદપિ દે:

અર્થ:- જેદજ્ઞાન જે છે તે નિર્દોષ સંકરનું નિદાન

ઠે. વલી એ સમ્યગ્જ્ઞાન સાથે વેરાગ વલનો જોગ ઠે, તેથી શુચાશુચ ક્રિયા કરતા થકા ને તેનું ફલ જોગતા થકા શુંલ્લાયંધ નવાં કર્મનો વંધ થતો નથી. ॥૬૦॥

હવે સમ્યક્ત્વની મહિમામાં ક્રિયા કરતાંજ કર્મની નિર્જરા થાય ઠે તે દૃષ્ટાંતે કહેઠે:-

॥ સવૈયા ફકતીસા: ॥- જેસે ચૂપ કોતુક સરૂપ કરે નીચ કર્મ, કોતુકી કહાવે તાસોં કોન કહે રંક હે; જેસે વિજચારિની વિચારે વિજિચાર વાકો, જારહીસોં પ્રેમ જરતાસોં ચિત્ત વંક હે; જેસે ધાડ વાલક ઘુંઘાડ કરે લાલિ પાલિ, જાને તાંહિ ઓર કો જદપિ વાકે અંક હે; તેસે જ્ઞાનવંત નાનાજાંતિ કરતૂતિ ઝાને, કિરિયાકોં જિજ્ઞ માને યાતે નિકલંક હે. ॥ ૬૧ ॥

પુન:- જેસે નિશિવાસર કમલ રહે પંકહિમં, પંકજ કહાવે પે ન યાકે ઢિગ પંક હે; જેસે મંત્રવાદી વિપધરસોં ગદાવે ગાત, મંત્રકી સકતિ વાકે વિના વિપડંક હે; જેસે જીજ ગદે ચિકનાડ રહે રૂલ અંગ, પાનીમં કનક જેસે કાંડસો અટંક હે; તેસે જ્ઞાન વંત નાનાજાંતિ કરતૂતિ ઝાને, કિરિયાકોં જિજ્ઞ માને યાતે નિકલંક હે. ॥ ૬૨ ॥

અર્થ:- જેમ કોઈ ચૂપ કે ૦ રાજા હોય ને તે પોતાના કોતુકે કરીને ગમે તેનું નીચ કર્મ કરે તે ક્રિયા કરવાને લીધે તે કોતુકી કહેવાય પણ કોઈ તે રાજાને રંક નહીં કહે; જેમ કોઈ કુલટા વ્યજિચારિણી સ્ત્રી હોય તે યદ્યપિ પોતાના ધણીની સાથે રહે સ્ત્રી, તોપણ ધણીની સાથે તેનું ચિત્ત લુબ્ધ હોતું નથી; ચિત્તને વિષે તો વ્યજિચારનો જ વિચાર થાય, કે જો વસ્ત્ર મલે તો નીકલી જાઉં ને યારને મલું; જેમ કોઈ ધાવ હોય ને તે પારકા વાલકને ધવાવે, અને રમાડે લાલન પાલન કરે, અને અંક કે ૦ પોતાના લોલામાં લઈને વેસે, યદ્યપિ એવી ક્રિયા તો કરે સ્ત્રી, પણ એમ જાણેઠે કે આ વાલક પારકું ઠે; તેવીજ રીતે જે સમ્યગ્ જ્ઞાની ઠે તે નાના પ્રકારની શુચાશુચ ક્રિયા રાજા શ્રેણિક તથા જરત ચક્રવર્તિ અને વીજા સાધુની માફક કરે ઠે, પણ એ ક્રિયા ને પુજ્યરૂપ જાણેઠે, પોતાના સ્વરૂપથી જિજ્ઞ માને ઠે એથી વંધનનું કલંક લાગતું નથી.

એજ ઉપર વીજા દૃષ્ટાંત કહેઠે કે; જેમ કમલ ઠે તે રાત્ર દિવસ પંક કે ૦ કર્દમને વિષે રહે ઠે, તેયકીજ ઉત્પન્ન થયું ઠે, તેથી પંકજ કહેવાય ઠે; તોપણ કમલને પંકનો સ્પર્શ નથી હોતો; જેમ કોઈ ગારૂડી મંત્રવાદી હોય તે પોતાના ગાત કે ૦ શરીરને સર્પ પાસે પકાવે કરાવે, પણ તે મંત્રવાદીના મંત્રની શક્તિવડે સર્પનો ડંલ વિપસંજોગર હિત હોયઠે; જેમ જિવ્હા ઈંદ્રિય થી દહી પ્રમુખની ચીકણાઈ ગ્રહણ કરેઠે, પણ પોતાના અંગને તે ચિકાશનો લેશ રહેવા દેતી નથી, કિંતુ ચૂલીજ રહેઠે; જેમ સોનું પાણીનેવિષે રહેતાં થકા કાટવાલું થતું નથી, તેવી રીતે જ્ઞાનવંત પ્રાણી

अथ जेदज्ञान मोक्षमूल यहु कथनः—

॥ ठप्पय ठंदः॥— प्रगट जेद विज्ञान, आपगुण परगुणजाने; परपरिनति परि त्यागि शुद्ध अनुभव विति ठाने; करि अनुभव अज्यास, सहज संवर परगासे, आश्रव द्वार निरोद्ध, कर्म घनतिमिर विनासे; ठय करिविज्ञाव समजाव जजि, निरविकल्पनिज पद गढ़े; निर्मल विशुद्ध सासुत सुधिर, परम अतींद्रिय सुख लहे. ॥ ७७ ॥

अर्थः— जेद ज्ञान जे ठे ते प्रगटपणे पोताना तेम पारका गुणने जाणैठे, तेथी पर वस्तुमां जे परिणमन ठे तेनुं ज्ञान करे, पोताना शुद्ध अनुभवनो ठराव राखे, ने ते अनुभवनो अज्यास करीने सहज संकरना रूपनो प्रकाश करे, आश्रव द्वारनो निरोध करीने कर्मरूप मेघ अंधकारनो नाश करे; अने विज्ञाव के० मोह दशानो ह्य क रीने समजाव के० समाधिने जजे, तेणे करीने ज्यां कांई विकल्प नथी एवुं पोतानुं निर्विकल्प पद तेने पामे, एटखे जे सुखनेविषे मल नथी ए उपरथी ते विशुद्ध अनंत फलसुधी एकरूप तेथी शाश्वत स्थिर एवुं अतींद्रिय के० इंद्रियगोचर नही एवुं सुख पामे.

॥ इति श्री समपसारनाटकको बालाद्योधरूप संवर द्वार ठगो संपूर्णः ॥

॥ दोहाः—थरनी संवरकी दसा, जया जुगति परमान; मुक्ति वितरनी निर्जरा, सु नहु जपिफ धरि फान ॥ ७८ ॥

अर्थः—संवररूपनी दशा कही ते युक्ति तथा प्रमाणे करी कहीठे; ह्ये मुक्तिनी पितरणी के० आपनारी एथी जे निर्जरा ठे तेनुं वर्णन करनुं— ते अहो! जव्य लोको तमे कान दर्शने शान्तखो. ॥ ७८ ॥

ह्ये निर्जरानुं केवुं स्वरूप ठे ते कहेठे— अथ निर्जरास्वरूप कथनः—

॥ चौपाईः॥—जो संवर पद पाइ अनंद; जो पूरव कृत कर्म निकंदे; जो अफंद वढ़े यहुरि न फंदे; सो निरजरा बनारसि बंदे. ॥ ७९ ॥

अर्थः—पोतानुं जे शुद्ध स्वरूप राखवुं तेनुं नाम संवर कहिये; तेनुं पद पामीने संवर आनंद करे; अने पूर्य कालनेविषे जे कर्म कीधांठे, तेने जरूरी उखेली नाखे; अने जे पूर्य कर्मना फंद ते थकी वृट्टीने पावु ते फंदमां सपडाय नही तेनुं नाम आत्मानी निर्जरा कहिये. ते निर्जराने बनारसी दास बंदन करेठे. ॥ ७९ ॥

निर्जरानुं कारण सम्यक्त्व ठे, माटे सम्यक्त्वनो महिमा बखाणे ठेः—

अथ सम्यक्त्व महिमा कथनः—

॥ दोहाः॥—महिमा सम्यक् ज्ञानकी, अरु विराग यज्ञ जोइ; क्रिया करत फल थुं जते, करमबंध नहि होइ. ॥ ८० ॥

अर्थः—जे कर्म वुटे तेनुं करीने बंधन थइ शके नही, ए सम्यग् ज्ञाननो महिमा

ઠે. ઘણી ય સમ્યગ્જ્ઞાન સાથે વૈરાગ ઘણનો જોગ ઠે, તેથી શુચાશુચ ક્રિયા કરતા થકા ને તેનું ફલ ખોગતા થકા મૂંઝલાવંધ નવાં કર્મનો વંધ થતો નથી. ॥૫૦॥

હવે સમ્યક્ત્વની મહિમામાં ક્રિયા કરતાં જ કર્મની નિર્જરા થાય ઠે તે દૃષ્ટાંતે કહેઠે:-

॥ સૌવેયા શક્તીસા: ॥- જૈસે ચૂપ કૌતુક સરૂપ કરે નીચ કર્મ, કૌતુકી કહાવે તાસોં કોન કહે રંક હૈ; જૈસે વિજ્ઞાચારિની વિચારે વિજ્ઞાચાર વાકો, જારહીસોં પ્રેમ જરતાસોં ચિત્ત વંક હૈ; જૈસે ધાડ વાલક ઝુંધાડ કરે છાલિ પાલિ, જાને તાંહિ થોર કો જદપિ વાકે શંક હૈ; તેસે જ્ઞાનવંત નાનાજાંતિ કરતૂતિ ઝાને, ફિરિયાકોં જિદ્દ માને યાતેં નિકલંક હૈ. ॥ ૫૧ ॥

પુન:- જૈસે નિશિવાસર કમલ રહે પંકહિમં, પંકજ કહાવે પે ન યાકે ઢિગ પંક હૈ; જૈસે મંત્રવાદી વિપધરસોં ગહાવે ગાત, મંત્રકી સકતિ વાકે વિના વિપડંક હૈ; જૈસે જીજ ગદે ચિકનાડ રહે રૂઝ શંગ, પાનીમં કનક જૈસે કાંડસો અટંક હૈ; તેસે જ્ઞાન વંત નાનાજાંતિ કરતૂતિ ઝાને, ફિરિયાકોં જિદ્દ માને યાતેં નિકલંક હૈ. ॥ ૫૨ ॥

અર્થ:- જેમ કોઈ ચૂપ કે ૦ રાજા હોય ને તે પોતાના કૌતુકે કરીને ગમે તેવું નીચ કર્મ કરે તે ક્રિયા કરવાને લીધે તે કૌતુકી કહેવાય પણ કોઈ તે રાજાને રંક નહીં કહે; જેમ કોઈ છુલટા વ્યજિચારિણી સ્ત્રી હોય તે યથાપિ પોતાના ધણીની સાથે રહે સ્ત્રી, તોપણ ધણીની સાથે તેનું ચિત્ત લુપ્ત હોતું નથી; ચિત્તને વિષે તો વ્યજિચારનો જ વિચાર થાય, કે જો વસ્ત્ર મલે તો નીકલી જાતું ને યારને મલું; જેમ કોઈ ધાવ હોય ને તે પારકા ઘાલકને ધવરાવે, અને રમાડે લાલન પાલન કરે, અને શંક કે ૦ પોતાના છોલામાં લઈને વેસે, યથાપિ ઈવી ક્રિયા તો કરે સ્ત્રી, પણ ઈમ જાણેઠે કે આ ઘાલક પારકું ઠે; તેવીજ રીતે જે સમ્યગ્ જ્ઞાની ઠે તે નાના પ્રકારની શુચાશુચ ક્રિયા રાજા શ્રેણિક તથા જરત ચક્રવર્તિ અને ધીજા સાધુની માફક કરે ઠે, પણ ઈ ક્રિયા ને પુનઃસ્વરૂપ જાણેઠે, પોતાના સ્વરૂપથી જિદ્દ માને ઠે ઈથી વંધનનું કલંક લાગતું નથી.

અજ ઉપર ધીજા દૃષ્ટાંત કહેઠે કે; જેમ કમલ ઠે તે રાત્ર દિવસ પંક કે ૦ કર્દમને વિષે રહે ઠે, તેથીજ ઉત્પન્ન થયું ઠે, તેથી પંકજ કહેવાય ઠે; તોપણ કમલને પંકનો સ્પર્શ નથી હોતો; જેમ કોઈ ગારૂડી મંત્રવાદી હોય તે પોતાના ગાત કે ૦ શરીરને સર્પ પાસે પકડાવે કરડાવે, પણ તે મંત્રવાદીના મંત્રની શક્તિવડે સર્પનો ડંઝ વિપસંજોગર હિત હોયઠે; જેમ જિવ્હા ઇન્દ્રિય ધી દહી પ્રમુખની ચીકણાઈ મદ્દ કરેઠે, પણ પો તાના શંગને તે ચિકાશનો લેશ રહેવા દેતી નથી, કિંતુ ચૂસીજ રહેઠે; જેમ સોનું પાણીને વિષે રહેતાં થકા કાટવાયું થતું નથી, તેવી રીતે જ્ઞાનવંત પ્રાણી

નાના પ્રકારની ક્રિયા કરેટે, પણ ક્રિયાને પુઝલ સંયોગવાલી જાણી આત્મસ્વરૂપથી જિજ્ઞાસુ માને ઠે, તેથીજ કર્મ વંધ કલંકથી જુદો રહેટે ॥ ૬૨ ॥

હવે વિષય જોગવતા થકા કર્મ વંધ ન થાય ધર્મી જ્ઞાનવૈરાગ્યની શક્તિ વતાવે ઠે:-
અથ જ્ઞાન વૈરાગ્ય શક્તિ વર્ણન:-

॥ સોરઠા:॥- પૂર્વે ઉદય સંવંધ, વિષય જોગવે સમકિતી; કૌં ન નૂતન વંધ, મહિ
મા જ્ઞાન વિરાગકી ॥ ૬૩ ॥

અર્થ:- પૂર્વે સંચિત્ત કર્મ ઉદય આવ્યાથી તેના સંવંધે સમકીતિ જીવ વિષય જોગ
જોગવે ઠે, પણ નવાં કર્મવંધ કરતો નથી, એ સમ્યગ્ જ્ઞાન તથા વૈરાગ્યની શક્તિ ઠે ॥ ૬૩ ॥

હવે જે જ્ઞાતા હોય ઠે તે સમ્યગ્ જ્ઞાન અને વિષયની અરુચિ એ વેળને સાથેટે, તે
કહેટે:- અથ જ્ઞાતાકી વ્યવસ્થા કથન:-

॥ સવૈયા તેજ્ઞા:॥- સમ્યક્વંત સદા ઊર અંતર, જ્ઞાન વિરાગ ઊઠે ગુન ધારે; જાસુ
પ્રજાવ લલે નિજ લલન, જીવ અજીવ દશા નિરવારે; આતમકો અનુજો કરિ વહે ધિર,
આપુ તરે અરુ ઔરનિ તારે; સાધિ સુદર્વ લહે શિવસર્મ સુકર્મ ડપાધિ વ્યથા વમિહારે.

અર્થ:- જે સમકિતી હોય તે સદા પોતાના અંતઃકરણનેવિષે જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય એ
વે ગુણને ધારે જે ગુણના પ્રજાવલે પોતાનું જ્ઞાતાપણું લક્ષણ જોડેને જીવ અજીવ દશા
પટલે જીવ અજીવનું સ્વરૂપ નિરવાર કે જે જુડું જુડું જાણે, તે પઠી આત્માને યથાર્થ
પણે વેદીને આત્મિક સ્વજાવમાં સ્થિરતા થઈ રહેટે; તે પોતે પણ તરે અનેસત્યરૂપદે
શ આપી વીજાને પણ તારેટે; એ રીતે પોતાના આત્મકવ્યને સાધીને મોહસુલને પામે,
અને કર્મરૂપાધિ સહિત જે વ્યથા તેનું વમન કરેટે ॥ ૬૪ ॥

હવે વિષયની અરુચિવિના જ્ઞાનનું ઘલ નિષ્ફલ ઠે, અને એવા જ્ઞાનીને એકાંત પદ્ધતિ
વિષે રહેવાથી મિથ્યા દૃષ્ટિ ઠરાવે ઠે:- અથ મિથ્યાદૃષ્ટિ વ્યવસ્થા કથન:-

॥ સવૈયા તેજ્ઞા:॥- જો નર સમ્યક્વંત કહાવત, સમ્યગ્ જ્ઞાન કલા નહિ જાગી;,
આતમઅંગ અવંધ વિચારત, ધારત સંગ કહે હમ ત્યાગી; જેપ ધેર મુનિરાજ પટંતર.
મોહ મહાનલ અંતર દાગી; સૂન્ય હિયે કરતુતિ કરે પરિ, સો શઠ જીવ ન હોઈ વિરાગી.

અર્થ:- જે મનુષ્ય પોતે સમ્યક્વંત કહેવાય અને સમ્યગ્ જ્ઞાનની કલા ન જાગી,
પટલે સમ્યગ્ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ ન થઈ તેથી આત્માના અંગવિષે વંધવિચારે નહી, આત્મા
અવંધ ઠે એમ માને; ને તેથી તે અજ્યંતર સંયોગ ધારે ઠે. વલી કોઈ નિશ્ચય નયનો
પદ્ધતિ લઈને પોતે ત્યાગી ઠે એમ કહે, મુનિરાજની પઠે પટંતર કે જે ધેર; પણ અંતર
નેવિષે મોહમહાનલ કે જે મોહરૂપ અગ્નિ શલગી રહી હોય; વિષય થકી વૈરાગ્ય ન

ययो, तेथी ह्या सुन्य थको मुनिराजनी पेठे क्रिया करे, पण ते जीव मूर्खज कहेवा यठे पण बैरागी कहेवाय नही ॥ ८५ ॥

हवे जे सर्व क्रिया करता थका पण मूढ कहेवाय ठे ते कहे ठे:-

अथ मूढ क्रिया वर्णन:-

॥सर्वेया तेइसाः॥- ग्रंथ रचे चरचे शुभ्र पंथ खले जगमें व्यवहार सुपत्ता; साधि संतोष आराधि निरंजन, देइ सुसीख न लेइ अदत्ता; नंग धरंग फिरे तजि संग ठके सरवंग मुधारस नत्ता; ए करतुति करे शठ पे समुजे न अनातम आतम सत्ता ॥ ८६ ॥ ध्यान धरे करि इंद्रिय निग्रह, विग्रहसों न गिने निज नत्ता; त्यागि विजृति विजृति मिटे तन जोग गहे भवजोग विरत्ता; मौन रहे वहि मंद कपाय सहै बध बंधन होइ न तत्ता; ए करतुति करे सठ पे समुजे न अनातम आतम सत्ता ॥ ८७ ॥

अर्थ:- ग्रंथ रचना करे, ज्ञान मार्गनी चरचा करे, ज्ञान मार्गने खले, जगत्मां व्यवहार मार्गमां प्राप्ति थको रहे, संतोषी थईने निरंजनने आराधे, लोकोने सारी शीखामण आपे, अदत्तदान खे नही, परिग्रह संग त्यागीने नंग धरंग फिरे के० दि गंवर यह फरे, थने मुधा के० मुग्धपणे पोताना रसमां मातो थको सर्वांगे ठप्पो रहे एवी एवी क्रिया मूर्ख होय ते करे ठे पण अनातम सत्ता के० आत्माथी पृथक् जे मो हनी गहखता ठे तेने, अने आत्मसत्ता के० शुरू जाणपणानी जे सत्ताठे, तेने जुदी जुदी जाणे नही तेमने मूर्ख कहेवा ॥ ८६ ॥

बली मूढनी क्रिया कहेठे के, ध्यान धरे, इंद्रिय दमन करे, विग्रह करेठे ते शरीर नी साये पोताना आत्मानो संबंध गणे नही. विजृति के० संपत्तिनो त्याग करी वि जृति के० जस्म शरीर ठपर खगाडे, योग मार्ग ग्रहे, अने संसारना जोगथी विरक्त रहे, मौनपणे रहे, कपायनुं मंदपणुं समजे, बध बंधन सदतो थको पण तातो नही थाय, क्रोधादिक न करे, एवी क्रिया शठ मूढ होय ते करे ठे, पण अनातम सत्ता एटखे कर्मादिक प्रजावनी सत्ता अने आत्मसत्ता एटखे आत्मानुं सत्य स्वरूप तेने स मजे नही माटे तेने मूर्ख समजवो. ॥ ८७ ॥

हवे फरी मूढपणानुं स्वरूपठे वतावे:- पुनः मूढ वर्णन:-

॥ चोपाईः॥- जो धिनुज्ञान क्रिया अवगाहे; जो धिनु क्रिया मोख पद चाहे; जो धिनु मोख कहे में सुखिया; सो अज्ञान मूढनिमें नुझिया ॥ ८८ ॥

अर्थ:- जे जन ज्ञानविना क्रिया अवगाहे अने क्रियाविना मोक्ष पद चांठे, बली जे मोक्ष पाम्या शिवाय कहे के दुं सुखी हुं, तेने अज्ञान मूर्खनो शिरोमणि जाणवो.

हवे जेने कर्मसत्ता तथा आत्मसत्तानी जिन्नता जासती नथी, तेने महामूढ कहि ये. तेनुं विवेचन करेते:- अथ महामूढ व्यवस्थाकथन:-

॥ सर्वैया इकतीसा:- जगवासी जीवनिसें गुरु उपदेश कहे, तुम्हे इहां सोवत अनंत काल धीते हैं; जागो व्हे सुचेत चित समता समेत सुनो, केवल वचन जामें अक्षर सजीते हैं; आउ मेरे निकट बताउं मैं तुम्हारे गुन, परम सुरस जरे करमसों रीते हैं; ऐसे वैन कहे गुरु तरु ते न धरे उर, मित्रकेसे पुत्र किधो चित्रकेसे चीते हैं.

अर्थ:- सर्व जगवासी जीवना हित वात्सल्यने अर्थें गुरु एवो उपदेश करेते के, अहो! जग्य प्राणी जीव! तमे आ जगत्मां मोहनिदानेविषे सूता रह्या थकाज अनादि अ नंतकाल तमोने बीस्यो ठे, माटे हवे तो चित्तमां सचेत थईने जागो; अने समता स हित थका केवलीनां वचन सांजलो, जे केवलीनां वचनमां अक्षर रस के० इंद्रियना विषय रस तेने जीतेला ठे; अने तमे मारी पासे आबो तो तमारा गुण बतावुं; ते गुण केवा ठे, परम पटले उत्कृष्ट सुरसे करी जरेला ठे; अने कर्म थकी रीते के० न्यारा ठे; एवां वचन गुरु कहेते ते जे प्राणी हेयामां धरता नथी ते मित्रना पुत्र जेवाठे, के मके मित्रना पुत्रवडे पोतानुं घर उघारु रेहेतुं नथी. अने तेने शीखामण शी देवी? अने चित्रामण जेवा ठे, कारण के चित्रामण थकी कांई सत्य क्रिया थती नथी. ॥ ७९ ॥

॥ दोहा:- एते पर बहुरो सुगुरु, बोले वचन रसाख; सैन दशा जायत दशा, कहे डुवूंकी चाल. ॥ ८० ॥

अर्थ:- ए प्रमाणे सगुरु ठे ते फरी सरस वचन बोले ठे, के जीवने एक सयनद श ने धीजी जायतदशा एवी वे दशा ठे तेनी चाल शांजलो. ॥ ८० ॥

हवे सैन दशानुं वर्णन करेते:- अथ शयन दशा वर्णन:-

॥ सर्वैया इकतीसा:- काया चित्र सारीमें करम परजंक ज़ारी, मायाकी संवारी सेज चादर कल्पना; सैन कोर चेतन अचेतनता नौद खिए, मोहकी मरोर यहै लोच नको ठपना; उदै धलजोर यहै आसको सबद घोर, विषे सुख कारजकी दोर यहै सुपना; ऐसी मुढ दसामें मगन रहै तिहु काल, धावे त्रमजालमें न पावे रूप अचना.

अर्थ:- कायारूप चित्रशाली ठे, तैमां कर्मरूप पर्यंक ठे, तेउपर मायानी सेज सं वारी ठे, कल्पना के० मननी विकल्पनारूप चादर ठे, अचेतनानी जंघ लईने एवी सामग्रीमां चेतन शयन करी रह्यो ठे, मोहनी मरोर तेणे करीने लोचन ढंकाया ठे; उदय वस जोर जे ठे, ते आसनो घोर शब्द ठे, अने विषयसुख कार्यनी दोड पटले करणी करवी ते सनावस्था ठे, अने एनुंज नाम मूढदशा तथा शयन दशा कहिये.

अने ए दशानेविपे जे मूढ जन होय, ते त्रणे काल मग्न थको धावे ठे, एटखे त्रम जालमां दोडेठे, पण पोतानुं रूप पामतो नथी. ॥ ९१ ॥

हवे जीवनी जाएतदशांनुं वर्णन करेठे:- अथ जाएतदशा वर्णन:-

॥ सर्वेया इकतीसाः ॥- चित्र सारी न्यारी परजंक न्यारो सेज न्यारी, चादर जी न्यारी इहां फुगी मेरी घपना; अतीत अवस्था सेन निझावही कोठ पेन, विद्यमान प लक न धामे अव ठपना; श्वास ओ सुपन दोठ निझाकी अलंग बूज, सूजे सव अंग सखि आतम दरपना; त्यागी जयो चेतन अचेतनता जाव त्यागी, जाले दृष्टि खोलि के संजाले रूप अपना. ॥ ९२ ॥

अर्थ:- आत्मज्ञान पान्याचकी कार्यारूप चित्रसारी जुदी जुए, अने कर्मरूप पलं गने पण न्यारो देखे; मापारूप सेज पण जुदी जुए, कल्पनारूप चादरने न्यारी जुए. मतलबके ए ठेकाणे मारी स्थापना जुगी ठे एम समजे. अतीत अवस्थानेविपे एटखे सयनदशामां निझा खेनार पण कोई चीजा रूपे हुंजहुं, विद्यमान कालमां ते अवस्था नथी, हवे पलकमात्र पण आ अवस्थामां मारो अज्ञाव थनार नथी. श्वास अने खन्न ए वे निझानी अलंगना संयोगे बूजे, अने आत्मारूप आरिसामां आत्मा हुंज सर्व अंग सूजे, एवी रीते अचेतनतारूप निझानो त्याग करीने चेतन त्यागी थयो, त्त्यारे पोतानी दृष्टि खोलीने जूए, अने पोतानुं रूप संजाले. ॥ ९२ ॥

बली सद्गुरु शिक्षांनां वचन कहेठे:- अथ पुनः सद्गुरु शिक्षा कथन:-

॥ दोहाः ॥- इहि विधि जे जागे पुरुष, ते शिवरूप सदीव; जे सोवहि संसारमें, ते जगवासी जीव ॥ ९३ ॥

अर्थ:- ए रीते जे पुरुष जागे ठे, तेतो सर्व कालनेविपे शिवरूप के० मोक्षरूप जा एवा. अने जेटखा संसारनेविपे सूता ठे, तेटखा तो जगत्वासी जीव समजवा. ॥ ९३ ॥

हवे मोक्षपद उपादेयरूप कहीने स्तुति करेठे:- अथ आत्मद्रव्य स्तुतिकथन:-

॥ दोहाः ॥- जो पद औपद जय हरे, सोपद सोठ अनुप; जिहि पद परसत थोर पद, लगे आपदारूप ॥ ९४ ॥

अर्थ:- जे पद के० जे स्थानक जवस्थानकनो जय हरे ठे, तेनेज पद कहेबुं, तथा अनुप स्थानक कहेबुं, अने जे पदनो स्पर्श थतांज अन्य पद जे कर्म पद ठे, ते आ पदारूप लागे ठे. ॥ ९४ ॥

हवे जव जे संसार पद तेनो जय वतावे ठे:- अथ संसार वर्णन:-

॥ सर्वेया इकतीसाः ॥- जव जीव सोवे तव समुज सुपन सत्य, वहि कुठ लागे जव जागे नींद खोइके; जागे कहे यह मेरो तन यह मेरी सोज, ताहू कुठ मानत म

હવે જેને કર્મસત્તા તથા આત્મસત્તાની જિજ્ઞાસા જાસતી નથી, તેને મહામૂઢ કહિયે. તેનું વિવેચન કરેઁ:- અથ મહામૂઢ વ્યવસ્થાકથન:-

॥ સર્વેયા શક્તીસાઃ॥- જગવાસી જીવનિસોં ગુરુ ઉપદેશ કહે, તુમ્હે શ્દાં સોવત અનંત કાલ ઘીતે હૈં; જાગો ઘૈં સુચેત ચિત સમતા સમેત સુનો, કેવલ વચન જામેં અક્ષર સજીતે હૈં; આઝ મેરે નિકટ વતાઝં મેં તુહારે ગુન, પરમ સુરસ જરે કરમસોં રીતે હૈં; એસે ઘેન કહે ગુરુ તઝ તે ન ધરે ઝર, મિત્રકેસે પુત્ર કિધો ચિત્રકેસે ઘીતે હૈં.

અર્થ:- સર્વ જગવાસી જીવના હિત વાત્સલ્યને અર્થે ગુરુ એવો ઉપદેશ કરેઁ કે, અહો! જ્ઞાન્ય પ્રાણી જીવ! તમે આ જગત્માં મોહનિજ્ઞાનેવિપે સૂતા રહ્યા થકાજ અનાદિ અનંતકાલ તમોને ઘીતો ઠે, માટે હવે તો ચિત્તમાં સચેત થઈને જાગો; અને સમતા સહિત થકા કેવલીનાં વચન સાંજલો, જે કેવલીનાં વચનમાં અક્ષર રસ કેળવે ઇન્દ્રિયાના વિષય રસ તેને જીતેલા ઠે; અને તમે મારી પાસે આવો તો તમારા ગુણ વતાઝું; તે ગુણ કેવા ઠે, પરમ પટલે ઉત્કૃષ્ટ સુરસે કરી જરેલા ઠે; અને કર્મ થકી રીતે કેળવ્યારા ઠે; એવાં વચન ગુરુ કહેઁ તે જે પ્રાણી હૈયામાં ધરતા નથી તે મિત્રના પુત્ર જેવાઠે, કે મકે મિત્રના પુત્રવડે પોતાનું ઘર ડગાડુ રેહેતું નથી. અને તેને શીલામણ શી દેવી? અને ચિત્રામણ જેવા ઠે, કારણ કે ચિત્રામણ થકી કાંઈ સત્ય ક્રિયા થતી નથી. ॥ ૬૯ ॥

॥ દોહાઃ॥- એતે પર ઘહુરો સુગુરુ, વોલે વચન રસાલ; સેન દશા જાગત દશા, કહે હુલૂંકી ચાલ. ॥ ૭૦ ॥

અર્થ:- એ પ્રમાણે સગુરુ ઠે તે ફરી સરસ વચન વોલે ઠે, કે જીવને એક સયનદશા ને ઘીજી જાગતદશા એવી બે દશા ઠે તેની ચાલ શાંજલો. ॥ ૭૦ ॥

હવે સેન દશાનું વર્ણન કરેઁ:- અથ શયન દશા વર્ણન:-

॥ સર્વેયા શક્તીસાઃ ॥- કાયા ચિત્ર સારીમેં કરમ પરજંક જારી, માયાકી સંવારી સેજ ચાદર કલપના; સેન કૌરે ચેતન અચેતનતા નોંદ લિખ, મોહકી મરોર યહે લોચ નકો ઢપના; ઊઘે ઘલજોર યહે શ્વાસકો સવદ ધોર, વિપે સુખ કારજકી દોર યહે સુપના; એસી મુઢ દસામેં મગન રહે તિહૂં કાલ, ધાવે ઝમજાલમેં ન પાવે રૂપ અપના.

અર્થ:- કાયારૂપ ચિત્રશાલી ઠે, તેમાં કર્મરૂપ પર્યંક ઠે, તેડપર માયાની સેજ સંવારી ઠે, કલ્પના કેળવનની વિકલ્પનારૂપ ચાદર ઠે, અચેતનની ઝંઘ લઈને એવી સામગ્રીમાં ચેતન શયન કરી રહ્યો ઠે, મોહની મરોર તેણે કરીને લોચન ઢંકાયા ઠે; ઊદય વલ્લ જોરે જે ઠે, તે શ્વાસનો ધોર શબ્દ ઠે, અને વિષયસુખ કાર્યની દોડ પટલે કરાવી કરવી તે સ્વપ્નાવસ્થા ઠે, અને યનુંજ નામ મૂઢદશા તથા શયન દશા કહિયે.

અને એ દશાનેવિપે જે મૂઢ જન હોય, તે ત્રણે કાલ મગ્ન થકો ધાવે છે, એટલે બ્રમ જાણમાં દોડેછે, પણ પોતાનું રૂપ પામતો નથી. ॥ ૯૧ ॥

હવે જીવની જાણતદશાનું વર્ણન કરેછે:- અથ જાણતદશા વર્ણન:-

॥ સર્વેયા ઇક્તીસાઃ ॥- ચિત્ર સારી ન્યારી પરજંક ન્યારો સેજ ન્યારી, ચાદર ત્રી ન્યારી રૂઢાં જુઠી મેરી થપના; અતીત અવસ્થા સેન નિઝા વહી કોઠ પેન, વિચમાન પ છક ન યામેં અથ ઠપના; શ્વાસ શ્વો સુપન દોઢ નિઝાકી અલંગ વૂજ, સૂજે સવ શંગ લલિ આતમ દરપના; ત્યાગી જયો ચેતન અચેતનતા જાવ ત્યાગી, જાણે દૃષ્ટિ લોલિ કે સંજાણે રૂપ અપના. ॥ ૯૨ ॥

અર્થ:- આત્મજ્ઞાન પામ્યાયકી કાર્યારૂપ ચિત્રસારી જુદી જુદી, અને કર્મરૂપ પલં ગને પણ ન્યારો દેલે; માયારૂપ સેજ પણ જુદી જુદી, કટપનારૂપ ચાદરને ન્યારી જુદી. મતલબકે એ ઠેકાણે મારી સ્થાપના જુઠી છે એમ સમજે. અતીત અવસ્થાનેવિપે એટલે સયનદશામાં નિઝા લેનાર પણ કોઈ ઘીજા રૂપે હુંજ હું, વિચમાન કાલમાં તે અવસ્થા નથી, હવે પછકમાત્ર પણ આ અવસ્થામાં મારો અજાવ થનાર નથી. શ્વાસ અને સ્વપ્ન એ બે નિઝાની અલંગના સંયોગે વૂજે, અને આત્મારૂપ આરિસામાં આત્મા નુંજ સર્વ શંગ સૂજે, એવી રીતે અચેતનતારૂપ નિઝાનો ત્યાગ કરીને ચેતન ત્યાગી થયો, ત્યારે પોતાની દૃષ્ટિ લોલીને જૂદી, અને પોતાનું રૂપ સંજાણે. ॥ ૯૨ ॥

બલી સદ્ગુરુ શિક્ષાનાં વચન કહેછે:- અથ પુનઃ સદ્ગુરુ શિક્ષા કથન:-

॥ દોહાઃ ॥- રૂઢિ વિધિ જે જાગે પુરુષ, તે શિવરૂપ સદીવ; જે સોવહિ સંસારમેં, તે જગવાસી જીવ ॥ ૯૩ ॥

અર્થ:- એ રીતે જે પુરુષ જાગે છે, તેતો સર્વ કાલનેવિપે શિવરૂપ કેમો મોહરૂપ જાણવા. અને જેટલા સંસારનેવિપે સૂતા છે, તેટલા તો જગત્વાસી જીવ સમજવા. ॥ ૯૩ ॥

હવે મોહપદ ઉપાદેયરૂપ કહીને સ્તુતિ કરેછે:- અથ આત્મકવ્ય સ્તુતિકથન:-

॥ દોહાઃ ॥- જો પદ જોપદ જય હૈ, સોપદ સોઢ અનુપ; જિહિ પદ પરસત શ્રોર પદ, લગે આપદારૂપ ॥ ૯૪ ॥

અર્થ:- જે પદ કેમ જે સ્થાનક જવસ્થાનકનો જય હરે છે, તેનેજ પદ કહેવું, તથા અનુપ સ્થાનક કહેવું, અને જે પદનો સ્પર્શ થતાંજ અન્ય પદ જે કર્મ પદ છે, તે આ પદારૂપ લાગે છે. ॥ ૯૪ ॥

હવે જવ જે સંસાર પદ તેનો જય વતાવે છે:- અથ સંસાર વર્ણન:-

॥ સર્વેયા ઇક્તીસાઃ ॥- જવ જીવ સોલે તવ સમુજ સુપન સત્ય, વહિ જુઠ લાગે જવ જાગે નીંદ લોલકે; જાગે કહેં યહ મેરો તન યહ મેરી સોજ, તાહૂ જુઠ માનત મ

रणथिति जोइके; जाने निज मरम मरन तव सूजे छूठ, वूजे जब और अवताररूप होइ के; बाहु अवतारकी दशामें फिरियहे पेच, याहि जांति छूगे जग देख्यो हम ढोइके॥९५॥

अर्थः— ज्यारे जीव सयन दशामां सूतो होय ठे, त्यारे स्वप्नने सत्य करी माने ठे. अने तेज स्वप्न रूपने ज्यारे निद्रा मूकी जागीने जुए ठे, त्यारे छूटूं जाणे ठे, जागी ने कहे के आ मारुं शरीर तो आहीं ठे, आ सोंज के० सामग्री सर्व मारी ठे; ने ज्यारे पोतानी मरण स्थितिनो विचार करे ठे, त्यारे तो वर्तमान शरीर तथा सामग्री सर्वने छूटी माने ठे, अने ज्यारे पोताना मर्मनी बात जाणे एटखे पोताना स्वरूपनी बातने जाणे, त्यारे तो मरणने पण छूटूं जाणे; एमज बली बीजो अवतार खे त्यारे बीजा रूपे थईने बीजी बात जाणे; फरी तेज अवतारमां सूता-जागता, छूठा-साचानो पेच आ गलीज रीते लाग्यो रहे. ए रीते बारे बारे अवतार खेवाने बली सामग्रीने पोतानी स मजबी ने बली मरखुं; ए रीते सर्व संसारने ढोई के० देखीने अमे सर्व संसारने छूठोज जाण्यो. ॥ ९५ ॥

हवे ज्ञाता केवी क्रिया करे ते समजावे ठेः— अथ ज्ञाताकी क्रिया कथनः—

॥ सर्वैया इकतीसाः॥— पंक्ति विवेक लहि एकताकी टेक गहि, हुंदज अवस्थाकी अनेकता हरतु है; मति श्रुत अवधि इत्यादि विकल्प मेटी, निरविकल्प ज्ञान मन में धरतु है; इंद्रियजनित सुख दुःखसों विमुख बहेके, परमकी रूपबहे करम निर्जरतु है; सहज समाधि साधि त्यागी परकी उपाधि, आत्म आराधि परमात्म करतु है. ९६

अर्थः— जे पंक्ति जन होय ते विवेकनो जेद एटखे विज्ञान लहीने पोतानी एक तानी टेक राखीने प्रथमनी छंद अवस्था जे भ्रम अवस्थामां अनेकता हती तेने हरे ठे. अने मति, श्रुत, अवधि इत्यादि ज्ञानस्वरूपना विकल्पने मटामीने निर्विकल्प ज्ञान तेने मनमां धरेठे. अने इंद्रियजनित जे सुख दुःख तेथी विमुख थई परमात्मारूप थईने कर्मनी निर्जरा करे ठे, एटखे निर्जरा थाय ठे. तेथी पोतानी सहज समाधिता धिने पर जे कर्म पुजलादिकनी उपाधि जे राग द्वेषादिक, तेनो त्याग करीने आत्मा ने आराधी परमात्मापण करेठे. ॥ ९६ ॥

हवे जे ज्ञान समुद्र परमात्मानी प्राप्ति थाय ठे, ते ज्ञाननी प्रशंसा करेठेः—

अथ ज्ञान समुद्रवर्णनः—

॥ सर्वैया इकतीसाः॥— जाके उरथंतर निरंतर अनंत दर्ब, जाव जासि रहे पैं सुजा उ न टरतु है; निर्मलसों निर्मल सुजीवन प्रगट जाके, घटमें अघट रस कौतुक करतु हैं; जानै मति श्रुत औधि मनपर्ये केवल सु, पंचधा तरंगनि उमंग उठरतु है; सो है ज्ञानउदधि उदार महिमा अपार, निराधार एकमें अनेकता धरतु है ॥ ९७ ॥

अर्थ:- जे ज्ञान सागरना मध्यजागनेविषे निरंतर अनेत डब्य पदार्थ जासी रह्या ठे, पण ते डब्यनो स्वभाव पोते पामतो नथी, निर्मलमां निर्मल एवं सुजीवन के० जीवन के० जीवितव्य अने समुद्र पहे सुजीवन के० पाणी ते, जेनुं प्रगट ठे, अने घट में के० हृदयनेविषे अघट के० अक्षरस कौतुक के० सत्यार्थ वेदननो जे रस तेनुज कुतुहल करे ठे, पटले ए समुद्रनेविषे रस कुतुहल घणा ठे, अने जे ज्ञान समुद्रने विषे मतिज्ञान, श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान, मनपर्यवज्ञान ने केवल ज्ञान ए पांचे ज्ञान तरंगरूप ठे, उमंग के० पोतपोताने ठेकाणे प्रगट थइ रखां ठे एवो ज्ञानसमुद्र ते उदार प्रधान ठे, एनो अपार महिमा ठे, एने विषे सर्व पदार्थ जासे ठे तेथी पोते निराधार अने एक स्वरूप ठतां ज्ञातापणामां अनेकता धरे ठे ॥ ९७ ॥

हवे ज्ञानविना मात्र क्रियावक्तेज मोक्षनी प्राप्ति नथी तेनु वर्णन करेते:-

अथ मोक्षमार्गे अप्राप्ति कथन:-

॥ सर्वेया इक्षतीताः॥- केई क्रूर कष्ट सहै तपसों शरीर दहै, धुम्रपान करें अथो मुख वट्टेके जुखे हें; केई महा व्रत गहै क्रियामें मगन रहें, वट्टे मुनि चारमें पयारके से पूखे हें; इत्यादिक जीवनको सर्वेया मुगति नाहि, फिरे जगमांहि ज्यो बयारके घुसुखेहें; जिनके हियेमें ज्ञान तिन्हूहीको निरवान, करमके करतार चरममें झूखेहें ॥ ९८ ॥

अर्थ:- कोई अज्ञानी क्रूर कष्ट सहन करेते अने पंचामि प्रमुख तप करीने शरीर ने घालेते; केईक अज्ञानी अग्निना धुमाकानुं पान करेते, नीधुं मुख राखी उंचा पग करीने झुसेते; कटखाक अज्ञानी जैन लिंग खईने पांच महाव्रत डब्यची ग्रहण करेते, अने क्रियामां मग्न रहैते; ए रीते मुनिराज पणानो चार वट्टेते, पण ते पयारना जेवा पूखे ते, (देश जापाये) पयार पटले पसाख, जेना फूखनेविषे कण होता नथी, तेवी रीते निराश जाणवा; इत्यादि केवल क्रिया कसापवडे जीवने सर्वेया मुक्ति यती नथी; ते जगत्नेविषे बयारना घघुस जेम उंचा नीचा फरी रहै ठे, पण एक ठेकाणे ठरता नथी तेवा समजवा; अने जेना हृदयनेविषे ज्ञान कसा जाग्रतरूप थईते, तेमने निरवाप के० मोक्ष ठे; अने जे कर्मना करतार पटले केवल क्रियानाज करनारा ठे तेतो जर्म नेविषेज झूझी रखावे. ॥ ९८ ॥

हवे जे मूढ जन ठे तेनी दृष्टि निधयमां नथी, पण व्यवहारने विषे ठे, तेथी तेने विषे अज्ञान ठे ते कहेते:- अथ मूढ व्यवस्था वर्णन:-

॥ दोहाः ॥- लीन ज्यो विवहारमें, उकति न लपजे कोइ; दीन ज्यो प्रनु पद जपे, मुकति कदांसो होइ. ॥ ९९ ॥

अर्थ:- जे व्यवहारमां लीन थई रसो होय पटले मग्न थइ रसो होय, तेने कोई

उकति के तत्वदृष्टि उपजे नही, अने पोते अनाथ थईने पोताना नाथना पवने जे, ए रीते पोतानुं निश्चयरूप जाण्याविना मुक्ति क्यांथी थाय ? ॥ एए ॥

॥ दोहा: ॥— प्रजु समरो पूजो पढो, करो विविध विवहार; मोक्ष सरूपी आत्मा; ज्ञानगम्य निरधार. ॥ १०० ॥

अर्थ:— प्रजुने समरो, जावे पूजो, ने जावसहित पढो इत्यादि व्यवहार करो पण मोक्ष सरूपी आत्माते तेतो निरधार के० निश्चय ज्ञान गम्य ठे. ॥ १०० ॥

हवे निश्चय स्वरूपनेविषे ज्ञान पर्याय रूपी अर्थनुं निरूपण करेते:—

अथ पर्यायार्थ निरूपण:—

॥ सवैया तेइसा: ॥— काज बिना न करे जिय उद्यम, लाज बिना रनमांहि न जुं जै; डीलबिना न सोंपे परमारथ, सीखबिना सतसो न अरुजै; नेम बिना न लहे नि हचे पद, प्रेमबिना रस रीति न बूजै; ध्यानबिना न थने मनकी गति, ज्ञान बिना शिवपंथ न सूजै. ॥ १ ॥

अर्थ:— अहीं अर्थांतर बतावे ठे के. जेम जीव पोताना काम बिना उद्यम करतो नथी; जेम लाज बिना रणसंग्रामने विषे जुजतो नथी; बली जेम देह धत्याबिना परमार्थ थतो नथी; अने शील धारण कीधाबिना सत्व साथे मखातुं नथी; बली नियम धत्या शिवाय निश्चय पद मखतुं नथी, अने जेम प्रेमनी ग्रीत बिना रसरीत जणाती नथी, तथा ध्यानबिना मननी गति थोजाती नथी, तेम ज्ञानबिना शिवपथ के० मुक्तिमार्ग ते सूजतो नथी. ॥ १ ॥

हवे ज्ञानवंतनो महिमा देखानीने तेनी व्यवस्था कहेते:—

अथ ज्ञानमहिमा धारक व्यवस्था कथन:—

॥ सवैया तेइसा: ॥ ज्ञान उदै जिनके घट अंतर, ज्योति जगी मति होति न मे ली; बाहिज दृष्टि मिटी जिन्हके हिय, आतम ध्यान कखा विधि फेळी; जे जड चेत न जिन लखे सु विवेक खिये परखे गुन थेली; ते जगमें परमारथ जानि गढ़े रुचि मानि अध्यातम सेली. ॥ २ ॥

अर्थ:— जेना हृदयनेविषे ज्ञाननो उदय थवाथी पोतानी ज्योति जाग्रत थईने तेथी मति जे बुझि ते उज्ज्वल थई पण मेखी नथी; अने पोताना बाह्य शरीरने आत्मा करी माने एवी बाह्य दृष्टि ते मटी गई, अने हृदयनेविषे आत्मध्याननी कखा तेनी विधि जे यमनियमादिक ते विधि फेळी एटखे पसरि, ते वखतथी जड चेतनने जिन जिन लखे, अने पोतानो विवेक के० जेदविज्ञान तेणे करी पोताना गुणनी थेली पार

खी लीधी. एवा जे जीव तेज जगत्मां परमार्थने जाणी तेने रुचिये करी ग्रहण करे. ए रीते अध्यात्मशैली मान्य करीने परमार्थने जाणे, ॥ २ ॥

हवे मोक्षानी समग्र प्राप्ति देखामेठे:- अथ मोक्षप्राप्ति कथन:-

॥ दोहा: ॥- बहु विधि क्रिया कलेससों, शिवपद लहे न कोइ; ज्ञान कला परका शसों, सहज मोक्ष पद होइ. ॥ ३ ॥ ज्ञान कला घट घट वसे, योग युगतिके पार; निज निज कला उदोत करि, मुक्त होइ संसार. ॥ ४ ॥

अर्थ:- ज्ञात ज्ञातनी क्रियाने निमित्ते क्लेश करवो, तेथी मोक्षपद मले नही. पण ज्ञानकलानो प्रकाश थवाची सेहेज मोक्षपद धायते. ॥ ३ ॥ ज्ञानकला तो घट घटने विपे वसी रहेली ठे, पण मन वचन अने कायाना योगनी युक्तिथी पार रहेली ठे, माटे पोत पोतानी कलाने प्रकाश करवाची संसारथी मुक्त थवाय ठे, एवो सर्वने सज्जनो आशीर्वाद ठे. ॥ ४ ॥

हवे मुक्तपणुं अनुजव थकी धायते माटे अनुजवनी प्रशंसा करेठे:-

अथ अनुजव प्रशंसा:-

॥ कुंजलिया ठंदः॥- अनुजव चिंतामनिरतन, जाके हिय परगास; सो पुनीत शिवपद लहे, दहें चतुर्गतिवास; दहें चतुर्गतिवास आस धरि क्रिया नमंडे, नुतन बंध निरोध, पूर्वकृत कर्म विहंडे; ताके न गनु विकार, नगनु बहु जार न गनु जो, जाके हिर देमाहि रतनचिंतामनि अनुजो ॥ ५ ॥

अर्थ:- अनुजवरूपी चिंतामणिरत्न जेना हृदयनेविपे प्रकाशमान थई रह्युंठे, ते जीव पुनीत के० पवित्र थईने शिवपदने पामेठे, ने चतुर्गतिनो जे वास तेने दहन करेठे; एटखे देवगति, मनुष्यगति, तिर्यग्गति ने नरकगति ए चारे गतिना वासने वाली नाखेठे; अनुजवी जननी रीत एठे के ते आशा धरीने क्रिया मांडे नही. नुतन बंध के० नवा कर्मना बंधने निरोधीने संवर धारण करे, तथा पूर्वकृत कर्मने विहंडी ना खीने तेनी निर्जरा करेठे, तेना विकारने अहो! जव्य जीव! तुं गणीश नही; अने तेना अतिजारने तुं गणीश नही, अने तेना जयने पण गणीश नही, जेना हृदयमां अनुज वरूपी चिंतामणिरत्न प्रकाशी रह्युं ठे ॥ ५ ॥

हवे अनुजवीनी ज्ञानदृष्टिनुं सामर्थ्य वखाणेठे:- अथ ज्ञानदृष्टि सामर्थ्य कथन:-

॥ सवैया इकतीसाः॥- जिनके हियेमें सत्य सूरज उदोत जयो, फेजिमति किरन मिथ्यातम नष्ट है; जिनकी सुदृष्टिमें न परचे विषमतासों, समतासों प्रीति ममतासों लष्ट पुष्ट है; जिन्हके कटाठमें सहज मोक्षपथ सधैं, साधन निरोध जाके तनको न कष्ट है; तिन्हिकों करमकी किलोल यह है समाधि, मोले यह जोगासन बोले यह मष्ट है॥६॥

उकति के तत्त्वदृष्टि उपजे नही, अने पोते अनाथ थईने पोताना नाथना पदने जजे, ए रीते पोतानुं निश्चयरूप जाण्वाविना मुक्ति क्यांथी थाय ? ॥ एण ॥

॥ दोहा: ॥— प्रजु समरो पूजो पढो, करो विविध विवहार; मोक्ष सरूपी आत्मा; ज्ञानगम्य निरधार. ॥ २०० ॥

अर्थ:— प्रजुने समरो, जावे पूजो, ने जावसहित पढो इत्यादि व्यवहार करो पण मोक्ष सरूपी आत्माटे तेतो निरधार के० निश्चय ज्ञान गम्य ठे. ॥ २०० ॥

हवे निश्चय स्वरूपनेविपे ज्ञान पर्याय रूपी अर्थनुं निरूपण करेते:—

अथ पर्यायार्थ निरूपण:—

॥ सवेया तेइसा: ॥— काज बिना न करे जिय उद्यम, लाज बिना रनमांहि न जुं जै; डीलबिना न सधे परमारथ, सीखबिना सतसो न अरुजै; नेम बिना न खहे नि हचे पद, प्रेमबिना रस रीति न वूजै; ध्यानबिना न थजे मनकी गति, ज्ञान बिना शिवपंथ न सूजै. ॥ १ ॥

अर्थ:— अहीं अर्थांतर बतावे ठे के. जेम जीव पोताना काम बिना उद्यम करतो नथी; जेम लाज बिना रणसंग्रामने विपे जुजतो नथी; बली जेम देह धर्याबिना परमार्थ यतो नथी; अने शील धारण कीधाबिना सत्व साथे मखातुं नथी; बली नियम धर्या शिवाय निश्चय पद मलतुं नथी, अने जेम प्रेमनी प्रीत बिना रसरीत जणाती नथी, तथा ध्यानबिना मननी गति थोजाती नथी, तेम ज्ञानबिना शिवपथ के० मुक्तिमार्ग ते सूजतो नथी. ॥ १ ॥

हवे ज्ञानवंतनो महिमा देखानीने तेनी व्यवस्था कहेते:—

अथ ज्ञानमहिमा धारक व्यवस्था कथन:—

॥ सवेया तेइसा: ॥ ज्ञान उदै जिनके घट अंतर, ज्योति जगी मति होति न मै ली; पाहिज दृष्टि मिटी जिन्हके हिय, आतम ध्यान कला विधि फेली; जे जड चेत न जिन सखे सु विवेक खिये परखे गुन थेली; ते जगमें परमारथ जानि गहे रुचि मानि अध्यातम सैली. ॥ २ ॥

अर्थ:— जेना हृदयनेविपे ज्ञाननो उदय थवाथी पोतानी ज्योति जाएत थईने तेथी मति जे बुद्धि ते उज्ज्वल थई पण मैली नथी; अने पोताना बाह्य शरीरने आत्मा करी माने एवी बाह्य दृष्टि ते भटी गई, अने हृदयनेविपे आत्मध्याननी कला तेनी विधि जे यमनियमादिक ते विधि फेली पटखे पसरि, ते वखतथी जड चेतनने जिन जिन सखे, अने पोतानो विवेक के० जेदविज्ञान तेणे करी पोताना गुणनी थेली पार

खी लीधी. एवा जे जीव तेज जगत्मां परमार्थने जाणी तेने रुचिये करी ग्रहण करे. ए रीते अध्यात्मशेखी मान्य करीने परमार्थने जाणे, ॥ २ ॥

हवे मोक्षनी समग्र प्राप्ति देखामेठे:- अथ मोक्षप्राप्ति कथन:-

॥ दोहा: ॥- चहु विधि क्रिया कलेससों, शिवपद सहै न कोइ; ज्ञान कला परका शसों, सद्गज मोक्ष पद होइ. ॥ ३ ॥ ज्ञान कला घट घट वसे, योग युगतिके पार; निज निज कला उदोत करि, मुक्त होइ संसार. ॥ ४ ॥

अर्थ:- ज्ञात ज्ञातनी क्रियाने निमिचे क्लेश करवो, तेथी मोक्षपद मले नही. पण ज्ञानकलानो प्रकाश चवायी सेहेज मोक्षपद घायते. ॥ ३ ॥ ज्ञानकला तो घट घटने विषे वसी रहेली ठे, पण मन वचन अने कायाना योगनी युक्तिथी पार रहेली ठे, माटे पोत पोतानी कलाने प्रकाश करवायी संसारथी मुक्त चवाय ठे, एवो सर्वने सप्त रुनो आशीर्वाद ठे. ॥ ४ ॥

हवे मुक्तपणुं अनुजव घकी घायते माटे अनुजवनी प्रशंसां करेठे:-

अथ अनुजव प्रशंसा:-

॥ कुंरुखिया ठंदः॥- अनुजव चिंतामनिरतन, जाके हिय परगास; सो पुनीत शि वपद सहै, दहै चतुर्गतिवास; दहै चतुर्गतिवास आस धरि क्रिया नमंडे, नुतन बंध निरोध, पूर्वकृत कर्म विहंडे; ताके न गनु विकार, नगनु चहु चार न गनु जौ, जाके हिर देमांहि रतनचिंतामनि अनुजौ ॥ ५ ॥

अर्थ:- अनुजवरूपी चिंतामणिरत्न जेना हृदयनेविषे प्रकाशमान धई रघुंठे, ते जीव पुनीत के० पवित्र घईने शिवपदने पामेठे, ने चतुर्गतिनो जे वास तेने दहन करेठे; एटखे देवगति. मनुष्यगति, तिर्यचगति ने नरकगति ए चारे गतिना वासने वाखी नाखेठे; अनुजवी जननी रीत एठे के ते आशा धरीने क्रिया मांडे नही. नुतन बंध के० नवा कर्मना बंधने निरोधीने संवर धारण करे, तथा पूर्वकृत कर्मने विहंडी ना खीने तेनी निर्जरा करेठे, तेना विकारने अहो! जव्य जीव! तुं गणीश नही; अने तेना अतिजारने तुं गणीश नही, अने तेना जयने पण गणीश नही, जेना हृदयमां अनुज वरूपी चिंतामणिरत्न प्रकाशी रघुं ठे ॥ ५ ॥

हवे अनुजवनी ज्ञानदृष्टिनुं सामर्थ्य बखाणेत:- अथ ज्ञानदृष्टि सामर्थ्य कथन:-

॥ सवैया इकतीसाः॥- जिनके दिलेमें सत्य सूरज उदोत जयो, फेजिमति किरन मिप्पात तम नष्ट है; जिनकी सुदृष्टिमें न परचे विषमतासों, समतासों प्रीति ममतासों छष्ट पुष्ट है; जिन्दके कटाठमें सद्गज मोक्षपथ सधै, साधन निरोध जाके तनको न कष्ट है; तिन्दिकों करमकी किछोच यह है समाधि, नोखे यह जोगासन घोखे यह मष्ट है॥६॥

अर्थ:- जेना हियानेविषे सत्य सूर्यनो उद्योत थई इहोठे, अने सत्य सूर्यना मति रूप किर्ण फेळी रह्याठे, तेथी मिथ्यात्व रूप थंधकार ते नाश पाम्यो. वली जे जीवनी सुदृष्टिमां विषमतानो परिचय नथी, एटखे समतासाथे प्रीति बंधाणी ठे, ने समतासाथे तथा मोहसाथे लष्ट पुष्ट के० चित्तविनानी प्रीति राखेठे, ने जेना कटाक्षनेविषे एटखे थोडा विखोकनमां सहज स्वभावे मोक्षमार्ग सिद्ध थायठे. साधन के० मनोयोगादिक ग्रण योगनो निरोध एटखे निग्रह कस्योठे अने जेना शरीरने कष्ट नथी, एवा ज्ञानधारीने जे कर्म लहेर थावेठे तेने गणतीमां समाधि जावज जाणेठे; जो कदी गति कर्मेना उदयवडे डोलेठे तोपण ते जोगासनधारीठे अने जो बोलेठे तोपण मष्ट के० मौनव्रति ठे. ॥ ६ ॥

हवे ज्ञानीने परवस्तुनो त्याग कह्यो अने विशेषपणे तेनोज त्याग बखाणेठे:-

॥ अथ परवस्तुको त्याग ताको विशेष वर्णन:- ॥

॥ सवैया इकतीसा:- आतम सुजाउ परजाउकी न सुखि ताको, जाको मन ग मन परिग्रहमें रह्यो हे; ऐसो अविचेकको निधान परिग्रह राग, ताको त्याग इहांखों समुच्चैरूप कह्यो हे; अब निज परे भ्रम छूरि करिचेके काजु बहुरो सुगुरु उपदेशको उमझ्यो हे; परिग्रह अरु परिग्रहको विशेष थंग, कहिवेको उद्यम उदीरि लह लह्यो हे.

अर्थ:- जेनुं मन परिग्रहनेविषे मग्न थई रह्युं ठे, ते जीवने पोताना तथा पारका स्वभावनी शुद्धता थती नथी. परिग्रहनो राग तेतो अविचेकनुं निधान कस्युं ठे, जे परिग्रहना रागनेविषे पोताना ने पारका स्वभावनी शुद्धता नथी, ते परिग्रह रागने त्याग अहीं मुधी सामान्य मात्र कह्यो. हवे निजस्वरूपनो भ्रम ने पर स्वरूपनो भ्रम तेने छूर करवाना कार्यने घणा प्रकारे सद्गुरु उपदेश करवाने उर्वगधंत थया ठे. हवे इहां परिग्रह तथा ते परिग्रहनुं विशेष थंग केहेवाने सद्गुरु जे ठे ते उद्यम उदीरणा करीने लह लह्यो के० सचेत थया ठे. ॥ ७ ॥

हवे सामान्यरूप परिग्रहनो राग अने विशेषरूप परिग्रहनो राग तेनो विवरो कहे ठे:- अथ सामान्यविशेष कथन:-

॥ दोहा:- त्याग जोग परवस्तु सब, यह सामान्य विचार; विविध वस्तु नाना विरति, यह विशेष विस्तार ॥ ८ ॥

अर्थ:- जेटली परवस्तु ठे तेटली वधी त्याग जोग ठे. एतो सामान्यपणे परिग्रहना त्यागनो विचार जाणीये; अने ते परवस्तु जात जातनी ठे अने तेना उपर विचारपण जातजातनो ठे; एने विशेषपणे परिग्रह त्यागनो विस्तार जाणवो. ॥ ८ ॥

हवे परिग्रह उतां ज्ञातानी परिग्रह उपर अखिस दशा कहे ठे:-

अथ ज्ञाता अखिस कथन:-

॥ चोपाई:- पूरव कर्म उदै रस जुजे; ज्ञान भगन ममता न प्रयुंजे, उरमें उदा सीनता सहिये, यों बुध परिग्रह वंत न कहिये ॥ ९ ॥

अर्थ:- पूर्व कर्मना उदयधकी जे शुजाशुज रस उपजे ते प्रोगवे पण ते रस जोग नेविपे ममता प्रयुंजे नही, मात्र ज्ञाननेविपेज मग्न रहे, पण परिग्रहना संयोग वियो गनेविपे हर्ष विषाद उपजे नहीं, एवी रीते जेना मनमां उदासीनता पामीये ठइये, एवा बुध के० पंक्तिने परिग्रहवंत कहेवाय नही ॥ ९ ॥

हवे ज्ञानीनी निस्पृह दशा बखाणे ठे:- अथ ज्ञानी अवांठक कथन:-

॥ सवैया इकतीसा:- जे जे मनवन्तित विलास जोग जगतमें, तेते विनासिक सय राखे न रहत हैं; और जे जे जोग अजिछाप चित्त परिणाम, तेते विनासीक धर्मरूप व्हे बहत हैं; एकता न डुहों मांहि ताते बांठा फुरे नांही, ऐसे त्रम कारजको मूरख बहत हैं; सतत रहे सचेत परसो न करे हेत, याते ज्ञानवंतको अवन्ठक कहत हैं ॥ १० ॥

अर्थ:- मनना मानी लीधेला जे जे जगतना जोग विलास ठे, ते ते नाश रूप ठे, आपणा राख्या रेहेता नथी. वली जे जे जोग अजिछाप रूप चित्त परिणाम रहेते ते ते चित्त परिणाम चंचलपणे विनासी धर्म रूपने विपे थई रह्या ठे. एवा जोगनेविपे तथा जोग अजिछापनेविपे अनेकता ठे, पण एकता नथी. वली विनश्वरपणुं ठे तेथी एना उपर ज्ञानीनी बांठा फुरती नथी. एवा त्रम कार्यने मूर्ख होय तेज चाहे ठे, जे सतत के० निरंतर सावधान रहे अने परवस्तु साथे हेत करे नही, एज माटे ज्ञान वंतने अवन्ठक निस्पृही कहेठे. ॥ १० ॥

हवे परिग्रहमां रेहेता उतां ज्ञाताने अखिसपणुं केवी रीते कहेवाय ते दृष्टांत आ पीने समजावे ठे:- अथ ज्ञाता अखिस दृष्टांत कथन:-

॥ सवैया इकतीसा:- जैसे फिटकडी लोड हरमेकी पुटविना स्वेत वख डारिये मजीठ रंग नीरमें; जीग्यो रहै चिरकाल सर्वथा न होइ छाल, जेदे नही अंतर सपेती रहे चीरमें; तेसे समकितवंत राग दोष मोह बिनु, रहे निशिवासर परिग्रहकी जीरमें, पूरव करम हरे नूतन न वंध करे जाचे न जगत सुख राचे न शरीरमें ॥ ११ ॥

अर्थ:- जेम कोइ स्वेत वख होय तेने फटकमी लोदर तथा हरमानी पुट के० पट दीधा शिवाय मजीठना छाल रंगना पाणीमां चिरकाल के० घणाकाल सुधी जीनावी राखे तोपण ते वख सर्वथा प्रकारे छाल थाय नही, अंतररंग जेदे नही तेथी ते ची रमां सफेती रहेज; तेमज समकितवंत जे जीव होय ते राग द्वेष मोहना पटविना

निशिवासर के० रात दिवस परिग्रहनी जीडमां रद्देते, तोपण पूर्व कर्मना जोगनी निर्जरा करेते, अने नवां कर्मनुं बंधन करे नही, अने जगत्ना सुखने जाचे नही. वली शरीरने जोईने राचे नही. ॥ ११ ॥

हवे परिग्रहने विषे रेहता ज्ञाताने उद्देग रहितपणुं होय ठे ते दृष्टांत वडे दृढ क रावे ठे:- अथ ज्ञाता अनुद्देग कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसाः॥- जैसे काहु देसको वसेया बलवंत नर, जंगलमें जाई मधु उताकों गहतु है; वाकों लपटाय चहु थोर मधुमक्षिका पे कंवलीकी उटसों अडंकित रहतु है; तेसे समकित्ती शिव सत्ताको सरूप साथे उदेकी उपाधिकों समाधिसी कहतु है; पहिरे सहज को सनाह मनमें उठाह, ठाने सुखराह उदवेग न खहतु है. ॥१२॥

अर्थ:- जेम कोईक देशनो रेहेवासी जील बगेरे बलवंत नर जंगलमां जईने मधु पुडाने ग्रहण करे ठे, ते बलवंत ते पुरुषने चारे तरफ मधु मक्षिका के० मधु माखीउं ल पटाई जाय ठे, पण ते पुरुषना शरीर पर कांमली होयठे, तेथी अडंकित के० डंखवि ना अडंख रहेते; तेमज समकित्ती जीव शिव के० परमात्मानी सत्ता के० सद्भूतपणुं तेनुं स्वरूप जे एक विज्ञानघनपणुं तेने साथे ठे, अने कर्म उदयनी जे आत्माने उपाधि लागी रहीठे, तेने ते समाधि करी जाणे ठे. सहज गुण जे ज्ञान, दर्शन, चारित्र तद्रूप जे सनाह के० बलवंत ते पहेरी राखेठे, अने ए रीते जे कर्मनिर्जरा तेनो उठाह मनमां धारण करे एवा अनंत सुखना राह के० मार्गनेविषे रहेतो थको उद्देग द शाने पामतो नथी. ॥ १२ ॥

हवे ए रीतमां ज्ञातानुं अवंधकपणुं बतावेठे:- अथ ज्ञाता अवंध कथन:-

॥ दोहराः॥ ज्ञानी ज्ञान मगन रहे, रागादिक मल खोइ; चित उदास करनी करे, करम बंध नहि होइ. ॥ १३ ॥ मोह महातम मल हरे, धरे सुमति परगास; मुगति पंथ परगट करे, दीपक ज्ञान विखास. ॥ १४ ॥

अर्थ:- ज्ञानी पुरुष तो ज्ञानमां मग्न रहेते, अने रमेते, अने राग-द्वेष-मोहरूपी जे मल ठे, तेने खोइ दिण्टे; अने जे क्रिया करेते ते पण उदासीनरूप करेते, माटे एवा ज्ञानीने कर्म बंध यतो नथी. ॥ १३ ॥ वली मोहरूपी महातम के० घोर अंध काररूप जे मल तेने हरे, अने सुमतिना प्रकाशनार दीपकने धरे, ए रीते मुक्ति पंथने प्रगट करी बतावे, एवोज ज्ञाननो विखास ते दीपकरूप जाणवो. ॥ १४ ॥

हवे ज्ञानदीपकनुं स्वरूप कही देखाडेठे:- अथ ज्ञान दीपक वर्णन:-

॥ सर्वेया इकतीसाः ॥- जामें धूमको न खेस घातको न परवेस, करम पतंगनिका नास करे पखमें; दसाको न जोग न सनेहको संयोग जामें, मोह अंधकारको विजोग

जाके थलमें; जामें तसताइ नही रागरंग नांइ रंच, खह खहे समता समाधि जोग जलमें; ऐसी ज्ञानदीपकी सिखा जगी अजंगरूप, निराधार फुरी पैं डुरी है पुदगलमें ॥

अर्थ:- जे ज्ञान दीपकमां धुमाडानो लेश नथी ने जेमां वायुनो पण प्रवेश नथी अने जे कर्मरूपी पतंग जीवनो पलकमां नाश करे ठे, ने जेमां दशा के० दीवेदनो जोग नथी, (बीजो अर्थ)- कोइ विकल्प दशा नथी अने जेने सनेह के० घृत तेखनो संयोग नथी; बली जेना प्रकाशमां मोहरूप अंधकारनो वियोग थयो ठे; बली जे दीपकमां तस तापणुं नथी; बली जेमां खालरंगनीरंचमात्र खालाश नथी, अने जे समता समाधिनो जोगते रूप जस तेनेविषे खहखहायमान थई रखो ठे, एवो जे ज्ञानदीपक ठे, तेनी शिखा सदा अजंगरूप जागी रही ठे, अने ए शिखा सर्व पदार्थनुं ज्ञान करवानो आधार ठे अने पोते निराधार फुरी रही ठे, अने पुजलमां डुरी के० ठुपी रही ठे. ॥ १५ ॥

हवे ज्ञानना स्वजावमां खंनना नथी ते उपर दृष्टांत आपेठे:-

अथ ज्ञान स्वजाव अखंनित दृष्टांत कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसा:- ॥- जैसो जो दरब तामें तैसोही सुजाठ सवे, कोउ दर्य काठ को सुजाठ न गहतु है; जैसे संख उज्ज्वल विविध वर्ण माटी जखे, माटीसो न दीसे नित उज्ज्वल रहतु है; तैसे ज्ञानवंत नाना जोग परिगह जोग, करत बिलास न अ ज्ञानता खहतु है; ज्ञानकला झूनी होइ डुंददशा सूनी होइ ऊनी होइ जौथिति बनारसी कहतु है. ॥ १६ ॥

अर्थ:- जे जेवुं ऊच्य ठे, तेमां तेवोज स्वजाव सिद्ध ठे, पण कोई ऊच्य अन्य ऊच्यनो स्वजाव ग्रहण करे नही. जेम कोई जलाशयमां संख वेईझीजीव होय ते स्वरूपमां उज्ज्वल होय ठे, पण जात जातनी माटी खाय ठे, तेम ठतां माटीनो रंग तेना स्वरूपमां देखातो नथी, तेतो नित्य उज्ज्वल देखाय ठे; तेम ज्ञानवंत प्राणी परिग्रहना जोग थकी नाना प्रकारना जोग जोगवतो ठतां अने बिलास करतो ठतां अज्ञानता पामतो नथी. अने ज्ञाननी कला बमणी थाय ठे, अने छंददशा के० त्रमदशा ते शुनी थाय ठे, अने जबस्थिति के० संसारस्थिति ते उणी के० उंठी थाय ठे, एवी रीते बना रसी दासनुं कहेवुं ठे. ॥ १६ ॥

हवे सम्यग् ज्ञाननी साथे सम्यक् क्रिया स्याद्वाद मतने आश्रयी कहे ठे:-

अथ स्याद्वाद प्ररूपन कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसा: ॥- जोखों ज्ञानको उदोत तोखों नही बंध होतु, वरते मिथ्या त तब नाना बंध होहि है; ऐसो जेद सुनिके लग्यो तुं विषे जोगनिसों, जोगनिसों उद्यमकी रीतितें बिठोहि है; सुनो जैया संतत कहे में समकितवंत, यहु तो एकंत प

રમેસરકી દોહિ દે; વિપેસોં વિમુક્ક હોઈ અનુજો દશા આરોહિ, મોક્ષ સુખ દોહિ
એસી તોહિ મતિ સોહિ દે ॥ ૧૭ ॥

અર્થ:- જ્યાં સુધી જ્ઞાનનો ઉદ્યોત છે ત્યાંસુધી વંધ થતો નથી અને જ્યારે મિથ્યા
ત્વદશાવંત છે, ત્યારે તો નાના પ્રકારનો વંધ થાય છે, કોઈ એકાંતવાદીયે એવો જ્ઞાન
માહાત્મ્યનો જોડ સાંજલીને એવું કહ્યું, કે તું વિષય જોગવવા લાગ્યો છે, અને મન, વચ
ન, કાયાના યોગ થકી ઉદ્યમની રીતિ જે ક્રિયા, તેને તેં ઠોમી ઢીધી છે, તેને કહેવે
કે હું સત્ પુરુષ, સાંજલ તું જે કહે છે, કે હું સમકિતવંત હું, પણ એ એકાંતમત જે છે
તે પરમેશ્વર પરમાત્માની દોહી કે જે ડોહ કરનારી છે, માટે તું વિષયથી વિમુક્ક થઈને
અનુજવ દશામાં ગુણ શ્રેણિ ધરી આરોહણ કરી અને મોક્ષના સુખને દોહી કે જે,
તો એવીજ બુદ્ધિ થકી શોજે છે. ॥ ૧૭ ॥

હવે જ્ઞાનનું તથા વિષય વિમુક્કતાનું સહચારિપણું વતાવેત્ર:-

અથ જ્ઞાન વૈરાગ્ય યુગપદ્ વર્ણન:-

॥ ચોપાઈ:- જ્ઞાનકલા જિનકે ઘટ જાગી; તે જગમાંહિ સહજ વૈરાગી; જ્ઞાની
મગન વિપેસુખમાંહી; યહુ વિપરીત સંજવે નાંહી. ॥૧૭॥ દોહા:- જ્ઞાન સહિત વૈરાગ્ય
વલ, શિવ સાથે સમકાલ; જ્યોં લોચન ન્યારે રહે, નિરલે દોઝ નાલ. ॥ ૧૮ ॥

અર્થ:- જેના ઘટનેવિપે જ્ઞાનરૂપી કલા જાગી છે તેતો જગત્નેવિપે સહેજે વૈરાગી
રહે છે. જ્ઞાની થઈને વિષયસુખમાં મગ્ન હોય એ વિપરીત વાત સંજવતી નથી ॥ ૧૮ ॥
વલી જ્ઞાનની સંગતિ ને વૈરાગીની સંગતિ એ વંને ચીજ સમકાલ મલીને મોક્ષને સાથે;
જેમ વે આંહો જુદી રહીઁ, પણ નાલ કે જે સાથે વેઝ નેત્ર પદાર્થને જુલે. ॥ ૧૯ ॥

હવે મૂલને કર્મનું કર્તાપણું અને જ્ઞાનીને નિર્જરાનું કર્તાપણું એ વેનું સ્વરૂપ કહેવે.
અથ મૂલ કર્તા કર્મકો યહ કથન:-

॥ ચોપાઈ:- મૂલ કર્મકો કર્તા હોવે; ફલથજિલાપ ધરે ફલ જોવે; જ્ઞાની ક્રિયા
કૌર ફલ સૂતી; લગે ન લેપ નિર્જરાહુની ॥ ૨૦ ॥ દોહા:- વંધે કર્મસોં મૂલજ્યો, પાટ
કોટ તન પેમ; સુલે કર્મસોં સમકિતી, ગોરલ ધંધા જેમ. ॥ ૨૧ ॥

અર્થ:- મૂલ છે તે કર્મનો કર્તા બને છે, કેમકે તે ક્રિયાના ફલનો અજિલાપ ધરે
છે, અને ફલને જોઈ રહેવે; ને જે જ્ઞાની હોય તે ક્રિયા તો કરે પણ ફલ શુન્ય
કરે, તેથી જ્ઞાનીને કર્મનો લેપ લાગતો નથી; એથી વમણી નિર્જરા થાય છે. ॥ ૨૦ ॥

વલી જે મૂલ છે તે કર્મનેવિપે વંધાઈ રહેવે, જેમ રેશિમનો કિનો પોતાના શરીર
ના પ્રેમવડે પોતાની સાલ થકી પોતેજ વંધાય છે, અને જે સમકિતી હોય તેતો કર્મ

नी जाखयी खुखेसो रहे ठे, कोनी पेठे ? जेम गोरखधंधो पोतानी जाखयी खुली जा यठे तेम जाणवुं ॥ २१ ॥

द्वे ज्ञानी जीवने कर्मनुं अकर्त्तापणुं तथा निर्जरारूप ठरावे ठे:-

अथ ज्ञानीको अकर्त्तृत्व कथन:-

॥ सर्वेया तेईसा: ॥- जे निज पूरव कर्म उदें सुख जुंजत जोग उदास रहेंगे; जे दुखमें न विचार करे निरधर हिये तन ताप सहेंगे; हे जिनके दृढ आत्म ज्ञान क्रिया करिके फलकों न चहेंगे; ते सुविचछन ज्ञायक हे तिनको करता हम तो न कहेंगे ॥ २२ ॥

अर्थ:- जे जीव पोताना पूर्वं संचित शुभ कर्मना उदय वहे सुख जोगवतो थको पण जोगयी उदास रहे ठे, थने जे जीवने असाता वेदनीयना उदययी दुःख उपजे तो पण विचार करे नही, अरतिनो विजाग करे नही, अंतरमां कोई चिंता नही राखे; थने शरीरनो संताप सहन करे, वली जेनीपासे आत्मज्ञान ठे, तेतो क्रिया करीने फलने इष्टे नही, तेज उच्छृंखल विचक्षण ज्ञानी कहेवाय ठे, थने तेने कर्म करता थका कर्मना कर्त्ता एम तो थमे कही शकशुं नही ॥ २२ ॥

द्वे एवा ज्ञानीनी व्यवस्था कहे ठे. ज्ञाता वर्णन:-

॥ सर्वेया इकतीसा: ॥- जिनकी सुदृष्टिमें अनिष्ट इष्ट दोठ सम, जिनको आचार सुविचार सुज ध्यान हे; स्वारथको त्यागी जे सहेंगे परमारथको, जिनके धनिजमें नफा न हे न ज्यान हे; जिनकी समुजमें शरीर ऐसो मानीयतु, धानकोसो ठीसक कृपान कोसो म्यान हे; पारखी पदारथके साखी ब्रम चारथके, तेई साधु तिनहीको ज पारथ ज्ञान हे. ॥ २३ ॥

अर्थ:- जे ज्ञातानी सुदृष्टि एधी ठे के, जेनेविषे इष्ट वस्तु तथा अनिष्ट वस्तु घेठ परावर ठे, थने जेनो आचार एवो ठे के जे ज्ञाता विचारयी शुभ ध्यानमांज रहे, थने विषय सुख प्रमुख आर्थने त्यागीने जे थप्पात्मरूप परमार्थ तेनेविषे लागी रहे ठे, वली जेनां वचन एवां ठे के. जेमां नफो नयी तेम टोटो पण नयी, एटखे फोड़ने सुखीय किया कुसीय देता नयी; मोन वृत्तिज रहेठे. वली जेनी समज एयी होय के शरीरने धाननी ठीस के० तुस जेवुं थने कृपान के० तरवार तेना म्यान जेवुं माने ठे, मतसव के आत्माने शरीरयी बुझा जाणे ठे. वली जे जेवो पदारथ होय तेयी तेनी परीक्षा करे ठे, थने जेम नय ज्ञानविना पांच दर्शनमां जे ब्रमनुं चारथ चाखी रहुं ठे, तेनोसाही ठे; वृठगानुं धानक ठे, तेहिज साधु कहेवाय ठे, थने तेने पर्याय ज्ञानी कहिये. ॥ २३ ॥

एवे समकितनुं सादसणुं वर्णन करेठे:- अथ सम्पद्वर्धनको सादसणुन:-

॥ सर्वेया इकतीसा: ॥- जमकोसो प्राता दुःखदाता हे अज्ञाना कर्म, ताके रुदे

હવે આ જ્ઞાના જ્ઞપ નિવારણ રૂપ મંત્ર કહેઠે:- અથ હ્ર જ્ઞ જ્ઞ નિવારણ કવચન:-

॥ ઠપ્પય ઠંદઃ॥- નલ શિલ મિત પરવાન, જ્ઞાન અવગાહ નિરક્ત; આતમ અંગ અજંગ, સંગ પરધન હમ અસ્ત; ટિનજંપુરસંસાર, વિજ્ઞવ પરિવાર નારંજ સુ; જહૌં ઉતપતિ તહૌં પ્રલય, જાસુ સંયોગ વિરહ તસુ; પરિમહ પ્રપંચ પરગટ પરસિ, હ્ર જ્ઞ જ્ઞ ઉપજે ન ચિત; જ્ઞાની નિશંક નિષ્કલંક નિજ; જ્ઞાનરૂપ નિર્લંતનિત ॥ ૨૭ ॥

અર્થ:- પગના નલથી તે માધાની શિલાસુધી પટલે સર્વ શરીર પ્રમાણ આત્માનો ગુણ જે જ્ઞાન તે અવગાહ કે બ્યાસિ તેને જુપ, યવાં નલ શિલ સહિત જ્ઞાનમય આત્માનું અંગ અજંગ રહે, તેની સાથે પુજ્ય છે તેને પરધન કે પરદ્રવ્ય કહેઠે, અને સર્વ સંસાર દાણજંપુર છે, ને તેને જે વિજ્ઞવ પરિવારરૂપ નાર છે, તે પણ દાણજંપુર છે, અને જેની ઉત્પત્તિ તેનો વિનાશ છે, જેનો સંયોગ તેનો વિયોગ પણ થાય છે, યવો પરિમહનો પ્રપંચ પ્રગટ પરસીય તો આ જ્ઞવનો જ્ઞ ચિત્તમાં ઉપજે નહીં. ય રીતે જે જ્ઞાની હોય તે પરિમહના વિયોગની ચિંતા ન રાખે, નિઃશંક રહે, પોતાનું નિષ્કલંક સ્વરૂપ જ્ઞાન મય સદા જુપ. ॥ ૨૭ ॥

હવે પરલોકજ્ઞપ નિવારણનું મંત્ર કહેઠે:- અથ પરલોક જ્ઞપ નિવારણ મંત્ર:-

॥ ઠપ્પય ઠંદઃ॥- જ્ઞાન ચક્ર મમ લોક, જાસુ અલોક મોલ સુલ; હ્રતરલોક મમ નાંહિ નાંહિ જિસમાંહિ દોષ દુલ; પુલ સુગતિ દાતાર, પાપ દુરગતિ પદ દાયક; દો લંકિ ત લાનિમે, અલંકિત હે શિવનાયક; હ્ર વિધિ વિચાર પરલોક જ્ઞપ, નહિ બ્યાપક ઘરતે સુલિત; જ્ઞાની નિઃશંકનિષ્કલંક નિજ જ્ઞાનરૂપ નિર્લંતનિત ॥ ૨૮ ॥

અર્થ:- જ્ઞાન ચક્ર કે જ્ઞાન વિસ્તાર તેતો મમલોક કે મારો લોક છે, મહારો પ્રચાર છે, તેને પ્રત્યક્ષ જોવો, અને મોલ સુલ ઘણે રૂપ છે, અને હ્રતર લોક કે તેવિ ના અન્ય લોક તે મારો નથી, મહારો જ્ઞાન લોક મારી સાથે છે, જેનેવિપે દોષ દુલ નથી. પરલોકમાં સુગતિનું દેનાર પુલ છે, અને પરલોકમાં દુરગતિનું આપનાર પાપ છે. ય યે પુલ પાપ આત્માની લંડનાની લાણી છે. અને હું અલંકિત રૂપ તુ. શિવનાયક કે સિદ્ધરૂપી હું યવા વિચારથી પરલોક જ્ઞપ વ્યાપે નહીં; અને સુલિત કે સદા સુલવંત વર્તે; ય પ્રમાણે પરલોક જ્ઞપ ઠાંનિને જ્ઞાની પુરુષ નિશંક થકો નિષ્કલંક યવું જે નિજજ્ઞાનરૂપ તેને સદા નિરલે ॥ ૨૮ ॥

હવે મરણજ્ઞપ નિવારણનો મંત્ર કહે ઠે:- અથ મરણ જ્ઞપ નિવારણ મંત્ર:-

॥ ઠપ્પય ઠંદઃ॥- ફરસ જીજ નાશિકા, નેન અરુ અવન અહાં હ્રિતિ; મન વચ તન ધલ તીન, સાસ ઠસાસ આઠ ધિતિ; ય દસ પ્રાણવિનાશ, તાહિ જગ મરણ કદીજે;

જ્ઞાન પ્રાણ સંયુક્ત; જીવ તિહુ કાલ ન ઠીજે; યહ ચિત કરત નહિ મરણ જય, નય પ્રમાણ જિનવર કથિત; જ્ઞાની નિસંક નિકલંક નિજ, જ્ઞાનરૂપ નિરલંકનિત. ॥ ૨૯ ॥

અર્થ:—સ્પર્શ, રસના, ઘ્રાણ, ચક્ષુ, શ્રોત્ર, એ પાંચે ઇન્દ્રિય; મનોવલ, વચનવલ, ને કાયવલ એ ત્રણ, શ્વાસોશ્વાસ, આયુસ્થિતિ, એ દશ પ્રાણ આદિનો વિનાશ થાય, તેને જગત્માં મરણજય કહે છે, પણ જીવ પદાર્થ છે તે જ્ઞાનરૂપી જાવ પ્રાણ સંયુક્ત છે, તેતો જીવને જ્ઞાન પ્રાણ ત્રણે કાલનેવિપે ત્રૂટે નહીં, એવો વિચાર મનમાં કરવાથી મરણજય હપજે નહીં. નય પ્રમાણ વહે પણ જિનેશ્વરનું કથન છે, જ્ઞાની લોક નિઃશંક પણે પોતાના નિષ્કલંક સ્વરૂપ જ્ઞાનરૂપને સદા નિરંતર નિરલંક કે ૦ સત્યપણે જુએ ॥ ૨૯ ॥

હવે વેદના જય નિવારણરૂપ મંત્ર કહે છે:—અથ વેદના જય નિવારણ મંત્ર:—

॥૭૫૫ ઠંદા:—વેદનવારો જીવ, જાંહિ વેદંત સોહ જિય; યહ વેદના અજંગ, સુતો મમ અંગ નાંહિ વ્યય; કરમ વેદના દ્વિવિધ, એક સુખસમય દ્વિતીય દુઃખ; દોઝ મોહ વિકાર, પુજાકાર બહિરમુખ; જય યહ વિવેક મનમાર્હિ ધરત, તથ ન વેદના જય વિદિત; જ્ઞાની નિસંક નિકલંક નિજ, જ્ઞાનરૂપ નિરલંક નિત ॥ ૩૦ ॥

અર્થ:—વેદનાવારો એટલે જાણનારો તેતો જીવ છે, અને જેને જાણવું છે, તેપણ જીવજ છે, એટલે વેદનાવંત તે જ્ઞાની જીવ એ જ્ઞાનરૂપ વેદન જે અજંગ રૂપ છે તેતો મારું અંગ છે, અને કર્મ વેદના જે છે તે મારી નથી. અને તે કર્મરૂપ વેદના એ પ્રકારની છે, એક સુખસમય વેદના ને બીજી દુઃખસમય વેદના છે, એ બેઝ મોહ વિકાર છે, એવી સુખ દુઃખની વેદના પુજાકાર છે, પુજાકારી ઠાયા બાહ્યરૂપ છે, જ્યારે એવો વિવેક વિચાર મનમાં ધરે છે, ત્યારે વેદનાનો જય વેદી શકાતો નથી. જ્ઞાની લોક હોય તેતો વેદનાના જયથી નિઃશંક રહે અને નિષ્કલંક પણ પોતાનું જ્ઞાન સ્વરૂપ તેને સદા જોતા રહે ॥ ૩૦ ॥

હવે અનરતાજય નિવારણરૂપ મંત્ર કહે છે:—અથ અનરતા જય નિવારણ મંત્ર:—

॥૭૫૫ ઠંદા:—જો સ્વવસ્તુ સત્તા સરૂપ જગમહિ ત્રિકાલ ગત; તાસ વિનાસ ન હોઈ સદ્જ નિદ્ધે પ્રમાણ મત; સો મમ આતમ દરવ, સરવથા નહિ સદ્વાયધર; તિહિ કારન રદ્ધક ન, હોઈ જષ્ટક ન કોઈ પર; જય યહિ પ્રકાર નિરધાર કિય, તથ અનરતા જય નસિત; જ્ઞાની નિસંક નિકલંક નિજ, જ્ઞાનરૂપ નિરલંક નિત ॥ ૩૧ ॥

અર્થ:—સ્વવસ્તુ કે ૦ નિજઆત્મરૂપ વસ્તુ; સત્તાસ્વરૂપ કે ૦ ડ્રવ્યપણે ઠતું કહેવાય તે જગત્માં ત્રણે કાલનેવિપે પામિયે, તેનો ક્યારે પણ વિનાશ નથી થતો, પણ સદ્જ સ્વરૂપ નિશ્ચયનયના પ્રમાણવહે જાણવું; એજ મારું આત્મડ્રવ્ય જે છે, તેતો સર્વથા પ્રકારે કોઈનો સદ્વાય ધરતું નથી, તેમાટે એ આત્મડ્રવ્યનો કોઈ રદ્ધક નથી. તેમજ

कोईपर के० बीजो एनो जहक पण नथी. जेवारे एवो विचार हृदयमां नकी करी राखे, त्यारे अनरक्षा जय नाश पामे, एवा झानी होय ते अनरक्षा जयथी निःशंक यका पोताना निष्कलंक ज्ञानस्वरूपने सदा निरखे ठे. ॥ ३१ ॥

ह्वे चौरजय निवारण रूप मंत्र कहे ठे:-अथ चौरजय, निवारणमंत्र:-

॥ठप्पय ठंदः॥-परम रूप परतछ, जासु लछन चिन् मंजित, पर प्रवेश तहाँ नाहि महि माहि अगम अखंजित; सो मम रूप अनूप, अकृत अमित अखूद धन; तांदि चोर किम गहे, ओर नहि लहे और जन; चितवंत एम धरि ध्यान जय, तय अगुप्त जय उपसमित; झानी निसंक निकलंक निज, ज्ञानरूप निरखंत नित. ॥३२॥

अर्थ:-जे परम स्वरूप कहेवाय ठे, अने मान सन्मानवडे प्रत्यक्ष ठे, चिन्मंजित के० चिन्मय एवुं जेनुं लक्षण ठे, अने जेना स्वरूपनेविषे परस्वरूपनो प्रवेश नथी; महीमांदि के० पृथ्वीना वचमां अगम्य ठे, अने अखंडित ठे, एवुं तो अनूपम मारुं रूप ठे, ते कोईनुं कीधेनुं नथी, अमित के० प्रमाणविना, एवुं अखूद धन ठे, ते ध नने चोर केम हरी शके? अने और के० धीजा कोई लोक तेनी जगा पामी शके नही. ज्यारे ध्यान धरीने एवुं चितवन करे त्यारे अगुप्त जय के० उघाडा धननो जे जय ते उपसमी जाय. अने एवा झानी होय ते अगुप्त जयथी निःशंक यका पोताना निष्कलंक ज्ञान स्वरूपने सदा निरखता रहेठे: ॥ ३२ ॥

ह्वे अकस्मात्जन्य निवारण रूप मंत्र कहेठे:-अथ अकस्मात्जन्य निवारण मंत्र:-

॥ठप्पय ठंदः॥-शुरू शुरू अविच्छेद, सहज सु समृद्ध सिद्ध सम; अखल अनादि अनंत, अतुल अविच्छेद सरूप मम; चिद विलास परगास, वीत विकल्प सुख यानक; जहाँ दुविधा नहि कोई, होइ तहाँ कबु न अचानक; जय यह विचार उपजंत तय, अकस्मात् जय नहि उदित; झानी निसंक निकलंक निज, ज्ञान रूप निरखंत नित. ॥ ३३ ॥

अर्थ:-जे वस्तु शुरू ठे. केवल पोताना स्वरूपने विषेज ठे, शुरू के० ज्ञानमय ठे, अविरोधी ठे, सिद्धसमान इच्छितं ठे, अखल ठे, आदिरहित ठे, अने अंत रहित ठे. जेनी तुखना कोईषी न घाय माटे अतुल ठे. एवुं अविच्छेद मारुं रूप ठे. चिद्विलास के० ज्ञानविलासनो जेने प्रकाश ठे. वीतविकल्प के० अचानक जेद रहित ठे, अने समाधि सुखनुं यानक ठे. ज्यां कोई विजातीय न पामिये त्यां कोई अणचितव्यो अचानक जय शोक कांई उपजे नही, आवो विवेकविचार हृदया मां ज्यारे उपजे ठे, त्यारे अकस्मात् जय जे ठे, ते उदय बनो नथी. जे झानी नो

य ठे ते अकस्मात् जयथी निःशंक थको पोताना निष्कलंक ज्ञान स्वरूपने सदा जोता रहेवे. ॥ ३३ ॥

हवे निर्जराना करनार ज्ञानीनी व्यवस्था कहेवे:- अथ ज्ञानी व्यवस्था कथन:-

॥ उप्पय उंदः॥-जो परगुन त्यागंत, शुद्ध निजगुन गहंत धुव; विमल ज्ञान अंकुरा जासु घट महि प्रकास हुव; जो पूरव कृतकर्म, निर्जरा धार बहावत; जो नव बंध निरोध, मोक्ष मारग मुख धावत; निःसंकतादि जस अष्ट गुन, अष्ट कर्म अरि संहार त; सो पुरुष विचछन तासु पद, बनारसी बंदन करत. ॥ ३४ ॥

अर्थ:- जे कोई पुजलादि गुणनो त्याग करे, अने धुव के० निश्चयरूप एवा शुद्ध पोताना गुणनुं ग्रहण करे; निर्मल ज्ञाननो अंकुर के० उदय जेना घटमां प्रकाशित थयो, अने जे पूर्वकृत कर्मने निर्जरानी धार के० श्रेणिबिषे बहावि दिये वली जे नवा बंधनो निरोध करीने एटले निराश्रव थईने मोक्षमार्गने सन्मुख दोडेवे; गुण श्रेणिमां दोडेवे, निशंकित प्रमुख जेना आठ गुण ठे, ते आठे कर्मरूप शत्रुनो संहार करे, तेज विचक्षण पुरुष कहेवाय, अने तेना चरणकमलने वणारसीदास बंदन करेवे. ॥ ३४ ॥

हवे आठ अंगनां नाम कहेवे:- अथ अष्टांगके नाम कथन:-

॥ सौरठाः॥- प्रथम निसंसेजानि, दुतिय अवंठित परिनमन; तृतिय अंग अगि खान, निर्मल दृष्टि चतुर्थ गुन ॥ ३५ ॥ पंच अकथ परदोष, थिरी करन ठठम सहज सत्तम बल्ल पोप, अठम अंग प्रजावन. ॥ ३६ ॥

अर्थ:- पेथुं निःसंशय के० निःशंकित, बीजुं समकितनो गुण जे अशांतक पणारूप मननो परिणाम, प्रीजु अंग अखान, चौथुं गुण निर्मल दृष्टि एटले मूढ दृष्टि नही ते ॥ ३५ ॥ पांचमुं परदोष अकथन, ठठुं अंग समकित स्थिर करवाना खनावरूप, सा तमुं सर्व साथे याठलपणुं अध्यात्मक पोपक, अने आठमुं अंग प्रजावना गुणरूपा ॥ ३६ ॥

हवे अंगनां लक्षण कहे वे:- अथ अंग लक्षण:-

॥ सवेया इकतीसाः ॥- धर्ममें न संसे शुजकर्म फलकी न इष्टा, अशुनको देखि न गिलानि आने चित्तमें; साचि दृष्टि राखे काहू प्राणीको न दोष जाले, चंचलता जानि थिति ठाने घोष चित्तमें; प्यारे निजरूपसो उठाहके तरंग उठे, एह आठो अंग जय जागे समकितमें; तांदि समकितकों धरे सो समकितवंत, बहे मोपपावे उठन आवे फिर इतमें ॥ ३७ ॥

पुन:- धर्मनेबिषे संदेह नहोय ते निःशंकित गुण, शुज कर्मना फलनी इष्टा न होय ते निस्पृही गुण, अनिष्ट वस्तुने जोझे चित्तमा ग्यानीन लाववी ते अखान गुण, कोझना

गाव्यामृगं नही ने साचनेविषे दृष्टि राखवी ते अमूढ दृष्टिगुण, कोई प्राणीनो
लेप कहेवो नही ते दोषाकथन गुण; चंचलता त्यागीने ज्ञानरूप चित्तनेविषे स्थिरता
राखवी ते धिरीकरण गुण; आत्म स्वरूपमां प्रेम राखवो ते वल्ल गुण; अने आत्मस्वरूप साध
नेविषे उल्लाह लहरी के० तरंग उठवापणुं लीधुं रहे ते प्रजावना गुण, एम एक स
मकितना आठे अंग ज्यारे जागे, अने ते आठ गुणे सहित सम्यक्त्व धारण करे, ते
समकितवंत केहेवाय ने तेवाज समकित मोक्ष पामे, ने फरीथी आ संसारमां आवे नही
हवे निर्जराधारी चैतन्यनुं नाटक कहे ठे:- अथ चैतन्य नाटक कथन:-

॥ सवैया इकतीसा:॥-पूर्व बंध नासे सोतो संगित कला प्रकाशे, नव बंध रुंधी ताल
तोरत उठरिके; निसंकित आदि अष्टांग संग सखा जोरी, समता अलाप चारि करे
मुख जरिके; निरजरा नाद गाजे ध्यान भिरदिंग वाजे, ठक्यो महानंदमें समाधि रीजि
तरिके; सत्तारंग जूमिमें मुक्त जयो तिहू काल, नाचे शुरु दृष्टि नट ज्ञान स्वांगधरिके ३७

अर्थ:- जेम पूर्वकालनेविषे उल्लेख स्थिति यकी बंध करतो हुतो तेवी रीते न क
रतां अनुल्लेख स्थिति यकी करवो एम पूर्व बंध नासे, तेतो संगित कला आलाप चारी
प्रकाशे, अने नवा बंधने रोधनुं ते रूपताळ उठसे ठे, तालतोर ठे, निःशंकित प्रमुख जे
समकितनां आठ अंग कलां, ते सहाय जोकी समता समाधि धारी तद्रूप स्वर बांधीने
आलाप करे ठे, अंही कर्मनी निर्जरा हेतु ठे, एटले कर्मनाश करवारूप कार्यनुं निर्जरा
कारण ठे, ते ध्याननेविषे एक स्वरूपनाद गाजे ठे, अने "सोहं" ध्वनि ठे तेरूप मृदंग
वाजे ठे, अंही जे महानंदमय यईने ठाक्यो तेतो सुखी थयो, ते जाणिये रीज यई
ने पोतानी आत्मसत्ता तेज कोई रंगजूमि ठे एटले रंग मंडप थयो, तेनेविषे ग्रणे का
लमां शुरुदृष्टिसहित ज्ञानरूप वेप स्वांग पहेरी धरीने नटरूप चैतन्य मुक्त यईने नाचे ठे
॥ इति श्री समयसार नाटकविषे वालवोधरूप निर्जराद्वार सप्तम संपूर्ण. ॥

॥ दोहा: ॥- कही निर्जराकी कथा, शिवपथ साधनद्वार; अथ कहु बंध प्रबंधको,
कहु अल्प विस्तार ॥ ३८ ॥

अर्थ:- मोक्ष मार्गनी साधनकार जे निर्जरा तेनी कथा हती ते कही, हवे जे बंध
थाय ठे तेना अधिकारनो अल्प विचार कहेठे ॥ ३८ ॥

हवे बंध जे ठे ते ठांडवा योग्य ठे, माटे ते बंधनो विदारणद्वार जे समकित तेने
नमस्कार करेठे:- अथ बंध विदारन सम्यक्त्व वर्णन:-

॥ सवैया इकतीसा:॥-मोह मद पाई जिन संसारी विकल कीने, याहिते थजा
नुवाहु विरद बहुतु है; ऐसो बंध बीर बिकराख महाजाळ सम, ज्ञान मंद करे चंद
राहु ज्यों गहतु है; ताको बख जंजिवेकों घटमे प्रगट जयो, उरुत उदार जाको

उद्देश महतु है; सो है समकित सूर आनंद अंकूर ताही, निरखी बनारसी नमो कहतु है. ॥ ४० ॥

अर्थ:-जे बंधरूप सुजट ठे ते मोहरूप मदिरा पाईने सर्व संसारी जीवने बिरुद्ध करेते, एथी ए बंधरूप वीर ठे ते अजानुवाहुनुं वीरुद्ध कहावेते के० सार्वभौम धर्म देखा ठे, एवो विकराल ए बंधरूप वीर सुजट ठे, वली ए महाजाल समान ठे. एज ज्ञान प्रकाशने मंद करेते, कोनी पेते? जेम राहु चंडने मंद करेते, तेनी पते जाई लेवुं. हवे एवा बंधरूप वीरनो प्रतिपद्दी जे ठे, ते एनुं बल तोरवाने घटनेविषे प्रगट थयो ठे, जेनो उद्यम उद्धत ठे, एटले कोईथी रोभ्यो रहे एवो नथी, अने व दार ठे के० श्रेष्ठ ठे. तथा महत के० मोटो ठे, तेतो समकितरूप शूरवीर जाणवो. ते आनंद अंकूर छईने उदय थयो ठे, ते सम्यक्त्व शूरवीरने जोईने पोताना अंग वल्लित थको बनारसीदास नमो नमो कहेते. ॥ ४० ॥

हवे चेतनाविना कर्म बंध नथी यतां, माटे ज्ञानचेतना तथा कर्म चेतना ए बं डनी समज पाढेते:- अथ कर्मचेतना ज्ञानचेतना वर्णन:-

॥ सवैया इकतीसा:- जहां परमात्म कलाको परगास तहां, धरम धरामें सल सूरजको धूप है; जहां शुज अशुज करमको गढाश तहां; मोहके विद्यासमें महा अंधेर कूप है; फेली फिर उटासी घटासी घट घन बीच, चेतनाकी चेतना दुहोंधा गुपचूप है; बुद्धिसों न गही जाय बेनसों न कही जाय, पानीकी तरंग जैसे पानीते गुरुप है. ॥ ४१ ॥

अर्थ:-जे चेतनामां परमात्मानी कलानो प्रकाश थाय ठे, ते धर्म धरती ठे. ते धा तीमां सत्यरूप सूर्यनो तनको ठे, एटले उजली जगा ठे. वली जे चेतनानेविषे शुज अशुज कर्मना रसनी गढाश ठे, एटले शुजाशुज कर्मना रस बडे जे चेतना घोळा रह्यी ठे, त्यां मोहराजा विद्यास करे ठे, तेतो घोर अंधकार ठे, ए रीते चेतन पुरुष पनी जे चेतना के० संज्ञा ठे, तेतो घटाघन बीच के० शरीररूप मेघवचे उटानी माफक फेली रह्यी ठे, अने घटानी माफक फेलीथकी फरे ठे, अने ए चेतना ते परमात्मानी कलाना प्रकाशमां तथा मोहविद्यासमां ए वेळ तरफ गुपचुप ठे, एटले बुध्द रह्यी ठे; एवी ए चेतना वे तरफ प्रवेश करे ठे, ए बात बुद्धिथी ग्रहण थाय ठे; पण वचनथी कही जाय एवी नथी, जेम पाणीना तरंग पाणीमां गुरुप ठे तेम चेतना वेळ तरफ गुरुप ठे. ॥ ४१ ॥

हवे बंध छारनेविषे बंधनो हेतु कहे ठे:- अथ बंधनिदान कथन:-

॥ सवैया इकतीसा:- कर्मजाल वर्णनासों जगमें न बंधे जीव, बंधे न कदापि मन वच काय जोगसों; चेतन अचेतनकी हिंसासों न बंधे जीव, बंधे न अलख पंचविषे

विखरोगसों; कर्मसों अबंध सिद्ध जोगसों अबंध जिन हिंसासों अबंध साधु ज्ञाता विपै जोगसों; इत्यादिक वस्तुके मिलापसों न बंधे जीव, बंधे एक रागादि अशुद्ध उपजोगसों ॥ ४२ ॥

अर्थ:- कोई कहे ठे के कर्मजाल वर्गणा थकी जगत्मां जीव बंधाय ठे, ते बात खोटी एटखे कर्म वर्गणा जीवना बंधनो हेतु नथी, एवी रीते कदाचित् मनवचन का याना योगथी पण जीव बंधातो नथी; चेतन तथा अचेतननी हिंसाथकी पण जीवने बंध थतो नथी. अलक्ष पति ठे, तथा अलक्षरूपी ठे; ते पंचेंद्रियना विषयरूप विष रोग बने पण बंधातो नथी. कर्म वर्गणाथी सिद्धना जीव बंधाता नथी; बली जिनेश्वर देव ठे तेतो त्रणे योगमां ठे तोपण अबंध ठे; साधुजेठे, ते अनाजोगपणे हिंसा करे ठे, तोपण अबंध ठे; ज्ञाता विषय जोगवेठे, तो पण ते अबंध ठे. ए रीते कर्म वर्गणा प्रमुख वस्तुना मिलापथी जीवबंधातो नथी. पण मात्र एक राग छेपने मोह अने जीव बंधरूप अशुद्ध उपयोगथीज जीव बंधाय ठे ॥ ४२ ॥

हवे राग छेप अने मोहनेज दृढपणे बंधना हेतु उरावे ठे:-

अथ बंधनिदानदृष्टि करम व्यवस्था:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥- कर्मजाल वर्गनाको वास लोकाकाश माहिं, मन वच का याको निवास गति आउमैं; चेतन अचेतनकी हिंसा वसै पुजलमैं, विपै जोग वरतै उदके उरजाउमैं; रागादिकशुद्धता अशुद्धता है अलखकी; यहै उपादान हेतुबंधके ब ढाउमैं; याहिते विचठन अबंध कछो तिहूं काल, राग दोष मोहनादि सम्यक् सुजाउमैं. ४३

अर्थ:- कर्म जाल वर्गणानो वास तो लोकाकाशमांज ठे, केवल कर्म वर्गणा कार थकीज जो अमूर्ति चेतनद्रव्य बंधजावने पामे, तो लोकाकाशनो बंध केम नही थाय? तेमज मन वचन अने कायाना योगनो वास तो चारे गतिनेविपे ठे, अने चारे उपामां ठे, तयारे योग ते आत्माना बंधना हेतु केम थाय? चेतननां प्राण हरणथी ना थाय ठे; ते पुजल बंधरूप प्राणमांज हिंसा थाय ठे, एमज अचेतननी हिंसा पुजलमां ठे, ते आत्मासाथे स्पर्शती नथी, तो बंध केम थाय? अने विषय जोग रते ठे, तेतो कर्मना उदयमां ठे, अरुजी रखा ठे, अने आत्मा तो तेथी निराखो ते बंधाय केम? माटे राग छेपने मोहथकी जे शुद्धता के० मुग्धता थाय ने परवस्तु गीतानी करी मानवी ते अलख पुरुषनी अशुद्धता ठे. अने एज अशुद्धता बंधने रे ठे, ए माटे विचक्षण पुरुषने त्रण काखविपे अबंध कछो; केमके, तेने सम्यक् आवमां राग छेप अने मोह नथी. ॥ ४३ ॥

उद्देस महतु हे; सो हे समकित सूर आनंद अंकूर ताही, निरखी बनारसी नमो नमो कहतु हे. ॥ ४० ॥

अर्थ:—जे बंधरूप सुजट ठे ते मोहरूप मदिरा पाईने सर्व संसारी जीवने विकल करेते, एथी ए बंधरूप वीर ठे ते अजानुवाहुनुं वीरुद कहावेते के० सार्वज्ञीम थई र हेला ठे, एवो विकराल ए बंधरूप वीर सुजट ठे, बली ए महाजाल समान ठे. अने एज ज्ञान प्रकाशने मंद करेते, कोनी पेते? जेम राहु चंद्रने मंद करेते, तेनी पठे जाणी लेखुं. हवे एवा बंधरूप वीरनो प्रतिपक्षी जे ठे, ते एनुं बल तोमवाने घटनेविपेज प्रगट थयो ठे, जेनो उद्यम उद्धत ठे, एटले कोईथी रोक्यो रहे एवो नथी, अने उ दार ठे के० श्रेष्ठ ठे. तथा महत के० मोटो ठे, तेतो समकितरूप शूरवीर जाणवो. ते आनंद अंकूर छईने उदय थयो ठे, ते सम्यक्त्व शूरवीरने जोईने पोताना अंग उल्ल सित थको बनारसीदास नमो नमो कहेते. ॥ ४० ॥

हवे चेतनाविना कर्म बंध नथी यतां, माटे ज्ञानचेतना तथा कर्म चेतना ए वे उनी समज पाडेते:—अथ कर्मचेतना ज्ञानचेतना वर्णन:—

॥ सवैया इकतीसा:—जहां परमात्म कलाको परगास तहां, धरम धरामें सत्य सूरजको धूप हे; जहां शुज अशुज कर्मको गढाश तहां; मोहके विखासमें महा अंधेर कूप हे; फेळी फिरै ठटासी घटासी घट घन बीच, चेतनाकी चेतना डुहोंधा गुपचूप हे; बुद्धिसों न गही जाय वेनसों न कही जाय, पानीकी तरंग जैसे पानीते गुरुप हे. ॥ ४१ ॥

अर्थ:—जे चेतनामां परमात्मानी कलानो प्रकाश थाय ठे, ते धर्म धरती ठे. ते धर तीमां सत्यरूप सूर्यनो तमको ठे, एटले उजसी जगा ठे. बली जे चेतनानेविपे शुज अशुज कर्मना रसनी गढाश ठे, एटले शुजाशुज कर्मना रस बडे जे चेतना घोळाइ रही ठे, त्यां मोहराजा विखास करे ठे, तेतो धोर अंधकार ठे, ए रीते चेतन पुरुष नी जे चेतना के० संज्ञा ठे, तेतो घटाघन बीच के० शरीररूप मेघवचे ठटानी माफक फेळी रही ठे, अने घटानी माफक फेळीथकी फरे ठे, अने ए चेतना ते परमात्मानी कलाना प्रकाशमां तथा मोहविखासमां ए वेठ तरफ गुपचुप ठे, एटले चुप थई रही ठे; एथी ए चेतना वे तरफ प्रवेश करे ठे, ए बात बुद्धिथी ग्रहण थाय ठे; एण वचनथी कही जाय एथी नथी, जेम पाणीना तरंग पाणीमां गुरुप ठे तेम चेतना वेठ तरफ गुरुप ठे. ॥ ४१ ॥

हवे बंध छारनेविपे बंधनो हेतु कहे ठे:—अथ बंधनिदान कथन:—

॥ सवैया इकतीसा:—कर्मजाख वर्णनासों जगमें न बंधे जीव, बंधे न कदापि मन वच काय जोगसों; चेतन अचेतनकी हिंसासों न बंधे जीव, बंधे न अखल पंचविपे

विचरोगसों: कर्मसों अवंध सिद्ध जोगसों अवंध जिन हिंसासों अवंध साधु ज्ञाता विषे जोगसों; इत्यादिक वस्तुके मिलापसों न बंधे जीव, बंधे एक रागादि अशुद्ध उपजोगसों ॥ ४१ ॥

अर्थ:- कोई कहे ठे के कर्मजात्र वर्गणा यकी जगत्मां जीव बंधाय ठे, ते वात खोटी एटखे कर्म वर्गणा जीवना बंधनो हेतु नथी, एवी रीति कदाचित् मनवचन का याना योगधी पण जीव बंधातो नथी; चेतन तथा अचेतननी हिंसायकी पण जीवने बंध यतो नथी. अखरू पति ठे, तथा अखरूपी ठे; ते पंचेंद्रियना विषयरूप विष रोग बने पण बंधातो नथी. कर्म वर्गणाधी सिद्धना जीव बंधाता नथी; बसी जिनेश्वर देव ठे तैतो त्रणे योगमां ठे तोपण अवंध ठे; साधुजेठे, ते अनाजोगपणे हिंसा करे ठे, तोपण अवंध ठे; ज्ञाता विषय जोगवेठे, तो पण ते अवंध ठे. ए रीति कर्म व र्गणा प्रमुख वस्तुना मिलापधी जीवबंधातो नथी. पण मात्र एक राग छेपने मोहू अने जीव बंधरूप अशुद्ध उपजोगधीज जीव बंधाय ठे ॥ ४१ ॥

हवे राग छेप अने माहनेज दृढपणे बंधना हेतु उरावे ठे:-

अथ बंधनिदानदृष्टि करन व्यवस्था:-

॥ सर्वैया इकतीसा: ॥- कर्मजात्र वर्गनाको वास लोकाकाश माहिं, मन वच का याको निवास गति आठमं: चेतन अचेतनकी हिंसा बसे पुज्जडमं, विषे जोग वरते उदैके उरजाठमं: रागादिकशुद्धना अशुद्धता हे अखखकी; यहै उपादान हेतुबंधके व हाठमं: पाहिते विचरन अवंध कछो तिरूं काख, राग दोष मोहनादि सम्यक् सुजाठमं. ४२

अर्थ:- कर्म जात्र वर्गणानो वास तो लोकाकाशमांज ठे, केवल कर्म वर्गणा कार ए यकीज जो अमूर्ति चेतनद्रव्य बंधजात्रने पामे, तो लोकाकाशनो बंध केम नही थाय? तेमज मन वचन अने कायाना योगनो वास तो चारे गतिने विषे ठे, अने चारे आठपामां ठे, त्पारे योग ते आत्माना बंधना हेतु केम थाय? चेतननां प्राण हरणधी हिंसा थाय ठे: ते पुज्जड बंधरूप प्राणमांज हिंसा थाय ठे, एमज अचेतननी हिंसा पण पुज्जडमां ठे, ते आत्मासाथे स्पर्शती नथी, तो बंध केम थाय? अने विषय जोग जे वरते ठे, तैतो कर्मना उदयमां ठे, अरुजी रखा ठे, अने आत्मा तो तेधी निरासो ठे, ते बंधाय केम? माटे राग छेपने मोहूयकी जे शुद्धता के० मुग्धता थाय ने परवस्तु ने पोतानी करी मानवी ते अखख पुरुषनी अशुद्धता ठे. अने एज अशुद्धता बंधने बधारे ठे, ए माटे विचरूप पुरुषने त्रण काखविषे अवंध कछो; केमके, तेने सम्यक् स्वभावमां राग छेप अने मोहू नथी. ॥ ४२ ॥

हृद्ये ज्ञाताने अयं कसो तोपण उद्यमी अइने क्रिया करवी ते समजावेते:-

अथ उद्यम प्रशंसा:-

॥ सर्वेया इकतीसाः ॥- कर्मजाख जोग हिंसा जोगसों न बंधे पे त, थापि ज्ञान उद्यमी यम्मान्यो जिन चेतनमें; ज्ञानदृष्टि देतु विषे जोगनिसों हेतु दोउ, क्रिया एक गेन यो तो चने नाहि जेतनमें; उद्दे यख उद्यम गहे पे फलकों न चहे, निरदे दसा न होइ द्विरदेके जेतनमें; आखस निरुद्यमकी जूमिका मिथ्यात मांदि, जहां न संजे जीव मोहनींद जेतनमें ॥ ४४ ॥

अर्थ:- जीव ते ते कदापि कर्मजाखची बंधाय नही, अने जोग यकी, पण बंधाय नही अने हिंसा यकी पण न बंधाय, जोगबडे बंधाय तोपण जिने शरणावचनयकी ज्ञान जीवने उद्यमीज यम्मान्यो ते. ज्ञानने विषे दृष्टिपण आपेते, अने विषयजोगमां पार पार रागे ते, एकी ते क्रिया एक सेत के० एक आत्माविषे एक स्थानकविषे करेते, एवं गो जेतनामीमां यने नही; अने जे ज्ञानी होय ते एटकुं तो करेके जे संहनन के० में पण प्रसूय कर्मनुं उदय यख ते, तेची यथायोग ते क्रियाविषे उद्यमवंत थाय, अने संता पाउने एते नही, ने हृदयरूप नेत्रनेविषे निर्दय दशावंत न थाय; अने आखस निरुद्यम मो मिथ्यायमांज पामिये, एकी आखस ने निरुद्यमनी मिथ्याय जूमिका ते, जे जूमिकानेविषे जीव मोहनिजा सेतो यको शयनदिशामां रहेते, अने पोताना स रूपने मंजारमां मयी. ॥ ४४ ॥

हृद्ये जे उदय माकक क्रिया कही तेची उदय यखनी व्यवस्था कहेते:-

अथ उद्दे व्यवस्था वर्णन:-

॥ दोहाः ॥- जय जाको जेसे उद्दे, तय सो हे तिहि थान; सकति मरोरे जीव की. उद्दे महा यखवान ॥ ४५ ॥

अर्थ:- जे काखनेविषे जेनो उदय जेवो थाय ते काखनेविषे ते स्थान के० ते सार पमां जीव रहे ते; ते जीवनी शक्ति मरोडीने पोतानी शक्ति प्रगट करे, एकी कर्म उदय महा यखवान् ते ॥ ४५ ॥

हृद्ये उदय यख उरर दृष्टान्त आपेते:- अथ उद्दे यख वर्णन:-

॥ सर्वेया इकतीसाः ॥- जेमे गजराज पयो कर्दमके कुंदचीव उद्यम अहुटे न पेव ते पुःय इंद्रमो; जेमे सोइ फेंदकी कोमनो उगज्यो मीन, चेतन असाता सोहे माना सोहे मंदमो; जेमे महानाय विवाहिमो गराम्यो नर, नके निजकाज उगी सके नमुने हमो; जेमे ज्ञानवंत मय जाने न वमाईकनु, बंध्यो फिरे पूरय करम फल फंदमो. ४६

अर्थ:- जेन हाथी कर्दमना कुंदमां पयो पती तेमाची निरुद्यमाने उद्यम अहुटे के०

करेते, पण ते दुःखदंडची वृत्ती शक्ती नथी; जेम हृदयमां सोह कटकी के० सोढाना कांटानी अणीमां जरायो एवो मळ तुटो थई शक्तो नथी, तेथी मत्स्यनुं चेतन अशा ता पामे, अने संद के० तुटे तो शाता खहे पण वूटे नही; वळी कोई माणस ताप ज्वर अने माथाना दरदथी हेरान घतो पधारीमां पकी रह्यो होय अने ते मनुष्य पो ताना कार्य करवाने वास्ते त्यांची उठवाना अनेक उपाय करतो उतां पोताना स्वतं दथी उठी शक्तो नथी, तेमज ज्ञानवंत जीवतो सर्व हेय उपादेय जाणे ठे पण कोइ पोतानुं बल चाखे नही; पूर्व संचित कर्मना फलना फंदथी एटखे कर्मना उदयथी वांघ्यो फरे ठे ॥ ४६ ॥

हवे आलसुने निरुयमीनी जेवी अवस्थाठे तेवी घतावे ठे:-अथ यथावस्था वर्णन:-

॥ चौपाई:॥- जे जिय मोहनींदमें सोवे, ते आलसु निरुयमि होवे; दृष्टिखोखिजे जगे प्रवीना; तिन्हि आलस तजि लयम कीना ॥ ४७ ॥

अर्थ:- जे जीव मोहरूप निजानेविषे सुइ रह्या ठे, ते जीवने आलसु कहीए ने तेज निरुयमी कहेवाय. अने जे प्रवीण जीव ज्ञान दृष्टि खोखी जाणत ठे, ते आलस त जीने लयम करे ठे ॥ ४७ ॥

हवे आलसु ने लयमीनी क्रियानुं वर्णन करे ठे:- अथ यथावस्था तथा क्रिया कथन:-

॥ सवैया झकतीसा:॥- काच वांधे सिरसों सुमनी वांधे पायनिसों, जानै न गवार कैसी मनी कैसे काच हे; योही मूढ जूठमें मगन जूठहिकों दौरे, जूठ घात माने पै न जाने कहा साच हे; मनीकों परखि जानै जोहरी जगत मांहि, साचकी समुझी ज्ञान खोचनकी जाच हे; जहांको जु वासी सो तो तहांको मरम जानै, जाको जैसो स्वांग ताको तैत्तरूप नाच हे ॥ ४८ ॥

अर्थ:- काचने माथाउपर वांधे अने मणिने पगे वांधे, एवा गमार लोकने खबर नथी होती के काच शी वस्तु ठे, अने मणि शी वस्तु ठे? एम मूढ अज्ञानी जीव जूठी वातमां मग्न रहे, जूठा कार्यमां दोडे, अने जूठी वात माने, पण एम न जाणे के एमां साच केटखुं ठे? मणि रखनी तो जे ऊवेरी होय तेज जगत्मां परीक्षा करी शके, ते मज साचानी समज पण तेनेज पडे, जेने ज्ञानरूपी खोचननी उत्पत्ति थई होय? के मके, जे ज्यांनो वासी होय ते त्यांनो मरम जाणे, एटखे मिथ्यात्व जूमिकानो वासी मिथ्यात्वनेज ग्रहे अने सम्यक्त्व जूमिकानो वासी ते समकितनेज साचुं माने, मतलब जे जेवो वेप धरी आवे ते तेवोज नाच नाचेठे. ॥ ४८ ॥

हवे जेजेवी क्रियाकरे तेतेवुं फल पामे ते कहेठे:-अथ यथाक्रिया तथा फलकथन:-

॥ दोहाः ॥— वंध वंधावे अंध व्हे, आससी अज्ञान; मुक्ति हेतु करनी करे, ते नर उद्यमवान. ॥ ४ए ॥

अर्थः— जे जाव अंध थईने वंधने वंधारे, ते अज्ञाण आससु कहेवाय ठे अने जे मुक्ति हेतुने अर्थ क्रिया करेवे, ते मनुष्य उद्यमवंत कहेवाय ठे. ॥ ४ए ॥

हृये जो ज्ञान होय तो वैराग्यपण होय अने जो वैराग्य न होयतो ज्ञान पण न होय, तेथी ज्ञान वैराग्यनुं सहचारिपणुं—अथज्ञानवैराग्य सहचारित्ववर्णनः— कहे ठे.

॥ सर्वेया इकतीसाः॥— जय सगु जीव गुरू वस्तुकों विचारे घ्यावे, तयत्रयु जोगसों उदासी सरांग हे; जोगमें मगन तय ज्ञानकी जगन नाहिं, जोग अनिलापकी दशा मिथ्यात अंग हे; तातें विषे जोगमें मगन सो मिथ्याति जीव, जोगसों उदासि सो समकिति अंग हे; ऐसी जानि जोगसों उदासि व्हे मुगति साधे, यह मन चंगतो फलोत मांति गंग हे. ॥ ५० ॥

अर्थः— ज्यांसुधी जीव गुरू वस्तुना विचारमां दोकतो होय, ज्यांसुधी सर्व अंगनेविषे जोगथी उदासीनपणुं जोगामां थावे; अने ज्यारे जोगमां मगन रेहेतो होय, त्यारे तो ज्ञाननी जगन के० जाण्नी न होय, केमके जोग अनिलापनी दशामां वर्ततुं तेतो मिथ्यात्वनुं अंग ठे, तेथी विषयजोगमां मगन रहे ते जीव मिथ्यातनुं अंग ठे, तेथी विषयजोगमां मगन रहे ते जीव मिथ्यात्मी कहेवाय, अने जे विषय जोगथी उदासी रहे ते तो अंग समकिति ठे. एवुं जाणीने थहो ! जव्यसोको ! जोगथी उदास पई, ने मुक्तिने साधो. ते उपर दृष्टांत कहे ठे के, जेनुं मन चंगुठे तेने कथरोटमांज गंगा ठे, मतअय के कथरोटमां नातां थका गंगा स्नाननुं फल ते पामेठे. ॥ ५० ॥

हृये मोक्षना अधिकारनेविषे चार पदार्थनुं स्वरूप कहे ठेः—

अथ पदार्थ चतुष्टय कथनः—

॥ दोहाः॥— धरम अरथ थरु काम सिव, पुरुषारथ चतुरंग; कुधी कल्पना गहि रहै, सुधी गहे सरवंग ॥ ५१ ॥

अर्थः— धर्म, अर्थ, काम, ने मोक्ष, पुरुषार्थना ए चार अंग ठे, ए पुरुषार्थ विषे कुधी के० कुमतिवाप्सो पोतानी मति कल्पनाने जाखीने वेसे ठे, अने सुधी के० पंगि त पुरुष ठे ते सर्वांगनुं ग्रहण करे ठे. ॥ ५१ ॥

हृये चारे पदार्थनी न्यासी न्यासी व्यवस्था मुमति अने कुमतिनामन आथी कहे ठेः— अथ पदार्थ व्यवस्था कथनः—

॥ सर्वेदा इकतीसाः॥— कुत्रको आचार नाहि मूल्य धरम कहे, पंगित धरम कहे वस्तु के मुद्राठकों; सेहको खजानो ताहि अज्ञानी अरथ कहे, ज्ञानी कहे अरथ वरवदसा

लककों; दंपतिको जोग ताहि डुरबुद्धि काम कहै, सुधीकाम कहै अजिजाप चित आउको;
इंद्रलोक धानकों अजान लोक कहै मोक्ष, मतिमान मोक्ष कहै बंधके अजाउकों ॥५१॥

अर्थ:- जे मूर्ख जन होय ते पोताना कुलना आचारने धर्म कहै ठे, अने पंक्ति
जन तो वस्तुना स्वभावने धर्म कहै ठे, अज्ञानी जन होय ते खेहना खजाना जे सोनुं
रुपुं जवाहिर बगेरे ठे तेने अर्थ के० ड्रव्य कहि बतावे ठे, अने ज्ञानी जन होय ते
ड्रव्यना दरशावने अर्थ कहै ठे; पटले पट्टड्रव्यने अर्थ कहै ठे. डुरबुद्धि जन खी जर
तारना जोग संयोगने काम कहै ठे, पण सुधी के० पंक्ति जन तो चित्तनी इठा अ
जिजापने काम कहै ठे, अने जे इंद्रनुं स्थानक ठे, तेने अजाण लोक मोक्ष कहै ठे,
अने जे मतिमान पटले पंक्ति लोक ठे तेतो जेयकी बंधनो अजाव थाय ठे, तेने प
टले बंधना नाशने मोक्ष कहै ठे ॥ ५१ ॥

हवे चारे पुरुषार्थने अध्यात्मरूप कहै ठे:-अथ पुरुषार्थ चतुष्क अध्यात्मरूपकथन:-

॥ सर्वेया एकतीसा:-॥-धरमको साधन जु वस्तुको सुजाउ साधै, अरथको साधन
विलठ दब पटमैं; यहै काम साधना जु संगहै निरास पद, सहज स्वरूप मोप सुख
ता प्रगटमैं; अंतर सुदृष्टिओं निरंतर विलोके बुध, धरम अरथ काम मोठ निजघटमैं;
साधन आराधनकी सोंज रहे जाके संग, जूखो फिरे मूरख मिथ्यातकी अलटमैं ॥५३॥

अर्थ:- धर्मनुं साधन तो तेने कहीये के जे वस्तुना स्वभावने साधवो पटले वस्तु
ना स्वभावने पथार्थ जाणवो; अर्थनुं साधन तेने कहीये के जे पट्ट ड्रव्यने विलक्षण
के० जुदां जुदां जाणवां; काम साधन तेनुं नाम ठे के, जे निरास पदना संग्रह करवो,
पटले निरुद्ध दशमां रद्दुं; मोक्षनुं साधन ते ठे, के जेवने पोतानी सहज स्वरूप शु
द्धता प्रगट जावमां करवी; ए रीते अंतरदृष्टि बडे पटले ज्ञान दृष्टि यकी बुद्धिमान
पुरुष धर्म, अर्थ, काम ने मोक्ष ए चार पुरुषार्थने निरंतर पोताना घटमां देखे; एम
चारे पुरुषार्थ साधवानी जेना संघाते सोंज के० सामघी रहे ठे, तोपण मूर्ख जे ठे ते
मिथ्यातनी थटलमां जूल्या फिरे ठे ॥ ५३ ॥

हवे शुद्ध व्यवहार नये करी वस्तुनुं सत्य स्वरूप कहैठे:-

अथ शुद्ध नय वस्तु स्वरूप कथन:-

॥ सर्वेया एकतीसा:-॥-तिहुं लोकमाहि तिहुं काख सय जीवनिको, पुरव करम उदै
आइ रस देतु है; कोठ दीरघाठ धरे कोठ अलपाठ मरे, कोठ दुखी कोठ सुखी
कोठ समचेतु है; याहीमें जीवायो याहि माख्यो याहि सुखी कख्यो, दुखी कख्यो एसी
मूढ आपु मानी खेतु है; याही अहं बुद्धिओं न विलसे जरम मूख, यहै मिथ्या धरम
करम बंध देतु है. ॥ ५४ ॥

અર્થ:- પ્રાણે લોક તથા પ્રાણે કાલ તેનેવિષે જગત્વાસી સર્વે જીવને પૂર્વ સંચિત કર્મ ઉદય આવેલે, ને તે પોતાનો કડવો તથા મીઠો રસ આપેલે, તેણે કરી ને કોઈ રીઠાં આયુષ્ય જોગથી મરેલે, ને કોઈ અલ્પ આયુષ્યમાંજ મરેલે, કોઈ ડુઃખી છે, અને કોઈ સુખી હોયલે, કોઈ સમચિત કેળ સમ જાવમાં રહેલે, એમ પોત પોતાની કર્માર્થથી સર્વ જીવ સુખી અથવા ડુઃખી છે. તેને મૂઢ પ્રાણી જે છે તે પોતાના સાધન માને છે કે, જો મેં ફલાણાને જીવાડ્યો, ફલાણાને મારી નાશ્યો, ફલાણાને ડુઃખો કીધો, ને ફલાણાને સુખ આપ્યું. એવો મૂઢ અહં બુદ્ધિથી જર્મમાં જુલ્યો પડેલે, અને એ જુલ્મ એની મદતી નથી, એજ મિથ્યા ધર્મ મૂઢને કર્મબંધનો ફેલુ થાય છે. ॥ ૫૪ ॥

દુષ્ટ કરી મૂઢનીજ વ્યવસ્થા કહેલે:- અય મૂઢતા કથન:-

॥ સર્વેષા ઇક્તીમાઃ॥- જહાંસોં જગતકે નિવાસી જીવ જગતમેં, સર્વે અસહાકો ઝા પાણુઓ ન પની દે; જેની જેતી પુરુષ કરમ સત્તા થાંધિ જિન, તેતી તેતી ઉદમેં અવસ્થા આઠ પની હે; એતે પરિ જો કોઝ કહે કિ મેં જીવાઓ મારો ક્યાદિ અને એ વિકલ્પ પાત પની હે, સો તો અહં બુદ્ધિસોં વિકલ્પ જયો તિહું કાલ, મોલે નિજ આતમ તત્વતિ નિર્દુ એની દે. ॥ ૫૫ ॥

અર્થ:- આંતુધિ જીવ જગતમાં નિવાસ કરેલે ત્યાંસુધી એક યોજાને અસહાય પડે રહેલે, કોઈ કોઈનો સહાયકારી નથી, તેમ કોઈ કોઈનો ધણી નથી, અને જેવી જેવી પૂર્વ કાલનેવિષે કર્મમત્તા થાંધી રાખીલે, તેવી તેવી ઉદય કાલનેવિષે જીવની અવસ્થા પડેલે; એટલા ઉપર જે કોઈ કહે કે મેં આને જીવાડ્યો ને આને માર્યો, ક્યાદિ અનેક મનના વિકલ્પની થાતો ધણી છે, તે સઘસી અહંબુદ્ધિ થકી થાય છે, અને તે જીવ પ્રાણે કાલને વિષે અહંકાર બુદ્ધિમાં મોલે છે; તેણે શુદ્ધ જ્ઞાનશક્તિને દ્વણી છે, અને તે જીવની એ મૂઢ વ્યવસ્થા કહેવાય છે એ રહસ્ય છે. ॥ ૫૬ ॥

દુષ્ટ ચાર પ્રકારે કરીને જીવની વ્યવસ્થા ઉપર ચાર દષ્ટાંત આપેલે:-

અય ચાર પ્રકાર જીવ વ્યવસ્થા કથન:-

॥ સર્વેષા ઇક્તીમાઃ॥- ઉત્તમ પુરુષકી દશા જ્યોં કિમમિમ દ્રાવ્ય, થાદિજ અગ્નિ તર વિરાગી મૃદુ અંગ હે; મધ્યમ પુરુષ નારીયર કેસી જાંતિ વિચે, થાદિજ કગિન દિવ કોમલ તરંગ હે; અધમ પુરુષ વદરીફલ સમાન જાકે, થાદિરંગોં દિમે નરમાદ્વિષ મંગ હે; અધમમોં અધમ પુરુષ પુંગીફલ સમ, અંતરંગ થાદિર કવોર સરવંગ હે.

અર્થ:- ઉત્તમ પુરુષની દશા કિમમિસ દ્રાવ્ય જેવી છે, જેમ કિમમિસ દ્રાવ્ય થાદિરથી ને અંદરથી કોમલ છે; તેમજ ઉત્તમ પુરુષ થાદ્ય વ્યવહાર અને અન્યંતર વ્યવહારમાં પણ મૃદુ અંગ કેળ કોમલ છે; મધ્યમ પુરુષ નારીયલ સરીસો છે, જેમ નારીય

ल बाह्य व्यवहारमां कठोर अने अर्ज्यंतर कोमल ठे, तेम मध्यम पुरुष पण बह्मरथी. कठण अने हृदयामां कोमल होय ठे. अधमपुरुष बोर समान ठे; जेम बोर बाह्य व्यवहारनेविषे नरम देखाय ठे, ने मांहेची कठोर ठे, तेम अधम पुरुष बह्मर नरमाश राखे पण अंतरमां संग के० पापाण जेवो कठण होयठे. अने अधमाधम पुरुष पुंगी फल के० सोपारी जेवोठे; जेम सोपारी बह्मरने अंदर सर्वांगमां कठोर ठे, तेम अधमाधम पुरुष मांहे अने बह्मर सघले कठोर होय ठे. ॥ ५६ ॥

हवे उत्तम पुरुषनी दशा कही बतावेठे:— अथ उत्तम पुरुष कथन:—

॥ सवैया इकतीसा:॥— कीचसो कनक जाके नीचसो नरेशपद, मीचसी मित्राई गरवाई जाके गारसी; जह्मरसी जोग जानि कह्मरसी करामति, हह्मरसी होंस पुद्गल ठवि ठारसी; जालसों जग विद्यास जालसों जुवन वास, कालसों कुटुंब काज लोक खाज धारसी; सीठसों सुजश जानि धीठसों वखत माने ऐसी जाकी रीति ताही बंदत बनारसी. ॥ ५७ ॥

अर्थ:— जे पोताना हेयानेविषे सुवर्णने कादव सरखुं जाणे, अने नरेश पद के० राज्य गादीने नीच सरखी जाणे, मित्राईने मीचसी के० मरण जेवी जाणे, ने गरवाई के० बर्माई ते स्त्रीपवानी गार जेवी जाणे, रसायन प्रमुख अव्यजोगनी जातिने जैति सरिखी जाणे, मंत्र शक्तिवने जे करामत थाय तेने कह्मर सरखी जाणे, देशी विषे हह्मर के० अनर्थ ते सरखी होंस ठे, अने पुद्गलनी ठवी ते राख समुं कुंठ ठे. माया रूप जाल तथा जगतनो विद्यास तेने जाल जेवो जाणे, जुवनवास थोमो धको ने तीरना जाल समान जाणे, कुटुंब कार्यने काज समान करी जाणें मेस्त्री चादर खवी ते मोहनानी खाल जेवी जाणे ठे, सुयशने सीठ के० नाकना रे। ममताथी ब्रम ज्ञान्यो दयने विद्यासमान जाणे, एवीजेनी रीत होय तेने बनारसीदश राखे ठे, अने ए

हवे मध्यम पुरुषनी दशा बतावे ठे:— अथ मध्यम पुरुषना स्नेह तथा एनी

॥ सवैया इकतीसा:॥— जैसे कोठ सुजट सुजाय ठग मूरनी गति जेवी थई गईठे. के घेरामें रहतु है; ठगोरी उतरि गई तब तांही सुधि जईतारी जीवनी गति ठे, एवुं सहतु है; तैसेही अनादिको मिथ्याति जीव जगतमें, मंजीव समानरूप कथन:— गहतु है; ज्ञान कला जाती जयो अंतर उदासी पैं दवोचनिसों, कोचनिकोसोच न सहतु है. ॥ ५८ ॥

अर्थ:— जेम कोई स्वजावे सुजट होयने तेने कोठ सहें, धिरता न गहें न उतास लहें खबरावे, तेथी ते सुजट ठगनो चेसो घड जाय, तेसोई स्वजाव जेया जगवासी जनको. सुजटे मूखी खाघेली तेनी असर नीकझी ज. दवोच के० पगथी ठेलवुं, तेथी संकोचा

अर्थ:- त्रणे लोक तथा त्रणे काल तेनेविषे जगत्वासी सर्व जीवने पूर्व संचित कर्म उदय थावेने. ने ते पोतानो कडवो तथा मीठो रस थापेठे, तेणे करी ने कोई दीर्घ आयुष्य जोगवी मरेठे, ने कोई अल्प आयुष्यमांज मरेठे, कोई दुःखी ठे, अने कोई सुखी होयठे, कोई समचित्त के० सम जावमां रहेठे, एम पोत पोतानी कमाई थी मय जीव सुखी अथवा दुःखी ठे. तेने मूढ प्राणी जे ठे ते पोताना साधन माने ठे के, जो में फळाणाने जीवाड्यो, फळाणाने मारी नारयो. फळाणाने दुःखी कीधो, ने फळाणाने सुख थायुं. एवो मूढ एहं बुद्धिची चर्ममां तुट्यो करेठे, अने ए जल एनी मटनी नथी, एज मिथ्या धर्म मूढने कर्मबंधनो हेतु थाय ठे. ॥ ५४ ॥

एवें करी मूढनीज व्यवस्था कहेठे:- अथ मूढता कथन:-

॥ सर्वथा इकनीमा:- जहांसां जगतके निवासी जीव जगतमें, सबे असहाको अ कायको न धनी हे; जेसी जेसी पूरा करम सत्ता बांधि जिन, तेसी तेसी उद्यमें व्यवस्था जात पनी हे; एमं परि जो कोउ कहे कि में जीवायो मारो इत्यादि अने ए विकल्प दात पनी हे, सो सो अहं बुद्धिगो विकल्प नयो तिरहु काय, मोझे निज व्याग सोहति निवृत्त पनी हे. ॥ ५५ ॥

एवें परि नीह जीव जगत्मां निराग करेठे त्यांमुधी एक बाजाने असहाय पांग रहेठे कि पारी ? ॥ ५६ ॥ काही नथी, तेम कोई कोडनो धुणी नथी, अने जेरी जेरी पूर्व कहे अचेतन ठे, तेन दरी के० जीव तेरी तेरी ~~जाने ज्ञानाविज्ञाना~~ ~~अज्ञाने~~ ठे. रज के० सोहि, दग्ध पनेठे; यकी नरेखो ठे, अने मयूरूप सेनरना क्यारो ठे. व्याधि० रोगनी पोड दि अनेक मनने प्रमाने नुपावाने उठ ठे अने उपाधिनी जोड के० मयूरूप ठे. एने ते जीव प्रणे कायलेठे, समाधि रेहेती नथी. माटे अरे! जीव! ए देह मे सुखनो नाश अने ते जीवनी ए देहने ए देह प्यारो खागे ठे. अरे! जीव! तुं ममक के ए देह नि एवें चार प्रश्न: १. ए देहनी चारीनो त्याग कगनो नथी ? ॥ ५६ ॥

अर्थ:- मनुष्य कहे, देह मेहकी मानि; धरे सहज दुःख शीघ्र

॥ सर्वथा इकनीमा:-

न विगारी मृदु अंग हे; मने व्याधी! जांनवो. देह ठे ने मेह के० घुसनी त्याण ठे. तिस कोमल तरंग हे; अथम उ त्र कय दुःख शीघ्रने धनानो ठे. अने मोहनी दिव मंग हे; अथममो अथम पुर.

अर्थ:- वरम पुढनी दगा किं ठे:- अथ देह कथन:-

दिग्दी ने अंधरी कोमल ठे; तेमत्र किं कही ठे कमान केपी अंध अंधी हासमां एम मृदु अंग के० कोमल ठे; म

स वाह्य व्यवहारमां कठोर अने अच्युतर कोमल ठे, तेम मध्यम पुरुष पण वदहारणी, कठण अने दृश्यामां कोमल होय ठे. अधमपुरुष घोर समान ठे; जेम घोर वाह्य व्यवहारनेविषे नरम देखाय ठे, ने मांहेची कठोर ठे, तेम अधम पुरुष वदहार नरमाश राखे पण अंतरमां संग के० पापाण जेवो कठण होयठे. अने अधमाधम पुरुष पुंगी फल के० सोपारी जेवोठे; जेम सोपारी वदहारने अंदर सर्वांगमां कठोर ठे, तेम अधमाधम पुरुष मांहे अने वदहार सधखे कठोर होय ठे. ॥ ५६ ॥

द्वे उत्तम पुरुषनी दशा कही घतावेठे:- अथ उत्तम पुरुष कथन:-

॥ सर्वेया इक्तीसा:- कीचसो कनक जाके नीचसो नरेसपद, मीचसी मित्ताई ग रवाई जाके गारसी; जदरसी जोग जानि कहरसी करामति, इहरसी होंस पुदगल ठधि ठारसी; जालसों जग विलास जालसों जुवन वास, कालसों कुटय काज लोक लाज खारसी; सीवसों मुजश जाने बीवसों वखत माने ऐसी जाकी रीति ताही वंदत बनारसी. ॥ ५७ ॥

अर्थ:- जे पोताना देयानेविषे सुवर्णने कादव सरखुं जाणे, अने नरेश पद के० राज्य गादीने नीच सरखी जाणे, मित्राईने मीचसी के० भरणजेवी जाणे, ने गरवाई के० बनाई ते लीपवानी गार जेवी जाणे, रसायन प्रमुख अव्यजोगनी जातिने सरिखी जाणे, मंत्र शक्तिवने जे करामत याय तेने कदर सरखी जाणे

॥ दोहः ॥- सुनु प्रान्त शेषकी पीछवानी कोल्हाना पखदनी गति जेयी घई गईठे. कोरे मोठकी हानि. ॥ ७७ ॥ अथ अने तेनी परावर संसारी जीवनी गति ठे, एवुं गदज स्वभाव बात, पिच, करी पंधा थरु कंधा मादि सग्यो जोत, वार वार थारस हेंकाय सोनि ॥ ७७ ॥

॥ अर्थ:- जेनी रई मन. हवे देदनुं वर्णन करी कोकनेरो बेस, तेसोइ न्याय जेवा जगवानी जनयो. ॥ अर्थ:- जेनी रई मन. हवे देदनुं वर्णन करी कोकनेरो बेस, तेसोइ न्याय जेवा जगवानी जनयो. ॥

य ठे, अने परोणानी आरना घोंच वागे ठे, तेनी सोचनांथी शरीरने खंचवा दे नही, ने दोस्तो फिरे, पोताना धंधामां धावतोज रहे, जेने खांचेजोतर लाग्युं रहे ठे, वारंवार जेने आरनो मार पडे ठे, तेजे सहन कखां करे, अनेजे मननो कायर ठे, जूखने पण वेठे ठे, अने दुर्जननो त्रासपण खमे ठे, अने स्थिरता पकस्तो नथी, क्षण वार पण सुते मोढेथी आस छई शकतो नथी, एरीते पराधीन थको जेम कोदहुनो कमरो, के० काम करनारो बखद घुमेठे, तेम जगत्वासी लोक घुमे ठे. अर्थात् हे ! जाई ! कोदहुना बखद सरखो तेमनो पण स्वभाव ठे. ॥ ८० ॥

हवे जगत्वासी जीवनी व्यवस्था कहे ठे:- अथ जगत्वासी यथा:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥- जगतमें डोले जगत्वासी नर रूप धरी, प्रेतकेसे दीप किणों रेत केसे घुहे हे; दीसे पटजूखन आरुंवरसों निके फिरे, फीके ठिनमांही सांजीधर व्यां मुहे हे; मोह के अनख दगे मायाकी मनीसों पगे दाजकी अनीसों लगे जसकेसे छुहे हे, धरमकी बुझिनाहिं, रिजे जरम माहि नाचि नाचि मरजाहि मरीकेसे चुहे हे.

अर्थ:- जगत्वासी जीव मनुष्यरूप धरीने मोली रखा ठे; ए केवा ठे, जाणियें प्रेतना दीप ठे, ते जेम जखदी मटी जाय ठे, तेम ए पण समझवा. बस्ती रेतना घूमा डा जेवा ठे, तथा वस्त्र जूपणना आरुंवरथी शोचायमान देखाय ठे, अने क्षणकर्मा फीका थई जाय ठे, जेम सांज समये आकाशमां बादल रंग बदले ठे, तेम जाणवा. बस्ती मोहना अग्रिथी दाजे ठे, ने मायानी मनी के० पोतापणुं तेथी पगे के० व्यापी रखा ठे, जाणियें दाजनी अणीउपर लागेला पाणीना बिंदु सरखा ठे, ठारना बिंदु जेवा ठे. धर्मनी उंझलाण जेने नथी अने जमनेविषे जे अरुकी रखा ठे, जेम मरी उत्पादनां उं दरमां नाची नाची ने मरी जाय ठे. तेम ए संतारी जीव नाचीने मरण पामेठे. ॥ ८१ ॥

हवे जगत्वासीनी मोह व्यवस्था कहेठे:- अथ जगत् व्यवस्था कथन:-

॥ सवैया इकतीसा:- जासों तुं कहत यह संपदा हमारी सोतो, साधनि अनारी ऐसे जैसे नाक सिनकी; जासों तुं कहत हम पुन्य जोग पाई सोतो, नरककी साई दृषडाई देह दिनकी; घेरा मांदि पर्यो तू विचारे मुख आखिन्हिको, माखिनके बूटत मिठाई जैसे निनकी; एते परि होहि न उदासी जगवासी जीव, जगमें थसाता है न साता एक ठिनकी. ॥ ८२ ॥

अर्थ:- अरे ! प्राणी ! जेने तुं कहेठे के आगारी संपत्ति ठे, तेने तो साधुसोके नाकना भेखनी जेम नाखी दीधीठे, अने जे बसाईने तुं कहेठे के पुण्यना जोगथी हुं पाम्यो तुं, ते तो नरकनी सहायी ठे; जे राजाविकनी सादेवीठे. ते दोर दिवसनी ठे. ए परिवारना घेरामां तुं पक्यो थको आखनुं मुख समजे ठे, पण

ते मिठाईनी ऊपर माखीनी पेठे टोखानो जणजणाट थई रहे तेम परिवारनो घेरोते, एबुं उतां जगवासी जीव उदास थतो नथी. वास्तविक रीते तो जगत्नेविषे असा ताज ठे, एक क्षणमात्र पण साता नथी. ॥ ८२ ॥

॥ दोहरा: ॥- यह जगवासी यह जगत्, इनसों तोहि न काज; तेरे घटमें जग बैसे, तामें तेरो राज ॥ ८३ ॥

अर्थ:- ए जे पूर्वे बखाष्ठा एवा जगत्वासी लोक ठे, अने ए लोकोनो ज्यां वास ठे, तेने जगत् जाणवुं, ए साथे संबंध राखवावुं तारुं काम नथी, पण तारा घटनेविषे ज जगत्नो वास ठे, अने ते जगत्मां तारुं राज्य ठे. ॥ ८३ ॥

हवे जे पिंके ते ब्रह्मांडे एवात साची ठे, एबुं सिद्ध करी आपेठे:-

अथ पिंड ब्रह्मानु वर्णन:-

॥ सबैया इकतीसा: ॥- याही नर पिंरुमें विराजे त्रिबुवन धिति, याहिमें त्रिविध परिणाम रूप सृष्टि है; याहिमें करमकी उपाधि दुःख दावानल, याहिमें समाधि सुख धारिदकी दृष्टि है; यामें करतार करतुति याहिमे विज्ञूति, यामें जोग याहीमें वियोग यामें दृष्टि है, याहिमें विस्वाससय गर्जित गुपतरूप, ताहिकों प्रगट जाके अंतर सुदृष्टि है.

अर्थ:- मनुष्य पिंडनेविषे कटीनी नीचे पाताल लोकठे, नाजि ते तिर्यक् लोकठे, ते उपर उर्ध्व लोकठे, एवी त्रिबुवननी स्थिति जाणवी, अने एनेविषेज कईक परिणाम उपजे ठे, ने कईक नाश पामे ठे, ने कईक स्थिर ठे, एवी त्रिविध सृष्टि बनी रही ठे; अने एज पिंडमां आत्माने कर्मनी उपाधि बखगी ठे, तेज दुःखकारी दावानल के० अग्नियो समूह लाग्यो ठे; अने एज पिंडमां कोईवारे समाधि सुख आवेठे तेज वाद खनी दृष्टि जाणवी. ते दावानल उपर मेघनी दृष्टि ठे, एज पिंडमां कर्मनो कर्ता पुरुष ठे, एज पिंडमां कर्तानी क्रिया ठे; ए पिंरुमांज विज्ञूति के० ज्ञानादिक संपत्ति ठे, एज पिंरुमां कर्मनो जोग ने कर्मनो वियोग ठे, अने एज पिंरुमां आत्मानुं दृष्ट के० दखन जे शुजाशुभ गुणोमां घसमाई रहेवुं ते ठे; ए रीते ए पिंरुमां गर्जित के० मध्य भागमां गुप्तरूपे सर्व विस्वास ठे. पण जेना अंतरमां सुदृष्टिनो प्रकाश ठे, तेने सर्व विस्वास प्रत्यक्षपणे जणाय ठे ॥ ८४ ॥

हवे ए बातनो उपदेश गुरु कहे ठे:- अथ गुरूपदेश कथन:-

॥ सबैया तेईसा: ॥- रे रुचिवंत पचारि कहै गुरु, तुं अपनो पद चूकत नांही; खोज दिये निज चेतन खठन, हे निजमें निज गुणत नांही; सिद्ध सुखंद सदा अति उज्ज्वल भायाके फंद अरुणत नांही; तोर सरूप न छंदकि दोहिमें तोहिमें हे तुहि सूजत नांही. ॥ ८५ ॥

अर्थः—पयारी के० बोलावीने गुरु कह्ते ठे, के रे! रुचियंत तुं पोतानुं पद के० स्यान् तेने जाणतो नथी. पोतानुं चेतन सङ्गण दृश्यामां खोज. ए पोतानुं सङ्गण पोताने विपे ठे ते गुणत के० गुप्त नथी; तारुं स्वरूप सिद्ध समान ठे, स्वतंत्र के० निज आधीन ठे, सदा अति निर्मल ठे, पण मायाणी जाखना फंदमां पर्युं ठे, तेमांथी वूटी शकतुं नथी; तारुं स्वरूप छंदनेविपे नथी एटखे त्रम जाखनी द्विविध दशमां नथी. नारामांज ठे; पण तने सूजतुं नथी. ॥ ७५ ॥

द्वये ज्ञानना प्रकाश बडे ईश्वरताने पमाय ते समजावे ठेः—

अथ ज्ञान महात्म्य कथनंः—

॥ सर्वेषां तैर्ज्ञेयाः॥—कंड उदास रहे प्रभु कारन, केइ कहीं उठि जाहि कहींके; केइ प्रनाम करे गति मूर्ति, केइ पहार चढे चढि ठीके; केइ कह्ते असमान के ऊपरि, केइ फट्ठे प्रभु हेठि जमीके; मेरो धनी नहि छूरदिशांतर मोमहि हे मुहि सूजतनीके॥७६॥

अर्थः—कोई पोताना परमेश्वरने उल्लसवाने उदासी यह बेसी रहे ठे, कोई कई दोषनेविपे जतो रहे ठे, कोई परमेश्वरनी घनेसी मूर्तिने प्रणाम करे ठे, कोई परमेश्वरने पागवाठीकामां बेसी पर्यंत उपर चढे ठे, कोई परमेश्वरने आत्मान उपर ठे एतुं कह्ते ठे, कोई कह्ते ठे के परमेश्वर जमीननी नीचे ठे, (ए कुरानवात्रानी श्रद्धा ठे); पण ए विपे मारो निधय तो ए ठे के मारो धणी तो कांइ छूर देश नथी; पण माराविपेज ठे. एम अनुभवथी मने सारुं माखम पडै ठे. ॥ ७६ ॥

॥ दोहराः ॥—कहे सुगुरु जो समकित्ती, परम उदासी होइ; सुखिर चित्त अनुतो करै, यह पद परसे सोइ ॥ ७७ ॥

अर्थः—सद्गुरु कह्ते ठे केजे समकित्ती होय ते परम उदासी रूप यह चित्तने स्थिर राखीने निज अनुभव अन्यासथी पोताना पदने पामे. ॥ ७७ ॥

द्वये मननी चंचलता दशांथी तेने स्थिर केम राखतुं ते उपदेशे ठेः—

अथ मन स्वरूप कथनंः—

॥ सर्वेषां इकतीसाः ॥—त्रिनमें प्रवीन त्रिनहीमें मायासों मखीन, त्रिनकमें दीन त्रिन मांदि जेसो शक्र हे; त्रिये दोरधूप त्रिन त्रिनमें अनंतरूप कोखाइस गानन मयानको सो तक्र हे; नट कोसो पार कियो द्वार हे रहट कोसो नदी कोसो जोर कि कुंनार कोसो चक्र हे; ऐसो मन त्रामक सुखिर आनु केसो होइ, उरहिको नंगस अनादि हीको बक्र हे. ॥ ७८ ॥ पायो सदा काख पे न पायो कटू सायो मुम रूपसों विमुख दुख कुरास बसा हे; धरमको धानी अधरमको संचाती मद्दा, कुराकाती जाती सं निवातीहीमी दसा हे; मायाको ऊपरि गहे, कायासों खपटि रहे, जूझ्यो भ्रम जीरमें

बहीरकोसो सत्ता है: ऐसो मन चंचल पताका कोसो अंचल सु ज्ञानके जगेंसे निरवान पय धत्ता है. ॥ ७५ ॥

अर्थ:- आ मन कणमां प्रवीण थायते, कणमां मायानेविपे मलीन थायते, कणमां दीन दशा धरेते, कणमां शक्र के० इंद्र जेवुं वनेते, कणमां दोर धाम करेते, कणमां अनंतरूप धरे ते, जेम दहीने बखोवतां कोलाहल थायते, तेरो कोलाहल ए मन करेते. बली नट जे नाचनार घुमे तेरो, के अरदूटनी माला घुमे तेरो, के नदीनो बमल घुमेते तेरो, अथवा कुंजारनुं चक्र फरेते तेरो सदाकास मननो त्रामक खजाव ते. एवुं ए मन आज केम स्थिर थाय? जाते चंचल अने अनादिकालची बाकुं चालनारुं मन ते. बली केवुं ते? ॥ ७७ ॥ हमेशा दोड़तुं फरेते, पण एने किहांय साचुं सुख प्राप्त घतुं नयी, पोताना समाधिसुखची विमुख घयुंते अने दुःखरूप रूप वासमां वस्तुं ते, बली ए मन धर्मेनुं घाती ते, अने अधर्मेनुं संघाती ते, एवुं महा कुराफाती ते, ए मननी दशा तो जेम कोई पुरुषने सन्निपात थयो होय तेना सरखी ते. ओह तथा वंचनाने ऊट ग्रही लिये ने कायाना मोह्यी मग रह्ये, ने त्रम जाखमां पनी शुल्युंज फरे. जेम कटकनी जीरुमां ससयुं आबी पने ने जमतुं फरे, तेवुं मन ते. ने पताका के० ध्वजा तेना अंचल के० ठेकानी पेठे जाणवुं. ते ज्यारे ज्ञान प्रगटे त्यारे निरवाण के० मोह माग तेने विपे गमन करे एवुं ते. ॥ ७८ ॥

॥ दोहरा: ॥- जो मन विषय कपायमें, बरते चंचल सोइ; जो मन ध्यान विचारसों, रुके सु अविचल होइ ॥ ७९ ॥ ताते विषय कपायसों, फेरि सु मनकी वानि; शुद्धात्म अनुजोविपे, कीजे अविचल थानि ॥ ८० ॥

अर्थ:- जो मन विषय कपायरूप राग द्वेषमां बर्ते तो चंचल जाणवुं. अने जो ए मन राग द्वेष ठांडो ध्यान विचारची रोखुं रह्ये तो अविचल जाणवुं. ॥ ८० ॥ माटे विषय कपायमां मननी खागणी ते तेने काढी निज शुद्धात्मना अनुजबमां खगाकीने आ मनने अविचल करियें. ॥ ८१ ॥

हवे मन स्थिर करवाने आत्मानो विचार करवो ते कहेते:-

अथ विचार शिक्षा कथन:-

॥ सवेया इकतीसा ॥:- अलख अमूरति अरूपी अविनासी अज, निराधार निगम निरंजन निरंध है; नानारूप जेप धरे जेपको न खेस धरे, चेतन प्रदेश धरे चेतनाको पंध है मोह धरे मोहीसो विराजे तोमें तोहीसो, न तोहिसो न मोहीसो निरागी निरवंध है; ऐसो चिदानंद याही घटमें निकट तेरे, ताही तुं विचार मन और सर्व पंध है. ॥ ८२ ॥

अर्थ:- ए आत्मा अखण्ड ठे, अमूर्ति ठे, अरूपी ठे, अविनाशीठे. अज के० ज न्यो नही एवो ठे, अने जेने कोईनो आधार नही, ज्ञानरूपी ठे, तथा रंगविनानो ठेने त्रिज विनानो ठे. व्यवहारमा जोईये तो नाना प्रकारना वेप धरनारो ठे, निश्चय मां जोईये तो वेपनो खेद धरे नही मात्र चेतनाए प्रदेशनुं धारण करनारो ठे, अने चेतना नो रंध के० पुंजरूप ठे, ए उपदेश मनने बाह्यात्मानोठे. ते मनने कहे ठे के, ए चिदानं द जेठेतेराजाठे नेथापिंनो मोह धरे ठे, अने हे ! मन ! ए चिदानंद तारामां ताराजेशो विराजे ठे, एण निश्चयनययकी तारा ने माराविये एने मोह नयी, एवो निरागी नि रंध ठे, एवो जे चिदानंद जगवान ठे, ते अरे मन जे घटमांहे ज्यां तुं वसेठे तेज घटमां ते एण वसेठे माटे ते ईश्वरनोज विचारतुं कर, बीजो विचार सर्व छंद रूपठे.

एये ए चिदानंदनो जे रीते शुद्धानुजव थाय, ते रीते मनने उपदेश करेठे:-

अथ शुद्धानुजय शिक्षा कथन:-

॥ सपेया इपतीताः॥- प्रथम सु दृष्टिमां शरीररूप कीजे निद्र; तामे थोर सूत्रम शरीर निद्र मानिये; अथ कर्मजायकी उपाधि सोई किजे निद्र, ताहुमें सुबुद्धिको वि लास निद्र जानिये; तामें प्रजु चेतन विराजित अखंडरूप, वहे श्रुत ज्ञानके प्रधान कीक था निये; बाहिको विचार करि बाहिमें मगन हुजे, बाको पद साधिवेकां ऐसी विधि जानिये. ॥ ९३ ॥

अर्थ:- प्रथम सम्पग् दृष्टिवटे शरीररूप बाह्यात्मा निद्र राखयो, ते बाह्यात्माने विपे बीजुं सूत्र शरीर कर्म संयंधी अंतरात्मा ठे ते एण निद्र जाणयो, ते अंतरात्मा यी परमात्माना ज्ञान दर्शननुं आग्रादन थायठे, एवुं अथ प्रकारनुं कर्म तेना जावनी उपाधि ते एण निद्र जाणयी अने ते अंतरात्मानेविपे सुबुद्धिनो विस्वास जे जेद झा नादिक ते एण निद्र जाणीये, अने ते सुबुद्धि विस्वासमां चेतनरूपी प्रजु जे ठे तेथ संखरूपे विराजे ठे, अने ते चेतन श्रुत ज्ञानना प्रमाणयी हृदयमां सारी पठे उरायि ये, ए रीते हे ! मन ! तुं तेनाज विचारमां मग्न रेहेजे, ने ते चेतननुं पद साधवाने एटखे मोह मागे बहवाने एज विधि युक्त ठे एम जाणजे. ॥ ९३ ॥

एवे ज्ञाता जीवनुं स्वरूप वर्णवे ठे:- अथ ज्ञानी जीव कथन:-

॥ चोपाईः ॥- इहि विधि वस्तु व्यवस्था जाने; रागादिक निजरूप न माने; तातें ज्ञानवंत जगमांही, कर्म बंधको करता नांही. ॥ ९४ ॥

अर्थ:- ए रीते वस्तुनी व्यवस्था जाणे अने राग रूपादिक जे नाव ठे, तेने पोता नुं रूप न माने, तेषे करीने ज्ञानवंतने जगत्मां कर्म बंधनो कतां कसो नयी. आन कर्म तेने बंध करी शक्तां नयी. ॥ ९४ ॥

हवे ज्ञातानी क्रिया कहे ठे:- अथ ज्ञाताकी क्रिया कथन:-

॥ सबैया इक्तीसा:-॥- ज्ञानी जेद ज्ञानसों बिलेठि पुदगल कर्म, आतमाके धर्म सों निरालो करि मानतो; ताको मूल कारण अशुद्ध राग जाव ताके, नासिवेको शुद्ध अनुजो अज्यास मानतो; याही अनुक्रम पररूप जिन बंध त्यागि, आपुमांहि अपनो सुजाठ गहि आनतो; साधि शिवचास निरबंध होतु तिहू काल, केवल बिलोक पाई लोकालोक जानतो. ॥ ए५ ॥

अर्थ:- ज्ञाता होय ते जेद ज्ञानवने पौद्गलिक कर्मनुं बिलक्षण केम करे ते कहे ठे. आत्मिक धर्मची पौद्गलिक धर्मने जूदो करी जाणे, एम बिलक्षण करे, अने ते पुदगल धर्मनुं मूल कारण अशुद्ध रागद्वेषादिक जाव ठे, तेनो नाश करवाने शुद्ध अनुभव अज्यास जे रीते पूर्वे कह्यो ते प्रमाणे अवस्था देखी अज्यास राखे. ए रीते अनुक्रमे प्रथम सुदृष्टिची शरीररूप जिन करवुं. ए अनुक्रमे पूर्वे संबंधची अनादि कर्म बंधने त्यागीने पोतानेविषे पोतानोज ज्ञानादिक स्वभाव ग्रहण करे, एम शिव पदनी साधना करीने घणे काल निरबंध घाय, तेवो यई केवल ज्ञान पामीने लोकालोकने जाणनार थाय.

हवे सम्यक्त्व धारीनुं पराक्रम कही यतावे ठे:- अथ सम्यक्त्वधारी वैजव वर्णन:-

॥ सबैया इक्तीसा:-॥- जैसे कोठ हिंसक अजान महा बलवान, खोदि मूल बिरल उखारे गहि चाहुसों; तैसे मतिमान दर्यकर्म जावकर्म त्यागि, व्हरे रहे अतीतमति ज्ञानची दसाहुसों; याहि क्रिया अनुसार मिटे मोह अंधकार, जगे ज्योति केवल प्रधान सवि ताहुसों; चुके न सकतिसों चुके न पुदगलमांहि, दुके मोपयलकों रुके न फिरि काहुसों. ॥ ए६ ॥

अर्थ:- जेम हिंसक पुरुष जीव प्रमुख जे हिंसानां फलची अजाण ठे, अने महा बलवान ठे, ते वृक्षना मूखने खोदीने पठी पोताना जुजाना बल्ले करी तेने उखेडी नाखे ठे, तेम मतिमान के० सम्यक्त्वी पंडित जे ठे, ते पुद्गल स्वरूपी इव्य कर्मने अने ज्ञानावरणीय, दर्शनावरणीय इत्यादि आठ जाव कर्मने त्यागीने ज्ञान दशावडे अतीत के० कर्मरहित यई राखे ठे, अने दण दणमां ए क्रियाना अनुसार मोह अंधकारने मटावे ठे, अने तेची केवल ज्ञाननी ज्योति उदय घाय, ते ज्योति मतिज्ञान प्रमुख सर्व ज्ञानोमां प्रधान ठे, अने एची अतंत वीर्य प्रगटे, ने फिरि ए शक्तीते चुके नही अने मोह स्थानने जई दुके, अने फोईची रोकाय नही. ॥ ए६ ॥

॥ इतिश्री समयसार नाटकविषे बंध द्वार याखबोध रूप अष्टम समाप्त:-॥

॥ दोहरा:-॥- बंध द्वार पुरन जयो, जो दुःख दोष निदान; अथ घरनों संछेपसों मोह द्वार मुखखान ॥ ए७ ॥

अर्थ:- दुःखने दोषनुं निदान जे बंध तेनो छार संपूर्ण थयो. हवे सुखनुं स्थान जे मोक्ष तेनो छार संक्षेपथी वरणनुं हुं. ॥ ९७ ॥

हवे मोक्ष छारने आदि ज्ञान विद्यासने नमस्कार करे ठे:- अथ ज्ञान विद्यास वर्णन:-
॥ सर्वेया इकतीसा:- ॥ जेद ज्ञान आरासो दुफारा करे ज्ञानी जीव, आतम करम धारा जिन जिन चरचे; अनुजो अन्यास खे परम धरम गहे, करम परमको ख जानो खोखि खरचे; योंही मोखमुख धावे केवल निकट आवे, पूरन समाधि खहे पू रनके परचे; जयो निरदोर याहि करनो न कबु ओर ऐसो विश्वनाथ ताहि बना रसी अरचे ॥ ९८ ॥

अर्थ:- जेस कोई परीक्षानो करनार पुरुष मुझा प्रमुख अव्ययने सुखाकनी आरचहे जेदी मुधातु ठे, के कुधातु ठे, तेनो निश्चय करे ठे, तेम ज्ञानी जीव ठे, ते जेद ज्ञान रूपी आर वडे आत्मा तथा कर्म ए वेडने जुदां करे ठे, अने ते वेडने जुदा जुदा चरचे के० तेमां आत्मिक धारानेविषे तो अनुजवनो अन्यास धारण करे, तेथी परम धर्म के० शुरू समाधि तेनुं ग्रहण करे; अने कर्मजाखने जुदी जाणी ठे, तेने सत्ता कर्मरूप खजानो खोखि खरचे के० धिखेरी नाखे, तिहां निर्जरा थाय, एथी दापक श्रेणिने सीधे मोक्षाना सुखने धाय, त्यां केवल ज्ञान दुकनो आवे, अने पूर्ण आत्म स्वरूपना परिचय यकी पूर्ण समाधि पामे, पठी जब भ्रमणनी दोर गंडीने निदोर थाय. ते पठी तेने कई चीजुंकरय करवानुं थाकी रहे नही; ने तेथी ते विश्वनो नाथ थयो, तेने बनारसी दास पूजे ठे ॥ ९८ ॥

हवे मुबुद्धि विद्यास वडे आत्मस्वरूप सहाय ते अधिकार कहेठे:-

अथ मुबुद्धि विद्यास वर्णन:-

॥ सर्वेया इकतीसा:- ॥ काहु एक जैनी सावधान वहे परम पेनी, पेसी बुद्धि ठेनी घटमांहि डारि दीनी हे; पेठी नो करम जेदि दरय करम ठेदि, सुनाउ विनाउ ता की संधि सोधि सीनी हे; तहां मय्य पाती होइ खली तिन्दि धारा दोइ, एक मुधा मई एक सुधारस जीनी हे; मुधासों विरचि मुधा सिंधुमें मगन जहे, ए ती सब क्रि या एक समे बीच कीनी हे ॥ ९९ ॥ ॥ दोहरा:- ॥ जैसी ठेनी खोदकी, करे एक सों दोइ; जड चेतनकी निजता, त्यां मुबुद्धिसों होइ ॥ ३०० ॥

अर्थ:- कोई एक जैनी जैन आगमना जाणनारे सावधान यहेने परमपेनी के० अ ति तीक्ष्ण एथी बुद्धिरूप पेनी के० सोनीनी ठीली ते शस्त्र विशेष, पोताना घटमां नाखी दीही, पठी ते मुबुद्धिरूप ठीनी नो कर्म के० आत्म प्रवेशनेविषे श्रेष्ठ रूप जे राग रूप परिणाम ठे, ते नो कर्मना जेद तेना पुनरूपी अव्यय कर्मने ठेदीने ख

जाव अने विजावतानी संधी शोधि लीधी ठे, त्यां सांधनेविषे मध्यपाती के० त्रिहा ईत घनीने ते पुरुषे वे धारा खली, तेमां एक तो मुधामइ के० अज्ञान मय ठे, ने वी जी सुधारस जीनी के अमृत रस जीनी ज्ञान समाधिमय ठे, अर्हीं राग रूपादिकनी दशा ठे, ते मुधा दशा ठे, तेथी विरचि के० बैराग धारीने सुधा सिंधुमां मग्न थवुं, ज्ञान समाधिरूप सुधा समुद्रमां मग्न रेहेवुं, ए जे क्रिया कही ते सर्व क्रियानो विचार एक समयमां करे ॥ एण ॥ जेम खोढानी ठीणी एकना वे जाग करे ठे, तेम जड चे तननी एकता जांगीने जिनता करवी ते सुबुद्धिकीज थाय ठे. ॥ ३०० ॥

हवे जेवो सुबुद्धिनो विस्वास ठे, तेवो कहे ठे:- अथ सुबुद्धि विस्वास कथन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥- (सर्व ह्रस्वाक्षर चित्रालंकार) धरति धरम फलहरति क रम मख, मन वच तन वख करत समरपन; जखति असन सित चखति रसन रित, खखति अमित वित करि चित दरपन; कहति मरम धुर दहति जरमपुर, गहति प रम गुर उर उपसरपन; रहति जगत हति खहति जगति रति, चहति अगति गति यह मति परपन ॥ १ ॥

अर्थ:- सुबुद्धि जे ठे ते धरम रूप फलने धारेठे, कर्मरूप मखने हरे ठे, अने ए क्रियाने विषे मनवख, वचनवख अने कायानुं वख तेने समर्पण करे एटखे ए त्रणे वख ते क्रियामां कामे खगाडे. जखति के० खाय ठे, सित के० शीतख जोजन ते रसन रित के० जीजना स्वादविना जोजन जमे, अमित वितके० परिमाण विनानुं पो तानुं ज्ञानादिक धन चित्तरूप दर्पण वडे जुए, मर्म धुर के० मर्मनी वात जे जीवनुं स्वरूप ते कहे, भ्रम पुर के० मिथ्या नगर तेने वाखे, अने अंतरनेविषे उत्कृष्ट गुरुनां वचनने ग्रहण करे, अने हृदयनेविषे उपसरपन के० स्थिरता धारे अने जगतनो हि तकारी थको रहे, त्रणे लोकनी जक्ति अने रति के० सुख तेने खहे, एटखे सर्व लो कने पूजनीक थाय. होई अगति गति के० जेनेविषे बीजा सामान्यनी गति थती नथी, तेवी मोक्षगति चाहे, एवो सुमतिनो उत्कृष्ट विस्वास ठे. ॥ १ ॥

हवे ज्ञातानो विस्वास कहे ठे:- अथ ज्ञाता वर्णन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥- (सर्व गुरु अक्षर चित्रालंकार) रानाकोसो घाना लीने आषा साधे थाना चीने, दाना अंगी नानारंगी खाना जंगी जोधा हे; माया वेखी जेती तेती रेतेंमें धारेती सेती, फंदाहीको कंदा खोदे खेतीकोसो खोधा हे; घाधा सेती हांता खोरे राधासेती तांता जोरे, वांदी सेती नांता तोरे चांदी कोसो सोधा हे; जाने जाही ताही नीके माने राही पाही पीके, जाने वाते माही ऐसो धारा वाही घोधा हे. ॥ २ ॥

અર્થ:- જે બુધ કેં જ્ઞાની છે, તે રાણા કેં રાજા જે પાતસાહનું સ્વાંગ લેતો યજ્ઞે રહે છે. જેમ રાજા પોતાના આત્માનું સાધન કરે; અને પોતાના મંત્રણનો સાજ રાસે પોતાના ચાણને ચીન્હે કેં નીધેવાની રાસે, દાનાઈ રાસે પણ નાદાની નહીં રાસે, ૫ ચારે ઠપાય વહે નાના રંગ કરે, સ્વાના જંગી કેં સનાઈનેચિપે જોડ્યા થઈ રહે, તેમ જ્ઞાની પુરુષ આત્મ સાધન કરે, ગુણઠાણા ચિન્હે અને ત્યાગી થકો કર્મ નિર્જરાનેચિં નાના પ્રકારના રંગ ધારે, રાગ-દ્વેષ હુર્જન સાચે લની તેને દટાવી દેય, ૫વી રીતે ૫૬ પદમાં ૫ અર્થ થાય છે. જેમ હુહાર રેતરનીચમે લોઢાને ઘસી નાસે છે, તેમ જેટલી જે ટસી માયા વેલી કેં કર્મજાણ તથા ગજવેણ ને ક્રોધ તેને મેધા કેં મુચુહિ તે રૂપ રેતરની વહે ઘસી નાસે; અને કંદના કંદને સોદેઢે. જેમ લોધા કેં લેહુન લેતરની ૫ રતીને કંદ કેં મૂલચી લોદી નાસે છે, તેમ યાયા કેં કર્મવંધ તેચી હાતાહોરે કેં જુદાઈ કરે, અને રાધા કેં મુચુહિ તે સાચે નાતો જોડે; ચાંદી કેં કુચુહિ તેનો નાંતો કેં સંયંધ તે તોડે. જેમ સોનારૂપાની ચાંદી શોધનાર વસ્તુ ઠગ્ગણ કરેઢે, તેમ જે જેને તેને જાણે, દેય જે ઠાંડવા યોગ્ય વસ્તુ અને ઠપાદેય જે આદરવો યોગ્ય વસ્તુ તેને ૫૫ નીકે કેં ઠીક જાણે, ૫૫ દેયાને રાહીપાહી કેં હુણ સમાન પીકસમાન જાણે જીનાસચી લીધાયેઢે, ૫ રીતે નાહી વાતો ઠરાવે ૫યો સમ્યક્ત્વ ધારાનો વેહેનાર યોધા કેં પંઢિતને જ્ઞાની કહીયે. ॥ ૨ ॥

દ્યે જ્ઞાતાને ચક્રવર્તિ સમાન કહી વનાયેઢે:- અથ જ્ઞાના ચક્રવર્તિ સમાન કથન:-

॥ સર્વેયા ઇક્તીસા: ॥- જિન્દિકે દરય મિતિ સાધન ઠ સંઢ ધિતિ, વિનસે વિજા ૫ અરિપંકતિ પતન હે; જિન્દિકે જગતિકો વિધાન પંડનો નિધાન ત્રિગુણકે જેદમાન ચોદહ રતન હે; જિન્દિકે મુચુહિ રાની ચૂરિ મહા મોહ વજ, પૂરે મંગણીક જે જે મો સ્વકે જતન હે; જિન્દિકે પ્રમાન થંગ નોંદે ચમૂ ચતુરંગ, તેહે ચક્રવર્તિ તનુ પોરે પે અતન હે.

અર્થ:- જેણે ઠપ હલ્લ પ્રમાણ કરી સાધ્યા તેજ જાણે ઠયે સંઢ સાધી સીધા અને જેના રાગ દેપાદિ વિજાવદિશા વણમો જાણ તેજ જાણિયે શઝુની પંકિતનું પતન કેં નાશ થયો, અને તેને મત્ર પ્રકારની ઢકિતનું વિધાન કેં કરવું તેજ તેને મત્ર નિધાન છે, જ્ઞાન દર્શનને ચારિત્રરૂપ જે ગ્રાણ ગુણ છે, અને તેના રૂપોનશમ માત્રક જે જેદ ઠગજેઢે, તે જેના ચોદ રતન પ્રગટમાન છે, અને જેમ ચક્રવર્તિને ચીરલ હોય છે, તે તેનો ૫ સંઢ સાધવાનો રાજ્યાચિવેક મમય હોય ત્યારે વજ્રરણ હાથવટે ચૂરીને, સુગ્ય યાગસ મંગણીક પૂરે તેમ જેને મુચુહિરૂપ ચી રલ છે, તે મહા મોહરૂપ યજિને ચૂરીને મોહના જતનને માટે મંગણીક પૂરે છે, ષટ્થે મંગણ કરવે કરે; અને જે, પ્રત્યક્ પ્રમાણે કરીને અર્થનું પ્રદશ કરેઢે, તથા ચરોહ પ્રમાણે કરીને ૫૫ અર્થનેમદેઢે, ૫૫૫ જેના

प्रमाणरूप अंग ठे, तेज तेनी चतुरंगी सेना थई एम जाणवुं. ए रीते ज्ञाता पुरुषे च कवर्त्तिनो देह धार्यो ठे, तेम उतां पण ज्ञाता अतनके० अशरीरीजेवो ठे. ॥ ३ ॥

पूर्वे कही जे नवधा जक्ति तेनुं ह्वे वर्णन करेठे:- अथ नवधा जक्ति वर्णन:-

॥ दोहा: ॥- अवन कीरतन चितवन, सेवन वंदन ध्यान; लघुता समता एकता, नौधा जक्ति प्रमान. ॥ ४ ॥

अर्थ:- उपादेय स्वरूपने शांजलवुं, किरतन करवुं, चितवन करवुं, सेवा पूजा करवी, वंदन स्तुति करवी, ध्यान धरवुं, तन्मयता करवी, समाधि करवी, अने एकमेक पणुं, ए नौधा के० नव जेदेवडे जक्ति प्रमाण धायठे. ॥ ४ ॥

ह्वे जे ज्ञाता मोक्ष सन्मुख थयो तेनी अनुजव दशा कहे ठे:-

अथ अनुजवी वचन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥- कोई अनुजवी जीव कहै मेरे अनुजोमें, खठन बिजेव जिन्न करमको जाल है; जानै आप आपुको जु आपु करी आपुविषे, उत्पत्ति नासध्रुवद्वारा असराख है; सारे विकल्प मोसों न्यारे सरवथा मेरो निहचै सुजाठ यह बिबहार चाल है; मै तो शुद्ध चेतन अनंत चिन मुझा धारी, प्रजुता हमारी एक रूप तिहू काल है.

अर्थ:- जे आत्मानो अनुजव पाम्यो तेज अनुजवी जीव एवुं कहे ठे, के मारा अ नुजवमां लक्षण जेदयकी कर्म जाल ह्वे जिन्न दीसवा लागी. अने आत्माज कर्त्ता कारक, आत्माज करण कारक, आत्माज आधार कारकविषे आत्माज कर्म कारकने जाणै. अने अहीं कोई पर्यायनी उत्पत्ति अने नाश ठे, अने ड्रव्य ध्रुवता पणै ठे, ए त्रणै धारा अहीं असराख पणै वही रही ठे, तोपण ए त्रणै धारा विकल्परूप ठे, अने माराधी तो सर्व विकल्प सर्वथा जुदाज ठे, विकल्पमां तो कहीं निश्चय नथी. अने मारो तो चेतना स्वरूप निश्चय स्वभाव ठे, अने आगल कही जे त्रण धारा तेतो व्यवहार नयनी चालमां ठे. आ जे सिद्धांत वचन कहुं तुं तेणै करीने हुंतो शुद्ध चेतना स्वरूपी तुं, अतंत चिन्मुझा धारी के० अनंत ज्ञाननो धरवावालो तुं, एहवी महारी प्रजुता त्रणै कालने विषे एक रूपेठे. ॥ ५ ॥

ह्वे चेतनानुंज स्वरूप घतावे ठे:- अथ चेतना वर्णन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥- निराकार चेतना कहावे दरसन गुन साकार चेतना शुद्ध ज्ञान गुण सार है; चेतना अछेत दोष चेतन दरवतांहि, सामान विशेष सत्ताहीको विसतारहै; कोठ कहै चेतना चिन्ह नाही आत्मामें, चेतनाके नास होत त्रिविध विचार है; खठनको नास सत्ता नास मूल वस्तु नास, तातें जीव दरवको चेतना आ

धार है ॥ ६ ॥ ॥ दोहरा: ॥—चेतन खठन आतमा, आतम सत्ता मांहि; सत्ता प रिमित वस्तु है, जेद तिहूमें नांहि ॥ ७ ॥

अर्थ:—आत्मानो दर्शन गुण जे निराकार कह्यो उइये तेतो निराकार चेतना थई, अने जे आत्माने शुद्ध ज्ञान गुण सारचूत कह्यो उइये तेतो साकार चेतना थई, विशेषताने लीधे रह्यो ठे माटे साकार कहिये, ए रीते निराकार आने साकारपणे दर्शन तथा ज्ञाननेविषे छैत जाव थयो, पण चेतनानेविषे तो अछैत जावज रह्यो ठे, अने चेतनागुण थकी चेतन ड्रव्य ठे, तेथी चेतन ड्रव्यमां वेठ समाइ गयां. वली निराकार ने साकारपणुं सामान्य ने विशेषणायकी ठे, ते तो सामान्यता अने विशेषता चेतना ड्रव्यनी सत्तानो विस्तार ठे; कोई मूढमति वैशिष्टिक प्रमुख दर्शन वाला कहे ठे, के, आत्मानेविषे चेतन चिन्ह नथी, चेतना लक्षण नथी, तेने केहेतुं के अरे! मूढ, जो चेतन चिन्ह न कहिये तो चेतनानो नाश थवाथी त्रिविध विकार उ पजशे, ते कया? तो के मन वचन ने कायाना विकार जाणवा, माटे लक्षणनो नाश थवाथी वस्तुनी सत्तानो नाश थशे अने वस्तुनी सत्तानो नाश थवाथी मूल रूप वस्तु नो पण नाश थशे, माटे जीवने जाणवानो तो एक आधार चेतनानोज ठे ॥ ६ ॥ आत्मानुं चेतना लक्षण ठे, सत्ता धर्मविना आत्मा ठरे नही तेथी आत्मा सत्ताने वि पेज ठे, अने पोतपोतानी सत्ता प्रमाणेज सर्व वस्तु ठे, वस्तु ड्रव्य विचारि जोश्ये त्वारे उत्पादादि प्रणे वस्तुमां जेद कोई नथी ॥ ७ ॥

हवे चेतना लक्षणनुं शाश्वत तथा अविनाशीपणुं दृढ करावेठे:—

अथ चेतना अविनाशी यह कथन:—

॥ सवैया तेईसा: ॥—ज्यों कलधौत सुनारकि संगति, जूपन नांठ कहै सब कोई; कंचनता न मिटी तिहिं हेतु वहे फिरि ओटि तु कंचन होई; त्यों यह जोष अजीव संयोग जयो बहु रूप जयो नहिं दोई; चेतनता न गई कवहू तिहिं, कारन ब्रह्म क हावत सोई. ॥ ८ ॥ देखु सखी यह आपु विराजत याकि दसा सब याहिं कुं सोई; एकमें एक अनेक अनेकमें, छंरु लिये डुविधामहिं दो है; आपु सँजारि लखै अ पनो पद, आपु बिसारकें आपुहिं मोहै; व्यापक रूप यहै घट अंतर, ज्ञान में कौन अज्ञानुमें कोहै! ॥ ९ ॥ ज्यों नट एक धरै बहु जेप कला प्रगटै जग कौतुक देखै; आपु लखै अपनी करतूति वहे नट निन्न बिलोकत पेखै; त्यों घटमें नट चेतन राउ बिजाउ दसा धरि रूप बिसेखै; खोखि सुदृष्टि लखै अपनो पद, डुंद विचार दसा नहिं लेखै. ॥ १० ॥

अर्थ:—जेम कलधौत के० सोनुं तेने सोनी धर्मीने जूपण बनावेठे, त्वारे ते घाटना

संयोग्यी छोको तेने जूषण केहेवा छागेठे. पण मूल वस्तुजे कंचन ते कांई जतुं रखुं नथी, केमके, ज्यारे ते घाटने अग्निमां गाली नाखे त्यारे पातुं ते सोनुं केहेवाय, तेम आ जीव जे ठे, ते अजीवरूप कर्म पुद्गल इत्यादिक बीजा पण पुनसना संयोग्यी एक कोनी साडी संताणुं छाख कुल कोनीमां वढुरूपे थयो, तोपण द्विविध नथी थयो. केमके, चेतनता कंई गई नथी; तेमाटे ते स्वरूपमां जीव ब्रह्मज केहेवाय ठे, जेनो विस्तार मोटो तेने ब्रह्म कह्यो. ॥ ८ ॥ आत्मानी अनुजुति ते सुबुद्धि सखीने कहेठे, हे सखी, जो आ आपणो ईश्वर विराजे ठे, अने ए ईश्वरनी दशा सर्व एनेज शोजेठे, एवी विरुद्धता बीजे ठेकाणे न शोजे. लक्षणबडे एकतामां जोईये तो एक रूप ठे, अने अपर सत्ताए देखीये तो अनेकरूप ठे, अने छंद दशामां देखीये एटले अज्ञान दशामां देखीये अने ज्ञान दशामां देखीये तो द्विविध रूप ठे, ते द्विविधपणुं कहेठे:- क्यारेक तो पोतानुं पद जे पोतानुं स्वरूप तेने संजारीने जुए, अने क्यारेक तो पोताने विसरीने पोते मोहमां पडे. हे सखी, एहिज ईश्वर घटने अंतरव्यापक रूप ठे, तेथी जे जे अवस्थामां आप ठे, तेवारे ज्ञाननेविषे पण बीजो कोइ नथी अने अज्ञाननेविषे पण बीजो कोइ नथी. ॥ ९ ॥ हवे एना उपर दृष्टांत कहेठे:- जेम कोइ नट होय ते घट्ट वेप धरेठे, ने तेते वेपनी कसा प्रगट करेठे, त्यारे जगत् तेने कुतुहल समजे पण नट पोते पोतानी क्रिया जाणेठे, ने तेणे धरेला वेपथी पोते जुदोठे, एतुं जाणेठे. तेम घटनेविषे चेतन राजा रूप नट ठे, ते विजाव दशा धरीने रूप विशेष करेठे, पण ज्यारे सुदृष्टि खोली जुए त्यारे तो पोतानुं पद उलखे अने छंद विचारनी दशाने पोते लेखामां गणे नही. ॥ १० ॥

हवे चेतन नटनी सघली चेतना एक ठे, ते कहेठे:- अथ चेतना उपादेय कथन:-

॥ अस्मिन् ठहः ॥- जाके चेतनजाव चिदात्म सोइ है; और जाव जो धरे सु और कोइ है; यों चिन्मंन्ति जाव, उपादे जानते; त्याग जोग परजाव पराये मानते ॥ ११ ॥

अर्थ:- जेनेविषे चेतन जाव ठे, तेने चिदात्मा अथवाचिद्रूप कहिये ठे, अने ए चेतनाजावथी बीजो जाव जे धारेठे, तेतो कोई बीजो ठे, एथी चेतना मंडित जे जाव ठे तेतो उपादेय रूप जाणवो, अर्थात् पोतानो करी जाणवो, अने चेतना जावथी जे परजाव ठे, तेसघलो त्यागवा योग्य ठे ने तेने पारको करी मानी लेवो. ॥ ११ ॥

हवे जे सम्यग् दृष्टि चेतना उपादेय राखीने मोह मार्गना साधक थया तेनी अवस्था कहेठे:- अथ सम्यग्दृष्टि मोठ मार्गको साधक कथन:-

॥ सर्वथा इकतीसाः ॥- जिन्हकेसुमति जागी जोगसाँ जये विरागी, परसंग त्यागी जे पुरुष त्रिभुवनमें; रागादिक जावनिसों जिन्हकी रहनि न्यारी, कयहु मगन व्हे रहै

धाम धनमें; जे सदीव आपकों विचारै सरवंग सुख, जिन्हके विकलता न व्यापै कव मनमें; तेई मोक्ष मारगके साधक कहावे जीव, जावे रहो मंदिरमें जावे रहो वनमें.

अर्थ:- जेना हृष्यामां सुबुद्धि जागी, अने विषय जोगथी जे वैरागी थया, अने जे रागद्वेषादिक परजाव ठे, तेना सेवना संग के० त्रण लोकनेविषे तेना त्यागी जे पुरुष ठे, अने जे राग द्वेषादिक जाव पदार्थ ठे तेथकी जेनी रेहेणी न्यारी ठे, तेथी धाम के० घर अने धन तेनेविषे मग्न थई न रहे, अने जे सदा निश्चय दृष्टि देखीने आत्माने सर्वांग शुद्ध विचारे ठे, तेथी जेना मननेविषे विकलता नही व्यापे, एवी दशा खईने जे जीव रह्या ठे, तेज जीव मोक्ष मार्गना साधक केहेवाय, पठी ते जावे तो मंदिरमां रहे, ने जावे तो वनमां रहे, पण तेनी दशा सर्व स्थानके एकज होय ठे. ॥ ११ ॥

हवे मोक्षगामी जीव विचक्षण पुरुषनी दशा कहेठे:- अथ विचक्षणदशा वर्णन:-
॥ सवैया तेईसा: ॥- चेतन मंडित अंग अखंडित शुद्ध पवित्र पदारथ मेरो; राग विरोध विमोह दशा समुजे त्रम नाटिक पुगल केरो; जोग संयोग वियोग व्यथा अविशोकि कहे यह कर्मज घेरो; हे जिन्हकों अनुजौ इहि जांति सदा तिन्हिओं परमारथ नेरो. ॥ १३ ॥

अर्थ:- जे परमात्मानेविषे दृष्टि देने विचार करे के, जे मारो पदार्थ ठे, ते चेतन मंडित ठे, अने अखंडित ठे, अथेय ठे, अजेय ठे, अने शुद्ध ठे, पवित्र ठे, अने एथी जुदी जे राग द्वेषने मोहनी दशा थई रहीठे, तेने तो त्रमरूप मिथ्याजाल पुद्गलनुं नाटक करी समजे ठे, अने पंचेंद्रियना जोगसंयोगने वियोग एवी बाह्यात्माने विषे व्यथा अवलोकीने एवुं कहे के, एतो कर्मनो घेरो ठे, कर्मनो उदय ठे, एवो अनुजव जेने नित्य रहे, तेने परमार्थरूप मोक्ष ते सदा नेरो के० नजीक ठे. ॥ १३ ॥

हवे जे मोक्षथी छुर ते चोर, ने मोक्षथी निकट ते साहुकार एवुं कहेठे:-

अथ चोर तथा साहुकार वर्णन:-

॥ दोहरा: ॥- जो पुमान परधन हरे, सो अपराधी अह; जो अपनो धन विव हरे, सो धनपति धरमह. ॥ १४ ॥ परकी संगति जो रचे, बंध बनावे सोइ; जो निज सत्तामें मगन, सहज मुक्त सो होइ. ॥ १५ ॥

अर्थ:- जे पुमान के० पुरुष परधनने हरे, ते अपराधी जीव अह के० अजाण कहीये; ने जे पोतानाज धननो व्यवहार राखे, ते धनपति कहिये, धर्मह के० धर्मेने जाणनार कहिये. ॥ १४ ॥ तेम जे परवस्तुनी संगतीए राचे ते चोर केहेवाय, ने तेज पोताना बंधने बंधारे, अनेजे पोतानी सत्तामां सदाकाल मग्न रहे तेज मुक्तरूप थाय.

હવે વસ્તુ કોને કહિયે અને સત્તા કોને કહિયે તે વતાવેઃ—અથવસ્તુસત્તાવર્ણનઃ—

॥ દોહરાઃ ॥— ઉપજે વિનસે થિરરહે, યહ તો વસ્તુ વલ્લાન; જો મરજાદા વસ્તુકી સો સત્તા પરવાન. ॥ ૧૬ ॥

અર્થઃ— ઉત્પત્તિવંત, વિનાશવંત, સ્થિરતાવંત એતો વસ્તુનું વલ્લાણ છે, અને જે વસ્તુ ની મર્યાદા જે પરિમાણ તે ધર્મને સત્તા કહીયે, એ અનુજવ પ્રમાણ ગ્રાહ્ય છે. ॥ ૧૬ ॥

હવે કેવા કેવા ડ્રવ્યની કેવી કેવી સત્તા છે તે કહેઃ—

અથ સત્તા વ્યવસ્થા વર્ણનઃ—

॥ સર્વેયા શ્કતીસાઃ॥— લોકાલોક માન એક સત્તા છે આકાશ દર્વ, ધર્મ દર્વ એક સત્તા લોક પરિમિતિ છે; લોક પરવાન એક સત્તા છે અધર્મ દર્વ, કાલકે અણુ અસંલ્પ સત્તા અગનિતિ છે; પુદ્ગલ શુદ્ધ પરવાનની અનંત સત્તા, જીવકી અનંત સત્તા ન્યારી ન્યારી ધિતિ છે; કોઝ સત્તા કાઠુસોં ન મિલે એકમેક હોઈ, સર્વે અસહાયયોં અનાદિ હીકી ધિતિ છે. ॥ ૧૭ ॥

અર્થઃ— આકાશ ડ્રવ્યની મર્યાદા લોકાલોક લગે એક છે, તેથી આકાશ ડ્રવ્યની એક સત્તા છે, અને ધર્માસ્તિકાય ડ્રવ્ય લોક પ્રમાણ રૂપ છે, તેથી ધર્મ ડ્રવ્યની એક સત્તા છે, અને અધર્માસ્તિકાય ડ્રવ્ય પણ લોક પ્રમાણ એક રૂપ છે તેથી અધર્મ ડ્રવ્ય ની એક સત્તા છે, અને કાલના ડ્રવ્યના અણુ છે તે લોકાકાશ પ્રદેશ પરિમાણે અસંખ્યાત છે, તેથી કાલ અણુની અસંખ્યાત સત્તા છે, એ કહેવું દિગંવર સંપ્રદાયનું છે, અને અને યોગ શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે, અને લોકવિષે પુરુષરૂપી શુદ્ધ પરમાણુની પણ અનંત સત્તા છે, અને લોકવિષે જીવ અનંત છે, તેથી જીવની પણ અનંત સત્તા છે, તેથી જ જીવાજીવની જુદી જુદી કેત્રાવગાહના છે, જે ડ્રવ્યની જે સત્તા હોય તે વીજી કોઈ ડ્રવ્યની સત્તા સાથે મળે નહીં, જો એકમેક ચડ જાય તો સર્વ સત્તા અસહાય પણે ઘર્ષે, માટે એકમેક ન થાય એવી અનાદિ કાલની સ્થિતિ છે. ॥ ૧૭ ॥

હવે ચેતન ડ્રવ્યની સત્તાનું વર્ણન કરેઃ— અથ ચેતન સત્તા વર્ણનઃ—

॥ સર્વેયા શ્કતીસાઃ॥— એઠ્ઠો ડ્રવ્ય ઇન્દ્રીકો છે જગતજાલ, તામેં પાંચ જન એક ચેતન સુજાન છે; કાઠુકી અનંત સત્તા કાઠુસોં ન મિલે કોઈ, એક એક સત્તામેં અનંત ગુણ ગાન છે; એક એક સત્તામેં અનંત પરજાય ફિરે, એકમેં અનેક શ્દ જાંતિ પરવાન છે; યદે સ્વાદવાદ યદે સંતનિકી મરજાદ, યદે સુલ પોપ યદે મોક્ષકો નિદાન છે. ॥ ૧૮ ॥

અર્થઃ— એ ઠપ ડ્રવ્યે કરી ધીજ જગત્જાલ ઘર્ષે, તે ઠનેવિષે પાંચ ડ્રવ્ય જડ રૂપી છે, ને એક ચેતનરૂપી ડ્રવ્ય છે તે જાણનાર છે. અંદી પુદ્ગલની અનંત સત્તા કહી,

અને જીવની અનંત સત્તા કહી, એવા અનંતપણે કરીને કોઈની સત્તા કોઈ સાથે મળે નહીં, ઇટલે જુદી જુદી અનંત સત્તા છે, અને પ્રત્યેક સત્તામાં અનંત ગુણનું જ્ઞાન છે, અને એક એક સત્તામાં અનંત પર્યાય અનંત અવસ્થા જોવાઈતે તેથી જે પૂર્વે એકમાં અંક નેક કહ્યું તે ઇરિતે છે. સ્વાદ્યાદ મતમાં એ વાત પ્રમાણ છે, અને સત્પુરુષનાં વચનની પણ એજ મર્યાદા છે, તથા એજ મત સુખનું પોષણ કરનાર છે, અને મોક્ષનું નિદાન ઇટલે મૂલ કારણ છે. ॥ ૧૮ ॥

હવે એ વચન થકી જે વસ્તુનો ધર્મ ગ્રહ્યો જાય તેજ સત્તાધર્મ કહીયે તેથી એક જીવ ડ્રવ્યની સત્તા કહેવે:- અથ એક જીવ ડ્રવ્યસત્તા વર્ણન:-

॥ સર્વેયા શ્કતીસાઃ ॥- સાધિ દધિ મંચનિ અરાધિ રસપંચનિમે, જહાં તહાં યંચ નિમે સત્તાહીકો સોર હે; જ્ઞાન જ્ઞાનુ સત્તામેં સુધા નિધાન સત્તાહીમેં, સત્તાકી ડુરનિ સાંકિ સત્તામુખ જોર હે; સત્તાકો સંરૂપ મોલ સત્તા જૂલે યહે દોષ, સત્તાકે લલેધે ધૂમ ધામ ચિહ્ન ચોર હે; સત્તાકી સમાધિમેં વિરાજિ રહે સોઈ સાહુ. સત્તાતેં નિકસિ ચોર ગહે સોઈ ચોર હે. ॥ ૧૯ ॥

અર્થ:- જે વસ્તુનેવિષે ઠતી દેલાય, જેમ દહીના મંચનમાં ઘીની સત્તા સાધિયે, જે ઔપધમાં મધુર રસ છે, તો તેથી વસ્તુ નીપજે છે, માટે રસ માર્ગમાં સત્તાવિના સિદ્ધ નથી. જે વસ્તુમાં ઠતાપણું છે તેને સત્તાકહિયે. શાસ્ત્રમાં જ્યાં ત્યાં યંચોનેવિષે સત્તાનોજ સોરકે શબ્દ છે. જ્ઞાન રૂપી જ્ઞાનુનો હૃદય જીવની સત્તામાં નીપજે, વલી સુધા કે શ્વ મૃત તે પણ સત્તામાંજ પામિયે, નિધાન પણ સત્તામાંજ પામિયે. જે સત્તાનું ડુરનિ કે શ્વ રૂપાવનું તે સંઘ્યા રૂપ છે, અને જે સત્તાની મુખ્યતા છે તેજ જોર કે પ્રજ્ઞાત રૂપ છે. જીવની સત્તાનું જે સ્વરૂપ છે તેજ મોક્ષ છે, અને સત્તાને જુલી જવું એજ દોષરૂપ છે. સત્તાનું લલંઘન કરવાથી ચીહ્નોર કે ચારેં તરફ ધામધુમ નીપજે, જે પોતાની સત્તા સમૂત્પણું, તેમાં વિરાજમાન થઈ રહે તેને સાહુકાર કહિયે, અને જે પોતાની સત્તાથી નીકલીને અન્યની સત્તાને ગ્રહે તેને ચોર કહીયે. ॥ ૧૯ ॥

હવે સત્તાની સમાધિનું વર્ણન કરે:- અથ સમાધિ વર્ણન:-

॥ સર્વેયા શ્કતીસાઃ ॥- જામેં લોક વેદ નાંહિ ચાપના લહેદ નાંહિ પાપ પુન્ય લેદ નાંહિ ક્રિયા નાંહિ કરની; જામેં રાગ દોષ નાંહિ જામેં વંધ મોષ નાંહિ, જામેં પ્રલ દાસ ન આકાસ નાંહિ ધરની; જામેં કુલરીત નાંહિ જામેં હારજીત નાંહિ જામેં શુર શિલ્પ નાંહિ વિપ નાંહિ જરની; આશ્રમ વરન નાંહિ કાલુકી સરનિ નાંહિ પેસી શુદ્ધ સત્તાકી સમાધિ જૂમિ વરની. ॥ ૨૦ ॥

અર્થ:- જેમાં લોકિક વેદનું નથી, અને જેમાં સ્થાપનાનો લહેદ નથી, જેમાં પાપ

पुण्यनो खेद नहीं, जेमां कोइ क्रियाकरणी नहीं, जेमां राग छेप नहीं, जेमां बंध मोह नहीं, जेमां प्रभुताने दासपणुं नहीं, जेमां आकाश अने धरती नहीं, जेमां कुलनी रीत नहीं, जेमां हारने जीत नहीं, जेमां गुरु अने शिष्य नहीं, जेमां विप जरनी पटले चाखुं हाखुं नहीं, जेमां कोई आश्रम व्यवहार नहीं, तथा वर्ष व्यवहार नहीं, जे कोइनी शरण रूप नहीं, एवी शुरु सत्तानी जूमि ते समाधिरूप वरणवीठे. पटले स्वरूपनी शुरु समाधिने विपेज शुरु सत्ता पामीये. ॥ २० ॥

हवे मिथ्यादृष्टिने चोर अने अपराधी कही देखडावे ठे:-

अथ मिथ्यादृष्टि अपराधि यह कथन:-

॥ दोहरा: ॥- जाके घट समता नहीं, ममता भगन सदीव; रमता राम न जान ही, सो अपराधी जीव ॥ २१ ॥ अपराधी मिथ्यामती, निरदै हिरदै अंध; परकों माने आतमा, करे करमको बंध ॥ २२ ॥ फूठी करनी आचरे, फूठे सुखकी आस; फूठी जगती हिय धरे, फूठो प्रभुको दास ॥ २३ ॥

अर्थ:- जेने केवल जाणपणुं जे समता ने समाधि ते नहीं, अने जे सदा परवस्तुनी ममताविपे भगन यह रहे, ने निज घट अथवा स्वरूपनेविपे रमी रह्या एवो जे आत्मराम तेने जेणे जाण्यो नहीं तेनेज अपराधी चोर जीव कहीये ॥ २१ ॥ जे परवस्तु छेय ते अपराधी ने तेज मिथ्यामति, तेज निर्दय ने तेज हैयानो अंध कहिये, पटले जे पररूप पुनजने आत्मा माने ते कर्मनो बंध करेठे ॥ २२ ॥ ज्यांसुधी पोतानी वस्तुने न जाणे त्यांसुधी तो जे क्रिया आचरे ते सर्व फूठी ठे, अने तेने जे मोह सुखनी आशा ठे, ते सर्व फूठी ठे. पोताना प्रभु जाण्या विनानी जे जक्ति हैयामां धरे ठे, ते सर्व फूठी जाणवी, अने परमेश्वरने उल्लख्याविना दासपणुं राखुं ते पण सयधुं फूठुं ठे ॥ २३ ॥

हवे मूढ लोकना फूठपणानी व्यवस्था कहे ठे:- अथ मूढ व्यवस्था यथा:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥- माटी जूमि सैलकी सु संपदा बखाने निज, कर्ममें अमृत जाने ज्ञानमें जहर है; अपनो न रूप गहै ओरहीसों आपु कहे, साता तो समाधि जाके असाता कहर है; कोपको कृपान छिये मान मदपान किये, मायाकी मरोरि हिये लोभकी खहर है, याही जांति चेतन अचेतनकी संगतिसों, साचसों विमुख जयो फूठमें बहर है ॥ २४ ॥ तीन काख अतीत थनागत बरतमान, जगमें अखंडित प्रवाहको रुहर है; तासों कहे यह मेरो दिन यह मेरी घरी, यह मेरोई परोई मेरोई पहर है; पेहको खजानो जोरे तासों कहे मेरो गेह, जहां बसे तासों

कहे मेरोई सहर है; याहि जांति चेतन अचेतनकी संगतितों, साचसों विमुख जयो
जुठमें बहर है ॥ २५ ॥

अर्थ:- सात धातु जे ठे पहाकनी धरतीनी माटी जेनी ठे, तेने संपत्ति करी बला
णे ठे. पोतानी अशुद्ध क्रियामां अमृत जाणे ठे, अने ज्ञानमां ऊँर समजे ठे; एटले
क्रिया थकी सिद्धि जाणे, ने ज्ञान थकी नहीं जाणे. जे पोतानुं चिदानंद स्वरूप ठे,
तेने ग्रहे नहीं, एण शरीरादिक जे ठे तेने आत्मारूप जाणैठे. अने जे साता वेदनीय
उपजे ठे, तेने तो समाधि करी जाणे ठे; असाता वेदनीयने कहर के० उपद्रव माने
ठे, कोपनुं कृपान जे खडग ते खईने रहे ठे; मान ने अहंकार रूप मद पीइने रहेठे;
हैयानेविषे मायानो मरोक राखेठे, लोचनी फेर खाया करे ठे, एधी रीते अचेतननी
संगती थकी एटले जर पुजलनी संगतीधी साच थकी विमुख ययोठे, ने जुठमां व
हर हे के० तत्पर थई रह्योठे, ॥ २४ ॥ अर्थ स्पष्ट. ॥ २५ ॥

हवे सम्यग् दृष्टि साहुकारनी व्यवस्था कहे ठे:- अथ सम्यग्दृष्टि व्यवस्थाकथन:-
॥ दोहरा: ॥- जिन्हके मिथ्या मति नहीं, ज्ञान कला घटमांहि; परचे आतम
रामसों, ते अपराधी नांहि ॥ २६ ॥

अर्थ:- जेनी मिथ्यामति नाश पामीने घटनेविषे ज्ञान कला प्रगटी ठे, जेणे आ
त्मारामने उल्लख्यो ठे, ते लोक अपराधी नथी, साहुकार ठे ॥ २६ ॥

हवे ज्ञानीनी व्यवस्था कहे ठे:- अथ ज्ञानी यथा:-

॥ सवेया इकतीसा: ॥- जिन्हके धरम ध्यान पावक प्रगट जयो, संसे मोह वि
ज्रम विरप तीन्यो बढे हैं, जिन्हकी चित्तोनि आगे उदे खान झूसि जागे लागे, न क
रमरज ज्ञान गज चढे हैं; जिन्हकी समुजिकी तरंग थंग अगममें, आगममें निपुन
अध्यातममें कढे हैं; तेई परमारथी पुनित नर आठों जाम, राम रस गाढ करे यहै
पाठ पढे हैं ॥ २७ ॥ जिन्हकी चिहुंटी चिमटासी गुन चुनवेकों, कुकयाके सुनवेकों
दोउ कान मढे हैं; जिन्हको सरख चित कोमल वचन बोले, सोम दृष्टि स्त्रिये मोझे
मोम कैसे गढे हैं; जिन्हके सगति जगि अखख अराधिवेकों, परम समाधि साधिवेगो
मन बढे हैं; तेई परमारथी पुनित नर आठों जाम, राम रस गाढ करे यहै पाठ पढे हैं ॥ २८ ॥

अर्थ:- जेना हैयामां धर्म ध्यानरूप पावक के० अग्नि प्रगट जयो, तेथी संशय, मो
ह अने विज्रम ए प्रणे वृद्धरूप ठे, ते बढे के० बखी गया ठे, जेनी चित्तोनी के० ज्ञा
नदृष्टि आगल उदयरूप कुतरो जसीने जागी जाय ठे, अने जे ज्ञानरूपी गजराज उपर
बढी रहेठे, तेथी जेने कर्मरूप रज लागती नथी, बीजानुं जे अगम थंग ठे, तेमां जेनी
समजना तरंग उठी रखा ठे एवा आगम के० जेन वाणीमां जे निपुण जयो, अने अ

ध्यात्म ज्ञानमां पूर्ण थयो ठे, तेनेज सम्यग्दृष्टि कहिये; परमार्थने पामनार पुनित के० पवित्र रूप थयो जाणवो. आत्मारामना अनुजव रसमां आठे प्रहर गढे के० संपूर्ण मग्न थई, एज पाठ पढे ठे, एटले जण्णे ठे, ॥ २७ ॥ बली जेम चीमटी के० हाथनी चिमटी अथवा चिपीयो तेवढे कई नानी वस्तुने पकमी लक्ष्यें ठइये, तेम पारकागुण चुंटी खेवाने जेनी एवी चपटी ठे, अने विकथा सांजलवाने जे घने कानने बंध करी राखे ठे, जेतुं चित्त सरल ने निष्कपटी ठे, जे निरहंकारीपणे कोमल वचन बोले ठे; काम क्रोधादिक विकारविना सौम्य दृष्टि जे राखे ठे, बली जे मोम केसेगढेहें के० मी णना घडाजेवुं हृदय कोमल राखे ठे, अने पोताना अलख समाधि स्वरूपने साधं वाने जेनी सुमति जागी ठे, अयोगी अवस्थामां जेनी परम समाधि थइ ठे, तेने साधवाने जेतुं मन बध्युं ठे, तेज सम्यग् दृष्टि परमार्थना पामनार पुनित के० पवित्र रूप थई रखा ठे, ने तेज आत्मारामना अनुजव रसमां आठे प्रहोर दृढ मग्न थई एज पाठ पढे ठे. ॥ २७ ॥

इहे समाधितुं स्वरूप कहे ठे:- अथ समाधि वर्णन:-

॥ दोहरा: ॥- राम रसिक अरु रामरस, कहन सुननकों दोइ; जब समाधि परगट जई, तब छुविधा नहि कोइ. ॥ २९ ॥ नंदन बंदन श्रुति करन, श्रवण चितवन जाप; पदन पढावन उपदिसन, बहुविध क्रिया कलाप. ॥ ३० ॥ शुद्धातम अनुजो जहां, सु जाचार तिहि नाहि; करम करम मारगविशे, शिव मारग शिवमांहि. ॥ ३१ ॥

अर्थ:- आत्माराम जे ठे ते रसिक के० रस जोक्ता ठे, अने राम के० रमवुं ते रस रूप ठे, केहेवाने सांजलवाने रसिकने रस वेठ ठे, पण जेवारे एनेविपे समाधि प्रगट थाय ठे त्यारे वे पणुं नथी रेहेतुं. त्यारेतो रसिक अने रस ए वे एकज वस्तु ठे ॥ २९ ॥ राम के० रसिक अवस्था धारतो एटली क्रिया करे ठे के, नंदन के० आनंद पामे ठे, बंदन के० प्रणाम करे, श्रुती के० ज्ञात ज्ञातना गुणनी स्तुतिकरे ठे, अने एवाजगुण सांजली पणुंज चितवन करे, एनोज जाप जपे ठे, जण्णे, जणावे, उपदेशे, एवी रीते रसिक अवस्थामां ज्ञात ज्ञातना क्रिया कलाप ठे ॥ ३० ॥

पूर्वें कही जे क्रिया तेने करतां करतां ज्यां शुद्ध आत्मानो अनुजव थाय शुजा चार तुटीजाय, कृत-कृत्यपणे ते अयोगी दशामां ठे, कर्म जे ठे ते कर्म मार्ग मांज रहे, एटले संसार मार्गनेविपेज रहे, शुज कर्म पण संसार मार्गमां ठे अने शिव मार्ग ते शिवमांहे एटले शुद्ध आत्माने विपेज ठे. ॥ ३१ ॥

॥ चोपाई: ॥- इहि विष वस्तु व्यवस्था जैसी, कही जिनिंद कही में तैसी; जे प्रमाद संयति मुनि राजा, तिन्हिको शुजाचारसों काजा. ॥ ३२ ॥ जहां प्रमाद द

તા નહિ વ્યાપે; તદ્દાં અવલંબ્યા આપનો આપે, તા કારણ પ્રમાદ ઉત્પત્તી, પ્રગટ મોહ મારગનો ધાતી. ॥ ૩૩ ॥ જે પ્રમાદ સંયુક્ત ગુણાંદે; ઊઠિદિ ગિરિદિ ગિહુકકી નાંદે; જે પ્રમાદ તજિ ઊઠત હોઈ, તિન્દિકો મોય નિકટ દગ સોઈ. ॥ ૩૪ ॥ ઘટમેં હે પ્રમાદ જયનાંદે, પરાધીન પ્રાની તવતાંદે; જવ પ્રમાદકી પ્રજુતા નાસે, તથ પ્રધાન અનુનો પરગાસે. ॥ ૩૫ ॥

અર્થ:- એ રીતે શ્રી જિનેન્દ્ર દેવે વસ્તુની વ્યવસ્થા કહી છે, ને તેથીજ આજ્ઞા પ્રમાણથી મેં પણ કહી છે, અને જે મુનિરાજ પ્રમાદ દશમાં છે, તેને તો શુભાચાર પણ દેશે શુભ ક્રિયાનું આલંબન સીધાથીજ કાર્ય સિદ્ધિ થાય ॥ ૩૨ ॥

અને જે મુનિરાજને આત્માના અધિક વીર્યાંશને સીધે પ્રમાદ દશા ન વ્યાપે ત્યાં પોતાનું આલંબન પોતે લિધે, તેમણે પ્રમાદ તો ઉત્પત્તી છે; અને પ્રગટ રીતે મોહ મારગનો પાત કરનાર છે, અને અંતરાયનો કરનાર છે. ॥ ૩૩ ॥

ગુણાંદે દેરી બાપાનો શબ્દ છે, અને અર્થ મુનિરાજ થાય છે. જે મુનિરાજ પ્રમાદ સંયુક્ત છે, તે તો ગિહુક કે દગની રીતે ઊઠે છે, ને પડે છે, પણ સ્વસ્થતાને પામે ન હોઈ અને જે પ્રમાદ ઘોડીને અપ્રમાદપણે ઊઠીને ઊતારદે છે, તેને પોતાની દૃષ્ટિ નજીક મોહ છે. ॥ ૩૪ ॥ ત્યાં સુધી ઘટમાં પ્રમાદ છે, ત્યાંસુધી તે પરાધીન છે, અને જ્યારે આત્માની શક્તિ જાગે છે, ત્યારે પ્રમાદની પ્રજુતા નાશ પામે છે. ત્યારે તો પોતાના પ્રધાન અનુત્તરનો પ્રકાશ થાય છે. ॥ ૩૫ ॥

॥ દોહરા: ૮-તા કારણ જગ પંથ હત, હત શિવ મારગ જોર; પરમાદી જગકોં ઢૂંકે, અપ્રમાદ સિવ ધોર ॥ ૩૬ ॥ જે પરમાદી આલસી, જિનકે વિકલ્પ જૂરિ, હોદિ સિધિય અનુત્તરિયે, તિન્દિકો શિવપથ દૂરિ ॥ ૩૭ ॥ જે અધિકલ્પી અનુત્તરી, શુદ્ધ ચેતના યુક્ત; તે મુનિવર સ્વ કાઝમે, હોદિ કરમસોં મુક્ત ॥ ૩૮ ॥ જે પરમાદી આલસી, તે અભિમાની હી- ॥ ૩૯ ॥

અર્થ:- એ, અને અપ્રમાદીની તરફ મોહ મોમકેસ- ॥ ૩૬ ॥ જે પરમાદી આલસી, જિનકે વિકલ્પ જૂરિ, હોદિ સિધિય અનુત્તરિયે, તિન્દિકો શિવપથ દૂરિ ॥ ૩૭ ॥ જે અધિકલ્પી અનુત્તરી, શુદ્ધ ચેતના યુક્ત; તે મુનિવર સ્વ કાઝમે, હોદિ કરમસોં મુક્ત ॥ ૩૮ ॥ જે પરમાદી આલસી, તે અભિમાની હી- ॥ ૩૯ ॥

हवे अजिमाानी तथा ज्ञानीनी अवस्था उपर दृष्टांत आपेठे:-

अथ अजिमाानी तथा ज्ञानी व्यवस्था कथन:-

॥ कवित्त उंदः ॥ - जैसे पुरुष खले पहार अडि, जूचर पुरुष तांदि लघु लग्ग; जूचर पुरुष खले ताकों लघु, उतर मिळे डुहुको त्रम जग्ग, तेसे अजिमाानी उन्नतगल, और जीवको लघुपद दग्ग; अजिमाानीको कहे तुछ सब, ज्ञान जगे समतारसजग्ग ॥ ४० ॥

अर्थ:- जेम कोई माणस पद्दाम उपर चढ्यो होय तेने जूचर के० तळाटीपरना माणसो न्हानोठे एम जुए, अने तळाटी वाला माणसने पद्दाड उपर चढेखो न्हाना जुए, अने पठी पद्दाम उपर चढेखो हेठे उतरी तळाटी वालाने मले त्यारे वेठनो नाना पणानो भ्रम डूर धाय, तेम अजिमाानी पुरुष उंची गरदन राखनारो, अन्य, जीवने नाना जुए, तुठ जाणे, अने बीजा पुरुषो ते अजिमाानी पुरुषने तुठ जाणे. एम अरस्परस विचारमां विपमता रहे ठे, ते ज्यारे ज्ञान जागे त्यारे वेठना मनमां विपमता मटीने समपणुं आवी जाय ॥ ४० ॥

हवे एकला अजिमाानीनी व्यवस्था कहे ठे:- अथ अजिमाानी यथा:-

॥ सवैया इकतीसाः ॥ - करमके ज़ारी समुजे न गुनको मरम, परम अनीति अधरम रीति गहे है; होहि न नरम चितगरम घरमहुते, चरमकी दृष्टिां जरम जूली रही है; आसन न खोले मुख वचन न बोले सिरधूनाएहू न डोले मानो पाथरके चहे हैं; देखनके हाठ जब पंचके बटाठ ऐसे, मायाके खटाठ अजिमाानी जीव कहे हैं ॥ ४१ ॥

अर्थ:- जे करम बंधधी अति ज़ारी ठे. जे छेपने गुण जाणैठे, पण गुणनो मर्म जाणतो नथी; अने परम अन्याय तथा अधर्मनी रीत ग्रही राखैठे; जेना चित्तनेविषे नरमा श तथा दया परिणाम नथी; छेपनो अति घर्म ताप ठे, तेथी जे गरम रहेठे, ज्ञान दृष्टि नथी अने चर्मरूप दृष्टिबने त्रममां जूड्यो फरे ठे, कोई विकट आसन धांधे तेने खोले नही, ने मोनेथी वचन बोले नही, मौन व्रती रहे, तेने ज्ञानी महा पुरुष जाणीने कोई माथुं नमावे, तो तेनो सत्कार ने अंग चेष्टा पण न करे, जाणिये पथर धवानीज इठा करतो होय; नेवली जेम घासकने डराववाने हाठ कहीये ठइये तेम लोकोने डराववाने वेप धरी हाठ घनीने वेसे, अने जब त्रमणना मार्गमां बटाठना सरखो चाखे; एरीते माया जालना खाटनारा अजिमाानी जीवने उलखीये ॥ ४१ ॥

हवे ज्ञानी जीवनी व्यवस्था कहे ठे:- अथ ज्ञानी यथा:-

॥ सवैया इकतीसाः ॥ - धीरके धरैया जवनीरके तरैया जयजीरके हरैया वर वीर ज्यों उमहे हैं; मारके मरैया सुबीचारके करैया सुख दारके ढरैया गुनसोसों खह छहे हैं;

सा नहि व्यापे; तहाँ अवलंब आपनो आपे, ता कारन प्रमाद उतपाती, प्रगट मोह मारगको घाती. ॥ ३३ ॥ जे प्रमाद संयुक्त गुसाईं; ऊठहि गिरिहि गिडुक्की नाई; जे प्रमाद तजि उरुत होही, तिन्हिको मोष निकट दृग सोही. ॥ ३४ ॥ घटमें हे प्रमाद जघताई, पराधीन प्राणी तवताई; जब प्रमादकी प्रजुता नासे, तब प्रधान अनुजो परगासे. ॥ ३५ ॥

अर्थ:- ए रीते श्री जिनैऊ देवे वस्तुनी व्यवस्था कही ठे, ने तेवीज आहा प्रमाणथी में पण कही ठे, अने जे मुनिराज प्रमाद दशामां ठे, तेने तो शुजाचार ए दखे शुज क्रियानुं आखंवन लीधाथीज कार्य सिद्धि थाय ॥ ३२ ॥

अने जे मुनिराजने आत्माना अधिक वीर्याशने लीधे प्रमाद दशा न व्यापे त्यां पोतानुं आखंवन पोते सिये, तेमाटे प्रमाद तो उतपाती ठे; अने प्रगट रीते मोह मार्गनो घात करनार ठे, अने अंतरायनो करनार ठे. ॥ ३३ ॥

गुसाईं देशी जापानो शब्द ठे, एनो अर्थ मुनिराज थाय ठे. जे मुनिराज प्रमाद संयुक्त ठे, ते तो गिडुक के० दगानी रीते उठे ठे, ने पडे ठे, पण स्वस्थताने पामे न ही अने जे प्रमाद ठोडीने अप्रमादपणे उठीने उजारहे ठे, तेने पोतानी दृष्टि नजीक मोह ठे. ॥ ३४ ॥ ज्यां सुधी घटमां प्रमाद ठे, त्यांसुधी ते पराधीन ठे, अने ज्यारे आत्माना शक्ति जागे ठे, त्यारे प्रमादनी प्रजुता नाश पामे ठे. त्यारे तो पोताना प्रधान अनुजवनो प्रकाश थाय ठे. ॥ ३५ ॥

॥ दोहरा: ॥—ता कारन जग पंथ इत, उत शिव मारग जोर; परमादी जगकों हुंके, अपरमाद सिव ओर ॥ ३६ ॥ जे परमादी आससी, जिनके विकल्प जूरि, होहि सिथिस अनुजोधिपे, तिन्हिको शिवपथ जूरि ॥ ३७ ॥ जे अविकल्पी अनुजवी, शुरू चेतना युक्त; ते मुनिवर लघु काखमें, होहि करमसों मुक्त ॥ ३८ ॥ जे परमादी आससी, ते अजिमांनी जीव, जे अविकल्पी अनुजवी, ते समरसी सदीव ॥ ३९ ॥

अर्थ:- तेमाटे जगतनो मार्ग प्रमादीनी तरफ ठे, अने अप्रमादीनी तरफ मोह मार्ग ठे, केमके, जे प्रमादी होय ते जगतने जुए अने अप्रमादी मुक्ति तरफ जुए ठे ॥ ३६ ॥ जे प्रमादी ठे, ते आससु ठे. तेने जूरि के० घणा विकल्प उठे ठे, अने पोताना अनुजवमां तेने सिथिलपणुं रहे ठे, अने तेने मुक्ति मार्गरूप स्वरूपाचरण दूर ठे ॥ ३७ ॥ अने जे विकल्पविना अनुजवमां वसे ठे, ने शुरू चेतना युक्त ठे, ते मुनीश्वर योगा काखमां कर्मथी मुक्त थाय ठे ॥ ३८ ॥ जे प्रमादी अने आससु ठे, तेने अहंबुद्धियी अजिमांनी कहिये. ने जे विकल्प रहित पोताना अनुजवमां ठे तेनेतो सदाय समरसी कहिये ॥ ३९ ॥

होय तेहिज जुपटे, एटखे सत्य पणे जाणेवे, तेने वारणसीदास नमस्कार करेते ॥४९॥

हृपे मोक्ष पदार्थनी उत्पत्तिनोक्रम कहैवे:-अथ मोक्ष उत्पत्ति वर्णन:-

॥ ठप्पय उंद:-जयो शुद्ध अंकुर, गयो मिथ्यात मूर नशि; क्रमक्रम होत उदोत, सहज जिम शुद्धपक्ष शशि; केवल रूप प्रकासि, जासि सुख रासि धरम धुव; करि पूर न धिति आठ, त्यागि गतजाव परम धुव; इह विधि अनन्य प्रजुता धरत, प्रगटी वृंद सागर जयो; अविचल अखंड अनजय अखय, जीव दरय जगमहि जयो. ॥ ४७ ॥

अर्थ:-शुद्धतानो अंकुर प्रगट यतां मिथ्यात मूलथी नाश पाम्युं, तेवारे जेम अ जवालीया पखवानोयामां चंद्रमां क्रमे क्रमे उद्योतवंत घायवे, एरीते आत्मापणक्रमे क्रमे उद्योत यतां केवल ज्ञान रूपनो प्रकाश थाय, अने आत्मानो निश्चल ध्रुव धर्म सुख समुद्र ते जासे, ते पठी आयुष्य कर्मनी स्थिति पूर्ण करीने अने मनुष्य गतिनो जाव ठोडीने परमात्मारूपे थाय, एरीते अनन्य प्रजुता एटखे सर्वथी श्रेष्ठता धारण करे. कोनी पेठे ? तो के जेम पाणीनी घुंद घुंद एकठी मली समुद्र थायवे तेम आत्मा गु णना अंश क्रमे क्रमे प्रगट करतो पूर्ण थयो, ते पठी अविचल, अखंड, अजय ने अ ह्य एवुं जीव इव जगत्नेविषे सदा जयवंत थायवे. ॥ ४७ ॥

हवे अष्ट कर्मनो नाश थयेथी जे आत्मां सहज आठ गुण प्रगट थायवे ते कहैवे:-अथ अष्ट कर्म नाशते अष्ट गुण प्रकाश वर्णन:-

॥ सवेया इकतीसा:- ज्ञानावरणीके गये जानिये जु हे सु सव, दंतनावरनके ग येते सव देखिये; वेदनी करमके गयेते निरावाध रस, मोहनीके गये शुद्ध चारित विलेखिये, आठकर्मगये अवगाहनअटल होइ, नामकरमगये ते अमूर्त्तिक पेलिये; अगुरुअलघुरूप होई गोत कर्म गये, अंतराय गयेते अनंत वल लेखिये. ॥ ४८ ॥

अर्थ:-ज्ञानावरणीय कर्म नाश यता लोकालोकां जे वस्तु वे, ते सर्व जणाय, एटखे केवल ज्ञान प्रकाश थाय; अने दर्शनावरणीय कर्मनो ह्य घवाथी लोकालो कना जावने सामान्यपणे जोईये, एटखे केवल दर्शनगुण प्रगट थाय, अने वेदनीय कर्मना ह्यथी निरावाध रस उपजे एटखे आत्मा बाधपणाथी मुक्त थाय, ते अवा धपणे अनंत सुखरूप गुण उपजे; वली मोहनीय कर्मनो नाश थयेथी विशेषणपणे शुद्ध चारित्र प्रगट थाय, एटखे यथाख्यात चारित्र स्पष्ट गुण होय; आयु कर्मनाश थयेथी अवगाहनानी सादि अनंत स्थिति थाय (आयु कर्मगते निश्चला स्थितिर्जयति); नाम कर्म नाश थयेथी अमूर्त्तिकपणुं जीवनुं शुद्ध स्वरूप उपजे; गोत्र कर्मनो ह्य थयेथी अगुरुअलघु गुण उपजे, जेथी जीवमां लघुपणु तथा गुरुपणु न होय; अने अं

रूपके रीजिया सवनेके समुजिया सवहीके लघुजिया सबके कुबोल सहे हैं; वामके व मैया दुखदामके रमैया ऐसे रामके समैया नर ज्ञानी जीव कहे हैं ॥ ४१ ॥

अर्थ:-धीरजने धरनार, संसार सागरने तरनार, जवज्जीडने हरनार, मोटा शूर वीरनी परे पोताने साह्य आपवाने उमंगी रखावे, कंदर्पने मारनार, जला विचारना करनार, सुख समाधिना ढालामां ढखनार, आत्माना गुणनो खव एटखे अंश तेमां ल दखहि रखा ठे, आत्मरूपना रीजवनार, सर्व नयना सारनो रस समजनार, निरहं कारी पणे सर्यना जाना जाई जे थई रखावे; कृमावंतपणे सर्वनां दुष्ट वचन जे सहेवे; वाम के० स्त्रीने वमैया के० ठोडनार, दुःखनी परंपराना दमनार, एवा आत्मारामने विपे रमनारा मनुष्यने ज्ञानी जीव कहीये ॥ ४१ ॥

हवे शुद्धात्मना अनुजवनी प्रशंसा करेठे:-अथ शुद्धात्म अनुजव प्रशंसा:-

॥चोपाई॥-जे समकिती जीवसमचेती; तिन्हिकी कथा कहों तुमसेती; जहां प्रमाद क्रिया नहि कोई; निर्विकल्प अनुजो पद सोई ॥ ४३ ॥ परिग्रह त्याग जोग धर तीनो; करम बंध नहि होइ नवीनो; जहां न राग दोष रस मोहे; प्रगट मोपमाराग मुख सोहे ॥ ४४ ॥ पूरव बंध उदे नहि व्यापे, जहां न जेद पुन्र अरु पापे; दरय जाय गुन निर्मल धारा, बोधविधान विविध विस्तारा ॥ ४५ ॥ जिन्हिके सहज अ वस्था ऐसी; तिन्हिके हिरदे दुविधा केसी; जे मुनिविपक श्रेणिचढी धाये; ते केवळि जगधान कहाये ॥ ४६ ॥ दोहरा:-इहिविधि जे पूरन जये, अष्ट करम वनदाहि; तिन्हिकी महिमा जो लखे, नमे वनारसि ताहि ॥ ४७ ॥

अर्थ:- जे समकिती जीव ठे ते समचेती के० वीतरागपणे समतावंत ठे अहो! जव्य प्राणी ! तेनी कथा हुं तमने कहुहुं. ज्यां कोई प्रमादनी क्रिया नथी, तेने निर्विकार निर्विकल्प अनुजव पद कहीये, एटखे अनुजवमां विकल्प नथी ॥ ४३ ॥ ज्यां परिग्रहनो त्याग ठे, अने प्रणे जोग स्थिर ठे, त्यां नवीन कर्मनो बंध नथी पतो; वली ज्यां जीवने राग रूप रस मोह नथी, तेज प्रगटपणे मोक्ष मार्गनुं मुख के० प्रारंभ ठे ॥ ४४ ॥ वली ज्यां पूर्वे जे कर्मबंध ठे, तेनो उदय नथी, अने ज्यां पुण्य पापना जेदनो विचार नथी, अने ज्यां साधुना सतावीस गुण अव्यपणे जाय पणे निर्मल धाराये बही रखा ठे, वली ज्यां बोधविधान के० ज्ञानना प्रकार जात जातना विस्तारमां ठे ॥ ४५ ॥ जेनी एवी सहज अवस्था थई होय तेना हृदयमां आत्म उलखवानी दुविधा केम रहे? अने एज अवस्थामां जे मुनिराज रूपक श्रेणि चढी ऊर्ध्व मुख धाये तेतो केवळी जगवंत जाणवा ॥ ४६ ॥ ए रीते करी अष्ट कर्म रूप वनने वालीने पूर्ण आत्मारूपमां जे थायठे अने जेना महिमाने जे सत् पुरुष

होय तेहिज जुपठे, पटले सत्य पणे जाणेठे, तेने वारणसीदास नमस्कार करेठे ॥४३॥

हृपे मोक्ष पदार्थनी उत्पत्तिनोक्रम कहेठे:-अथ मोक्ष उत्पत्ति वर्णन:-॥

॥ ठप्पय वंद:-जयो शुद्ध अंकुर, गयो मिथ्यात मूर नशि; क्रमक्रम होत उदोत,
जहज जिम शुक्लपद्म शशि; केवल रूप प्रकासि, जासि सुख रासि धरम धुव; करि पूर
र धिति आल, त्यागि गतजाव परम दुव; इह विधि अनन्य प्रभुता धरत, प्रगटी वृंद
सागर जयो; अविचल अखंड अनजय अखय, जीव दरय जगमहि जयो. ॥ ४४ ॥

अर्थ:-शुद्धतानो अंकुर प्रगट यतां मिथ्यात मूल्यही नाश पाम्युं, तेवारे जेम अ
जवालीया पखवाकोयामां चंद्रमां क्रमे क्रमे उद्योतवंत थायठे, एरीते आरमापण क्रमे
क्रमे उद्योत यतां केवल ज्ञान रूपनो प्रकाश थाय, अने आत्मानो निश्चल ध्रुव धर्म
सुख समुह ते जाते, ते पठी आयुष्य कर्मनी स्थिति पूर्ण करीने अने मनुष्य गतिनो
जाव ठोडीने परमात्मारूपे थाय, एरीते अनन्य प्रभुता पटले सर्वथी श्रेष्ठता धारण
करे. कोनी पेठे ? तो के जेम पाणीनी बुंद बुंद एकठी मली समुद्र थायठे तेम आत्मा गु
णना अंश क्रमे क्रमे प्रगट करतो पूर्ण थयो, ते पठी अविचल, अखंड, अजय ने अ
क्षय एवुं जीव इव्य जगत्नेविये सदा जयवंत थायठे. ॥ ४४ ॥

हृवे अष्ट कर्मनो नाश थयेथी जे आत्मानां सद्गुण आठ गुण प्रगट थायठे ते
कहेठे:-अथ अष्ट कर्म नाशते अष्ट गुण प्रकाश वर्णन:-

॥ सर्वेया इकतीसा:-॥ ज्ञानावरणीके गये जानिये जु हें सु सव, दंतनावरनके ग
येते सव देखिये; वेदनी करमके गयेते निरावाध रस, मोहनीके गये शुद्ध चारित
व्रिसेलिये, आठकर्मगये अवगाहन अटल होइ, नामकरमगये ते अमूर्त्तिक पेखिये;
अगुरुअलघुरूप होई गोल कर्म गये, अंतराय गयेते अनंत बल लेखिये. ॥ ४५ ॥

अर्थ:-ज्ञानावरणीय कर्म नाश यता लोकालोकां जे वस्तु ठे, ते सर्व जणाय,
पटले केवल ज्ञान प्रकाश थाय; अने दर्शनावरणीय कर्मनो क्षय थवाथी लोकालो
कना जावने सामान्यपणे जोईये, पटले केवल दर्शनगुण प्रगट थाय, अने वेदनीय
कर्मना क्षयथी निरावाध रस उपजे पटले आत्मा वाधपणाथी मुक्त थाय, ते अथा
धपणे अनंत सुखरूप गुण उपजे; वली मोहनीय कर्मनो नाश थयेथी विशेषणपणे
शुद्ध चारित्र प्रगट थाय, पटले यथारूपात चारित्र स्पष्ट गुण होय; आयु कर्मनाश
थयेथी अवगाहनानी सादि अनंत स्थिति थाय (आयु कर्मगतने निश्चला स्थितिर्नयति);
नाम कर्म नाश थयेथी अमूर्त्तिकपणुं जीवतुं शुद्ध स्वरूप उपजे; गोल कर्मनो क्षय
थयेथी अगुरुअलघु गुण उपजे, जेथी जीवमां लघुपणु तथा गुरुपणु न होय; अने अं

तराय कर्मनो नाश थयेथी अन्त वल उपजे, एटखे अन्त वीर्यपणानो गुण उपजे ठे. ए आठ गुण उपजे. ॥ ४ए ॥

॥ इति श्री समयसार नाटक बालबोधरूप नवमो मोक्ष द्वार समाप्तः ॥

॥ दोहराः ॥—इति श्री नाटिक ग्रंथमें, कह्यो मोक्ष अधिकार; अब वरनों संक्षेपों, सरव विशुद्धीद्वार. ॥ ५० ॥

अर्थः— इति के० संपूर्ण नाटक समयसारविषे मोक्ष द्वारनो अर्थ कह्यो ने ह्वे दशमं संक्षेपथी सर्व विशुद्धि द्वारनुं वर्णन करुं दु ॥ ५० ॥

ह्वे अंही सर्वउपाधि रहित शुद्ध आत्म स्वरूपनुं वर्णन करे ठेः—

॥ सर्वैया इकतीसाः ॥—करमको करता है जोगनिको जोगता है, जाकी प्रभुतामें ऐ सो कथन अहित है; जामें एक इंद्रियादि पंचधा कथन नाहि, सदा निरदोष बंध मोक्षों रहित है; ज्ञानको समूह ज्ञान गम्य है सुजाउ जाको, लोक व्यापी लोका तीत लोकमें महित है; शुद्ध बंस शुद्ध चेतनाके रस अंश ज्यों, ऐसो हंस परम पु नीतता सहित है ॥ ५१ ॥ दोहराः—जो निहचे निरमल सदा, आदि मध्य अरु अंत; सो चिद्रूप धनारसी, जगतमांहि जयवंत ॥ ५२ ॥

अर्थः— कर्मनुं कर्त्तापणुं अने सुखदुःखनुं जोकापणु एवुं जे लोक व्यवहारमां केहेवाय ठे, ते जेनी प्रभुतामां ईश्वरताई ठे, तेमां अहितकारी ठे; बली जेनी प्रभुता मां एकेंद्रिय प्रमुख पांच जेदनुं केहेवुं ते पण अहितकारी ठे, सत्य नथी. केमके जेस दा निर्दोष ठे, तेना निश्चय स्वभावमां बंध नथी, अने मोक्ष पण नथी, एवो जे बंध मोक्ष रहित ठे. त्यारे ए इच्छा शुं ठे, एवो प्रश्न उठे तेनो खुशासो करे ठे के, ए ज्ञाननो समूह जे पुंज ते रूप ठे. जेनो स्वभाव ज्ञान गम्य ठे, ज्ञान बडे जाणवामां आवे एवो ठे, लोकमां सघले स्थले व्यापी रह्यो ठे, लोकातीत के० क्षेत्र लोकथी जुदो ठे, ने लोकमां महित के० पूजनीक उपादेय ठे, अनादि कालनो एवोज चाल्यो आवेठे ते थी जेनो शुद्ध अवतंश ठे अने शुद्ध चेतनाना रस प्रदेशथी जरपूर ठे, एवा जे हंस ठे ते परम पुनीतता सहित एटखे उत्कृष्ट शुद्धता सहित ठे ॥ ५१ ॥ जे निश्चय स्वरूपमां सदा निर्मल ठे, आदि मध्यने अंत्य अवस्थाने विषे एक रूप ठे, ने तेज चिद्रूप ठे. तेनी धनारसी स्तुतिं करेठे के एवा जगवान जगत्मां जयवंत थाओ. ॥ ५२ ॥

ह्वे जीवनुं अजोका पणुने अकर्त्ता पणु ठरावे ठेः— अथ जीव अकर्त्ता वर्णनः—

॥ चोपाईः ॥—जीव करम करता नहि ऐसो; रस जोगता सुजाउ न जेसो; मि ध्याम तिसों करता होई; गये अज्ञान अकरता सोई ॥ ५३ ॥

अर्थः—जेम जीवने कर्मनो कर्त्ता न कहिये तेम रसनो जोका पण न कहिये; जीव

જ્યાંસુધી મિથ્યામતિ વાલો છે, ત્યાંસુધી તો કર્તાપણું કેહેવતમાં સાચો છે. પણ જ્યારે એ અજ્ઞાન જાય છે, ત્યારે જીવ અકર્તાપણે છે એવું સ્પષ્ટ જણાય છે. ॥ ૫૩ ॥

હવે આત્માના શુદ્ધ સ્વજાવ તથા વિજાવનું વર્ણન:— અથ સ્વજાવ વિજાવ વર્ણન:—
 ॥ સર્વેયા ઇકતીસા: ॥— નિહ્વે નિહારત સુજાઝ જાહિ આતમાકો, આતમીક ધર મ પરમ પરગાસના; અતીત અનાગત વરતમાન કાલ જાકો, કેવલ સરૂપ ગુન લોકો લોક જાસના; સોઈ જીવ સંસાર અવસ્થામાંહિ કરમકો, કરતાસો દીસે ક્ષિયે જરમ હપાસના; યદે મહા મોહકે પસાર યદે મિથ્યાચાર, યદે જો વિકાર યદે વ્યવહાર વાસના ॥ ૫૪ ॥

અર્થ:— નિશ્ચય દૃષ્ટિએ જોતાં જે આત્માનો આત્મિક ધર્મ પરમ પ્રકાશરૂપ સદા સ્વજાવ છે. એટલે નિશ્ચયનયથી અતીત, અનાગત તથા વર્તમાન કાલમાં લોકોલોક જાસનાનો કરનાર કેવલ સ્વરૂપ ગુણ છે. તેજ આત્મા સંસાર અવસ્થાનેવિષે ભ્રમ હપાસનાવડે એટલે મિથ્યાત્વ-અજ્ઞાનની સેવાને લીધે કર્મના કર્તાની પેઠે દેખાય છે, એમ મિથ્યાત્વની સેવામાં જે રહેવું તે મોહનો પસાર છે, એજ મિથ્યાચાર છે; જીવને જવ ભ્રમણનો એજ વિકાર છે. તથા એજ વ્યવહાર વાસના છે ॥ ૫૪ ॥

હવે જીવની અજોક્તા અવસ્થાનું વર્ણન કરેલે:— અથ જીવ અજોક્તા વર્ણન:—
 ॥ ચોપાઈ: ॥— તથા જીવ કરતા ન કહાવૈ; તથા જોગતા નાહ ન પાવૈ; હે જોગી મિથ્યામતિ માંહી; મિથ્યામતી ગયેતેં તે નાહી. ॥ ૫૫ ॥

અર્થ:— જેમ જીવ કર્તા નથી તેમ જોક્તા પણ નથી, માત્ર મિથ્યાત્વમાં કર્તા જીવ છે, ને જોક્તા પણ જીવ છે, પણ મિથ્યાત્વ નાશ થાય ત્યારે જીવ કર્તા અને જોક્તા નામ ધરાવતો નથી. ॥ ૫૬ ॥

હવે નય સ્વરૂપમાં જોક્તા અજોક્તા પણાનાં લક્ષણ વતાવેલે:—

અથ જોગતાપના અજોગતાપનાકો લક્ષણ:—

॥ સર્વેયા ઇકતીસા: ॥— જગવાસી અજ્ઞાની ત્રિકાલ પરજાય વુઢી, સોતો વિષે જોગ નિકો જોગતા કહાયો હૈ; સમકિતી જીવ જોગ જોગસોં હદાસી તાતેં, સહજ અજોગતા ગરંચનિમે ગાયો હૈ; યાહી જાતિ વસ્તુકી વ્યવસ્થા અવધારે બુધ, પરજાઝ ત્યાગિ અપનો સુજાઝ આયો હૈ; નિરવિકલ્પ નિરુપાધિ આતમા અરાધિ, સાધિ જોગ જુગતિ સમાધિમેં સમાયો હૈ. ॥ ૫૬ ॥

અર્થ:— જગત્વાસી જે અજ્ઞાની છે, ત્રણે કાલવિષે પર્યાય વુઢિ છે, એટલે ડ્રવ્યવુઢિ નથી, ને હું સુખી, હું દુઃખી એવી પર્યાય વુઢિ કરેલે, પણ નિત્રપણે શુદ્ધ આત્મ ડ્રવ્યને નહીં જાણે, એવો અજ્ઞાની જીવ તો વિષય જોગનો જોક્તા કેહેવાયેલે, અને સમ

તરાય કર્મનો નાશ થયેથી અનંત વલ્લ ઉપજે, ઘટલે અનંત વીર્યપણાનો ગુણ ઉપજે છે. એ આઠ ગુણ ઉપજે. ॥ ૪૯ ॥

॥ ઇતિ શ્રી સમયસાર નાટક વાલ્મીકીરૂપ નવમો મોક્ષ દ્વાર સમાપ્તઃ ॥

॥ દોહરાઃ ॥—ઇતિ શ્રિ નાટિક ગ્રંથમે, કહ્યો મોક્ષ અધિકાર; અવ વરનો સંકેપસો, સર્વ વિશુદ્ધિદ્વાર. ॥ ૫૦ ॥

અર્થ:— ઇતિ કે ૦ સંપૂર્ણ નાટક સમયસારવિષે મોક્ષ દ્વારનો અર્થ કહ્યો ને હવે દશમું સંકેપથી સર્વ વિશુદ્ધિ દ્વારનું વર્ણન કરું તુ ॥ ૫૦ ॥

હવે અંદી સર્વોપાધિ રહિત શુદ્ધ આત્મ સ્વરૂપનું વર્ણન કરે છે:—

॥ સવૈયા ઇક્તીસાઃ ॥—કરમકો કરતા હૈ જોગનિકો જોગતા હૈ, જાકી પ્રજુતામેં એ સો કથન અહિત હૈ; જામેં એક ઇંદ્રિયાદિ પંચધા કથન નાંહિ, સદા નિરદોષ બંધ મોક્ષસોં રહિત હૈ; જ્ઞાનકો સમૂહ જ્ઞાન ગમ્ય હૈ સુજાણ જાકો, લોક વ્યાપી લોકા તીત લોકમેં મહિત હૈ; શુદ્ધ બંસ શુદ્ધ ચેતનાકે રસ અંશ જયો, એસો હંસ પરમ પુ નીતતા સહિત હૈ ॥ ૫૧ ॥ દોહરાઃ—જો નિહચે નિરમલ સદા, આદિ મધ્ય અર અંત; સો ચિદ્રૂપ ઘનારસી, જગતમાંહિ જયવંત ॥ ૫૨ ॥

અર્થ:— કર્મનું કર્તાણું અને સુખદુઃખનું જોક્તાપણુ એવું જે લોક વ્યવહારમાં કેહેવાય છે, તે જેની પ્રજુતામાં હૈશ્વરતાઈ છે, તેમાં અહિતકારી છે; વલ્લી જેની પ્રજુતામાં એકેંદ્રિય પ્રમુખ પાંચ જોડનું કેહેવું તે પણ અહિતકારી છે, સત્ય નથી. કેમકે જે સદા નિરદોષ છે, તેના નિશ્ચય સ્વજાવમાં બંધ નથી, અને મોક્ષ પણ નથી, એવો જે બંધ મોક્ષ રહિત છે. ત્યારે એ કવ્ય શું છે, એવો પ્રશ્ન ઊઠે તેનો સુધાસો કરે છે કે, એ જ્ઞાનનો સમૂહ જે પુંજ તે રૂપ છે. જેનો સ્વજાવ જ્ઞાન ગમ્ય છે, જ્ઞાન વહે જાણવામાં આવે એવો છે, લોકમાં સઘસે સ્થલે વ્યાપી રહ્યો છે, લોકાતીત કે ૦ દેવ લોકથી જુદો છે, ને લોકમાં મહિત કે ૦ પૂજનીક ઉપાદેય છે, અનાદિ કાલનો એવો જ ચાહ્યો આવે છે તેથી જેનો શુદ્ધ અવતંત્ર છે અને શુદ્ધ ચેતનાના રસ પ્રદેશથી જરૂર છે, એવા જે હંસ છે તે પરમ પુનીતતા સહિત ઘટલે ઉત્કૃષ્ટ શુદ્ધતા સહિત છે ॥ ૫૧ ॥ જે નિશ્ચય સ્વરૂપમાં સદા નિર્મલ છે, આદિ મધ્યને અંત્ય અવસ્થાને વિષે એક રૂપ છે, ને તેજ ચિદ્રૂપ છે. તેની ઘનારસી સ્તુતિ કરે છે કે એવા જગવાન જગતમાં જયવંત થાઓ. ॥ ૫૨ ॥

હવે જીવનું અજોક્તા પણને અકર્તા પણ તરાવે છે:— અથ જીવ અકર્તા વર્ણન:—

॥ ચોપાઈઃ ॥—જીવ કરમ કરતા નહિ એસો; રસ જોગતા સુજાણ ન જોસો; મિ ધ્યામ તિસોં કરતા હોઈ; ગયે અજ્ઞાન અકરતા સોઈ ॥ ૫૩ ॥

અર્થ:—જેમ જીવને કર્મનો કર્તા ન કહિયે તેમ રસનો જોક્તા પણ ન કહિયે; જીવ

:-जेम कोइ हृदय अंधपुरुष विकल मिथ्यात्वधारीने हैयामां विकल्प उपजावे, जुग ठे, ते क्रियावादीनो एकांत पक्ष ग्रहीने आत्माने कर्ता मानीने अधोमुनीची गतिने पकडी रहोठे, एवो जे जिनमती ठे ते जाव चारित्र्यविना अने चारित्र्ययुक्त करणी करेठे, ने क्रिया करण एटले शुज क्रियानो कर्ता पोते के ठे, ते मुक्तिने वांटे तोपण मूढमतिठे; जवनो पार समकित विना पामतो नवी.

॥ अने जीवनो अंक के० चिन्ह चेतना जाणवी; अने पुनल तथा कर्म ए वे जम जाणवां. चेतन अने अचेतन वेठ एक क्षेत्रावगाहीठे एटले एक क्षेत्रवासी चापि कोइ कोइसी मले एवां नथी. ॥ ६० ॥ जे पदार्थ ठे ते पोतपोताना जावनी सहित रहे ठे; जेमां व्यापी रहे ते वस्तुने व्याप्य कहीये अने व्यापी रहे पदार्थने व्यापक कहीये तेथी पुनल व्याप्यमां जीवुं व्यापकपणुं नथी, माटे क्लिक कर्मनो कर्ता जीव क्यांथी घाय अर्थात् न ज थाय. ॥ ६१ ॥

हवे व्यवहारमां जे रीते जीवुं कर्तापणुं ठरेठे ते जणावेठे:-अथ कर्ता कथन:-

॥ सवैया इकतीसा:- जीव अरु पुनल करम रहे एक खेत, जद्यपि तथापि सत्ता गरी न्यारी कही हें; लठन सरूप गुन परजे प्रकृति जेद, छुहूम अनादिहीकी दुधा व्हेरही है; एते परि जिन्नता न जासे जीव करमकी, जोखों मिथ्या जाळ तोखों गंधी वाळ वही है; ज्ञानके उदोत होत ऐसी सूधी दृष्टि जई, जीव कर्म पिंनको अरतार सही है. ॥ ६२ ॥ दोहरा:- एक वस्तु जेसी जु है, तासों मिले न आन, जीव अकर्ता करमको, यह अनुजो परवान. ॥ ६३ ॥

अर्थ:- जेम आकाश प्रदेशमां पुद्गल कर्म अवगाहि रहे ठे; तेज आकाश प्रदेशमां जीव प्रदेश पण अवगाहि रहे ठे. एम जीव अने पुनल एक क्षेत्रना वासी ठे, तथापि चेतननी सत्ता अने जडनी सत्ता ए वे जुदी ठे. अनादि कालनी लक्षण जे दवडे, स्वरूप जेदवडे, गुणपर्यायवडे ने प्रकृति जेदवडे ए वेडनेविषे द्विविधता चाली आवेठे, तेम ठतां लक्षण प्रमुखनी जिन्नता मिथ्यात्व जावने लीधे जीव अने कर्मनी ज्यां सुधी जासे नही, त्यां सुधी अंधोवायु वहे ठे एटले जीवने कर्ता मानीये ठेये. अने ज्ञाननो उद्योत यवाधी सम्यक्त्वनी एवी शुरुता यई के तेथी कर्म पिंडनो अकर्ता जीव सही थयो ठे, एम जाण्युं ॥ ६२ ॥ जे वस्तु जेवीरीते ठे ते साये आनके० बीजा स्वप्न वासी वस्तु मछती नथी; एकमेक थती नथी; एथी जीव कर्मनो अकर्ता ठे. ए

॥ ६१ ॥ प्रमाणथी समजाय ठे ॥ ६३ ॥

जीव कर्मनो कर्ता मानी लेय ठे ते कहे ठे:- अथ मूढकर्तापक्षकथन:-

॥- जेडुरमती विकल अज्ञानी; जिन्ह सुरीति पररीति न जानी; मा

કિતી જીવ મનવચન ને કાયાના યોગથી તથા વિષય જોગથી હ્રદાસીપણે રહે
શુદ્ધ આત્મ દ્રવ્યના અનુભવમાં મગ્ન છે, તેથી સમકિતીને શાશ્વત્માં સહજ
પણે ગાયલો છે, એરીતે પંક્તિ છે તે વસ્તુની વ્યવસ્થા અવધારીને ઘટલે
જાણ વિચારીને પરજાવને ત્યાગીને પોતાના સહજ સ્વજાવમાં આવે છે,
હુઃશ્રી इत्यादि विकल्पविना, कर्म संयोगरूप उपाधिविना, एवा आत्माने
ज्ञान दर्शन चारित्र्यरूप जोगनी जुगति साधी समाधि घटले सहज २३.

હવે અનોક્તા જીવની અવસ્થાનું વર્ણન કરેલે:- અથ જીવ અનોક્તા વર્ણન:-

॥ સવૈયા ફકતીસા: ॥- ચિનમુદ્રા ધારી ધ્રુવ ધર્મ અધિકારી ગુન,
અપ હારી કર્મ રોગકો; પ્યારો પંક્તિનિકો હુસ્યારો મોલ મારગમેં, ન્યારો
હજિયારો હંપયોગકો; જાને નિજપર તત્ત રહે જગમેં વિરત્ત, ગદે ન મમત્ત મન
કાય જોગકો; તા કારન જ્ઞાની જ્ઞાનાવરનાદિ કરમકો, કરતા ન દોહ
દોહ જોગકો. ॥ ૫૭ ॥ દોહરા:॥- નિરજિલાપ કરની કરે, જોગ અરુચિ ઘટ માં
તાતે સાધક સિદ્ધ સમ કરતા જુગતા નાંહિ. ॥ ૫૮ ॥

અર્થ:- ચેતના ચિન્હનો ધરનાર, નિશ્ચલ સ્વજાવ જ્ઞાતાપણું તેનો અધિકારી,
નાદિક ગુણરૂપ રત્નના જંઢારનો જંઢારી છે, કર્મરૂપ રોગનો વિનાશ કરનાર, પંક્તિ
નો પ્યારો ઘટલે તત્ત જ્ઞાનીને વલ્લભ, મોક્ષમાર્ગમાં હુશીયાર કેળ સાવધાન, પોત્ત
ધર્મથી જુદો રહેનાર, મતિશ્રુત પ્રમુલ્હ હંપયોગનું અજવાલું જેના હૃદયમાં થયું, પંક્તિ
નાં અને પારકાં સર્વ તત્ત્વનો જાણનાર, જગતમાં વિરક્તપણે રહેનાર, ઘટલે વૈરાગી, મન
વચન ને કાયાના યોગની મમતા નહીં રાખનાર માટે જ્ઞાની જીવ જ્ઞાનાવરણીય પ્રમુલ્હ
કર્મનો કર્તા પણ નથી, અને હુઃશ્રુ સુખના જોગનો જોક્તાપણ નથી. ॥ ૫૭ ॥ જ્ઞ
વિના ક્રિયા કરવી, અને ઘટપિંકમાં જોગની રુચિ નહીં રાખવી, તેથી મુક્તિનો સા
ધક પુરુષ સિદ્ધ સમાન કહ્યો, અને તે કર્તા તથા જોક્તા નથી. ॥ ૫૮ ॥

હવે અહંબુદ્ધિ થકી કર્તાપણુ યાયલે તે કહેલે:- અથ અહંબુદ્ધિ વર્ણન:-

॥ કવિત્તવંદ: ॥- ઝ્યોં દિય અંધ વિકલ મિથ્યાત ધર મૂપા સકલ વિકલપ હરના
વત; ગદિ એકંત પઠ આતમકો, કરતા માનિ અધોમુલ્હ ધાવત; ત્યોં જિનમતી રત્ત
ચારિત કર, કરની કરિ કરતાર કહાવત; વંઝિત મુક્તિ તથાપિ મૂઢમતિ, વિનુ સન
કીત જવપાર ન પાવત. ॥ ૫૯ ॥ ચોપાઈ:॥- ચેતન અંક જીવલલિ લીન્દા, પુલ્ક ક
રમ અચેતન ચીન્દા; વાસી એક ચેતકે દોહ; યદપિ તથાપિ મિલે નહિ કોહ. ॥ ૬૦ ॥

॥ દોહરા: ॥- નિજનિજ જાત ક્રિયા સહિત, વ્યાપક વ્યાપિ ન કોહ; કરતા પુલ્ક
લ કરમકો, જીવ કદાંસોં દોહ. ॥ ૬૧ ॥

અર્થ:-જેમ કોઈ હૃદય અંધપુરુષ વિકલ મિથ્યાત્વધારીને દેયામાં વિકલર ઇપજાવે, તે સર્વ જુઠા છે, તે ક્રિયાવાદીનો એકાંત પક્ષ ગ્રહીને આત્માને કર્તા માનીને અધોમુલક કેળવી ગતિને પકડી રહ્યો છે, એથી જે જિનમતી છે તે જાણ ચારિત્રવિના અને કલ્પ ચારિત્રયુક્ત કરણી કરે છે, ને ક્રિયા કરણ ઇટલે શુદ્ધ ક્રિયાનો કર્તા પોતે કે દેવાય છે, તે મુક્તિને વાંટે તોપણ મૂઢમતિ છે; જવનો પાર સમક્તિ વિના પામતો નથી. ॥ ૫૯ ॥ અને જીવનો અંક કેળવિન્દુ ચેતના જાણથી; અને પુણ્ય તથા કર્મ એ બે બને જન્મ જાણવાં. ચેતન અને અચેતન બેઠ એક દેવગાદી છે ઇટલે એક દેવગાદી છે, તથાપિ કોઈ કોઈથી મલે એવાં નથી. ॥ ૬૦ ॥ જે પદાર્થ છે તે પોતપોતાના જાણની ક્રિયા સહિત રહે છે; જેમાં વ્યાપી રહે તે વસ્તુને વ્યાપ્ય કહીયે અને વ્યાપી રહે નાર પદાર્થને વ્યાપક કહીયે તેથી પુણ્ય વ્યાપ્યમાં જીવનું વ્યાપકપણું નથી, માટે પૌત્રલિક કર્મનો કર્તા જીવ વ્યાપી થાય અર્થાત્ ન જ થાય. ॥ ૬૧ ॥

હવે વ્યવહારમાં જે રીતે જીવનું કર્તાપણું ઘરે છે તે જણાવે છે:-અથ કર્તા કથન:- ॥ સર્વેયા શક્તીસા:- જીવ અરુ પુણ્ય કર્મ રહે એક લેત, જયપિ તથાપિ સત્તા ન્યારી ન્યારી કહી છે; લગન સરૂપ ગુન પરજે પ્રકૃતિ જેદ, હુદ્દમ્ અનાદિદીકી હુ વિધા દેરદી છે; એતે પરિ જિદ્દતા ન જાસે જીવ કર્મકી, જોલો મિથ્યા જાઠ તોલો ઓંધી ઘાઠ વહી છે; જ્ઞાનકે ઉદોત દોત એસી સૂધી દૃષ્ટિ નહિ, જીવ કર્મ પિંડકો અ કરતાર સહી છે. ॥ ૬૨ ॥ દોદરા:- એક વસ્તુ જેસી જુ છે, તાસોં મિલે ન આન, જીવ અકર્તા કર્મકો, યદ્ અનુજો પરવાન. ॥ ૬૩ ॥

અર્થ:-જેમ આકાશ પ્રદેશમાં પુદ્ગલ કર્મ અવગાહિ રહે છે; તેજ આકાશ પ્રદેશમાં જીવ પ્રદેશ પણ અવગાહિ રહે છે. એમ જીવ અને પુણ્ય એક દેવગાદી વાસી છે, તથાપિ ચેતનની સત્તા અને જડની સત્તા એ બે જુદી છે. અનાદિ કાલની લક્ષણ જે દબડે, સ્વરૂપ જેદવડે, ગુણપર્યાયવડે ને પ્રકૃતિ જેદવડે એ બેઠનેધિપે દ્વિવિધતા વાલી આવે છે, તેમ ઠતાં લક્ષણ પ્રમુખની જિદ્દતા મિથ્યાત્વ જાવંને લીધે જીવ અને કર્મની જ્યાં સુધી જાસે નહી, ત્યાં સુધી ઇંધોવાયુ વહે છે ઇટલે જીવને કર્તા માનીયે ઇંધે. અને જ્ઞાનનો ઇયોત થવાથી સમ્યક્ત્વની એવી શુદ્ધતા થઈ કે તેથી કર્મ પિંડનો અકર્તા જીવ સહી થયો છે, એમ જાણ્યું ॥ ૬૨ ॥ જે વસ્તુ જેવીરીતે છે તે સાચે આનકેળી જા સ્વરૂપ વાલી વસ્તુ મલતી નથી; એકમેક થતી નથી; એથી જીવ કર્મનો અકર્તા છે. એ અર્થ અનુજવ પ્રમાણથી સમજાય છે ॥ ૬૩ ॥

હવે મૂઢ જીવ કર્મનો કર્તા માની લેય છે તે કહે છે:- અથ મૂઢકર્તાયદ્કથન:- ॥ ચોપાદ:- જેહુરમતી વિકલ અજ્ઞાની; જિન્દિ સુરીતિ પરરીતિ ન જાની; મા

या मगन जरमके जरता; ते जिव जाव करमके करता ॥ ६४ ॥ दोहराः॥—जे मिथ्या मति तिमरसां, लखे न जीव अजीव; तेई जावित करमके, करता होइ सदीव ॥ ६५ ॥ जे अशुद्ध परिणति धरे, करे अहं परमान; ते अशुद्ध परिणाम के, करता होइ अजाना . अर्थः—जे जीव दुष्ट बुद्धिबडे विकल ठे, अज्ञानी ठे, जे पोतानी ने पारकी रीत जाणता नथी, माया जालमां मग्न ठे, भ्रमनाजरता के० धणी ठे, ते जीव जाव कर्मना करनारा ठे ॥ ६४ ॥ जे जीव मिथ्यामति अंधकारथी जीव अजीवने जित्त पणें जाणता नथी, ते जीव सदाकाल जावित कर्मना कर्त्ता ठे, एटले पोतपोताना कर्मनो जे स्वजाव तेनेज जावित कर्म कहिये ॥ ६५ ॥ जे जीव अशुद्ध परिणतिने धरेठे, सर्व क्रियामां अहंकार बुद्धिथी अहं कर्त्ता एवुं प्रमाण करते, ते जीव अजाण थका अशुद्ध परिणामना कर्त्ता थायठे ॥ ६६ ॥

अथ शिष्य प्रश्नः—

॥ दोहराः ॥— शिष्य कहैं प्रभु तुझ कह्यो, दुविध करमको रूप; दर्व कर्म पुद्गल मई, जाव कर्म चिद्रूप ॥ ६७ ॥ करता दरवित करमको, जीव न होइ त्रिकाल; अव इह जावित करम तुम, कह्यो कौनकी चाल ॥ ६८ ॥ करता याको कौन है, कौन करे फल जोग; के पुद्गल के आत्मा, के दुहुको संयोग ॥ ६९ ॥

अर्थः— ह्वे शिष्य प्रश्न पुठे ठे के, हे प्रभु ! तमे कह्युं ठे के, कर्मतुं स्वरूप वे प्रकारतुं ठे; एकतो पुद्गलमय ते पुद्गल पिंडरूप द्रव्य कर्म ठे, अने बीजुं जाव कर्म ते ते चिद्रूप के० चेतनाविकार रूप ठेः ॥ ६७ ॥ वली स्वामी तमे एवुं कह्युं के द्रव्य कर्मनो करनार जीव त्रणे कालमां नथी, तयारे जावित कर्म तमे कोनी चाल कह्यो ठो ? ॥ ६८ ॥ ए जावित कर्मनो कर्त्ता कोण ठे, ने एना कर्म फलनो जोक्ता कोण ठे ? पुद्गल कर्त्ता जोक्ता ठे ? के आत्मा कर्त्ता, जोक्ता ठे ? किंवा पुनस अने आत्मा ए वे हुनो संयोग कर्त्ता जोक्ता ठे ? ॥ ६९ ॥

ह्वे आ प्रश्ननो गुरु उत्तर आपेटेः— अथ गुरु उत्तर कथनः—

॥ दोहराः ॥— क्रिया एक करता जुगल, यों न जिनागम मांहि; अथवा करनी औरकी, और करै यों नाहि ॥ ७० ॥ करे और फल जोगवे, और घने नहि एम; जो करतासो जोगता, यहै यथावत जेम ॥ ७१ ॥ जाव कर्म कर्त्तव्यता, स्वयं सिद्ध नहि होइ; जो जगकी करनी करे, जग वासी जिय सोइ ॥ ७२ ॥ जिय करता जिय जोगता, जाव कर्म जिय चालि; पुद्गल करे न जोगवे, दुविधा मिथ्या जालि ॥ ७३ ॥ तातें जावित करमकों, करे मिथ्याती जीव; सुख दुख आपद संपदा, जुंजे सहजसदीव ॥ ७४ ॥

अर्थ:- क्रिया करणी एक होय अने तेना करनारा जुगल के० वे एवी वात जिनेश्वरना आगममां नथी कही, तेम पुद्गल अने जीव ए वेळ एक क्रिया करे नही अथवा बीजानी क्रिया ठे अने करनार वली बीजोज ठे, एवुं पण ठे नही, एटले पुद्गलनी क्रिया जीव न करे अने जीवनी क्रिया पुद्गल न करे ॥ ७० ॥ ए रीते करे एक अने तेनुं फल जोगवनार बीजोज होय एवुं वने नही, एवुं जिनेश्वरना आगममां नथी कहुं, एटले पुद्गलनी क्रियानुं फल जीव जोगवे नही; केमके जे कर्त्ता तेहिज जोक्ता; जे कर्म करे तेज फल जोगवे ए वात केहेवत प्रमाणे खरी ठे. ॥७१॥

जाव कर्मनी कर्त्तव्यता के० क्रिया तेतो स्वयं सिद्ध न थाय; एटले जाव कर्म पोतानी मेले सिद्ध नही थाय. तेथी एवुं ठरे ठे के जे जगत्नी क्रिया करे ते जाव कर्मनो कर्त्ता ठे; एटले गमनागमन क्रिया करे तेज जाव कर्मनो कर्त्ता जगत् वासी जीव ठे ॥ ७२ ॥ जीवज कर्त्ता अने जीवज जोक्ता ठे, जीवनी चल विचलताथी जाव कर्म उपजे ठे, एथी जावित कर्म जीवनी चाल ठे. ए जावित कर्मने पुजल करे नही, तेम जोगवे पण नही, एमां जे अछेत्त मतवाला छिधा राखे ठे; ते मिथ्या जाल ठे ॥ ७३ ॥ तेमाटे जे मिथ्यात्वी जीव ठे, ते जावित कर्मने करे ठे. तेणे करी सुख दुःख आपदा संपदा सदा सहजे जोगवे ठे ॥ ७४ ॥

हवे एकांत वादिसांख्यमतना वचननुं वर्णन करे ठे:-अथ एकांत वादी वर्णन:-
॥ सवैया इकतीसा: ॥- कोई मूढ विकल एकंत पठ गहैं कहैं आतमा अकरतार
पूरन परम है; तिन्हसो जु कोउकहैं जीउ करता है तासो, फेरी कहैं करमको
करता करम है; ऐसे मिथ्यामगन मिथ्याती ब्रह्म घाती जीव, जिन्हके हिये अना
दि मोहको जरम है; तिन्हको मिथ्यात झरि करिवेको कहैं गुरु स्यादवाद परवान
आतम धरम है ॥ ७५ ॥

अर्थ:- कोई मोह मूढ जीव ज्ञानबडे विकल एकांत पक्ष ग्रहीने एम कहे ठे के, आत्मा अकर्त्ता ठे, परम पूर्ण ठे, ते एकांत वादीने कोई एवुं कहे के, आत्मा कर्त्ता ठे, तेने सांख्यमति प्रमुख एकांत वादी कहे ठे के, कर्मनो कर्त्ता कर्मज ठे. एवा मिथ्यात्वमां मग्न मिथ्यात्व जीव ब्रह्म घाती ठे. तेमना ह्येमां अनादि का खयी मोह कर्म सागुं रहै ठे, ते मिथ्यात्वी जीवनुं मिथ्यात झर करवाने स्याद्वाद रूप जे आत्म धर्म ठे, ते धर्मज घयी रीत प्रमाण करी कहे ठे ॥ ७५ ॥

हवे जेम स्याद्वाद वस्तु स्वरूप ठे तेम कहे ठे:-अथ स्याद्वाद कथन:-
॥ दोहा: ॥- येतन करता जोगता, मिथ्या मगन अज्ञान; नहि करता नहि जो
गता, निहचे सम्यकवान ॥ ७६ ॥ सवैया इकतीसा: ॥- जैसे सांख्यमति कहैं अखल

થકરતા હે સર્વથા પ્રકાર કરતા ન હોઈ કવ હી; તેસે જિનમતિ ગુરુ મુલ્લ એક પદ્મ મુનિ, યાદી જાંતિ માને સો એકંત તજો અવહી, જોલોં હુરમતિ તોલોં કરમકો કર તા હે, મુમતી સદા થકરતાર કહ્યો સવ હી; જાકે ઘટ જ્ઞાયક મુજાઠ જગ્યો જવ હી સો, સોતો જગ જાણસો નિરાણો જયો તવહી ॥ ૭૭ ॥

અર્થ:- મિધ્યાત્વમાં મગ્ન અજાણ થકો ચેતન કર્તા છે. અને જોગતા પણ છે અને સમકિતિ જીવ નિશ્ચયથી કર્તા પણ નથી અને જોક્તા પણ નથી ॥ ૭૬ ॥

જેમ સાંણ્યમતિ પોતાના મતમાં એવી પ્રરૂપણા કરેછે કે, જે અલ્પહારૂપ છે તે સર્વથા અકર્તા છે, પણ ક્યારે કર્તા થતો નથી, અને સત્વ રજ તમ ગુણ પ્રકૃતિ કર્તા છે, એરીતે જે સાંણ્યમતિવાલા કહે છે, તેમ કોઈ જિનમતી પણ કોઈ ગુરુના મુલ્લથી નિશ્ચય નવનો એક પદ્મ સાંનસીને એમજ માને, એટલે જીવને અકર્તા માને છે. પણથી જિનેશ્વરના મતમાં સ્વાધ્યાદ પદ્મ છે. તે એવો ઠરાવ છે કે જ્યાં મુખી હુલ્લ બુદ્ધિ મિધ્યાગતી થઈ બુદ્ધિમાં છે, ત્યાં મુખી જીવ કર્મનો કર્તા છે; અને મુમતિ આલેથી સદા અકર્તા છે, જેણે છે તેવોજ અકર્તા કહ્યો, જેના ઘટમાં પોતાનો જ્ઞાયક સ્વજાવ જ્યારે જાગ્યો તે વગતથીજ તે જગજાણથી નિરાણો થઈ, તેણે અર્થ પુનઃ પરાવર્તમાં સંસાર છાંયી મુક્યો ॥ ૭૭ ॥

હવે એકાંત વાદી યોધમતીની બુદ્ધિનું વર્ણન કરેછે:-અથ યોધ મતિ વર્ણન ॥ દોહરા ॥- યોધ ઝિનય વાદી કહે, ત્રિનુ નંચુર તનુમાંદિ; પ્રથમ સમે જો જીવ હે, હુતિય સમે સો નાંદિ ॥ ૭૮ ॥ તાતે મેરે મતવિપે, કરે કરમજો કોઈ; સો ન જોગ છે સરવથા, ઓર જોગતા હોઈ ॥ ૭૯ ॥

અર્થ:-યોધ દાણિક વાદી છે, તે એવું કહે છે કે શરીરમાં રહેનારો જે પદાર્થ છે તે દાણનંચુર છે એટલે પ્રથમ સમયમાં જે જીવ પદાર્થ શરીરને વિપે છે, તે યોજા સમયમાં ન પામિયે, એથી સર્વ દાણનંચુર છે ॥ ૭૮ ॥ વક્ત્રી યોધ કહે છે કે મારા મનમાં એવી શ્રદ્ધા ઠરી છે, કે જે કોઈ કર્મ કરેછે, તે તો કર્મના ફાલનો જોક્તા નથી. દાણ નંચુર પલાને સીધે યોજોજ જોક્તા થાય છે ॥ ૭૯ ॥

હવે એકાંત વાદી યોધમતીના ચંદનનો ઉપદેશ કરેછે:-અથ યોધ મતચંદન ઉપદેશ:-

॥ દોહરા ॥-યદ્ એકંત મિધ્યાત્વ પપ, હૂરિ કરનકે કાજ; ચિદ વિશાસ અવિચલ કયા, તાપે થી જિનરાજ ॥ ૮૦ ॥ યાત્રાપન કાઢૂ પુરુષ દેહ્યો પુર કઈ કોઈ; તરન તપે ફિરિકે સર્યો, કહે નગર યદ્ સોઈ ॥ ૮૧ ॥ જો હુલ્લ પનમે એક યો, તો તિન્દિ મુનિરન કીય; ઓર પુરુષકો અનુભવ્યો, ઓર ન જાને જીય ॥ ૮૨ ॥ જયપદ્ વચન પ્રગટ મુન્યો, મુન્યો જૈનમત્ર શુદ્ધ; તથ દ્વંદ્વ વાદી પુરુષ, જૈન જયો પ્રતિ બુદ્ધ ॥ ૮૩ ॥

अर्थ:- ए जे एकांत क्षणजंगुरपणुं ते मिथ्यात्व पद ठे, तेने छूर करवाने चिद्बि
 छास अविचल कथा के० जीवना अचल पदनी बात सामान्य केवलीना राजा श्री
 जिनेश्वर देव कहेठे. ॥ ७० ॥ कोईक पुरुषे वाल्यावस्थामां एक नगर दीतुं होय ने
 ते पठी ज्यारे जुवानीमां आब्यो त्यारे फरीधी तेज नगरनेतेणे जोयुं त्यारे तेने रेहेतां
 रेहेतां स्मृति आदी के, आ नगर तो में वालपणामां जोयुं हतुं तेज ठे. ॥ ७१ ॥ हवे
 अही जीवना अचलपणानो संजव देखाडेठे:-के, वेहु कावमां जो ते एकज हतो ते
 बारे ते पुरुषे वालपणामां ते नगर जोयुं हतुं त्यारे तेने जुवानीमां तेनुं स्मरण थयुं ए
 बात सत्य ठे. एटले घने चखतमां नगर तेज खरुं ठे, तेम एक पुरुषनो अनुजव के०
 जोगवेयुं कार्य तेने बीजो पुरुष जाणी शके नही. ॥ ७२ ॥ ज्यारे आ बात प्रगट सां
 नली अने जैनना शुद्ध मतनी बात सांजली त्यारे एकांतवादी पुरुषे प्रतियोध पा-
 मीने जैनमत ग्रहण कीधो अने बोधमतने ठोडी दीधो. ॥ ७३ ॥

हवे बोधमतीना क्षणजंगुरपणामां सदहणा केम थई ते कहे ठे:-

अथ बोध मतीकी सदहना कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसाः ॥- एक परजाय एक समेमे विनसि जाइ, दूजी परजाय दूजे
 समे उपजति हे; ताकी ठल पकरिके बोध कहे समे समे, नवो जीव उपजे पुरातनकी
 पति हे; ताते माने करमको करता हे और जीव, जोगता हे और थाके हिय ऐसी
 मति हे; परजे प्रवानको सरवथा दरब जाने, ऐसे दुरबुद्धिकों अवश्य दुरगति हे ॥ ७४ ॥

अर्थ:- हरकोई ज्योनो एक समयमां जे एक पर्याय ठे, ज्यो, क्षेत्र, काल, जा
 वने लीधे अवस्था जेद ठे, तेतो पर्याय ते समदमांज विनाश पामे ठे, अने बीजा
 समयमां बीजो पर्याय उपजे ठे, एवी जैननी वाणी ठे. ते बातनेज बोध मतीवाला
 निश्चलपणे पकनी राखीने कहे ठे के, समय समय नवो नवो जीव उपजे ठे, अने
 पाठला जुना जीवनी हाणी थायठे; वली आम मानेठे के कर्मनो कर्ता कोई बीजो
 जीवठे अने कर्मनो जोक्ता कोई बीजो जीव ठे. एम बोधमति कहेठे; ज्योना प
 र्यायतो समयमां फरे ठे, तेने बोधमति पर्याय प्रमाणने सर्वथा प्रकारे ज्योज जाणे
 ठे. एवा दुर्बुद्धिने अवश्य दुर्गतिज प्राप्त थाय ठे. ॥ ७४ ॥

हवे दुर्बुद्धि अने दुर्गतिनु लक्षण कहे ठे:-अथ दुर्गति स्थिति लक्षण:-

॥ दोहराः ॥-दुर्बुद्धी मिथ्यामती, दुर्गति मिथ्या चाल; गहि एकंत दुर्बुद्धिसों,
 मुगति न होइ त्रिकास ॥ ७५ ॥ कहे अनातमकी कथा, चहे न आतम शुद्धि, रहे
 अध्यातमसों विमुख, दुराराधि दुर्बुद्धि ॥ ७६ ॥ सर्वेया इकतीसाः ॥-कायासं विचारि

अकरतां हे सर्वथा प्रकार करता न होइ कब ही; तैसे जिनमति गुरु मुख एक पक्ष सुनि, याही जांति माने सो एकंत तजो अवही, जोलों डुरमति तोलो करमको करता है, सुमती सदा अकरतार कह्यो सब ही; जाके घट झायक सुजाठ जग्यो जव ही सो, सोतो जग जालसो निराखो जयो तवही ॥ ७७ ॥

अर्थ:- मिथ्यात्वमां मग्न अजाण थको चेतन कर्त्ता ठे. अने जोगता पण ठे अने समकिति जीव निश्चयथी कर्त्ता पण नथी अने जोका पण नथी ॥ ७६ ॥

जेम सांख्यमति पोताना मतमां एवी प्ररूपणा करेठे के, जे अखक्षरूप ठे ते स र्थथा अकर्त्ता ठे, पण क्यारे कर्त्ता थतो नथी, अने सत्त्व रज तम गुण प्रकृति कर्त्ता ठे, एरीते जे सांख्यमतिवाला कहे ठे, तेम कोई जिनमती पण कोई गुरुना मुखथी निश्चय नयनो एक पक्ष सांजलीने एमज माने, एटखे जीवने अकर्त्ता माने ठे. पण श्री जिनेश्वरना मतमां स्याछाद पक्ष ठे. ते एवो ठराव ठे के ज्यां सुधी डुष्ट बुद्धि मि थ्यामती अहं बुद्धिमां ठे, त्यां सुधी जीव कर्मनो कर्त्ता ठे; अने सुमति आवेथी सदा अकर्त्ता ठे, जेवो ठे तेवोज अकर्त्ता कह्यो, जेना घटमां पोतानो झायक स्वज्ञाव ज्यारे जाग्यो ते वखतथीज ते जगजालथी निराखो थइ, तेणे अर्थ पुज्ज पराव र्तमां संसार लावी मुक्यो ॥ ७७ ॥

हवे एकांत वादी बोधमतीनि बुद्धिनुं वर्णन करेठे:-अथ बोध मति वर्णनं

॥ दोहरा ॥- बोध तिनय वादी कहै, तिनु जंगुर तनुमांहि; प्रथम समे जो जीव है, छुतिय समे सो नांहि ॥ ७८ ॥ ताते मेरे मतखिपे, करे करमजो कोइ; सो न जोग वे सरवथा, और जोगता होइ ॥ ७९ ॥

अर्थ:-बोध क्षणिक वादी ठे, ते एवुं कहे ठे के शरीरमां रेहेनारो जे पदार्थ ठे ते क्षणजंगुर ठे एटखे प्रथम समयमां जे जीव पदार्थ शरीरने विपे ठे, ते बीजा स मयमां न पामिये, एथी सर्व क्षणजंगुर ठे ॥ ७८ ॥ बली बोध कहे ठे के मारा मनमां एवी अछा ठरी ठे, के जे कोई कर्म करेठे, ते तो कर्मना फलनो जोका नथी. क्षण जंगुर पणाने लीधे बीजोज जोका थाय ठे ॥ ७९ ॥

हवे एकांत वादी बोधमतीना खंमननो उपदेश करेठे:-अथ बोध मतखंमन उपदेश:-

॥ दोहरा ॥-यह एकंत मिथ्यात पप, झूरि करनके काज; चिद विद्यास अविचल कथा, जापे श्री जिनराज ॥ ८० ॥ वालायन काहू पुरुष देख्यो पुर कइ कोइ; तरुन जये फिरिके लख्यो, कहे नगर यह सोइ ॥ ८१ ॥ जो डुहु पनमे एक थो, तो तिन्हि सुमिरन कीय; और पुरुषको अनुभव्यो, और न जाने जीय ॥ ८२ ॥ जवयह वचन प्रगट सुन्यो, सुन्यो जैनमत शुद्ध; तव इकांत वादी पुरुष, जैन जयो प्रति बुद्ध ॥ ८३ ॥

અર્થ:- એ જે એકાંત ક્ષણજંતુરપણું તે મિથ્યાત્વ પદ્ધતે, તેને દૂર કરવાને ચિદ્વિ
સાસ અવિચલ કથા કે ૦ જીવના અચલ પદની વાત સામાન્ય કેવલીના રાજા શ્રી
જિનેશ્વર દેવ કહેવે. ॥ ૫૦ ॥ કોઈક પુરુષે ઘાટ્યાવસ્થામાં એક નગર દીધું હોય ને
તે પઠી જ્યારે જુવાનીમાં આવ્યો ત્યારે ફરીથી તેજ નગરને તેણે જોયું ત્યારે તેને રેહેતાં
રેહેતાં સ્મૃતિ થાવી કે, આ નગર તો મેં ઘાલપણામાં જોયું હતું તેજ છે. ॥ ૫૧ ॥ હવે
અહીં જીવના અચલપણાનો સંજ્ઞ દેખાડે છે:-કે, વેદુ કાલમાં જો તે એકજ હતો તે
વારે તે પુરુષે ઘાલપણામાં તે નગર જોયું હતું ત્યારે તેને જુવાનીમાં તેનું સ્મરણ થયું
વાત સત્ય છે. પટલે ઘને વલતમાં નગર તેજ સ્પર્શ છે, તેમ એક પુરુષનો અનુજ્ઞ કે ૦
જોગવેલું કાર્ય તેને વીજો પુરુષ જાણી શકે નહીં. ॥ ૫૨ ॥ જ્યારે આ વાત પ્રગટ સાં
જણી અને જૈનના શુદ્ધ મતની વાત સાંજણી ત્યારે એકાંતવાદી પુરુષે પ્રતિબોધ પા-
મીને જૈનમત પ્રદર્શન કરીધો અને વૌધમતને ઠોડી દીધો. ॥ ૫૩ ॥

હવે વૌધમતીના ક્ષણજંતુરપણામાં સદ્દર્શના કેમ થઈ તે કહે છે:-

અથ વૌધ મતીકી સદ્દર્શના કથન:-

॥ સર્વેયા શક્તીસા: ॥- એક પરજાય એક સમૈમે વિનસિ જાઈ, દૂજી પરજાય દૂજે
સમૈ ઉપજતિ હૈ; તાર્કી ઠલ પકરિકે વૌધ કહે સમૈ સમૈ, નવો જીવ ઉપજે પુરાતનકી
પતિ હૈ; તાતે માને કરમકો કરતા હૈ ઓર જીવ, જોગતા હૈ ઓર વાકે હિય એસી
મતિ હૈ; પરજે પ્રવાનકો સરવથા દરવ જાને, એસે દુરબુદ્ધિકો અવશ્ય દુરગતિ હૈ ॥ ૫૪ ॥

અર્થ:- હરકોઈ દ્રવ્યનો એક સમયમાં જે એક પર્યાય છે, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, જ્ઞા
વને લીધે અવસ્થા પ્રેર છે, તેતો પર્યાય તે સમદમાંજ વિનાશ પામે છે, અને ધીજા
સમયમાં ધીજો પર્યાય ઉપજે છે, એવી જૈનની વાણી છે. તે વાતનેજ વૌધ મતીવાલા
નિશ્ચલપણે પકડી રાખીને કહે છે કે, સમય સમય નવો નવો જીવ ઉપજે છે, અને
પાઠલા જુના જીવની દાણી થાય છે; વલ્લી આમ માને છે કે કર્મનો કર્તા કોઈ ધીજો
જીવ છે અને કર્મનો જોક્તા કોઈ વીજોજ જીવ છે. એમ વૌધમતિ કહે છે; દ્રવ્યના પ
ર્યાયતો સમયમાં ફરે છે, તેને વૌધમતિ પર્યાય પ્રમાણને સર્વથા પ્રકારે દ્રવ્યજ જાણે
છે. એવા હુર્બુદ્ધિને અવશ્ય હુર્ગતિજ પ્રાપ્ત થાય છે. ॥ ૫૫ ॥

હવે હુર્બુદ્ધિ અને હુર્ગતિનું લક્ષણ કહે છે:-અથ હુર્ગતિ સ્થિતિ લક્ષણ:-

॥ દોહરા: ॥-હુર્બુદ્ધી મિથ્યામતી, હુર્ગતિ મિથ્યા ચાલ; ગદ્દિ એકંત હુર્બુદ્ધિસોં,
મુગતિ ન હોઈ ત્રિકાલ ॥ ૫૬ ॥ કહે અનાતમકી કથા, ચહે ન આતમ શુદ્ધિ, રહે
અધ્યાતમસોં વિમુક્ત, હુરારાધિ હુર્બુદ્ધિ ॥ ૫૭ ॥ સર્વેયા શક્તીસા: ॥-કાયાસે વિચારિ

प्रीति मायाहिमे हारि जीति, खिये हठरीति जेसे चरिखकी सकरी; चूंगुलके जोर जेसे गोह गहि रहे जूमि, त्यांहि पाई गाडेपेन ठोडेदेक पकरी; मोहकी मरोरसों जर-मको न ठार पावे, धावे चिहु श्योर ज्यों बढावे जाख सकरी; ऐसी दुर्बुद्धि जूखि जूठके ऊरोखे जूझी, फूझी फिरे ममता जंजीरनिसों जकरी. ॥ ८७ ॥ वात सुनि चोक उठे वातहिसों जोकी उठे, वातसों नरम दोइ वातहीं अकरी; निंदाकरे साधुकी प्रशंसा करे हिसककी, साता माने प्रनुता असाता माने फकरी; मोख न सुयाइ दोख देखे तहां पेगि जाई, काखसो डराई जेसे नाहरसों बकरी; ऐसी डुरबुद्धि जूखो जूठके ऊरोखे जूझी, फूझी फिरे ममता जंजीरनिसों जकरी ॥ ८८ ॥

अर्थ:- मिथ्यामतिने दुर्बुद्धि कहिये, अने मिथ्या चाखने दुर्गति कहिये, जे दुष्ट बुद्धि ठे, ते एकान्त मतीने ग्रहणेकरी रहेवे, तेने ग्रहे काखमां मुक्ति न थाय. ॥ ८५ ॥ एये दुर्बुद्धिनी व्यवस्था कहेवे:-जे आत्माथी जिज्ञ होय ते अनारमा कहिये. तेअ नात्मानी पया करे, आत्मानी शुद्धता न जाणे, अने जे आत्माने आश्रयी विचार ठे तेने अत्प्याम कहिये, ते तेनाथी डुराराध्य के० दुखे समजायो जाय; तेनाथी दुर्बुद्धि जीव विमुक्त रहे ठे ॥ ८६ ॥ दुर्बुद्धिनो विचार कहेवे:-कायासाथे प्रीति विचारे; हार जीत करी मायामां गही रहे; हठ पकडी रहे; जेम हारख पही पोताना पगमां छाकटी पकडीज राखे ठोटे नही. बखी बीजो हठांत एक ठे; जेम कोई एक चोर चुंगडी बंध देई करी गोहने मेहस अथवा हवेखी उपर चगावे ठे, ते बंधना जोरथी गोह जुमीने पकडी राखे, ने त्यां पोताना पग घटी राखे, पण जे टेक पकटी ते मूके नही, तेम मोह कर्मनी मरोर खागी तेथी ब्रतनो गोर पामे नही, एटसे ब्रम ठोगे नही. जेम मकनी जाख बधारनी पसारती चारे तरफ दोने ठे, तेम चारे तरफ दोइती फरे, ए रीते दुर्बुद्धिये जूझी जुठने ऊरखे छुझी रहेवे, ने ममतारूप दुर्बुद्धिना जंजीरनी बेगीने जकटी रखो ठे, ॥ ८७ ॥

बखी पवाने कोई अत्प्यामनी वात कहे त्यारे चोंकी उठे, ने तों तों करी उठे, कदा ग्रह करे अने पोताना मनने रुचती वातथी नरम थाय ने मनमानती वात न थाय तो प्रकृति अकारि करे, मोहमार्गना साधकनी निंदा करे, अने जे हिंसक अथर्म कहेवे, तेनी प्रशंसा करे, पोतानी मोटाईने साता मुख समजे असाताने फकीरी जाणे मोहनी वात सुहाय नही. ज्यां कोई दोय जुण त्यां चतुराईनुं अतिमान बतावे, अने मृदुथी एवो टरे के, जेम नाहीरथी बकरी गरे, ए रीते नरतो रहे एम दुर्बुद्धि जीव बूझो फरेवे, ने जूठने ऊरखे जुखनी ममतारूप बेगीमां बंधाई रखो ठे. ॥ ८८ ॥

हवे एकांत पद्मीना मतनी स्थापनाउपर अनेकांत स्थाप्यादी मतनी प्रशंसा करेते:-

अथ अनेकांत श्लाघा कथन:-

॥ कवित्त ठंदः ॥- केई कहै जीव तिन जंगुर, केई कहै करम करतार; केई कर्म रहित नित जंपहि, नय अनंत नाना परकार; जे एकंत गहै ते मूरख, पंडित अने कांत पखधार; जैसे जिन जिन मुगतागन, गुनसों गहृत कहावे द्वार. ॥ ८९ ॥

॥ दोहराः ॥- जया सूतसंग्रहविना, मुक्तमाल नहि होइ; तथा स्थाप्यादी विना, मोख न सये कोई. ॥ ९० ॥

अर्थ:- कोई योध मती जेवा तो जीवने क्षणजंगुर कहै ठे; कोई मिमांसक सरखा कर्मने कर्ता मानेठे; कोई सांख्यमती सरखा तो सदा जीवने कर्मरहित कहै ठे. परीते अनंत नय नाना प्रकार कहै ठे, एमांथी जे एकांत पक्षज ग्रही रहेठे ते तो मूर्ख ठे अने पंडित जन जे ठे, ते अनेकांत पक्ष ग्रहेठे, जेम एक साक्षामां मोतीनो समुदाय आपणी आपणी सचामां सठ जुदा जुदा ठे पण ते सुतरमां परोव्याथी स पंतुं एक द्वार नाम पढे ठे, ॥ ८९ ॥ तेयो अनेकांत मत ठे, केम के, सूतरना संगवि ना मोतीनी माला धने नही, तेम स्थाप्यादमत धारण कीधा शिवाय मोक्षनो साधन द्वार पाय नही. ॥ ९० ॥

हवे मत जेदनुं कारण पांच नय ठे तेनुं वर्णन करेते:- अथ पंच नय वर्णन:-

॥ दोहराः ॥- पद सुजाठ पूरवठदे, निहचे उहिम फाख; पक्षपात मिथ्यात पय, सरयंगी सिब घाख. ॥ ९१ ॥

अर्थ:- कोई पद वस्तु स्वजाय माने, कोई पूर्व कर्मनो उदय माने, कोई निश्चय माने, कोई उद्यम माने, अने कोई काख माने, एमां पक्षपात करी जे एकनेज माने ते मिथ्याय मार्ग कहेषाय. ॥ ९१ ॥

हवे जुदा जुदा मतनी व्यवस्था कहै ठे:- अथ मतव्यवस्था कथन:-

॥ सपेया इक्षतीताः ॥- एक जीव वस्तुके अनेक रूप गुन नाम, निरजोग शुद्ध परजोगसों अशुद्ध हें; वेद पाठी ग्रन्थ कहै मीमांसक कर्म कहै सिवमति शिव कहै योध कहै बुद्ध हें; जैनी कहै जिन, न्याय वादी करतार कहै, उ हों दरसनमें वचनको विरुद्ध हें; वस्तुको सरूप पहिचाने सोइ परबीन, वचनके जेद जेद माने सोइं शुद्ध हें ॥

अर्थ:- जीव वस्तु एक अने तेना गुण अनेक ठे, रूप अनेक ठे, अने नाम अनेक ठे, निरजोग ठे एटखे परसंयोग विना पोताना सजायमां रह्यो शुद्ध ठे, अने परना संयोगपी अशुद्ध ठे. वसी वेद पाठी प्रजावे करी एने ग्रन्थ कहैठे. मिमांसक जै मिनीय एने कर्म कहैठे; शिवमती एटखे वैशेषिक एने शिव कहैठे, योधमती एने

बुद्ध कहेते, अने जेनी एने जिन कहेते, न्यायवादी नेयायकादिक एने कर्ता ।
 एरीते ठेए दर्शनमां शुद्ध जीवने कहेवामां एकएकथी वचननो विरोध ठे. ९
 र्शनमां जे वस्तुनूं स्वरूप उलखे तेज प्रवीण कहेवाय, अने वचनना जेद
 निरुद्ध नयनिमित्ते वस्तुमां जेद प्रवीण माने तेज शुद्ध वात ठे ॥ ९२ ॥

हवे ठेए दर्शननामत स्थापन करे ठे:- अथ मतस्थापना कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसा: ॥-वेदपाठी ब्रह्म माने निहचे स्वरूप गहे, मीमांसक
 ने उदेमें रहतु हे; योधमति बुद्ध माने सूत्रम सुजात साधे, शिवमती शिवरूप
 हरतु हे; न्याय ग्रंथके पदेया थापे करतार रूप, उद्दिम उदीरी उर आनंद वस्तु
 पांचो दरसनी तेतो पोपे एकएक अंग, जेनी जिनपंथी सरवंगी ने गहतु हे ॥ ९३ ॥
 अर्थ:-वेद पाठी के० वेदांती जीव वस्तुने ब्रह्म मानीने निश्चय स्वरूपने ग्रहे.
 टले एक अद्वैत मत धारेते. मिमांसक के० यज्ञना करनार जीवने कर्मरूप मानेते,
 उदयरूप थया जे संस्कार तेनुं ग्रहण करेते. योधमती जीवने बुद्धमानीने
 पाणाधी सूक्ष्म सजाय साधेते, तेथी वस्तुना स्वजावनेज कर्ता मानेते. शिवमती
 शेषिक ते जीवने कालरूप मानेते, अने शिवने कर्ता मानेते. न्याय ग्रंथना
 प्रमाणादिक सोझ पदार्थने मानेते, शुद्ध जीवनेज कर्ता मानीने उद्यमनी उदी
 चितने आनंद करी मग्न रहेते, एम ए पांचे दर्शन वस्तु स्वजावादिक पांच नयना
 एक एक अंग पोपेते, पटखे एकांत पद ग्रहेते. अने जे जैन मार्ग केहेवाय ठे, ते
 सर्वांगी सर्व नय ग्रहण करेते ॥ ९३ ॥

हवे जे मत स्थापनामां जुदी जुदी बुद्धि कही ते सर्व एक ठे, एतुं जणावेते:-

अथ मत स्थापना एकत्वी कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसा: ॥- निहचे अजेद अंग उदे गुनकी तरंग,
 सिधे उद्धता सकति हे; परजापरूपको प्रवान सूत्रम सुजात,
 नाम चक्र गति हे; याही जाति आतम दरवके अनेक अंग,
 माने सो कुमति हे; देक डारि एकमे अनेक खोजे सो सुबु
 मरे साची कटवति हे ॥ ९४ ॥

अर्थ:-सर्व जीवमां छद्मण जेद नयी एतुं निश्चय अंग ते
 एना तरंग उठी रखा ठे तेथी उदय अंग साचो ठे, अने ज
 त्वां ते प्रवर्ते ठे, तेथी उदय अंगवडे कर्ताणुं सातुं ठे, अने
 जुदा ठे, तेनारूपनुं प्रमाण सूक्ष्म ठे. तेथी योध सूक्ष्म
 अने परिणामनी गति ठे, ते परता चक्रनी शक्ति ठे, ते

इहां काखने कर्ता कह्यो ते पण साचो ठे, एरीते आत्मद्रव्यमां अनेक अंग पामीये पण एसांधी एकज अंग माने अथवा एक अंग न माने तेनुं नाम कुमति ठे, जे ए कांत पक्ष ठोनीने एक वस्तुमां अनेक अंग खोजे तेनुं नाम सुबुद्धि कहीए जेम के खोजी जीवे ने वादी मरे ए केहेवत ठे, ते साची ठे ॥ ९४ ॥

हवे स्याद्वादनुं रूप कहेठे:-अथ स्याद्वाद स्वरूप कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसा: ॥- एकमें अनेक है अनेकहीमें एक है सु, एक न अनेक कहु कह्यो न परतु है; करता अकरता है जोगता अजोगता है उपजे न उपजिति मूए न मरतु है; बोखत बिचारत न बोखे न बिचारे कहु, जेपको न जाजन पे जेखसो धरतु है; ऐसो प्रभु चेतन अचेतनकी संगतीसो उखट पखट नट वाजीसी करतु है ॥ ९५ ॥

अर्थ:- एक द्रव्यमां अनेक पर्याय ठे, अने अनेक पर्यायमां एक द्रव्य ठे, ए थी हर कोई वस्तु एक ठे, अथवा अनेकज ठे, एम कांई केहेवातुं नथी. व्यवहार मां कर्ता ठे, निश्चयमां अकर्ता ठे, बह्वह्वारथी जोक्ता ठे, निश्चयथी अजोक्ता ठे, व्यवहारथी उपजे ठे, निश्चयथी उत्पत्ति नथी, व्यवहारथी मुठ, ने निश्चयथी न थी मुठ, व्यवहारथी बोखेठे, बिचारेठे, ने निश्चयनयथी कांई बोखे पण नही, ने बिचारे पण नही, अविकल्पी ठे, निश्चयथी जेपनुं जाजन के स्थानक नथी, व्यवहारथी जेखनो धरनार ठे. एवो चेतनवंत जे ईश्वर ठे, ते पौनलिक अचेतननि संगतीथी उखट पखट थई रह्योठे, जाणे नटनी वाजीनो खेल करतो होय नी तेम खेल करेठे. ॥ ९५ ॥

अथ अनुजव व्यवस्था कथन:-

॥ दोहरा ॥- नट वाजी विकल्प दसा, नाही अनुजौ जोग; केवल अनुजौ करनको, निरविकल्प उपयोग. ॥ ९६ ॥

अर्थ:- अनुजवमां आत्मद्रव्यनी जे अवस्था पामिये ते कहेठे. पूर्वे कही जे नट सरखी जीवनी उखट पखट वाजी ठे ते तो विकल्प दशा ठे. ए दशा अनुजवमां योग्य नथी, निःकेवल अनुजव करवाने निर्विकल्प उपयोग आपवो तेज सत्य ठे. ॥ ९६ ॥

हवे अनुजवमां निर्विकल्प उपयोग आपवो तेनुं दृष्टांत कहेठे:-

अथ अनुजौ दृष्टांत कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसा: ॥- जेसे काहु चतुर संवारी हे मुगतमाल, मालाकी क्रियामें नाना जांतिको विज्ञान है; क्रियाको विकल्प न देखे पहिरन बाखो, मोतीनकी शोभमें मगन सुखवान है; तेसे न करे न जुजे अथवा करे सु जुजे, उर करे उर

સય ને પ્રવાન હૈ; યદ્યપિ તથાપિ વીકલપ વિધિ ત્યાગ જોગ, નિરવિકલપ અનુતો અમૃત પાન હૈ. ॥ ૯૭ ॥

અર્થ:—જેમ કોઈં ચતુર પુરુષે મોતીની માલા સંમારીને વનાવી ને તેમાં જાત જાતનું વિજ્ઞાન છે, પણ તે માલાનો પહેરનારો તેની ક્રિયાનો વિકલપ જોતો નથી, પણ મોતીની શોજાથી મગન ને સુખવાન થઈ રહે છે. જેમ મોતીની માલામાં થ નેક વિજ્ઞાન છે, તેમ અહીં પણ અનેક વિકલપ છે, આત્મા કર્તા નથી, જોક્તા ન થી, અથવા કર્તા છે, જોક્તા છે, અથવા રાગ દ્વેષાદિક કરનારા વીજા છે, અને જો ગવનારા વીજા છે; એ સર્વ નય પ્રમાણ છે. યદ્યપિ એ સર્વ નય પ્રમાણ છે, તથાપિ એ સર્વ વિકલપ વિધિ ત્યાગવા યોગ્ય છે. કેમકે અનુજવ જે છે તેનો નિર્વિકલપ છે અને અમૃતપાન સમાન છે, હપાદેય છે. ॥ ૯૭ ॥

હવે સ્વાદ્યાદી આત્માને કર્તા જે નયથી માનેછે તે કહેછે:—અથ કર્તાકથન:—
॥ યોદુરા: ॥— દરય કરમ કરતા અલલ, યદુ વિવહાર કહાઠ; નિહચે જોજે સો દરય, તેસો તાકો જાઠ. ॥ ૯૮ ॥

અર્થ:—પુનઃ જલ્પરૂપ કર્મનો કર્તા અલલ પુરુષ આત્મા છે, એ વ્યવહારમાં કહે પાઈ શકે છે, નિશ્ચય નયમાં તો એ વાત છે કે જેવું જે જલ્પ હોય તેવું તેવું જાય સ્વ-રૂપ હોય, એવી પુનઃ જલ્પની ક્રિયા પુનઃજલ્પજેન થનેછે. ॥ ૯૮ ॥

હવે જેવું વિપરીતપણું બુદ્ધિમાં જાસેછે, તેવું કહેછે:—અથ વિપરીત બુદ્ધિકથન:—
॥ સવેષા દક્ષતીસા: ॥— જ્ઞાનકો સદ્જ જ્ઞેયાકારરૂપ પરિનમે, યદ્યપિ તથાપિ જ્ઞાન જ્ઞાન રૂપ કહ્યો હૈ; જ્ઞેયજ્ઞેય રૂપ યોં અનાદિહીની મરજાદ, કાહુ વસ્તુ કા હુકો સુજાઠ નહિ ગહ્યો હૈ; એતે પરિ કોઠ મિથ્યા મતિ કહે જ્ઞેયાકાર પ્રતિ નાસ નિસો જ્ઞાન અશુદ્ધ વ્હૈ રહ્યો હૈ; યાદિ હુરબુદ્ધિસોં વિકલ્પ ત્રયો ગોચત હૈ, સમુજે ન ધરમ યોં તર્મમાદિ વસ્યો હૈ ॥ ૯૯ ॥

અર્થ:—જ્ઞાનનો એ સદ્જ સ્વનાથ છે કે, ઘટ પટ પ્રમુખ જ્ઞેય કે જે જાણવાજોગ જે પદાર્થ છે, તેનો જે આકાર છે, તેજરૂપે આત્માનું જ્ઞાન પરિણમે, યદ્યપિ એ જ્ઞાન પ્રમાણ છે તો પણ જ્ઞાન જે છે, તે જ્ઞાનરૂપજ કહેવાય પણ જ્ઞેયરૂપ ન કહેવાય અને જે જ્ઞેય પદાર્થ છે તે જ્ઞાનમાં પરિણમ્યો છે તોપણ જ્ઞેયરૂપજ કહેવાય, પણ જ્ઞાનરૂપ ન કહેવાય એવી અનાદિ કાષ્ટની મર્યાદા છે, કોઈં વસ્તુ વીજી વસ્તુનો સ્વનાથ પ્રદ્શ કરે નહીં, તેમ જુદો જુદો સ્વનાથરણ ધારણ કરે નહીં, એવી મર્યાદાવંચ જામ્તે, તેમ ત્રતાં કોઈં કેશિક પ્રમુખ મિથ્યામતિ કહેછે, કે જ્ઞેય પદાર્થના આકાર પ્રતિ ત્રાસે છે, તેથી જ્ઞાન વધાર્યે અશુદ્ધ થઈ રહ્યો છે. આરે એ અશુદ્ધપણું મટી જશે તારે મુક્તિયશે, એમ કુદ

बुद्धिची मिथ्यात्व मोहनो विकल्प घयो, तेथी अंहि तहिं विकल्प थईने होले ठे, अ
ने धर्मके० वस्तुनो स्वभाव जाणतो नथी. तेथी ब्रममां व्हो फिरे ठे. ॥ ८९ ॥

हवे सर्व पदार्थ पोताना स्वभावमां व्यापीरहावे ते कहेठे:-अथव्यापकताकथन:-

॥ चोपाई:-सकल वस्तु जगमें असहार्थ, वस्तु वस्तुसों मिळे न काई; जीव वस्तु
जाने जग जेती, सोऊ जिन रहे सथसेती ॥ ४०० ॥

अर्थ:-जगत्नेविषे सर्व जाव असहायपणे वर्त्ते ठे. कोई कोईनो सहाय कारी
नथी, एज अर्थ प्रगट पणे कहे ठे, के एक वस्तु चीजी विलक्षण वस्तु साये मळे
नही. जगत्मां जेटली वस्तु ठे, तेटलीने जीव जाणे ठे. एटले सर्व ज्ञेय वस्तु जी
वना ज्ञानमां परिणमे ठे, तोपण जीव सर्व वस्तुची जुदोज रहे ठे, एम पोतपोतानां
जुदां लक्षण ठे तेथी जुदां रहेठे ॥ ४०० ॥

हवे व्यवहारनी केहेवत देखाडेठे:-अथ व्यवहार कथन:-

॥ दोहरा:- करम करे फल जोगवै, जीव अज्ञानी कोइ; यह कथनी व्यवहार
की वस्तु स्वरूप न होइ. ॥ ४०१ ॥

अर्थ:-कोई अज्ञानी जीव ठे, ते कर्मने करेठे अने तेनुं फल पण जोगवेठे, ए केहेव
त व्यवहारमां ठे. पण जेजुं वस्तुनुं स्वरूप ठे, तेवी केहेवत नथी ॥ ४०१ ॥

हवे व्यवहारने प्रमाण करे एवी विपरीत बुद्धिनुं वर्णन करे ठे:-

अथ विपरीत बुद्धि वर्णन:-

॥ कवित्त वंद:- ॥ ज्ञेयाकार ज्ञानकी परिणति, पै वह ज्ञान ज्ञेय नहि होइ; ज्ञेय
रूप खट दरव जिन पद, ज्ञानरूप थातम पदसोइ; जाने जेद जाठ सुविचटन गुन ल
ठन सम्यग् दृग जोइ; मूरख कहे ज्ञान महि आकृति, प्रगट कलंक लखे नहिकोइ॥२॥

अर्थ:-जेवो ज्ञेय वस्तुनो आकार ठे, तेवी ज्ञाननी परिणती ठे. एटले ज्ञान घट
पटादिक ज्ञेयना आकार परिणाम ठे, पण ज्ञान ठे ते ज्ञेय रूप न थाय. जगत्मां जे
ज्ञेय वस्तु ठे ते ठ उल्य ठे तेतो जिन पद के० जुदा जुदा स्वभावची केहेवा योग्य ठे,
अने जे आत्मापणुं कहिये तेतो ज्ञानरूप ठे एवो जावनो जेद ठे, ते गुण लक्षण लं
लखीने जे जखो विचक्षण अध्यात्मनो वेत्ता सम्यग् दृष्टी होय तेज जाणे. पण वैशे
पिक मति जेवो मूर्ख होय ते ज्ञानमां आकार विकल्प जोईने कहे, अहो! आ ज्ञानमां
आकार नासे ठे तेतो प्रगट कलंक ठे. तेने कोई केम लखे नही ? ॥ २ ॥

हवे मिथ्यामति जीव पोतानी मतितने दृढ करेठे:-अथ मिथ्यामति कथन:-

॥ चोपाई:- निराकार जो ब्रह्म कहावे; सो साकारनाम क्यों पावे; ज्ञेयाका ज्ञान
जवताई; पूरन ब्रह्म नहि तवताई ॥ ३ ॥ ज्ञेयाकार ब्रह्म मल माने; नास करनको ल

સવ ને પ્રવાન હે; યદ્યપિ તથાપિ વીકલપ વિધિ ત્યાગ જોગ, નિરવિકલપ અનુજો અમૃત પાન હે. ॥ ૯૭ ॥

અર્થ:- જેમ કોઈ ચતુર પુરુષે મોતીની માલા સંમારીને વનાવી ને તેમાં જાત જાતનું વિજ્ઞાન છે, પણ તે માલાનો પહેરનારો તેની ક્રિયાનો વિકલ્પ જોતો નથી. પણ મોતીની શોજાથી મગન ને સુખવાન થઈ રહે છે. જેમ મોતીની માલામાં અનેક વિજ્ઞાન છે, તેમ અહીં પણ અનેક વિકલ્પ છે, આત્મા કર્તા નથી, જોક્તા નથી, અથવા કર્તા છે, જોક્તા છે, અથવા રાગ દ્વેષાદિક કરનારા બીજા છે, અને જો ગવનારા બીજા છે; એ સર્વ નય પ્રમાણ છે. યદ્યપિ એ સર્વ નય પ્રમાણ છે, તથાપિ એ સર્વ વિકલ્પ વિધિ ત્યાગવા યોગ્ય છે. કેમકે અનુજવ જે છે તેતો નિર્વિકલ્પ છે અને અમૃતપાન સમાન છે, ઉપાદેય છે. ॥ ૯૭ ॥

હવે સ્પાદ્યાદી આત્માને કર્તા જે નયથી માનેછે તે કહેવું:-અથ કર્તાકથન:-

॥ દોહરા: ॥- દરય કરમ કરતા અલલ, યદુ વિવહાર કહાલ; નિહચે જોજે સોં દરય, તેસો તાપો જાલ. ॥ ૯૮ ॥

અર્થ:-પુનઃ જડ્યરૂપ કર્મનો કર્તા અલલ પુરુષ આત્મા છે, એ વ્યવહારમાં કહેવાઈ શકે છે, નિશ્ચય નયમાં તો એ વાત છે કે જેવું જે જડ્ય હોય તેવું તેવું જાણ સ્વરૂપ હોય, એવી પુનઃ જડ્યની ક્રિયા પુનઃસર્જક બનેછે. ॥ ૯૮ ॥

હવે જેવું વિપરીતપણું બુદ્ધિમાં જાણેછે, તેવું કહેવું:-અથ વિપરીત બુદ્ધિકથન:-

॥ સર્વેષાં શક્તીસા: ॥- જ્ઞાનકો સદૃજ જ્ઞેયાકારરૂપ પરિણમે, યદ્યપિ તથાપિ જ્ઞાન જ્ઞાન રૂપ કહ્યો હે; જ્ઞેયજ્ઞેય રૂપ યોં અનાદિહીકી મરજાદ, કાદુ વસ્તુ કા હુકો મુજાલ નહિ ગહ્યો હે; એતે પરિ કોલ મિથ્યા મતિ કહે જ્ઞેયાકાર પ્રતિ જાણ નિસોં જ્ઞાન અશુદ્ધ બ્દે રહ્યો હે; યાદિ હુરબુદ્ધિસોં વિકલ જયો મોક્ષત હે, સમુકે ન ધરમ યોં જર્મમાદિ વહ્યો હે. ॥ ૯૯ ॥

અર્થ:-જ્ઞાનનો એ સદૃજ સ્વભાવ છે કે, ઘટ પટ પ્રમુખ જ્ઞેય કે જે જાણવાજોગ જે પદાર્થ છે, તેનો જે આકાર છે, તેજરૂપે આત્માનું જ્ઞાન પરિણમે, યદ્યપિ એ વાત પ્રમાણ છે તો પણ જ્ઞાન જે છે, તે જ્ઞાનરૂપ જ કહેવાય પણ જ્ઞેયરૂપ ન કહેવાય અને જે જ્ઞેય પદાર્થ છે તે જ્ઞાનમાં પરિણમ્યો છે તોજણ જ્ઞેયરૂપ જ કહેવાય, પણ જ્ઞાનરૂપ ન કહેવાય એવી અનાદિ કાલની મર્યાદા છે, કોઈ વસ્તુ યીજી વસ્તુનો સ્વભાવ પ્રદ્વેષ કરે નહીં, તેમ જુદો જુદો સ્વભાવધર્મ ધારણ કરે નહીં, એવી મર્યાદાબંધ વાત છે, તેમ છતાં કોઈ બેરોપિત પ્રમુખ મિથ્યામતિ કહેવું, કે જ્ઞેય પદાર્થના આકાર પ્રતિ જાણે છે, તેથી જ્ઞાન પદાર્થ અશુદ્ધ થઈ રહ્યો છે. ડ્યારે એ અશુદ્ધપણું મટી જશે તારે મુક્તિયશે, એજ હુદ

वृद्धिची निष्पात्त मोहનો विकल्प यथो, तेथी अंहि तहि विकल्प यर्ने डोसे ठे, अ
ने धर्मेकें वस्तुनो स्वभाव जाणतो नयी. तेथी ज्ञानमां वह्यो फिरे ठे. ॥ एए ॥

इवे सर्वे पदार्थे पोताना स्वभावमां व्यापीरह्यते ते कहते:-अथव्यापकताकथन:-

॥ चोराईः ॥—तकड़ वस्तु जगमें अतहाई, वस्तु वस्तुतां मिछे न काई; जीव वस्तु जाने लग जेती, सोऊ निन्न रहे सबजेती ॥ ४०० ॥

અર્થ- જગત્ને વિષે સર્વ યાવ અસહાયપણે રહે છે. કોઈ કોઈનો સહાય કારી નથી, એ જ અર્થ પ્રગટ પણે કહે છે, કે એક વસ્તુ ધીજી વિચ્છેદ્ય વસ્તુ સાથે મળે નહીં. જગત્માં જેટલી વસ્તુ છે, તેટલીની જીવ જાય છે. ઇચ્છે સર્વ જોય વસ્તુ જીવના જ્ઞાનમાં પરિણમે છે, તેપણ જીવ સર્વ વસ્તુથી હુદોજ રહે છે, એમ પોતપોતાનાં હુદાં સ્વરૂપ છે તેથી હુદાં રહે છે ॥ ૪૦ ॥

॥ दोहराः ॥— करन कर फल चोगवे, जीव अज्ञानी कोइ; यह कथनी व्यवहार की वस्तु स्वरूप न होइ ॥ ४०१ ॥

અર્થઃ-કોઈ અજ્ઞાની જીવ તેને કર્મને કરતે અને તેનું ફલ પણ જોતો, જ નહીં
તે અવ્યહારમાં લે. પણ જેનું વસ્તુનું સ્વરૂપ લે, તેથી કહેવત નથી ॥ ૬૨ ॥

हवे व्यवहारने प्रमाण करे एवी विपरीत बुद्धि बने कने :-

अथ विपरीत बुद्धि वर्णनः—

॥ कश्चित् तदंशः ॥ इच्छाकार ज्ञानकी परिणति, वेद वह ज्ञान अंगनही नृसुख रूप
रूप सदा दारव सिद्ध पद, ज्ञानरूप आत्म पदसोऽहं ज्ञाने वेद बाह्य भुवि ज्ञान मूल
तन सत्पद ह्य ज्ञानः मूरत कहे ज्ञान नहि शब्दवि प्रगत स्वयं ज्ञान नहि मोक्षान।

अर्थः जेवो ह्ये वस्तुना आकार ते तेवो ज्ञाना पारिती हे ज्ञाना पारिती
पदादिक जेवना आकार परितान ते, एव ज्ञाना तेवो अर्थ सार न सार, वस्तुना जे
ह्ये वस्तु ते ते व अर्थ ते तेवो ज्ञाना न सार ज्ञाना ज्ञाना ज्ञाना ज्ञाना ज्ञाना
अने जे ज्ञानापारिती कहिये तेवो ज्ञाना तेवो अर्थ सार न सार ज्ञाना ज्ञाना ज्ञाना
सतीन जे ज्ञाना विवक्षित अर्थाना जेवो ज्ञाना ज्ञाना ज्ञाना ज्ञाना ज्ञाना
दिक नति जेवो ज्ञाना ज्ञाना ज्ञाना ज्ञाना ज्ञाना ज्ञाना ज्ञाना ज्ञाना ज्ञाना
आकार ज्ञाना ते तेवो ज्ञाना ज्ञाना ज्ञाना ज्ञाना ज्ञाना ज्ञाना ज्ञाना ज्ञाना

इवे निष्पन्नति जीव गतानो नल्लि एव मल्लि-एव

॥ योगिनिः ॥ - विद्वान् यो ब्रह्म वेदान्तेन ज्ञातुं शक्नुते तस्यैव
जगत्पतिः इत्येवम् अत्र नित्यं भवति ॥ १ ॥

દિમ ગાને; વસ્તુ સુજાણ મિટે નહિ ક્યોંહી; તાતે પેદ કરે સઠયોહી ॥ ૪ ॥ દોહરા: ॥
મૂઢ મરમ જાને નહી, ગદે એકાંત કુપદ્ધ; સ્યાદ્વાદ સરવંગમે, માને દદ્ધ પ્રલદ્ધ ॥ ૫ ॥

અર્થ:—બ્રહ્મતો નિરાકારજ છે, તે સાકાર નામ કેમ ધારણ કરે, જો બ્રહ્મને આકાર માનીયે તો સાકાર કેયું જોયે, તે કેમ ધને, જ્યાંસુધી ક્ષેયનો આકાર જ્ઞાનમાં પ્રતિ જાસે છે, ત્યાંસુધી પૂર્ણ બ્રહ્મ ન કેહેવાય ॥ ૩ ॥ ક્ષેય વસ્તુનો જે આકાર કેવું પ્રતિ જાસે તે બ્રહ્મને મલરૂપ માને છે, તે મલનો નાશ કરવાને ઇચ્છા કરે, જે વસ્તુનો જેવો સ્વ જાણ હોય તેવોજ રહે પણ કદી મટે નહી, તેથી મૂર્ખજે શઠ લોકને તે અમથો જૂઓ દેખ કરે છે ॥ ૪ ॥ જે મૂર્ખ છે તે મર્મની વાતને ન ડાલે ને એકાંત પદ્ધ જે જે કુપદ્ધ છે તેને પ્રદેશ અને જે ઢાહો પુરુષ છે, તે સ્યાદ્વાદ મતના આશ્રયથી સર્વાંગમય પ્રલદ્ધ પણ માને, એટલે નિરાકાર સાકાર સર્વ નય માને ॥ ૫ ॥

હવે સ્યાદ્વાદને પ્રદ્ધ કરનાર જે સમ્યક્ત્વી છે તેની સ્તુતિ કરે છે:—અથ સમ્યક્ત્વ સ્તુતિ:—

॥ દોહરા: ॥—શુદ્ધ દરય અનુજો કરે, શુદ્ધ દષ્ટિ ઘટમાંહિ; તાતે સમ્યગ્વંત નર, સહજ ઊઠેદક નાંહિ ॥ ૬ ॥

અર્થ:—સમ્યક્ત્વીના હૃદયમાં જે અનુજવ છે, તેજ શુદ્ધ ડ્રવ્યને શુદ્ધ કરે છે. કેમકે, હૃદયમાં વસ્તુ સ્વજાણ જાણવાથી શુદ્ધ દષ્ટિ છે, તેથી જે સમ્યક્ત્વવંત પુરુષ છે, તે સહજ સ્વજાણનો ઊઠેદક થતો નથી, એટલે સહજ જાણનો ઊઠેદ માનતો નથી ॥ ૬ ॥

હવે પરવસ્તુમાં પરડ્રવ્યનું અવ્યાપક પણ દૃષ્ટાંતવદે દદ્ધ કરે:—

અથ અવ્યાપક ડ્રવ્ય કથન:—

॥ સર્વેયા શક્તીસા: ॥—જેસે ચંદકીરન પ્રગટિ જૂમિ સેત કરે, જૂમિસીત હોતિ સદા જોતિસી રહતી હે; તેસે જ્ઞાન સક્તિ પ્રકાસે હેય ઊપાદેય, ક્ષેયકાર દીસે પે ન ક્ષેયકોં ગદ્દતી હે; શુદ્ધ વસ્તુ શુદ્ધ પરજાયરૂપ પરિણમે, સત્તા પરવાન માંહિ ઢાહે ન દહતી હે; સોતો થોરરૂપ કવહો ન હોઈ સરવ થા, નિહચે અનાદિ જિનશા ની યોં કદ્દતી હે ॥ ૭ ॥

અર્થ:—જેમ શરદ્પુનમની રાત્રી સમે ચંદ્રના કિરણ પ્રકાશ વડે પૃથ્વીને શ્વેત રૂપ કરે છે, પણ તે ચંદ્રમાની જ્યોતિ કઈ પૃથ્વી વનતી નથી, સદા જ્યોતિરૂપ રહે છે, તેમ જ્ઞાન શક્તિ એવી છે કે જે ક્ષેય ઊપાદેય વસ્તુને પ્રકાશે ત્યારે જ્ઞાન, ક્ષેય વસ્તુને આકારે દેખાય છે પણ ક્ષેય વસ્તુનું સ્વરૂપ પ્રદ્ધ કરે નહી. કેમકે, જે શુદ્ધ વસ્તુ છે તે શુદ્ધ પર્યાયરૂપ પણ પરિણમે અને જેની પોતાની સત્તા છે તે જેટલામાં વસ્તુનું સદ્ગુણ પણ છે, તેટલા પ્રમાણ માંહે શુદ્ધ પર્યાયનેજ પરિણમે છે, પણ એ વસ્તુનું

સ્વરૂપ ઢાંચું રહે નહીં, તેતો શુરૂ વસ્તુ કોઈની સંગતીથી સર્વ પ્રકારે બીજે રૂપે ન થાય એ વાત નિશ્ચયમાં છે, એવી અનાદિ કાલની જિનવાણી કહે છે ॥ ૭ ॥

હવે વસ્તુનું યથાર્થ સ્વરૂપ કહે છે:—અથ યથા સ્વરૂપ કથન:—

॥ સર્વેયા તેર્દસા: ॥— રાગ વિરોધ ઉદે તલ્લોં જલ્લોં યદ્ જીવ મૃષા મગ ધાવે; જ્ઞાન જગ્યો જવ ચેતનકો તવ કર્મ દશા પરરૂપ કહાવે; કર્મ વિલેલિ કરે અનુ જ્ઞો તવ મોહ મિથ્યાત પ્રવેશ ન પાવે; મોહ ગયે ડપજે સુલ કેવલ સિદ્ધ જયો જગમાંહિ ન આવે ॥ ૮ ॥

અર્થ:—જ્યાંસુધી આ જીવ મિથ્યાત્વ માર્ગમાં દોડે છે, ત્યાં સુધી રાગ દ્રેપનો ઉદય છે, અને તેથી સત્ય માર્ગને પામતો નથી. જ્યારે શુરૂ ચેતન વસ્તુનું જ્ઞાન જાગ્યું ત્યારે તો કર્મ દશા જે છે તે પરરૂપ જણાય, અને આત્મા તેથી જુદો જોવામાં આવે. જ્યાં ચેતનનો અનુજવ છે ત્યાં સત્યાર્થ પળે જાણવું હોય તે કર્મનું વિલક્ષણ પળું કરે. ઇટલે જ્ઞેદ વિજ્ઞાનવને જિજ્ઞ લક્ષણ પળે જાણે, અને ત્યાં મોહરૂપ મિથ્યાત્વ પ્રવેશ કરી શકે નહીં. મોહ ગયાથી સુલ સમાધિમાં કેવલ જ્ઞાન પ્રગટે અને ત્યારે જીવ સિદ્ધ થાય અને ફરીથી જગત્ને વિપે આવે નહીં ॥ ૮ ॥

હવે જેમ અનુક્રમે વસ્તુ સ્વરૂપને પ્રગટ પળે સ્વચાવને વધારે તે કહે છે:—

અથ અનુક્રમ વસ્તુ સ્વરૂપ વર્જમાનતા કથન:—

॥ ઇપય ઇંદ: ॥—જીવ કરમ સંયોગ, સહજ મિથ્યાત્વ રૂપ ધર; રાગ દોષ પરિનત, પ્રજાવ જાને ન આપાવર; તમ મિથ્યાત્વ મિટિગયો, જયો સમકિત ઉદોન સસિ; રાગ દોષ કલુ વસ્તુ, નાહિ ઊનુ માહિ ગયે નસિ; અનુજી અજ્યાસિ સુલરાશી રમિ, જયો નિ પુન તારન તરન, પૂરન પ્રકાશનિહ્વલ્લિ નિરલ્લી, વનારસી વંદત ચરન ॥ ૯ ॥

અર્થ:—અનાદિ કાલનો જીવને કર્મ સાથે સંયોગ છે. તેથી સહજ સંવંધે મિથ્યાત્વ સ્થિતિ રૂપ ધારી જીવ છે, અને ક્યારેક જીવ રાગમાં પરિણમ્યો રહે છે, અને ક્યારેક દ્રેપની પરિણતિના પ્રજાવથી પોતાને તથા પરને જાણતો નથી. ઇવામાં ક્યારેક મિથ્યાત્વરૂપ અંધકાર મટી ગયો ને સમકિતરૂપ ચંદ્રમાનો પ્રકાશ થયો તેથી સ્વર પડીકે રાગદ્રેપ કંઈ વસ્તુ નથી, ઇટલે જલ્લી વસ્તુ નથી; ઇમ જાણી ઇના અનાદરથી રાગ દ્રેપ લક્ષણમાં નાશ પામ્યા અને તે પછી પોતાના અનુજવનો અજ્યાસ કીધો, તેવારે તો સહજ સમાધિરૂપ સુલરાશિમાં રમી રહ્યો. ઇરીતે નિપુણ સર્વ જ્ઞાની, તરણ તારણ સ મર્થ પ્રતુ થયો. હવે એ પૂર્ણ પ્રકાશ અનંત કાલ સગી નિશ્ચય થયો તેના ધ્યાનને નિ રહી વનારસીદાસ તે પ્રતુના ચરણને નિત્ય પ્રતે વંદે છે. ॥ ૯ ॥

रागछेपना हेतुनुं शिष्य प्रश्न करवे. गुरु उत्तर आपेठे:-अथ प्रश्नोत्तर कथन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥- कोउ शिष्य कहे स्वामी राग दोष परिणाम ताको मूळ प्रेरक कहहु तुम कोनहै; पुगल करमजोग, किधो इंद्रिनिको जोग; किधो धन किधो परिजन किधों जोन है; गुरु कहे उहाँ दर्व अपने अपनेरूप, सबनिको सदा असहाई परीनोन है; कोउ दर्व काहु को न प्रेरक कदाचिताते, राग दोष मोह मृषामदिरा अचोन है ॥ १० ॥

अर्थ:-कोई शिष्य आचार्यने विनय पुर्वक पुठवा लाग्यो के अहो स्वामी, आत्माने राग छेप परिणाम उपजे ठे. तेनो प्रेरक निश्चय पणें तमे कोने उरावो ठे? ए टले आत्माने पौनसिक कर्मनो योग ठे, तेज इहां हेतु ठे, के पंचेंद्रियनो जोगहेतु ठे के धन हेतु ठे, के परिवार हेतु ठे, अथवा मंदीर हेतु ठे, ? इत्यादिकोमांथी राग छेप परिणामनो हेतु कोण ठे, ते कहो. गुरु कहे ठे, हे! शिष्य, ए पुज्जल संबंध हेतु नथी, तेम ड्रव्य इंद्रिय ठे, तेतो पोतपोताने रूपे पोतपोतानी सत्तामां रहे ठे, अने सर्व ड्रव्योनुं परिणमन सदा असहाई ठे, कोई कोईनुं सहाय करतुं नथी. तेथी कोई काले कोई ड्रव्य कोईनुं प्रेरक एटले हेतु नथी, माटे राग छेप परिणामनो हेतु तो मिथ्यात्व मोहकर्मरूप मदिरानी अचोन के उद्धतपणुं ठे ॥ १० ॥

हवे कोई मूर्ख राग छेप परिणामनुं प्रेरक पुज्जलनुं बल ठे एम कहेठे, तेने गुरु स मजावे ठे:- अथ शिष्य प्रश्न गुरु उत्तर कथन:-

॥ दोहरा: ॥- कोउ मूरख यों कहे, राग दोष परिणाम; पुज्जलकी जोरावरी, व रते आतम राम ॥ ११ ॥ ज्यों ज्यों पुगल बल करे, धरि धरि कर्मज जेय; राग दोषको परिनमन, ल्यों ल्यों होइ विशेष ॥ १२ ॥ इहविधि जो विपरीत पल, गहे स इहे कोई; सो नर राग विरोधसों, कबहू जिन न होइ ॥ १३ ॥ सुगुरु कहे जगमें रहे, पुगल संग सदीय; सहज शुद्ध परिनमनको, औसर लहे न जीव ॥ १४ ॥ ताते बिदूजावनविषे, समरथ चेतन राठ, राग विरोध मिथ्यातमें, सम्यकमेंसिब जाउ ॥ १५ ॥

अर्थ:-कोई मूर्ख लोक एम कहेठे के, आत्मारामविषे जे राग छेप परिणाम ठे, पुज्जलनी जोरावरीथी ठे, एटले एज पुज्जलनुं जोर ठे ॥ ११ ॥ जेम जेम कर्म जेख धारीने एटले कर्म वर्गनारूप धारीने पुज्जल ड्रव्य आपणुं बल विस्तारेठे, तेम तेम रागछेपनुं परिणाम विशेषरूपे याय ठे, एम आत्मनेविषे देखाय ठे, ए सांख्यमतनुं केहेतुं ठे ॥ १२ ॥ ए रीते जे सांख्यमतिवासा आतुं विपरीत ग्रहण करेठे, अने सई हेठे, ते पुरुष राग छेपथी एवी अरूावने पण कदी जुदो याय नही ॥ १३ ॥ हवे स दगुरु कहेठे, अरे! प्राणी! जगत्मां पुज्जलना संगमां जीव सदा रहेठे. अनादिथी ए पु

જ્ઞાને જીવનું સંશ્લેષણું છે, તેથી સહજ શુદ્ધ પરિણામવાલો જીવ અવતર ન પામે, પટલે પોતાનું શુદ્ધ પરિણામ પ્રદિશકે નહીં ॥ ૧૪ ॥ ચેતનરાય જે છે તે ચિદ્જાવને વિષે પટલે જ્ઞાન જાવવિષે સમર્થ છે, પટલે જાણપણના કાર્યમાં સમર્થ છે, અને મિથ્યામતિ નિમગ્નતાથી જાણપણામાં રાગ દ્વેષ પરિણામ દેખાય છે, અને જીવ સમ્યગ્ જાવમાં રહેતે, ત્યારે શિવ જાવ ઊપજેતે ॥ ૧૫ ॥

હવે જ્ઞાન જાવમાં પુણ્યનો જાવ વ્યાપી શકતો નથી તેથી પરજાવનું અવ્યાપક પણ કહેવું:-અથ અવ્યાપકતા કથન:-

॥ દોહરા: ॥-જ્યોં દીપક રજની સમે, ચિહુ દિસિ કરે ઊદોત; પ્રગટે ઘટ પટ રૂપ મેં, ઘટ પટ રૂપ ન હોત ॥ ૧૬ ॥ ત્યોં સુ જ્ઞાન જાને સકલ, ક્ષેપ વસ્તુકો મર્મ; ક્ષેપ યાકૃતિ પરિનમન પે, તજે ન આત્મ ધર્મ ॥ ૧૭ ॥ જ્ઞાન ધર્મ અવિચલ સદા, ગદ્દે વિકાર ન કોઈ; રાગ વિરોધ વિમોહ મય કલહુ જૂલિ ન હોઈ ॥ ૧૮ ॥ પેસી મહીમા જ્ઞાનકી, નિહવે દે ઘટમાંદિ; મૂલ મિથ્યા દૃષ્ટિ, સહજ વિલોકે નાંદિ ॥ ૧૯ ॥

અર્થ:- જેમ દીપો રાત્રે ચારે દિશાને પ્રકાશમાન કરે, અને તેથી ઘટપટાદિક પદાર્થ પ્રગટે, પણ દીપકનો પ્રકાશ ઘટપટરૂપ થતો નથી. ॥ ૧૬ ॥ તેમ સુજ્ઞાન જે છે, તે સર્વ ક્ષેપ વસ્તુનો મર્મ જાણે. તેના જ્ઞાનમાં ક્ષેપ પદાર્થનો આકાર પણ પરિણમે છે તો પણ જ્ઞાન જે છે તે આત્મ ધર્મ શુદ્ધ પણ ઠાંડતું નથી ॥ ૧૭ ॥ જ્ઞાન ધર્મથી જાણપણું તે સદા અવિચલ છે. એ જાણપણામાં કોઈ વિકાર પ્રવેશ કરે નહીં, રાગ દ્વેષમોહમાં જીવ વહેતે છરો, તોપણ જાણપણાને કહી જુલ તો નથી ॥ ૧૮ ॥ એવો જ્ઞાનનો મહિમા નિશ્ચે સ્વરૂપે ઘટમાં છે. પણ મૂલ મિથ્યા દૃષ્ટિ સહજ સ્વરૂપને વિલોકતો નથી ॥ ૧૯ ॥

હવે અનાદિકાલથી જીવનો મૂલ સ્વજાવ છે તે કહેવું:-અથ મૂલ સ્વજાવ કથન:-

॥ દોહરા: ॥- પરસુજાવમે મગન વ્હે, ઝાને રાગ વિરોધ; ધેરે પરિગ્રહ ધારના, કરે ન આત્મ સોધ ॥ ૨૦ ॥

અર્થ:- શુદ્ધ ચેતન સ્વજાવથી ધીજા સ્વજાવ જે છે તે પર સ્વજાવ છે, તેમાં મગ્ન થઈને રાગ દ્વેષમાં લેરી રહો, અને એજ રાગ દ્વેષથી પરિગ્રહની ધારણા ધરે છે પણ આત્મહત્યનો સોધ કરે નહીં ॥ ૨૦ ॥

હવે મૂલને કુબુદ્ધિ અને પંડિતને સુબુદ્ધિ હોય તે કહેવું:-અથ કુબુદ્ધિ તથા સુબુદ્ધિ વિવરન:-

॥ ચોપાઈ: ॥- મૂલરૂપે ઘટ દુરમતિ જાસી; પંડિત દિષ્ટ સુમતિ પરગાસી; દુરમતિ કુબુદ્ધિ કરમ કમાવે; સુમતિ રાધિકા રામ રમાવે ॥ ૨૧ ॥ દોહરા: ॥-કૃદ્ધિ કારી કૂ પરી, કરે જગતમેં લેદ; અસલ અરાધે રાધિકા, જાને નિજ પર જેદ ॥ ૨૨ ॥

અર્થ:- મૂર્ચ પ્રાણીના ઘટમાં ધુમ્ભતિ જાણી રહી છે, અને પંડિતના હૈયામાં સુચુદ્ધિ પ્રકાશ થઈ રહી છે. હુચુદ્ધિ જે છે તે કંસરાજાની દાસી જે કુઝ્જા તેના સરસી છે. તે કર્મની કમાઈ કરે છે; અને સુચુદ્ધિ જે છે તે રાધિકા સરસી છે. તે આત્મારામ નાથ કને રમાનનારી છે ॥ ૨૧ ॥ કુઝ્જા દાસી કાણી અને કુચ્ચી છે, તે જગતમાં સેવ પ્રયાસ ઇપજાયે પણ કામ કરનારી છે, અને સુચુદ્ધિ રાધિકા જે છે, તેતો અલ્પ નાથ પકનેજ આરાધે છે. અને એજ માહારો શ્રેષ્ઠ ઇષ્ટ નાયક છે, અને બીજા સર્વ પર છે; એવો જન્મ જાણે છે ॥ ૨૨ ॥

હવે કુચુદ્ધિ અને કુઝ્જાનું વર્ણન કરે છે:- અથ કુચુદ્ધિ યથા:-

॥સર્વેષાં દુઃખીણાઃ॥-કુટિલ કુરૂપ શ્રંગ લગી છે પરાણ સંગ, અપનો પ્રગાન કરિ વ્યાપુદિ રિકાઈ છે; ગદ્ગે ગતિ અંધકીસી સકતી કમંધકીસી, બંધકો ઘટાઘ કરે બંધ હીમે ખાઈ છે; રાંદકીસી રીતિ સિદ્ધ, માંગ કીસી મતવારી, સાંગ જ્યો સુતંદ ઢોસે જાંઘકીસી જાઈ છે; પરકો ન જાને જન્મ કરે પરાધિન સેવ, યાતે હુચુદ્ધિ દાસી કુચ જા વહાઈ છે ॥ ૨૩ ॥

અર્થ:- જે કુચુદ્ધિ છે તે માયાથી કુટીલ છે, તેજ કુઝ્જા કુરૂપ શ્રંગ લાગી છે, અને કુચુદ્ધિ પારકા સંગમાં લાગી રહે છે, તેમ કુઝ્જા પણ પચી છે. કુચુદ્ધિ પોતાના અશુદ્ધ પ્રમાણ થઈ પોતેજ પરવશ થઈ છે, અને કુઝ્જા પણ તેમ યેચાઈ છે. કમંધ પટ્ટે મસ્તક વિના છઠાઈ કરે તેની શક્તિ વેકાગ હોય છે, તે આંધળાની માફક ગતિ સર્વ ઢોસતો ફિરે છે તેમ કુચુદ્ધિ ને કુઝ્જાપણ માયા વિનાની ફિરે છે અને હુચુદ્ધિ છે તે કર્મના થં પને વધારે છે, ને થંધ કે શ્રંગ દ્રવ્ય વિષદમાં લોમે છે, તેમ દાસી પણ પારકા ઘર થંધામાં લોડતી પરે છે. કુચુદ્ધિ પોતાના નાયકને અલ્પાલની નથી, તેથી શંગ જેવી રીતી રાજે છે, તેમ દાસી પણ નાયકવિના રાંદની રીતે છે. વચ્ચી મોહાગનની રીતે મતવારી થઈ પરે છે, જેમ માંદ જનાવર સ્વતંદ્ર લોમે છે, અને જાંઘની ઠોકરી લાગ વિનાની હોય છે, તેથી જ કુઝ્જા દાસી છે. જેમ કુચુદ્ધિ પોતાના પરનો જન્મ જે જ્ઞાનાદિક વિષ્ણુ છે તે જાણે નથી, તેમ દાસી પણ પરનો જન્મ જાણે નથી, ને પરાધીન થઈ રોડ કળ્યા કરે માટે હુચુદ્ધિય દાસી તે કુઝ્જા દાસી સમ્મી છે ॥ ૨૩ ॥

હવે કુચુદ્ધિ અને રાધિકા પૃથક્ પૃથક્ વર્ણન કરી દેવામે છે:-અથ કુચુદ્ધિ યથા:-

॥નિદાન દુઃખીણાઃ॥-સ્વચ્છી રમીસી વ્રમ કુચકી કીસી સીસી, મુચકે રામુદ્ધ ઝીંઝી મીસી મુચકાઈ છે; પ્રાચી જ્ઞાન જાનકી અજાની છે નિદાનકી, મુગચી નરસા-વીગેર મારી નરુદાઈ છે; પામકી મ્મર દાગ, રામકી મ્મન દાર, રાયા રામ વંધ નિમેં દેશનિ મેનકાઈ છે; મંત્રનિકી માની નિગ્ધાની નૂરકી નિસાની યામે મદકુદ્ધિ રાની રા

धिका कहाई हे. ॥ २४ ॥ दोहरा: ॥- वह कुग्रजा वह राधिका, दोठ गती मति मान;
 यह अधिकारनि करमकी, यह विवेककी खान. ॥ २५ ॥ दरव करम पुनस दसा, जा
 व कर्म मति वक्र; जो सुज्ञानको परिणमन, सो विवेक गुनचक्र. ॥ २६ ॥

अर्थ:- सुबुद्धि आत्मरूपनी रसीली ठे. अने राधा पण रूपनी रसीली ठे, अने व्र
 मरूप तासाने खोलवानी कुंची ठे. सुबुद्धि शील रूप सुधा समुद्रमां ऊंची रहेठे अने
 राधा पण तेवी ठे, एम ए चेठ शील प्रकृतीयेकरी मदा सुखदायी ठे, ज्ञानरूप जानुनो
 उदय करवाने प्राची के० पूर्व दिशा जेवी ठे, निदाननी जावनारी नथी, एटखे निजे
 हीपणे सुबुद्धि अने राधिका ठे. निरवाची के० वचन गोचर नथी, एवे ठेकाणे राची
 रहेठे, जेनी साची ईश्वरता ठे धाम के० जे पोतानुं आत्म घर तेनी खबरदार ठे, जेनी
 साचे रमी रहीठे ते राम एटखे पोताना इष्टनी साचे रमनारी ठे. राधा रस पंथ ए
 टखे राधावल्लभीना मार्गना रसग्रंथमां राधानामे ईश्वरनी प्यारी ठे, तेवीज सुबुद्धि
 पण ठे. एवी संतजननी मानीती ठे अने स्वस्यपणे रेहेनारी अने नूर के० शोजानी नि
 शापी ठे एवी सुबुद्धि वत्तेठे, माटे सुबुद्धिने राधिका राणी कहेवी ॥ २४ ॥ ए रीते
 कुबुद्धि कुग्रजा यह अने सुबुद्धि राधिका यह, ए वे पोतपोतानी गति अने मति ली
 धी रहेठे. ते कुबुद्धि जे कुग्रजा तेतो कर्म बंधनी अधिकारणी ठे, अने सुबुद्धि राधि
 का तो विवेकनी खाण ठे. ॥ २५ ॥ ज्ञानावरणीय आदिक द्रव्य कर्म ठे. ते पुद्गल
 रूप ठे अने मतिनी वक्रता ठे ते जाव कर्म जाणीए, जे सुज्ञाननो परिणमन हाय
 तेने विवेक गुणनुं चक्र कहीए ॥ २६ ॥

हवे जाव कर्मना चक्रनी उपर दृष्टांत कहेठे:- अथ कर्म चक्र यथा:-

॥कवित्त वंदः॥- जैसे नर खेखार चोपरको, लाज विचार कोर चित चाठ; धरि स
 वारिसा बुद्धि बससों, पासाको कुठ परे सुदाठ; तैसें जगत जीव स्वारथको करि उद्य
 म चितवे उपाठ; खिद्यो खलाट होइ सोई फल, कर्म चक्रको यही सुजाठ ॥ २७ ॥

अर्थ:- जेम कोई चोपटनो खेल करे, ते पुरुष चित्तमां लाज विचारी खेलवानो
 चाह राखे, एटखे होस राखे, पोतानी बुद्धि बसने जुग प्रमुखनो यल राखीने त्रिक
 चोक प्रमुख दाव उपर सारी संज्ञाख राखीने रमे, पण दाव तो पासाने आधीन ठे.
 तेम जगतनो जीव उद्यम करीने पोताना स्वारथनो उपाय चितवे, पण पोताना ल
 लाटमां खिद्युं होय तेज फल घाय, कर्म चक्र उदय माफक थाय एनो एज स्वजावठेश्च

हवे विवेक चक्र उपर दृष्टांत कहे ठे:- अथ विवेक चक्र यथा:-

॥कवित्त वंदः॥- जैसे नर खेखार सतरंजको, समुके सव सतरंजकी घात; चले चा
 ल निरखे दोठ दख, मोह राग न विचारे मात, तैसे साधु निपुन शिव पथमे लखन

લેશે તજે ઉત્તપાત; સાથે પુન્ય ચિંતવે અજ્ઞે પદ, યદ્ સુવિવેક ચક્રકી વાત ॥ ૨૯ ॥
 ॥દોહરાઃ॥- સતરંજ લેશે રાધિકા, કુવજા લેશે સારિ; યાકે નિસિદિન જીતવો, વાકે
 નિસિદિન દારિ ॥ ૨૯ ॥ દોહરાઃ- જાકે ઊર કુવજા વસે, સોઈ અલલ અજાન; જા
 કે દિરદે રાધિકા, સો બુધ સમ્પક વાન ॥ ૩૦ ॥

અર્થ:-જેમ કોઈમાણસ સેતરંજનો રમનાર સેતરંજના લેલની સર્વ ધાત કેં યુક્તિ
 અને દાવ સમજે, પોતાના પરાયા દસ ઊદર નજર રાહી ચાલ ચાલે, પોતાના પારકા
 યજીર દાઘી પ્રમુલ મોહોરા ગણતિમાં રાહી મનમાં પરને માંત કરવાનું વિચારે, તેમ
 સાધુ છોક પંડિત છે, તે મોહ માર્ગમાં લેશે; સદ્ગુણથી વસ્તુને જોય; તેમાં ઉત્પાતરૂપ
 કાર્ય હોય તે ઠાંડી દે, અને પોતાનું સાધન કરે, ચિત્તમાં અજેદ પદ વિચારે એ વિવેક
 ચક્રની વાત છે ॥૨૯॥ સુબુદ્ધિ રાધિકા તે સેતરંજ લેણી રહી છે, અને કુમતિ કુવજા
 પાયા સરગો રોષ લેણે. તેમાં આ સુમતિ રાધિકા તેનું વિવેક ચક્રમાં રાતરિન જિ
 તનું ધાપે. અને કુમતિ કુવજા તે કર્મ ચક્રમાં રાતરિન દારે ॥૨૯॥ જેનાં દેવામાં
 કુમતિ ગુવજા વાં, તેનો અગ્રગ આરમાના અજાણ છે; અને જેનાં દેવામાં સુમતિ
 રાધિકા વાં, તેજ રામકિતવંત બુદ્ધ કદેતાં જ્ઞાતા કહિયે ॥ ૩૦ ॥

દેવે ય્યાં શુદ્ધજ્ઞાન છે ત્યાં શુદ્ધક્રિયા થાય તે કદે છે:-અથ જ્ઞાનક્રિયા સદ્કાર કથન:-

॥સર્વેયા દ્વકનીમાઃ॥-જહાં શુદ્ધ જ્ઞાનની કલા ઊઘોત વીસે તહાં, શુદ્ધ પરવાન શુદ્ધ
 પારિવ્રકો અંગ દે; ના કારન જ્ઞાની સત્ર જાને દેવ વસ્તુ મર્મ, વેરાગ વિલાસ ધર્મ
 વાકો સર્વંસ દે; રાગ દોષ મોહકી દસાસાં ત્રિશ રહે યાતે, સર્વેયા ત્રિકાલ કર્મજા-
 લકો વિષ્વંસ દે; નિરુપાધિ આત્મ સમાધિમેં વિરાજે તાતે, કહિયે પ્રગટ પુરન પર
 મહંસ દે; ॥ ૩૧ ॥ દોહરાઃ-જાયક જાવ જહાં તહાં, શુદ્ધ વરનકી પાલ; તાતે જ્ઞાન
 વિરાગ મત્ર, સિત્ર સાથે મમ કાલ. ॥ ૩૨ ॥

અર્થ:-જે પ્રાણીવિષે જે શુદ્ધ જ્ઞાનની કલાનો ઊઘોત દેખાય, તે પ્રાણીવિષે તેજ
 વસ્તુમાં આરમાની શુદ્ધતા પ્રમાણ કરીને શુદ્ધ પારિવ્રનો પણ અંત ધાય તે કારણથી
 જે જ્ઞાન હોય તેનો જ્ઞેય કેં દેવ ઢગાદેયરૂપ સર્વ જાણવા યોગ્ય વસ્તુનો મર્મ જાણે,
 ત્યારે તે દેવને ઠાંડે અને ઢગાદેયરૂપ મર્મ જાણવું તેને પ્રદે છે, છત્રો વેરાગ્યના ત્રિશ
 સનો સ્વચાત્ર સર્વ અંશે કરી પ્રગટ થાય, અને વેરાગ્ય આઘ્યાથી રાગ દોષ મોહની
 દસાથી પ્રાણી ત્રિશ રહે, તેથી પુર્વકૃત કર્મની નિર્તરા થાય, અને વર્તમાનકાલમાં
 કર્મ ન થાં, જે પ્રકૃતિ તુટી ગદે તે આગાનિક કાલમાં થાં નહી, એમ સર્વેયા
 પ્રકારે કર્મજાલનો વિષ્વંસ થાય. તેવારે રાગ દોષાદિક ઢગાધિ રહિત આત્મ સમાધિમાં
 વિરાજે તેથી તેને પૂજા પરમહંસ પ્રગટવળે કહિયે ॥ ૩૧ ॥ ય્યાં જાયક જાવ

हे-त्वां शुद्ध चारित्र्यनी चाल पामिये तेथी ज्ञान अने वैराग्य मलीने समकाले शिवमार्ग साधे ठे ॥ ३३ ॥

हवे ज्ञानक्रिया उपर अंध पंगुनुं दृष्टांत देठे:- अथ ज्ञान क्रियाको दृष्टांत:-

॥दोहरा:॥-यया अंधके कंध परि, चढे पंगु नर कोइ; वाके दृग् वाके चरण, होहि पक्षिक मिथि दोइ, ॥३३॥ जहां ज्ञान किरिया मिले, तहां मोक्ष मग सोइ; वह जाने पदको भरम, वह पथमें घिर होइ. ॥ ३४ ॥

अर्थ:-कोई पांगलो नर जेम कोई आंधलाना खजा उपर चढवाधी, पांगलानी आंख अने ते आंधलाना पगधी चाले, त्पारे पंथ मार्ग होय तो घनेना मलवाधी गमन थाय, हाखनुं चाखनुं वने, तेम ज्ञान वैराग्य मलेथी मोक्षमार्ग चखाय ॥३३॥ ज्यां ज्ञा अने क्रिया ए वे एकठा धई रहे त्यां मोक्षनो मार्ग थाय. एटखे ज्ञानथी वस्तुनो मर्म जाणे अने क्रियाथी पोताना वस्तुस्वभावमां स्थिर थाय ॥ ३४ ॥

हवे ज्ञान अने क्रियानुं जेनुं स्वरूप ठे तेनुं कहे ठे:- अथ ज्ञानक्रियाको स्वरूप:-

॥दोहरा:॥-ज्ञान जीवकी सजगता, करम जीवकी जूल; ज्ञान मोक्ष अंकूर है, करम जगतको मूल. ॥ ३५ ॥ ज्ञान चेतनाके जगे, प्रगटे केवल राम; कर्म चेतनामें वसे, कर्म बंध परिनाम. ॥ ३६ ॥

अर्थ:- ज्ञान ठे ते जीवनी सजगता ठे एटखे जीवने जगावे ठे; कर्म के० क्रिया कार्य करवो ते जीवनी जूल ठे, त्यां ज्ञान ठे ते मोक्षनो अंकूर ठे, एटखे मोक्षनो हेतु ठे, क्रिया कार्य करवो तेतो जवत्रमणनुं मूल ठे ॥ ३५ ॥ चेतना वे प्रकारनी पूर्वे कही ठे. तेमां ज्ञानचेतनाना जागवाधी केवल राम प्रगटे ते शुद्ध परमात्मा प्रगटे ठे, अने धीजी कर्मचेतना कहिए तेमां आत्मानो बंधपरिणाम उपजे ठे. ॥ ३६ ॥

हवे ज्ञाननो प्रजाव अने क्रियानो प्रजाव जिन जिन कही देखाडे ठे:-

अथ ज्ञानक्रियाको प्रजाव जिन कथन:-

॥ चोपाई:॥-जयसग ज्ञान चेतना जारी; तय खगु जीव विकल संसारी, जय घट ज्ञान चेतना जागी, तय समकित्ती सदृज वैरागी. ॥ ३७ ॥ सिद्ध समान रूप नि ज जाने; पर संजोग जव परमाने; शुद्धातम अनुजो अन्यासे, त्रिविध करमकी भमता नासे. ॥ ३८ ॥

अर्थ:-ज्यांखणी क्रिया परिणामे करीने ज्ञान चेतना जारी यई एटखे कर्मरूप धई, त्यांखणी तो संसारी जीव विकलरूप धई रह्यो ठे अने ज्ञानचेतना जाणतरूप धई, त्पारे ते समकित्ती कहेवाय ठे; तेने मूढ मूर्ख कहिए. ॥ ३७ ॥ अने ज्ञान चेतनाना जाणवाधी पोताना रूपने निश्चिन्त निश्चिन्त

જાણે, અને પર પુનઃસના સંયોગથી જે જાવ ડપજે, તેને તો પરરૂપ માને, શુદ્ધાત્માનું અનુજવનો અચ્ચાસ રાખે; ડબ્યકર્મ, જાવકર્મ, નોકર્મ એવી ત્રણ જાતિનાં કર્મની મમતા ગમાવે. ॥ ૩૭ ॥

હવે જ્ઞાતા થઈને જે પૂર્વકાલવિપે કર્મ કીધાંટે તેની આલોચણાણે, અને પોતાની વિગત કહેટે:—અથ જ્ઞાતા પૂર્વ કૃતકર્મ આલોચન કથન:—

॥ દોહરા: ॥— જ્ઞાનવંત અપની કથા, કહે આપસોં આપ; મેં મિથ્યાત દસાવિપે, કીને વહુ વિધિ પાપ. ॥ ૩૯ ॥ સવૈયા શ્કતીસા: ॥—હિરદે હમારે મહા મોહકી ત્રિક્ષ્ણતાહી, તાતે હમ કરુના ન કીની જીવ ઘાતકી; આપ પાપ કીને આરનકોં ઉપદેશ દીને, હૂતી અનુમોદના હમારે યાહી વાતકી; મન વચ કાયમેં મગન વહે કમાઈ કર્મ, ધાપ ત્રમ જાલમેં કહાઈ હમ પાતકી; જ્ઞાનકે ઉદે જઈ હમારી દશા પસી નઈ, જેસી જાન જાસત અવસ્થા હોત પ્રાતકી. ॥ ૪૦ ॥

અર્થ:— જ્ઞાન ચેતના જાગતાં જ્ઞાનવંત પોતાની કથા પોતાની મેલે કરે કે મેં પૂર્વ કાલમાં મિથ્યાત્વ દશામાં વહુ જાતનાં પાપ કીધાં ટે. ॥ ૩૯ ॥ હમારા હૈયામાં પૂર્વ કાલવિપે મહામોહની વિક્ષ્ણતા થઈ, તેથી અમેં જીવ ઘાતની કરુણા ન કીધી, ને નિર્દયદશા રાહી, પોતાની કાયાથી તો પોતેજ પાપ કીધાં અને ધીજાને વચને કરી પાપનો ઉપદેશ દીધો; અથવા કોઈને પાપ કરતો દેહીને મેં તેની અનુમોદના કરી એવી રીતે મન વચન કાયાના અશુદ્ધ વ્યવહારમાં મગ્ન થઈને કર્મની કમાણી કરી મિથ્યા જાલમાં એવી રીતે દોહ્યા, તેથી અમે પાતકી કહેવાઈએ; હવે જ્ઞાનનો ઉદયયતાં હમારી દિશા એવી થઈ કે જેમ સૂર્યના જાસવાથી પ્રજાત કાલની અવસ્થા ડયોતવંત થાય, તેમ હમારી પણ એવી અવસ્થા થઈ ॥ ૪૦ ॥

હવે જ્ઞાતા જ્ઞાનના પ્રજાવથી જેવી આપણી અવસ્થા જાણે તેવી કહેટે.

અથ જ્ઞાતા જ્ઞાન પ્રજાવ કથન:—

॥ સવૈયા શ્કતીસા: ॥— જ્ઞાન જાન જાસત પ્રવાન જ્ઞાનવાન કહે, કરુના નિધાન અમ્હાન મેરો રૂપ હૈ; કાલસોં અતીત કર્મ ચાલસોં અજીત જોગ, જાલસોં અજીત જાકી મહિમા અનુપ હૈ; મોહકો વિલાસ યહ જગતકો વાસ મેંતો, જગતસોં શુન્ય પાપ પુન્ય અંધ કૂપ હૈ; પાપ કિન કિયો કોન કરે કરિહૈં સુ કોન, ક્રિયાકો વિચાર સુપનેકી ધોર ધૂપ હૈ ॥ ૪૧ ॥

અર્થ:—જ્ઞાનરૂપ સૂર્યનો પ્રકાશ હોવાથી પ્રમાણ જ્ઞાનવાન કે જ્ઞાતા પુરુષ એમ કહેટે કે, મારું સ્વરૂપ કરુણા નિધાન ટે. તથા સર્વનું પોતાના જેવું સ્વરૂપ જાણી ને સર્વનો હિત વત્સલ ટે. અને અમ્હાન કહેતા નિર્મલ ટે, કાલને વશ નથી પડે

शाश्वत ठे. कर्म चाखनो तेने जय नथी, एटखे कर्म जेना स्वजावनो नाश करी शके नही. मन बचन अने कायना योगनी जाख तेथी जे अजित ठे, अने आ जगत्नो वास्त ठे, तेतो मोहूतोविखासठे, पण मारो विखास नथी. जगत् कहिये जवन्नमण तेथी हुं शून्यहुं, गति कर्म जगत् करेठे, तेतो मारा स्वरूपमां पाप पुण्य अंधकूपसमान ठे, एथी पाप कोणे कीधुं, हवे कोण करे ठे, आगख कोण करशे; आजे क्रियानो विचार दिठामां आवेठे, तेतो स्वभानी दोरभाव समान मिथ्याव्यवहार ठे ॥ ४१ ॥

हवे मिथ्या परिणामनुं वर्णन करेठे:-अथ मिथ्यात्व परिणाम वर्णन:-

॥ दोहरा: ॥- मे यों कीनो यों करों, अथ यह मेरो काम, मन बच कायामें बसे, ए मिथ्यात परिणाम, ॥४१॥ मन बच काया करम फस. करम दशा जड अंग: दरवित पुजस पिंडमें, जावित जरम तरंग ॥ ४२ ॥ तांते जावित धरमसो, करम सुजाठ अपूर; कौन करावे को करे, कोसर खहे सय जूठ ॥ ४४ ॥

अर्थ:- मे आबुं कीधुं, आम करंबु, हवे आ मारं काम ठे, ते कहुबु, परीते हान चेतना जाग्याविना मन बचन कायानां मिथ्या परिणाम बसेठे, ॥ ४१ ॥ आ जे मन बचन कायाना जोग ठे, ते कर्मनुं फस ठे, अने कर्मनी दशा जडरूप अंग ठे, ए जे मन बचन काया ठे, ते पुजस डव्यनो पिंड ठे, तेथी आ मिथ्या तरंग जाव उपजे ठे. ॥४३॥ तेमाटे आत्मानो जावित धर्म एटखे शुद्ध जाणपणुं तेथी मिथ्या तरंगरूप कर्म स्वभाव विपरीत ठे तेने करावे कोण अने करे कोण? अने सरख कोण ठे एटखे अनुमोदे कोण ए प्रपंच सत्य जुठोठे, ॥ ४४ ॥

हवे आ जोगथी क्रिया होय तेनी निंदा करेठे:- अथ क्रियाकी निंदा कयन:-

॥ दोहरा: ॥- करनी हित हरनी सदा; मुकति बितरनी नाहि; गनी बंध पड़ति बिपे, सनी महा दुप नाहि, ॥ ४५ ॥ सवेया इकतीसा:- करनीकी धरनीमें माहा मोह राजा बसे, करनी अज्ञानजाव राकसकी पुरीहें, करनी करम काया पुगसकी प्रती ठाया, करनी प्रगट माया मिसरीकी ठुरी हें, करनीके जाखमें ठरफि रह्यो चि दानंद. करनीकी छट ज्ञान घान दुति छुरी हें; आचारज कहें करनीसों विवहारी जीव करनी सदीव निहचें सरूप ठुरी हें ॥ ४६ ॥

अर्थ:- करपी जे क्रिया ठे ते सदा अहितनी करनारी ठे, मुक्तिने देवा बाधी नथी, आ क्रियाने आगमनां तो बंध पड़तिमांज गयीं ठे, तेथी क्रिया महा दुख सहित ठे. ॥ ४५ ॥ क्रियानी भूमिमां महा मोह राजा बसेठे, अने क्रिया ठे ते तो अज्ञान जाव राक्षसनी नगरी ठे. एटखे क्रियामां अज्ञान राक्षस रही शकेठे. अने ए क्रिया ठे ते तो कर्मनो पन्थायो ठे, अने काय योगनो पडथायो ठे. अने पुजसनों प

ઠગાયો છે. ક્રિયા છે તે પ્રગટ માયા જાણ છે, તથા તે સાકરની ઠરી છે, મીઠાસ આ પી મારે છે. આ કરણીની જાણમાં ચિદાનંદ પરમાત્મા ઝરજી કેળ મગ્ન થઈ રહ્યો છે, અને ક્રિયાના ઓથે જ્ઞાનરૂપ સૂર્યની જ્યોતિ ઠપી રહી છે. શ્રી આચાર્ય કહે છે કે ક્રિયા કરતો થકો જીવ વ્યવહારીજ કહિય. પણ નિશ્ચય રૂપે દેખવાથી ક્રિયા સદા સર્વદા બુરી છે, ઇટલે છોટી છે. ॥ ૪૬ ॥

હવે પોતાની સમજ પામે તેને જ્ઞાતા કહે છે:— અથ જ્ઞાતા કથન:—
 ॥ચૌપાઈ:॥— મૃયા મોહકી પરિનતિ ફેલી, તાતેં કરમ ચેતના મેલી; જ્ઞાન હોત હમ સમુજી ઇતી, જીવ સદીવ જિન્ન પરસેતી ॥ ૪૪ ॥ દોહરા:॥—જીવ અનાદિ સરૂપ મન, કરમ રહિત નિરૂપાધિ; અવિનાશી અશરન સદા, સુખમય સિદ્ધ સમાધિ ॥ ૪૭ ॥

અર્થ:— અમારામાં પહેલા મિથ્યા મોહની પરિનતિ ફેલાઈ છે, ઇટલે મોહથી અ શુદ્ધ થઈ, ત્યારે ફેલાણી. તેનો હૃદય ગાઢો થયો, તેથી ચેતના શુદ્ધ હતી પણ અશુદ્ધ થઈ, કર્મસહિત ચેતના મલીન થઈ. હવે જ્ઞાન ચેતના પ્રગટ થતાં અમે ઇટલી વાત જાણી, કે જે જીવ છે તે નિશ્ચયે પરજોગથી ન્યારો છે ॥૪૬॥ અનાદિ કાલથી જે જીવ પ્રાણધારી કહેવાય છે, તે મારું સ્વરૂપ છે. તે સ્વરૂપ કેવું છે તે કહે છે. કર્મ રહિત છે; અને સંયોગાદિક ડપાધિ રહિત છે; બલી વિનાશ ન પામે, સદા ઈશ્વર છે; કોઈનું શરણ ન રાખે, અને આ સ્વરૂપ સિદ્ધસમાધિના સુખમય છે ॥ ૪૭ ॥

હવે જ્ઞાનસ્વરૂપ કર્મ ડપાધિથી જિન્ન છે તે કહે છે:— અથ જ્ઞાન સ્વરૂપી કથન:—
 ॥ચૌપાઈ:॥— મેં ત્રિકાલ કરણીસોં ન્યારા, ચિદ્વિલાસ પદ જગત ડગ્યારા; રાગ વિ રોધ મોહ મન નાંહી, મેરો અવલંબન મુજમાંહી ॥૪૮॥ સવૈયા તેડસા:॥— સમ્યકવંત કહે અપને યુનમેં નિત રાગ વિરોધસું રીતો, મેં કરતૂતિ કરોં નિરવંઠક, મોહ વિષે રસ લાગત તીતો; સુદ્ધ સુચેતનકો અનુજો કરિ, મેં જગ મોહ મહા જડ જીતો, મોષ સમીપ જયો અવ મો કહું કાલ અનંત હહી વિધિ ધીતો ॥ ૫૦ ॥ દોહરા:॥— કહે વિચઠન મેં સદા, રહ્યો જ્ઞાન રસ રાચિ; સુદ્ધાતમ અનુચૂતિ સોં, સ્થિત ન દોડ ક દાચિ ॥ ૫૧ ॥ પૂર્વ કરમ વિષ તરુ જણ, હૃદે જોગ ફલ ફલ; મેં સ્ફુલ્કો નહિ જો ગતા, સહજ હોતું નિરમૂલ ॥ ૫૨ ॥

અર્થ:— હું ત્રણે કાલમાં ક્રિયા કરણીથી ન્યારો તું. મારે કર્મથી સંગ નથી તો ક્રિયાથી સંગતી કેમ થાય ? મારું પદ કેળ સ્વરૂપ, ચિદ્વિલાસ કેળ જ્ઞાનવિલાસ છે, તે જગતમાં અજવાણુ છે. અને રાગ દેપ મોહજાવ વસે છે, તેતો મારું સ્વરૂપ નથી. મારો અવલંબ આધાર મારા સ્વરૂપમાં છે ॥ ૪૮ ॥ સમક્તિ જીવ પોતાના ગુણ કહે છે. હું નિત્ય પ્રત્યે રાગ દેપ મોહથી, રીતો કેળ રિત્ત ઇટલે રહિત તું. હું જે ક્રિ

યા કરું તે રાગ દેખ વિના વાંઝારહિત કરું. અને જે એ વિષય રસ છે તે, મોહતી તો કેમ મને તિક્ક લાગે છે પટલે કરવો લાગે છે. પોતાની શુદ્ધ ચેતનાનો અનુજવ કરીને મેં જગતમાં મોહરૂપ મહાસુજટ જીત્યો. મારું એવું સ્વરૂપ પામીને હું મોહને સન્મુલ થયો, હવે મને પરી રીતથી જ અનંત કાલ વીતો! પટલે અનંત કાલ લગે એ વોજ રહું એ આશંસા છે ॥ ૫૦ ॥ વિવરણ જ્ઞાની પુરુષ આશંસા કરીને કહે કે હું સદા જ્ઞાન રસમાં રાવી રહું અને હું શુદ્ધ આત્માના અનુજવથી કોઈ પણ કાલમાં સ્વ સ્થિત ન થાઉં! ॥ ૫૧ ॥ એ પૂર્વ કૃત પુણ્ય પાપરૂપ જે કર્મ છે, તે વિષ વૃક્ષ જાણવા અને તે કર્મના ઉદયનો જે જોગ છે તે વિષ વૃક્ષનાં ફલ ફલ છે. હું આ ઉદય જોગનો જોક્તા નથી. રાગ દેખથી રહિત હું. અનાદિકાલના સાથે લાગેલા વિષ જોગ છે તે સહજ નિર્મૂલ થાય ॥ ૫૨ ॥

હવે ઉદાસીનતાને વૈરાગ્ય કહિયે તેનો મહિમા કહે છે:—અથ વૈરાગ્યમહિમાકથન:—

॥દોહરા:॥—જો પૂરવ કૃત કર્મ ફલ, રુચિસોં જુંજે નાંહિ; મગન રહે આઠો પહુર, શુદ્ધાતમ પદમાંહિ ॥ ૫૩ ॥ સો બુદ્ધ કર્મદસા રહિત, પાવે મોપ તુરંત; જુંજે પરમ સ માધિ સુલ, આગમ કાલ અનંત ॥ ૫૪ ॥

અર્થ:—જે પૂર્વકાલમાં કર્મ કર્યું, તેનું ફલ ઉદય થયું, તે ફલથી રુચિ લગાની જોગવે નહીં અને આઠે પ્રહર શુદ્ધ આત્મપદમાં મગ્ન રહે ॥ ૫૩ ॥ તેજ પંક્તિ કર્મ દશા રહિત ધર્મને તરત મોક્ષપદ પામે, તે પછી આગામિક કાલમાં અનંત કાલ લગી પરમ સમાધિનું સુલ જોગવે ॥ ૫૪ ॥

હવે જ્ઞાનિ પુરુષનો ક્રમે ક્રમે મહિમા વચે તે કહે છે:—જ્ઞાની પુરુષ મહિમા કથન:—

॥ઘણ્ય ઠંદ:॥—જો પૂરવ કૃતકર્મ, વિરપ વિષ ફલ નહિ જુંજે; જોગ જુગતિકારજ કરંત મમતા ન પ્રજુંજે; રાગ વિરોધ નિરોધ સંગ વિકલપ સધિ ઠંદે, શુદ્ધાતમ અનુજો અચ્યાસિ સિવ નાટક મંદે; જો જ્ઞાનવંત હ્રદ મગ વલત, પૂરત વૈ કેવલ સદે; સો પરમ અર્તાંદ્રિય સુલવિપે, મગન રૂપ સંતત રહે ॥ ૫૫ ॥

અર્થ:—જો જ્ઞાતા ધર્મને પૂર્વ કૃતકર્મ રૂપ વૃક્ષના વિષ ફલને જોગવે નહીં પટલે હ્રદ ફલથી રતિ ન ઝપ્જે, અનિષ્ટ ફલથી અરતિ ન ઝપ્જે એવો જ્ઞાતા જે છે, તે મન વચન કાયાના યોગે કરી યુક્ત છે, તેથી જોગની ગતિ કેમ પ્રવૃત્તિયે કાર્ય કરે છે, પણ કાર્યવિપે મમતા પ્રજુંજે નહીં, પરીતે રાગ દેખનો નિરોધ કરીને યોગના સંગથી જે વિકલ્પ ઝટે છે, તે સર્વ ઠંદે, શુદ્ધ આત્માના અનુજવનો અચ્યાસ કરીને શિવનાટક કેમ જે પરી જીવન્યુક્તિ હોય એવું નાટક મંદે. જો જ્ઞાનવંત પુરુષ પદિજ માર્ગે વા

छे तो पूर्ण स्वभाव पामीने केवल ज्ञान पामे. पठी केवल ज्ञान पामीने उत्कृष्ट अतीन्द्रिय सुखनेविषे निरंतर मग रहे. ॥ ५५ ॥

हवे शुरू आत्मा ऊच्य ठे तेनुं वर्णन करेठे:-अथ शुरू आत्मदर्पवर्नन:-

॥ सर्वेषां इकतीसाः॥- निरजे निराकृष निगम वेद निरजेद, जाके परगासमें जग त माईयतु हे; रूप रस गंध फास पुदगलको विलास, तासों उदवंश जाको जश गा द्यतु हे, विग्रहसों विरत परिग्रहसें न्यारो सदा, जामें जोग निग्रहको चिन्ह पाइ यतु हे; सो हे ज्ञान परवान चेतन निधान ताहि, अविनाशी ईश मानी सीस नाइ यतु हे; ॥ ५६ ॥ जैसो नर जेदरूप निहचें अतीत हुंतो, तेसो निरजेद अथ जेदको न गहेगो; दोसे कर्म रहित सहित सुख समाधान, पायो निज ध्यान फिरि बाहिर न पहेगो; कपटु कदाचि अपनो सुजाउ त्यागि करि, राग रस राचिके न परवरतु गहेगो; अमखान ज्ञान विद्यमान परगट जयो, याही जांति आगम अनंत फास र हेगो ॥ ५७ ॥ जपहिसें चेतन विजाउसों उलटि आपु समों पाइ अपनो सुजाउ ग हि छीनो हे; तपहीते जोजो खेन जोग सो से सब छीनो, जो जो त्याग जोग सो सो तप ठाहि दीनो हे; खेयेको न रही गोर त्यागियेकां नांही ओर, बाकी कहा उ परगो जु बारज नपीनो हे; संग त्यागि अंग त्यागि बचन तरंग त्यागि, मन त्यागि पुछि त्यागि थापा मुख कीनो हे ॥ ५८ ॥

अर्थ:-जे निरतय केहेवाय ठे, निराकृष केहेवाय ठे, निगम के० उत्कृष्ट अर्थ केहे वाय ठे, वेद के० ज्ञानरूप केहेवाय ठे, जेनो जेद नथी एवो प्रकाशयंत पदार्थ ठे; जे मां सर्व जगत् रामाय ठे; अने जे ए रूप रस गंध स्पर्श जे विनाशी पदार्थों ठे, तेतो पुनज्जनो विघ्नास ठे, तेना उदवंश के० तेथी रहित जे ठे तेनो जसगाइए ठे. वही जे विग्रह के० शरीर तेथी विरत के० रहित अने इत्यन्तारूप परिग्रह तेथी जुशे ठे, जेमां सदाय प्रपे योग्यी रहित पणानुं चिन्ह के० लक्षण पामीए ठे, एवो पदार्थ तो ज्ञान ज्ञान ठे त्यां ते पदार्थ ठे. तेथी ज्ञान प्रमाण ठे. अने चेतनानो निधान ठे. तेने अविनाशी ईश्वर मानीने मस्तक नमाथीए ठे ॥ ५६ ॥ हवे धीनुं पण शुद्धात्म इत्य मिळनुं वर्णन करेठे:-अनीन काखमां पण शुद्धात्म इत्य निश्चय नयथी अनेद रूप हंतुं अने व्यङ्ग्यरूपे जेदरूप हंतुं. हवे केवल रूप पामीने निरंज के० जेद रहित जादीए. हवे एवी दगामां काण मूर्ग जेद उरावजे ? नैवायिक लोक जे पोता नी प्रत्यक्षमां समाधिदोषाग्राने कर्म रहित मानीने फरी संसारमां अवनार मानीने तेने नमस्कार करेठे, एण जे कर्म रहित जयो, मुख्य समाधान सहित जयो, पोतानुं स्थानक पान्थो, ते पात्रो वात्य मंडलमां केम पगरो? जेन भरतीनो नार उगा

रवा ईश्वर अवतार खेइने दुःख पामेठे एवं मिथ्याहृष्टिनी केहेवतमांठे, पण जीव शुद्ध
यइने फरी राग रसमां राचिने कोई कालमां आपणो स्वज्ञाव त्याग करीने पर वस्तु
ने ग्रहे नही. केमके अम्भान ज्ञान के० जे फरी करमाय नही एवं ज्ञान वि
द्यमान कालविषे प्रगट थयुं तेतो आगामिक कालमां अनंत काल सगी रहेशे॥५३॥
हवे फरीथी अवतार खेवाना कारणनो अज्ञाव कहेठे:- अनादिकालथी चेतन मि
थ्यास्व जावरूप विज्ञावमां रमि रह्यो हतो ते समयप्रस्ताव पामीने, विज्ञावथी उप
रांठो थई पोतानो शुद्ध स्वज्ञाव हतो ते पोतेज खइ लीधो, तेथी ज्ञान दर्शनादिक
ज्ञाव खेवा योग्य हतो ते लीधो, अने राग द्वेषादिक ज्ञाव त्यागवाजोग हतो ते सर्व
त्यागी दीधो; ते खेवानुं धीजुं ठेकाणुं रह्युं नही, अने त्यागवानुं पण धीजुं ठेकाणुं रह्युं
नही. हवे इहां बाकी नवुं कार्य करवानुं शुं रह्युं ठेके जे कार्य करवाने फरी अवतार
खेवो पमे? जे उपाधिसंग हतो तेतो सर्व त्यजीने एटखे अंग त्याग के० काय योग
त्यागिने, वचन तरंग त्याग के० वचन योग त्यागीने तथा मनोयोग त्यागिने बुद्धि
त्याग के० विकल्प त्यागीने आत्माने शुद्ध करी लीधो ॥ ५० ॥

हवे बाह्य ज्ञेय धरवो ते ड्रव्यलिंग कहिय ते एकांतपणे मोक्षनुं कारण नथी ते
कहेठे:- अथ एकांत ड्रव्यलिंगीकी निंदा:-

॥ दोहरा॥- शुद्ध ज्ञानके देह नहिं, मुझा ज्ञेय न कोइ; ताते कारन मोपको, व
रवलिंगि नहिं होइ ॥ ५१ ॥ ड्रव्य लिंग न्यारो प्रगट, कसा वचन विन्यान; अष्ट म
हारिधि अष्ट सिधि, एक होहि न ज्ञान ॥ ६० ॥

अर्थ:- आत्मा तो शुद्ध ज्ञानमय ठे, अने शुद्ध ज्ञानने देह नथी, अने ज्यारे देह
नथी त्यारे ज्ञान ने मुझा ज्ञेय पण कोइ नथी. तेथी मोक्षनुं कारण ड्रव्य लिंग होय नही.
एटखे ज्ञेय लीधे मुक्ति नथी ॥ ५१ ॥ ज्ञानथी ड्रव्यलिंग तो प्रगट पणे जुहुंज ठे. क
साविज्ञान, वचन विज्ञान, ते ज्ञानथी न्यारां ठे. तथा आचार, श्रुत, शरीर, वचन,
वाचना, बुद्धि, उपयोग, संग्रह संखीनता, ए अष्ट महा रिद्धि ठे. अने अहिमा, म
हिमा, गरिमा, खणिमा, प्राप्ति, प्राकाम्य, इशित्व, वशित्व, ए अष्टमहा सिद्धि ठे. ते
पण ज्ञान नथी ॥ ६० ॥

हवे एटखां महिमावंत स्थानक ठे, तो पण ए ज्ञाननां स्थानक नथी ते कहेठे:-

अथ ज्ञान अज्ञाव स्थानक कथन:-

॥ सवेया इकतीसा॥- ज्ञेयमें न ज्ञान नहिं ज्ञान गुरु वर्तनमें, मंत्र जंत्र तंत्रमें न
ज्ञानकी कहानी है; ग्रंथमें न ज्ञान नहिं ज्ञान कवि चातुरीमें वातनिमें, ज्ञान नहीं
ज्ञान कहा वानी है; तातें ज्ञेय गुरुता कवित्त ग्रंथ मंत्र वात, इनतें अतीत ज्ञान चे

તના નિસાની છે, જ્ઞાનહીંમેં જ્ઞાનનહી જ્ઞાન ઝરઝોર કહૂ, જાકે ઘટ જ્ઞાન સોડ જ્ઞાનકો નિદાની છે ॥ ૬૧ ॥

અર્થ:- વેપમાં જ્ઞાન ન પામીએ અને ગુરુવાઈ કે ૦ ગર્વપણું મહોટાડ પણું તેમાં પણ જ્ઞાનનું સ્થાનક નથી અને મંત્ર, તંત્ર, યંત્રમાં જ્ઞાનની કહેણી નથી તથા ગ્રંથ શાસ્ત્ર પદ્ધતી પણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી; કવિતામાં, ચાતુર્યતામાં જ્ઞાન નથી. વાતની ચતુરાઈમાં જ્ઞાન નથી; અને જે વાણી છે તે શું જ્ઞાન છે? અર્થાત્ વાણી પણ જ્ઞાન નથી. માટે જો, ગુરુતાડ, કવિતાઈ, ગ્રંથ, મંત્ર, યંત્ર, તંત્ર, વાત એ સર્વથી અતીત કે ૦ જુદીજ જ્ઞાન વસ્તુ છે, તે ચેતનની સહિનાળી છે. જ્ઞાનતો ક્યારે જાણવું, કે જે અશુદ્ધ પણે હોય તેતો જ્ઞાન ન કહેવાય, માટે પૂર્વે જે સ્થાનક કહ્યાં તેથી જુદીજ કોઈ જ્ઞાન વસ્તુ છે, માટે જેના ઘટમા જ્ઞાન પ્રગટયું, તેજ જ્ઞાનનું મૂલકારણ છે ॥ ૬૧ ॥

હવે જેપૂર્વે વેપ પ્રમુખના ધારક કહ્યા તેની મૂઢતા કહિ દેલાને છે:-

અથ જેપાદિ ધારક મૂઢ યહુ કયન:-

॥ સર્વેયા ઇક્તીસા:- ॥- જેપ ધરે લોગનિકોં વંચે સો ધરમ ઊગ, ગુરુ સો કહાવે ગુરુ વાઈ જાતે ચહિયે; મંત્ર તંત્ર સાધક કહાવે ગુની જાઙ્ગર, પંક્તિ કહાવે પાંત તાઈ જામેં લહિયે; કવિત્તકી કલામેં પ્રવીન સો કહાવે કવિ, વાત કહી જાને સો પ વારગીર કહિયે; એ તો સવ વિપેકે જિહારી માયાધારી જીવ, ઇન્દ્રકોં વિલોકિકેં દ યાલ રૂપ રહિયે ॥ ૬૨ ॥

અર્થ:- વેપ ધરીને લોકોને ઊગે, જરમાયે તે ધર્મ ઊગ કહેવાય, પટલે તેને ગુરુતાની ચાહના હોય તે ગુરુ કહેવાય. મંત્ર, યંત્ર, તંત્રાદિક ગુણનો જે સાધક હોય તે જાઙ્ગર કહેવાય. અને જેમાં પંક્તિાઈ રહી છે, તે પંક્તિ કહેવાય. કવિત્ત ચાતુરિની કલામાં જે પ્રવીણ હોય તેતો કવિ કહેવાય. વાતો બનાવી બનાવીને કહી જાણે તે પવારગર કહેવાય પટલી અવસ્થાના ધરનારા છે. તે સર્વે ઇન્દ્રિયવિપયના યાચક માયાધારી જીવ છે. તેને જોઈને મનમાં એવું વિચારિયે કે અહો! ઇતિ આશ્ચર્ય! એવાપના કેમ પોતાનો સ્વાર્થ છોપે, એવી રીતે તેના ઊપર દયાલરૂપ થઈ રહેવું ॥ ૬૨ ॥

હવે જીવના અનુજવની યોગ્ય દશા કહે છે:- અથ અનુજવ જોગતા કયન:-

॥ દોહરા:- ॥- જો દયાલતા જાવ સો, પ્રગટ જ્ઞાનકો થંગ; પેં તથાપિ અનુજો દ શા, વરતે વિગત તરંગ ॥ ૬૩ ॥ દરશન જ્ઞાન ચરણ દશા, કરે. એક જો કોઈ, થિર વ્હે સાથે મોપ મગ, સુધી અનુજવી સોડ ॥ ૬૪ ॥

અર્થ:- જે આત્માને શુદ્ધ દયાલતા જાવ પ્રગટે, તેતો જ્ઞાનનું થંગ પ્રગટ થયું એમ જાણીએ. પણ અનુજવ દશા જે છે, તે તો વિગતતરંગ કે ૦ વિકલ્પ રહિત વર્તે ॥ ૬૩ ॥

વલી દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રની દશાને વિકલ્પ રહિત એકપણે આત્માને જુવડે, એ રીતે સ્થિરરૂપ ઘડને મોક્ષ માર્ગને સાથે ઠે તેનેજ સુધી કેમ સુવુદ્ધિવંત અનુજવંત કહિયે ॥ ૬૪ ॥ હવે નિઃસંદેહ શુદ્ધ સ્વરૂપ પામવું તેનો મહિમા કહે ઠે:—અથ અનુજવ મહિમાકથન:—

॥ સંવેયા ફકતીસા: ॥— જોઈ દગ્ જ્ઞાન ચરણાતમમેં ઠવિ ઝોર, જયો નિરદોર પર વસ્તુકોં ન પરસે; સુદ્ધતા વિચારે ધ્યાવે શુદ્ધતામેં કેલિકરે, સુદ્ધતામેં ધિર બ્દે અમૃત ધારા વરસે; ત્યાગી તન કષ્ટ બ્દે સ્પષ્ટ અષ્ટ કરમકો, કરે ધ્યાન જાદ નષ્ટ કરે ધોર કરસે; સોઈ વિકલ્પ વિજઈ અલ્પ કાલમાંહિ, ત્યાગિ જો વિધાન નિરવાન પદ દરસે ॥ ૬૫ ॥

અર્થ:— જે કોઈ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રરૂપી આત્માનેવિપે જ્ઞાનને ઠેકાણે ઠેરાવીને વાટ ઘાંઘે, ત્યાં નિરદોર કેમ સંશય રહિત ઘડિને પરવસ્તુનો સ્પર્શ ન કરે, ત્યાં નિશ્ચય નય પ્રહ્ણ કરીને શુદ્ધતાજ વિચારે, શુદ્ધતાજ ધ્યાવે, અપ્રમાદિ ઘડિને શુદ્ધતામાં કેલિકરે, શુદ્ધ ધ્યાનના પ્રથમ પાયામાં પ્રવેશકરી શુદ્ધતામાં ધિર ઘડિને મહા આનંદરૂપ અમૃતની ધારા વરપાવે. આંહી અવયવરૂપ સફળ ઠે. તેથી શરીરના કષ્ટને ત્યાગે. લીનતાથી શરીર કષ્ટ ન જાણે ત્યારે સ્પષ્ટ ઘડિને ઇટલે વીર્ય ફોરવીને આઠે કર્મનાં સ્થાનને જાદ કરે ઇટલે કર્મોને સત્તા ઘકી ચલાયમાન કરે અને નષ્ટ કરે કેમ નિર્જરા કરે એસે ધોરહુંકેસે કેમ તે જીવ કર્મોને આકર્ષિને નિર્જરાવે તે જીવ વિકલ્પ જાણનો વિજય કરીને અલ્પ કાલમાંજ જો વિધાન કેમ જવશ્રેણિને ત્યાગી મોક્ષ પદ દેલે ઇટલે પામે ॥ ૬૫ ॥

હવે શિષ્ય પુઠે ઠે કે ઇ અનુજવ પામવો મહા વિપમ ઠે તે ડપર ગુરુ શિક્ષા દેઠે:—

અથ અનુજવ શિક્ષા કથન:—

॥ ચૌપાઈ: ॥—ગુન પરજેમે દૃષ્ટિ મ દીજે; નિરવિકલ્પ અનુજો રસ પીજે; આપ સ માઈ આપમે લીજે; તનપા મેટિ અપનપો કીજે ॥ ૬૬ ॥ દોહરા: ॥—તજિ વિજાવ હુ ઇજે મગન, સુદ્ધાતમ પદમાંહિ; એક મોપ મારગ યદે, ધોર હૂસરો નાંહિ ॥ ૬૭ ॥

અર્થ:—આત્માના ગુણ પર્યાય અનેક ઠે, પણ તેમાં દૃષ્ટિ ન દેવી. માત્ર નિર્વિકલ્પ ડ્યવનો અનુજવ રસ પીવો. આત્મા આધારમાં આત્માનો સમાસ કરી લેવો ઇટલે લય લગાવવી, ઇટલે આપણે શરીર ધારી ઠીણ, તે દશાનું કાય ધોગ પાળું ઠે તે મટાવી આત્મ સ્વરૂપ કરીણ ॥ ૬૬ ॥ આત્માના મૂલ સ્વજાવ વિના વીજું સર્વ વિજાવ પાળું ઠે, તેહને ત્યજીને શુદ્ધ આત્માના ચિદાનંદ સ્વજાવમાંજ મમ ઘડ્યે, એક અદ્વિતીય મોક્ષનો માર્ગ એજ ઠે. તેથી વીજો કોઈ મોક્ષનો માર્ગ નથી ॥ ૬૭ ॥

हवे शुद्ध आस्वरूपना अनुजवविना महाव्रत्ति पण अव्यलिंगी जाणवा ते कहेते:-
अथ अव्यलिंगी व्यवस्था कथन:-

॥ सवेया इकतीसा: ॥-कइ मिथ्या दृष्टि जीव धारे जिन मुझा जेप, क्रियामें मगन रहे कहे हम जती हे; अतुल्य अखंड मलरहित सदा उदोत, ऐसे ज्ञान जाव सों विमुख मूढमति हे; आगम संज्ञाखे दोष टाखे विवहार जाखे, पाखे वृत्त यद्यपि तथापि अविरती हे; आपुकों कहवे मोप मारगके अधिकारी मोपसों सदीव रुष्ट दुष्ट दुरगति हे. ॥ ६७ ॥ दोहरा:॥-जे विवहारी मूढ नर, परजे बुद्धी जीव, तिनको बाहिज श्रीयको, हे अवलंब सदीव. ॥ ६८ ॥

अर्थ:-कैक जीव मिथ्या दृष्टि ठे अने आचार्य उपदेश रसयी जिन मुझा जेपधारी ठे अने साधुनी क्रियामां मगन रहेते, अने पोताना मनयी अथवा कोईना प्रवर्तणी अने जति ठश्ये एम कहेते एटखे महाव्रत्ति ठेये. अने जेनी तुलना नयी एतुं अखंड के० संपूर्ण विज्ञाव मलरहित सदा प्रकाशवंत पोतानुं अनुजवरूप जे ज्ञान जाव ठे तेथी विमुख ठे माटे मूढमति ठे. ते क्रिया करेते, आगम सिद्धांत संज्ञारेते, अने आहारादिकना दोष टाळी व्यवहारमां दृष्टि राखेते, एम यद्यपि महावृत्त पाखे ठे, तोपण निश्चय नयथी ए अविरतीज कहीए. एवा जे जीवठे ते पोते मोक्ष मार्गना अधिकारी लोकमां कहेवायते. मोक्षयी ए सदा रुग्ण्यज रहेते एटखे अज्ञव्यने पण क्रिया केवल नवमा प्रेयेयकमुधी गति कही ठे; पागे ए दुख दुर्गतिमां पड़ेते. ॥ ६९ ॥ जे कोइ मूर्ख मनुष्य व्यवहारमांज रहे अने जे जीव पर्याय बुद्धिवंत ठे ते शुज गतियो जीव होय तो जखी एवी पर्याय बुद्धि धारेते तेने तो बाह्य क्रियानुं अवलंबन सदाय कथुंते ॥ ६९ ॥

हवे व्यवहारे महामूढ ठे तेनुं वर्णन करेते:- अथ महामूढ वर्णन:-

॥ चोपाई:॥-जेसे मुगध धान पहिचाने; तुप तंडुलको जेद न जाने; तेसे मूढमती व्यवहारी; खखे न बंध मोप विधि न्यारी ॥ ७० ॥ दोहरा:॥-कुमति बाहिज दिष्टितो, बाहिज क्रिया करत, माने मोप परंपरा, मनमें दुरप धरंत ॥ ७१ ॥ शुद्धात्तम अनुजो कथा, कहे समकित्ती कोइ, सो सुनिके तासों कहे, यह सिवपंथ न होइ ॥ ७२ ॥

अर्थ:-जेम कोइ मननो जोखो पुरुष ठे ते धानने तो खोखले पण तूख अने तंडुल मां निश्चयता ठे ते न जाणे तेम, जे व्यवहारी मूढमति ठे तेतो बंधविधि अने मोक्ष विधि जूदो जूदो खली शके नही; केवल विधि जाणे ॥ ७० ॥ जे कुमति होय ते पर्याय बुद्धिही शाता वेदनीय पण समाधि मुख जाणीने बाह्य दृष्टिही तेनी हेतुरूप बाह्यक्रिया करे अने बाह्यक्रियामां मगन होय तो तेथी तेने निर्जरा मानीने मोक्ष

परंपरा माने अने मनमां आनंद पामे ॥ ३१ ॥ ते मूढने कोइ समकिती जीव शुद्ध आत्मानि अनुभव दशाने मोक्षनुं कारण कहे तो तेनुं वचन सांजलीने तेने एवुं कहे के ए रीतेतो मोक्षमार्ग थाय नही ॥ ३२ ॥

हवे मूढ तथा झानीनुं लक्षण कहेते:-अथ मूढ तथा झानी लक्षण कथन:-

॥ कवित्त:- जिन्हके देह बुद्धि घट अंतर, मुनि मुद्रा धरि क्रिया प्रवानहि; ते हिय अंध बंधके करता, परम तत्वको जेद न जानहि; जिन्हके हिये सुमतिकी क निका, दाहिज क्रिया जेप परमानहि; ते समकिती मोप भारग मुप, करि प्रस्थान जव स्थिति जानहि ॥ ३३ ॥

अर्थ:- जेना हीयामां देह बुद्धि रहेते एतखे देहधारी ने पण जित्पणे जाणतो नही अने मुनीश्वरनी मुद्रा धारिने क्रियानेज प्रमाण करेते, तेतो हीयानो अंध ठे अने बंधनो करनार ठे अने परम तत्वके० मोक्ष तत्त्वना जेद ने जाणतो नही अने जेना ह्येयामां सन्यग् दृष्टिने सीधे सुबुद्धिनी करणीका जागी तेतो बाह्य क्रियाने जेप रूप प्रमाण करेते. तेनेतो समकिती कहीए;ते जीवमोक्षमार्ग ने सन्मुख प्रस्था न के० प्रयाण करीने जवस्थितिने निश्चयेजांजे ठे ॥३३॥

हवे संक्षेपधी निकेवल उपादेयरूप मोक्ष मार्गनो उपदेश देते:-

अथ मोक्षको उपदेश संक्षेप मात्र कथन:-

॥ सवेया इकतीसा: ॥- आचारिज कहे जिन वचनको विसतार, अगम अपार है कहेंगे हम कितनो!, बहुत घोखवेसों न मकसूद चुप जली, घोखीए सुवचन प्रयोजन है जितनो; नानारूप जलपसों नाना विकल्प उठे, ताते जेतो कारिज कथन जखो तितनो; शुद्ध परमात्मको अनुजौ अज्यास कीजे, यहे मोप पंथ परमारथ है इतनो ॥ ३४ ॥ दोहरा: ॥- सुखातम अनुजोक्रिया, सुख ज्ञान हग दौर, मुक्ति पंथ साधन वहे, बाग जाल सब और ॥ ३५ ॥

अर्थ:-आचार्यजी शिष्यने कहे ठे. अहो! शिष्य! जिनेश्वरनां वचननो विस्तार तो नप प्रमाण करीने अगम अपार ठे. अमे केटलोक कहीए, आर्ही बहुत घोखवुं ते अ मारी मकसूद नही तेधी चुप रहेवुं तेज ठीक ठे, अने जेटवुं प्रयोजन ठे तेटवुंज घोखवुं पण नाना प्रकारनु जल्प के० घोखवुं कहिये तो नाना प्रकारना विकल्प उठेते, तेधी जे एक कार्य ठे तेपुरवुंज घोखवुं घस ठे;शुद्ध परमात्म इत्यना अनुभव योगना अज्यास करीए एज मोक्ष मार्ग जाणीए, वधी बातमां एटलोज परमार्थ ठे ॥ ३४ ॥ जे क्रियाधी शुद्ध आत्मानो अनुभव थाय तेज क्रियाठे अने शुद्ध ज्ञान दृष्टिनी दौर तेज मुक्ति पथनुं कारण ठे. धीजु सर्व वचनान्वरते ॥ ३५ ॥

દ્વયે શુદ્ધ જીવ દ્રવ્યનું વર્ણન:- અથ શુદ્ધ જીવ દ્રવ્ય વર્ણન:-

॥ દોહરા:-॥ જગત ચક્ષુ આનંદમય, જ્ઞાન ચેતના જાસ; નિર્વિકલ્પ શાશ્વત સુધિ
ર, કીજે અનુનો તાસ. ॥ ૭૬ ॥ અચક્ષુ અસ્ખંભિત જ્ઞાનમય, પૂરન વીતમમત્વ, જ્ઞાન
ગમ્ય વાધા રહિત, સો દે આતમ તત્ત્વ. ॥ ૭૭ ॥

અર્થ:- જે પદાર્થ જગત્માં ચક્ષુજેવો છે અને આનંદમય છે, જેની જ્યોતિ જ્ઞાન અને
ચેતના છે, જેમાં કોઈ વિકલ્પ નથી, જેદ નથી, અને શાશ્વતો છે તથા સ્થિર છે, જે
પદાર્થનો અનુનવ કરીએ તો મુક્તિ પામીએ. ॥ ૭૬ ॥ જે કોઈકાણે પોતાના સ્વજાતી
વજાવમાન થાય નહીં યવો અસ્ખંભિત જ્ઞાનમય છે, સંપૂર્ણ સમાધિવંત અને મમત્વ ર
હિત છે, ઇન્દ્રિય પ્રાપ્ત નહીં તેથી જ્ઞાન ગમ્ય છે અને અતેય અનેયવળાથી વાધા રહિત
છે, તેજ આતમ તત્ત્વ કહીએ. ॥ ૭૭ ॥

॥દતિ શ્રી રામપસાર નાટક ધંધનો દશમ સર્વ વિશુદ્ધિ નામા દ્વાર વાજાવોધરૂપ
સંપૂર્ણ થયો.॥

॥ દોહરા: ॥- સાર વિમુક્તી દ્વાર યદ્, કશું પ્રગટ શિવપંથ; કુંદ કુંદ મુનિરાજ
જન, પૂરન જયો મરંધ. ॥ ૭૮ ॥

અર્થ:- જે દ્વારમાં આત્માની સર્વ વિશુદ્ધિ પામિયે તેજ દ્વાર કશું, તે પ્રગટ
છે મોક્ષનો માર્ગ વહો છે. શ્રી સીમંધર સ્વામીની વાણી સાંનક્ષીને શ્રી કુંદકુંદાચાર્ય
દ્વારંધ્ર વીધો. ય્વૌ સંપ્રદાય વાનંત, તે ધંધ સંપૂર્ણ થયો. ॥૭૮॥

દ્વયે ધંધ કર્તાનું નામ અને ધંધનો મહિમા કહેવું:-અથ ધંધ વ્યવસ્થા કથન:-

॥ ઘોષાદ:- ॥- કુંદ કુંદ મુનિરાજ પ્રવીણ; તિન્દ્ યદ્ ધંધ ઇંદ્રાક્ષી કીના; ગાષા
વદ્ધ મુ પ્રાકૃત વ્યવ્ધાની; શુદ્ધ પરંપરા રીતિ વ્યવ્ધાની. ॥૭૯॥ જયો ધંધ જગમેં વિદ્યાના,
મુનત મદા મુન્ન વાવદિ જ્ઞાના; જે નવરસ જગમાંદિ વ્યવધાને; તે સર્વ રસમેં સાર સ
માને. ॥ ૮૦ ॥ દોહરા:- ॥ પ્રગટ રૂપ સંસારમેં, નવરસ નાટક દોહ; નવરસ મર્મિત
જ્ઞાનમેં, વિરજા જાને કોહ ॥ ૮૧ ॥

અર્થ:- કુંદ કુંદ નામે મુનિરાજ તે અધ્યારમમાં પ્રવીણ થયા, તે આચાર્ય આ સર્વ
વિશુદ્ધિનામા દ્વાર સગિ આ ધંધ વીધો. તે ધંધ પ્રાકૃત ગાયાવદ્ધ વજીવાણી પ્રકા
રી આ વાણીને શુદ્ધ સંપ્રદાયથી અમૃતવંદ આચાર્ય વજાણી ॥ ૭૯ ॥ આ ધંધની
ટીકા વ્યાખ્યાન કરવાથી કુંદ કુંદાચાર્યનો કરેલો ધંધ જગત્માં વિદ્યાના થયો, તેને
સાંનક્ષી જ્ઞાના દોહ છે મદામુન્ન નામે. જગત્માં જે નવરસ વજાણા છે, તે સર્વ રસ
માં સાર રસ છે એ રામપસાર નાટકમાં સમાઈ રહ્યો છે. ॥ ૮૦ ॥ સંસારમાં ય વાન પ્ર
ગટ છે કે જે નાટક દોહ છે નવ રસમય દોહ, પણ જ્ઞાનરસમાં જે જ્ઞાન છે, તેમાં નવે

रस गर्जित ठे. तेने तो कोई बिरसाज जाणैठे॥७१॥ हवे नव रसनं वर्णन करतां नव रसनां नाम कहेठे:-अथ प्रथम नव रसके नाम:-॥ कवित्त ठंदः॥-प्रथम शृंगार वीर हूजो रस, करुना तृतीय जगत मुखदायक; हास्य चतुर्थ रुद्र रस पंचम, ठठम सुरस विजय विजायक; सत्तम जय अष्टम रस अद्वुत, नवमो शांत रसनिको नायक; ए नवरस एई नव नाटक, जो जहाँ मगन सोई तहाँ लायक ॥ ७१ ॥

अर्थ:-प्रथम शृंगार रस, वीजो वीर रस, अने वीजो करुणा रस, ते जगत्मां मुखदायक ठे. चौथो हास्य रस, पांचमो रौद्र रस, अने ठठो विजय रस, ते विजायक कहेतां चित्तनो जंग करनार ठे. सातमो जय रस, आठमो अद्वुत रस, अने नवमो शांत रस ते सयै रसनो नायक ठे. ए नव रस कहिए. ते नव रस नाटक रूप होय. जे प्राणी जे रसमां मग्न पई रह्यो ठे तेने ते रस लायक ठे. ॥ ७१ ॥

हवे नव रसना स्याई जाव कहेठे:-अथ रस अवस्था कथन:-

॥ सवेया इकतीसाः ॥-सोजामे सिंगार वसे वीर पुरुषारथमे, हियेमे कोमल करुना रस बखानिये; आनंदमे हास्य रस मुंममे बिराजे रुद्र, वीजठ तहां जहां गि खान मन आनिये; चिंतामे जयानक अघाटतामे अद्वुत, मायाको अरुचि ता मे शांत रस मानिये; एई नव रस जवरूप एई जावरूप, इन्द्रको विसेठन सुदृष्टि जग जानिये. ॥ ७३ ॥

अर्थ:-सोजामां शृंगार रसनो निवास ठे. अर्थ साधन रूप पुरुषार्थमां वीर रसनो पास ठे. हृदयनी कोमलतामां करुणा रसनो वास ठे. आनंदनी प्राप्तिमां हास्य रसनो वास ठे. रण संप्राममां रुद्र मूढपक्षमां होय, त्यां रौद्र रसनो वास ठे. फोई सुगमणु स्थानक जोई मनमां खानी आवे, त्यां विजय रसनो वास ठे. चिंतामां जय रसनो पास ठे. जे फोई अथाग अघटमान वस्तु जाणिए त्यां अद्वुत रसनो वास ठे. ज्यां मायाणी अरुचि होय तहां शांत रसनो वास प्रमाण कहिए. ए नव रस ठे ते जवरूप के० संसार रूप पण ठे, अने एहिज नव रस जाव के० उत्तम जावरूप पण ठे; ए नव रसनो विसेठन के० विवेक जे ठे ते तो जगत्मां सुदृष्टिणी जाणीए ॥७३॥

हवे एज नव रस जावरूप ज्ञानमां गर्जित ठे ते एकज ठेकाणे देखाडे ठे:-

अथ नव रस ज्ञान गर्जित एकीकृत कथन:-

॥ ठप ठंदः॥- गुन विचार सिंगार, वीर उद्दिम उदार रूप; करुना सम रसरीति, हास्यहिरदे ठठाइ मुख; अष्ट कर्म दस दसन, रुद्र वरते तिहि पानरु; तन विसेठ वीजठ. कुंद कुण्डल जयानक; अद्वुत अनंत पक्ष चितवन, शांत सहज वेगग पुनः नव रस विज्ञास परगास तय, जय सुपोष घट प्रगट हुब ॥ ७४ ॥

अर्थ:- ज्ञानादिक गुणकारी आत्म विज्ञापित देखिये त्यांतो शृंगार रस उपज्यो १, अने आत्माने विषे निर्जरा प्रमुखनो उद्यम देखिये त्यांतो उदार प्रधान वीर रस ठे २, ज्यारे आत्माने उपशम रसनी रीते देखिये त्यारे करुणा रस जाणीए ३, ज्यारे एने अनुभवमां उत्साह अने सुखउपजे ठे ते तो ह्येयामां हास्य रस उपजे ठे ४, महा बलवान आठ कर्मेना अनंत प्रदेशी दल ठे तेनो दलन करतां देखीए तो त्या आत्मा रौद्र रसमयि थई रह्यो ठे ५, ज्यारे पुज्यनुं स्वरूप विचारीये छीए त्यारे विजय रस ठे ६, ज्यारे आत्मा पोतानुं स्वरूप न जाणे अने कुंद कुःखदशामां पड्यो ठे, त्यारे तो जय रसमां देखीए ७, अनंत वीर्यनुं ज्यारे चिंतवन करीए त्यारे तो आत्मा अद्भुत रस पामे ८, ज्यारे राग द्वेष निवारीने सहज वैराग्यने ध्रुव के० निश्चल धारे ठे, त्यारे आत्मा शांत रसमय पामीए ९, ए नव प्रकारना जाव रसना विलास नो प्रकाशतो ज्यारे घटमां सुबुद्धि प्रगट आय त्यारेज थाय. ॥ ७४ ॥

हवे कुंदकुंदाचार्यकृत आ ग्रंथ ठे तेनी स्तुति करेठे:-अथ ग्रंथ स्तुति:-

॥ चोपाई: ॥-जव सुबोध घटमें परगासे, तव रस विरस विपमता नासे, नव रस लखे एक रसमांही, ताते विरस जाव मिटि जांही. ॥७५॥ दोहरा:-॥सब रस गर्जित मूल रस, नाटक नाम गरंथ; जाके सुनत प्रधान जिय, समुजे पंथ कुपंथ. ॥ ७६ ॥

॥चोपाई:॥-वरते ग्रंथ जगत हित काजा, प्रगटे अमृतचंद मुनि राजा; तव तिनह ग्रंथ जानि अति नीका, रची घनाइ संसकृत टीका ॥ ७७ ॥ दोहरा: ॥-सर्व विशुद्धि छारलों, थाए करत बखान; तव आचारज जक्तियों, करे ग्रंथ गुन ज्ञान. ॥ ७८ ॥

॥ चोपाई: ॥-अद्भुत ग्रंथ अध्यातम घांनी, समुजे कोऊ विरला ज्ञानी, यामे स्या दवाद अधिकारा, ताको जो कीजे विसतारा ॥ ७९ ॥ तो गरंथ अति शोभा पावे बहु मंदिर यह कलस कहावे, तव चित अमृत वचन गढखोले, अमृतचंद आचारज बोले ॥८०॥ दोहरा:-॥ कुंदकुंद नाटकविषे, कस्यो दरव अधिकार, स्यादवादने साधि मे, कह्यो थवस्या छार ॥ ८१ ॥ कह्यो मुक्ति पदकी कथा, कह्यो मुक्तिको पंथ, जेसे कारज जहां, तह्यो कारन दधिपंथ ॥ ८२ ॥ अर्थ स्पष्ट ॥

॥ चोपाई ॥-अमृतचंद बोले मृदु वानी, स्यादवादकी सुनो कहानी, कोऊ कहे जगमांही, कोऊ कहे जीव हे नाही ॥ ८३ ॥ दोहरा: ॥-एक रूप कोऊ कहे, अगनित थंग; त्रिन जंगुर कोऊ कहे, कोऊ कहे अजंग ॥ ८४ ॥ नय अनंत इह विधि कही, मिसे न काहू कोइ, जो सब नयसाधन करे, स्यादवाद हे सोइ ॥ ८५ ॥ स्यादवाद अधिकार अब, कह्यो जेनको मूल, जाके जाने जगत जन, लहे जगत जलकूल ॥ ८६ ॥

अर्थः—हृवे संगतनी वात कहेतेः—ज्यारे घटमां सुबोध प्रकाशे ठे, त्यारे ए रसस हित ठे अने ए विरस ठे. एवो विषय ममता जाव ठे, ते सर्व नाश पामेठे. एनो हेतु ए ठे के जे नव रस ठे तेने एक जाव रसमांज लखे के० जुवे, तेथी विरस जाव मटीने एकज रसमां आत्मानुं रहेवुं थाय. ॥ ८५ ॥ एम सर्व रसोमां गर्जित एक र समय थयलो एवो आ समयसारनाटक नामे ग्रंथ श्री कुंदकुंदाचार्यजीए कह्यो, जेना अर्थ जावने सांजलता प्रमाणिक जीव ठे ते मार्ग कुमारगनो विचार समजे. ॥ ८६ ॥ प्रथम जगत्वासी जीवोने हितकारी कार्यनो ग्रंथ प्रवर्त्तमान थयो ते पठी अमृत चंद नामा आचार्य प्रगट्या तेणे आ ग्रंथ अति श्रेष्ठ जाणीने आ ग्रंथनी टीका व नावी, गाथानुं रहस्य लइने काव्य बंध कह्यो ते कहीएठीए. ॥ ८७ ॥ श्री अमृतचंद जीए एज ग्रंथनुं व्याख्यान करता सर्व विशुद्धि छार सुधी आव्या. आंही ग्रंथ सं पूर्ण थयो जाणी श्री अमृतचंद्र आचार्य जक्तिना वशथी ग्रंथनुं गुण ज्ञान करे ठे. ॥ ८८ ॥ आ ग्रंथ अप्यात्म वाणीमां अद्भुत थयो, पण आ ग्रंथने कोई विरखा ज्ञान वंत पुरुष समजे. आ ग्रंथमां स्याद्वादनो अधिकार ठे, ते अल्प बुद्धि स्थूलमतिने समजवो मुशकेल ठे. तेथी ते स्याद्वादनो जो विस्तार करीये तो सार. ॥ ८९ ॥ जे थकी आ ग्रंथ अति शोभा पामे एम विचारी आ ग्रंथरूप मंदिर तेना उपर स्याद्वादनो विस्तार करीये तो ते कलशरूप थाय. त्यारे महारा चित्तमां अमृत जेवा वचन गढो के० धारण थइने खुले. एम दोष रहितनी परे श्री अमृतचंद आचार्य बोले ठे के ॥ ९० ॥ श्री कुंदकुंदाचार्यना करेला नाटक ग्रंथमां जीव अजीव द्रव्यनो अधिकार कह्यो. हृवे हुं स्याद्वाद नयनी अवस्थानो छार कहुं, अने साध्य वस्तुनी अवस्था नो छार कहुं. ॥ ९१ ॥ बाणुमां दोहरानो अर्थ सुलज ठे ॥ ९२ ॥ अमृतचंद आ चार्य एवी कोमल वाणी बोल्या के अहो ! शिष्य ! स्याद्वादनी कथा हुं कहुं ते सां जलो. कोई अस्तिवादि तो एम कहे ठे के जगत्मां जीव वस्तु ठे, अने कोई नास्ति वादी कहे ठे के, जगत्मां जीव वस्तु नथी. ॥ ९३ ॥ कोई अद्वैत वादी ब्रह्मने एक रूप कहेठे. कोई नैयायिक वैशेषिक जीवने अगणितपणे कहेठे. कोई बौधमतीने लीधे जीवने क्षणजंशुर कहेठे; कोई सांख्यमतीने लीधे जीवने अजंगज कहेठे. ॥ ९४ ॥ अर्थ समजवाना मार्गने नय कहिए, ते समजवाना मार्ग अत्यंत ठे; तेने लीधे नय पण अत्यंत कहिये; तेमां कोई नय कोई नयने मखे नही, विरोधी ठे. हृवे आंही जे सर्व नयनुं साधन करे, एटखे सर्व नयने साचा साधिने देखाडे, तेने स्याद्वाद जाणीए. ॥ ९५ ॥ ते स्याद्वादनो अधिकार हृवे हुं सर्व कहुं. एज

अर्थ:- ज्ञानादिक गुणकरी आत्म विचूषित देखिये त्यांतो शृंगार रस उपज्यो १, अने आत्मानेविषे निर्जरा प्रमुखनो उद्यम देखिये त्यांतो उदार प्रधान वीर रस ठे २, ज्यारे आत्माने उपशम रसनी रीते देखिये त्यारे करुणा रस जाणीए ३, ज्यारे एने अनुभवमां उत्साह अने सुखउपजे ठे ते तो हेयामां हास्यरस उपजे ठे ४, महा बलवान आठ कर्मना अनंत प्रदेशी दल ठे तेनो दलन करतां देखीए तो त्यां आत्मा रौद्र रसमयि थई रह्यो ठे ५, ज्यारे पुण्यनुं स्वरूप विचारीये ठीए त्यारे विज त्स रस ठे ६, ज्यारे आत्मा पोतानुं स्वरूप न जाणे अने छंद दुःखदशामां पड्यो ठे, त्यारे तो जय रसमां देखीए ७, अनंत वीर्यनुं ज्यारे चिंतवन करीए त्यारे तो आत्मा अद्भुत रस पामे ८, ज्यारे राग छेप निवारीने सहज वैराग्यने ध्रुव के० निश्चल धारे ठे, त्यारे आत्मा शांत रसमय पामीए ९, ए नव प्रकारना जाव रसना विलास नो प्र काशतो ज्यारे घटमां सुबुद्धि प्रगट थाय त्यारेज थाय. ॥ ७४ ॥

इवे कुंदकुंदाचार्यकृत आ ग्रंथ ठे तेनी स्तुति करेठे:-अथ ग्रंथ स्तुति:-

॥ चोपाई:-॥-जव सुबोध घटमें परगासे, तव रस विरस विपमता नासे, नव रस लखे एक रसमांही, ताते विरस जाव मिटि जांही. ॥ ७५ ॥ दोहरा:-॥ सव रस गर्जित मूल रस, नाटक नाम गरंथ; जाके सुनत प्रवान जिय, समुजे पंथ कुपंथ. ॥ ७६ ॥

॥ चोपाई:-॥-वरते ग्रंथ जगत हित काजा, प्रगटे अमृतचंद मुनि राजा; तव तिन्ह ग्रंथ जानि अति नीका, रची घनाइ संसकृत टीका ॥ ७७ ॥ दोहरा:-॥-सर्व विशुद्धि छारलों, आप करत बखान; तव आचारज भक्तिसों, करे ग्रंथ गुन ज्ञान. ॥ ७८ ॥

॥ चोपाई:-॥-अद्भुत ग्रंथ अध्यात्म वांनी, समुजे कोऊ विरसा ज्ञानी, यामे स्या दवाद अधिकारा, ताको जो कीजे विसतारा ॥ ७९ ॥ तो गरंथ अति शोचा पावे बहु मंदिर यह कलस कहावे, तव चित अमृत वचन गढखोले, अमृतचंद आचारज बोले ॥ ८० ॥ दोहरा:-॥ कुंदकुंद नाटकविषे, कह्यो दरव अधिकार, स्यादवादने साधि मे, कह्यो अवस्था छार ॥ ८१ ॥ कह्यो मुक्ति पदकी कथा, कह्यो मुक्तिको पंथ, जेते घृत कारज जहां, तह्यो कारन दधिपंथ ॥ ८२ ॥ अर्थ स्पष्ट ॥

॥ चोपाई:-॥-अमृतचंद बोले मृदु वांनी, स्यादवादकी सुनो कहानी, कोऊ कहे जीव जगमांही, कोऊ कहे जीव हे नाही ॥ ८३ ॥ दोहरा:-॥-एक रूप कोऊ कहे, कोऊ अगनित अंग; छिन जंगुर कोऊ कहे, कोऊ कहे अजंग ॥ ८४ ॥ नय अनंत इह विधि कही, मिले न काहू कोइ, जो सव नयसाधन करे, स्यादवाद हे सोइ ॥ ८५ ॥ स्यादवाद अधिकार अथ, कह्यो जैनको मूल, जाके जाने जगत जन, खहे जगत जलकूष ॥ ८६ ॥

अर्थः—हृवे संगतनी बात कहेठेः—ज्यारे घटमां सुबोध प्रकाशे ठे, त्यारे ए रसस हित ठे अने ए विरस ठे. एवो विषय ममता जाव ठे, ते सर्व नाश पामेठे. एनो हेतु ए ठे के जे नव रस ठे तेने एक जाव रसमांज छखे के० जुवे, तेथी विरस जाव मटीने एकज रसमां आत्मानुं रद्देतुं थाय. ॥ ८५ ॥ एम सर्व रसोमां गर्जित एक र समय थयसो एवो आ समयसारनाटक नामे ग्रंथ श्री कुंदकुंदाचार्यजीए कह्यो, जेना अर्थ जावने सांजसता प्रमाणिक जीव ठे ते मार्ग कुमारगनो विचार समजे. ॥ ८६ ॥ प्रथम जगत्वासी जीवोने हितकारी कार्यनो ग्रंथ प्रवर्तमान थयो ते पठी अमृत चंद नामा आचार्य प्रगट्या तेणे आ ग्रंथ अति श्रेष्ठ जाणीने आ ग्रंथनी टीका व नावी, गायानुं रहस्य छडने काव्य ग्रंथ कह्यो ते कहीएठीए. ॥ ८७ ॥ श्री अमृतचंद जीए एज ग्रंथनुं व्याख्यान करता सर्व विशुद्धि द्वार सुधी आव्या. आंही ग्रंथ सं पूर्ण थयो जाणी श्री अमृतचंद आचार्य जकिना वशथी ग्रंथनुं गुण ज्ञान करे ठे. ॥ ८८ ॥ आ ग्रंथ अप्यात्म वाणीमां अद्भुत थयो, एण आ ग्रंथने कोई विरला ज्ञान धंत पुरुष समजे. आ ग्रंथमां स्याद्वादनो अधिकार ठे, ते अल्प बुद्धि स्थूलमतिने समजवो मुशकेस ठे. तेथी ते स्याद्वादनो जो विस्तार करीये तो सार. ॥ ८९ ॥ जे यकी आ ग्रंथ अति शोभा पामे एम विचारी आ ग्रंथरूप मंदिर तेना उपर स्याद्वादनो विस्तार करीये तो ते कलशरूप थाय. त्यारे महारा चित्तमां अमृत जेवा वचन गढो के० धारण यइने खुले. एम दोष रहितनी परे श्री अमृतचंद आचार्य बोले ठे के ॥ ९० ॥ श्री कुंदकुंदाचार्यना करेला नाटक ग्रंथमां जीव अजीव इव्यनो अधिकार कह्यो. हृवे हुं स्याद्वाद नयनी अथस्यानो द्वार कहंतु, अने साध्य वस्तुनी अवस्था नो द्वार कहंतु. ॥ ९१ ॥ बाणुमां दोहरानो अर्थ सुजग ठे ॥ ९२ ॥ अमृतचंद आ चार्य एवी कोमल वाणी घोड्या के अहो ! शिष्य ! स्याद्वादनी क्या हुं कहंतुं ते सां प्रसो. कोई अस्तिवादि तो एम कहे ठे के जगत्मां जीव वस्तु ठे, अने कोई नास्ति वादी कहे ठे के, जगत्मां जीव वस्तु नथी. ॥ ९३ ॥ कोई अछेत वादी ब्रह्मने एक रूप कहेठे. कोई नैयायिक वैशेषिक जीवने अगणितपणे कहेठे. कोई यौधमतीने सीधे जीवने क्षणजंयुर कहेठे; कोई सांख्यमतीने सीधे जीवने अजंगल कहेठे. ॥ ९४ ॥ अर्थ समजवाना मार्गने नय कहिए, ते समजवाना मार्ग अनंत ठे; तेने सीधे नय एण अनंत कहिये; तेमां कोई नय कोई नयने मखे नही, विरोधी ठे. हृवे आंही जे सपे नयनुं साधन करे, एटखे सर्व नयने साचा साधने देखावे, तेने स्याद्वाद जाणीए. ॥ ९५ ॥ ते स्याद्वादनो अधिकार हृवे हुं सर्व कहंतुं. एज

સ્યાદ્વાદ આગમનું મૂલ્ય છે. જે સ્યાદ્વાદના જાણ પ્રવીણ જગત્વાસી લોક છે તે સંસાર જલધિનો કાંઠો પામે છે. ॥ ૯૬ ॥

દુષ્ટે નયજાલથી શિષ્યને સંદેહ ઉપજ્યો ત્યારે પ્રશ્ન કરે છે:-અથ શિષ્યપ્રશ્ન ગુરુ ઉત્તર કથન:-

॥ સર્વેષાં ઇકતીસાઃ ॥- શિષ્ય કહે સ્વામી જીવ સ્વાધીન કે પરાધીન, જીવ એક છે કિંધો અનેક માનિ લીજિયે; જીવ છે સદીવ કિંધો નાહિ છે જગત્માંદિ ? જીવ અચિનમ્બર કે નમ્બર કહીજિયે; સતગુરુ કહે જીવ છે સદીવ નિજાધીન, એક અચિનમ્બર દરબ દૃષ્ટિ લીજિયે, જીવ પરાધીન ત્રિન જંગુર અનેકરૂપ, નાહિ તદ્દાં જહાં પરને પ્રયાન કીજીય. ॥ ૯૭ ॥

અર્થ:-પ્રથમ શિષ્ય પૂછે છે, સ્વામી જીવ સ્વાધીન છે કે પરાધીન છે ? જીવ એક છે કે ગણતિમાં અનેક છે ? એ કેમ મનમાં જાણવું. અને જીવ કહેવાય છે તો જગત્માં સદાંતે પે નથી, એ અભિપ્રાયનો સંદેહ છે, અને જીવ અસ્તિ કે અભિનાશી છે કે વિનાશી છે. દુષ્ટે આથી રીતના પ્રશ્ન ઉપર સકુરુ કહે છે, કે હે ! શિષ્ય ! જીવ વસ્તુ જગત્માં છે, પણ નાસ્તિ ન કહીય, અને તે જીવ આપણે સ્વાધીન છે. અને એકલે યદ્યપિ ગણતીયે અનેક છે, તો પણ લક્ષણથી એક છે. અભિનાશી અવ્ય દૃષ્ટિ લીજે તો એમ જ છે, અને જો પર્યાય નય પ્રમાણ કરીયે તો જીવ પરાધીન છે, કર્માધીન છે. અને અવધિત મરણ દેશમાં લક્ષણગુરુ છે. મર્યાદિક દેશતાં અનેકરૂપ છે. વસી અજીવ પદાર્થ સ્થાપનાની અપેક્ષા નથી. અને જહાં પર્યાય પ્રમાણ છે તિહાં એ છે. ॥ ૯૭ ॥

દુષ્ટે અવ્ય દેશ કાષ્ટ જાણે કરીને સર્વ વસ્તુનું અસ્તિનાસ્તિપણું કહે છે:-

અથ દરબ દેશ કાષ્ટ જાણ અસ્તિનાસ્તિ કથન:-

॥ સર્વેષાં ઇકતીસાઃ ॥- સર્વે સ્વેષ કાષ્ટ જાણ ચારો જેદ વસ્તુદીપ્તિ, અપને ચતુષ્ક વસ્તુ અભિરૂપ માનિયે; પરકેચતુષ્ક વસ્તુ નાસ્તિ નિયત થંગ, તાકો જેદ દર્બ પરજાણ મધ્ય જાનિયે; દરબતો વસ્તુ સ્વેષ સત્તા જ્ઞમિકાષ્ટ કાષ્ટ, મુનાય સહજ મૂલ્ય સરુતિ ધવાનિયે, વાદી જાંતી પરવિકલ્પ બુદ્ધિ કલ્પના, વિવદાર દૃષ્ટિ અંશનેદ પરવાનિયે. ॥ ૯૮ ॥ દોહરાઃ ॥- હે નાદી નાદી મુ હે, હે હે નાદી નાદી; યદ્ સરવંગી નય ધની, સયનાને સવ માંદિ. ॥ ૯૯ ॥

અર્થ:-અવ્ય, દેશ, કાષ્ટ, જાણ એ ચારે જેદ વસ્તુમાં વિચારીય. આંદી આપણે વસ્તુ છે, તે અભિરૂપ માનીય. પદ્મ સ્વઅવ્ય, સ્વદેશ, સ્વકાષ્ટ, સ્વનાયથી વિચારીય ત્યારે તો સર્વે વસ્તુ અભિરૂપ છે. અને જો પરવસ્તુથી એ ચારને વિચારીયે તો વસ્તુનું નાસ્તિરૂપ નીરતે છે. પદ્મ સ્વઅવ્ય, સ્વદેશ, સ્વકાષ્ટ, સ્વનાયથી સર્વે વસ્તુ નાસ્તિરૂપ

पे ठे. नियत अंग के० निश्चयनयथी अस्ति ठे तेनो जेद ड्रव्य पर्यायधी जाणवो. ए चार जेदमां ड्रव्यधी वस्तु कहीए; वस्तुनी सत्तानी जूमिने क्षेत्र काहये; वस्तुनी परिणाम चालधी काल कहीए; सहजनी मूलशक्तिने स्वभाव कहीए. ए रीते बुद्धिनी कल्पना करीने परड्रव्य क्षेत्रादिकना जो विकल्प ग्रहण करिये. जेम के घट वस्तु ग्रहण करवाधी परड्रव्य, परक्षेत्र, परकाल, परचावनी कल्पनाधी नास्ति ठे. ए व्यवहार दृष्टिधी वस्तुना अंश जेद प्रमाण थाय. ॥ ९७ ॥ अने ए नथी एवुं कहेवामां स्वड्रव्यादिकनुं अस्तिपणुं खईने परड्रव्यादिकधी नास्तिपणुं खईए तथा ते ठे नहि एम कहेवामां प्रथम परड्रव्यादिकनुं अस्तिपणुं ग्रहीए; ठे अने नथीज एम कहेवामां फरी परड्रव्यादिकनुं केवल नास्तिपणुंज ग्रहण करिये ठिये; एधी सात जांगा उपजे ठे; आंही सर्वांग नयना धणी स्याद्वादी सर्व वस्तुमां सर्व जांगा माने ठे. ॥ ९८ ॥

हवे चौद नयना जेदधी एकेक जेदे एकांत पक्षीनी जेवी केहेणी ठे तेवी कहेठे:-

अथ चतुर्दश नय जेद एकांत पक्ष कथन नाम स्थापन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥- ज्ञानको कारन ज्ञेय आतमा त्रिलोक मेय, ज्ञेयसों अनेक ज्ञान मेख ज्ञेय आंही हे; जोखों ज्ञेय तोखों ज्ञान, सर्व दर्बमे विज्ञान, बिनाज्ञेय क्षेत्र ज्ञान जीव वस्तु नांही हे, देह नसे जीव नसे देह उपजत ससे, आतमा अचेतन हे सत्ताअंसमांही हे, जीव तिन जंगुर अज्ञायक सरूपी ज्ञान, ऐसी ऐसी एकंत अवस्था मूढ़ पाही हे ॥ ५०० ॥

अर्थ:-प्रथम चतुद नयना नाम स्थापना कहेठे:-जे ज्ञेय वस्तुमां ज्ञान उपजेठे, तेधी ज्ञाननुं कारण ज्ञेय ठे ए नाम ठे, १. ग्रण लोक प्रमाणे आत्मा ठे, तेधी त्रिलोक कमय एवुं नाम ठे, २. जेम अनेक ज्ञेय ठे, तेम ज्ञान पण अनेक ठे. ते अनेक ज्ञान ए नामठे, ३. ज्ञानमां ज्ञेयनी ठाया ठे ते मेखनुं ठे. तेधी मेखन ज्ञेय ए नाम ठे, ४. ज्यां सुधी ज्ञेय ठे त्यां सुधीज्ञान ठे. ज्ञेय उपरांत ज्ञान नथी तेधी ज्यां सगी ज्ञेय ए नामठे ५. सर्व ड्रव्य मधी विज्ञान ठे. तेनु तेज नामठे. ६. ज्ञेय क्षेत्रने प्रमाणेज ज्ञान ठे, तेधी ज्ञेय क्षेत्रमान ए नाम ठे. ७. जीव वस्तु जगत्मां नथी. तेधीनास्ति जीव ए नाम ठे, ८. देहनो नाश चवाधी जीवनो पण नाश, तेधी जीव नाश ए नामठे ९. देह उपजवाधी जीव विराजे ठे, तेधी देह त्यां जीवोत्पाद ए नामठे १० आत्मा ठे ते अचेतन पदार्थ ठे तेधी अचेतन ज्ञाता ए नाम ठे ११. सत्ताना अंश ते जीव कहिए ठे, पण आत्मा अंश मात्रठे ए नामठे १२. जीव ठे, ते क्वाणजंगुरठे तेधी एज नामठे १३. ज्ञान ठे ते ज्ञायक स्वरूपमां नथी तेधी अज्ञायक ज्ञान ए नाम ठे १४. एवी एवी एकांत अवस्था मूढ़ लोको पामे ठे ए नयना जेद जाणवा ॥ ५०० ॥

સ્યાદ્દાદ યાગમતું મૂલ છે. જે સ્યાદ્દાદના જાણ પ્રવીણ જગત્વાસી લોક છે તે સાર જણધિનો કાંતો પામે છે. ॥ ૯૬ ॥

હવે નયજાણથી શિષ્યને સંદેહ ઉપજ્યો ત્યારે પ્રશ્ન કરે છે:—અથ શિષ્યપ્રશ્ન
ગુરુ ઉત્તર કથન:—

॥ સર્વેયા ઇકતીસા: ॥— શિષ્ય કહે સ્વામી જીવ સ્વાધીન કે પરાધીન, જીવ એક છે કિધો અનેક માનિ લીજિયે; જીવ છે સદીવ કિધો નાહિ છે જગત્માંદિ? જીવ અવિનમ્વર કે નમ્વર કહીજિયે; સતગુરુ કહે જીવ છે સદીવ નિજાધીન, એક અવિ નમ્વર દરવ દૃષ્ટિ લીજિયે, જીવ પરાધીન ત્રિન જંગુર અનેકરૂપ, નાહિ તહાં જહાં પરજે પ્રયાન ફીજીય. ॥ ૯૭ ॥

અર્થ:—પ્રથમ શિષ્ય પુછે છે, સ્વામી જીવ સ્વાધીન છે કે પરાધીન છે? જીવ એક છે કે ગણતિમાં અનેક છે? એ કેમ મનમાં જાણવું. અને જીવ કહેવાય છે તો જગત્માં મહાંતે કે નથી, એ અસ્તિપણાનો સંદેહ છે, અને જીવ અસ્તિ કે ન અવિનાશી છે કે વિનાશી છે. હવે આથી રીતના પ્રશ્ન ઉપર સજુરુ કહે છે, કે હે! શિષ્ય! જીવ વસ્તુ જ ગતમાં છે, પણ નાસ્તિ ન કહીય, અને તે જીવ આપણે સ્વાધીન છે. અને એકઠે ઘણિ ગતમાં અનેક છે, તો પણ સહાણથી એક છે. અવિનાશી હવ્ય હૃદિ લીજે તો એ જ છે, અને જો ધર્મોય નય પ્રમાણ કરીયે તો જીવ પરાધીન છે, કર્માધીન છે. અને અશ્વચિત મરણ દેશમાં દાણજંગુર છે. મરણાદિક દેશમાં અનેકરૂપ છે. ઘસી અજીવ વ દાર્પે સ્થાપનાથી અપેક્ષાયે નથી. અને જહાં ધર્મોય પ્રમાણ છે તિહાં પછે. ॥ ૯૭ ॥

હવે હવ્ય દેશ કાષ્ટ જાણે કરીને સર્વ વસ્તુનું અસ્તિનાસ્તિપણું કહે છે:—

અથ દરવ દેશ કાષ્ટ જાણ અસ્તિનાસ્તિ કથન:—

॥ સર્વેયા ઇકતીસા: ॥— સર્વ લેવ્ર કાષ્ટ જાણ ચારો જેદ વસ્તુહીમે, અપને ચતુષ્ક વસ્તુ અગ્નિરૂપ માનિયે; પરકેચતુષ્કવસ્તુનાસતિ નિયત યાગ, તાકો જેદ દર્વ પરજાણ મળ્ય જાનિયે; દરવતો વસ્તુ લેવ્ર સત્તા જૂમિકાષ્ટ કાષ્ટ, મુનાય સદ્જ મૂલ સરુતિ ઘમ્માનિયે, યાદી જાંતી પરવિકલપ વુદ્ધિ કલપના, વિવહાર દૃષ્ટિ અંશનેદ પરજાણિ યે. ॥ ૯૮ ॥ દોઢગ: ॥— હે નાહી નાહી મુ કહે, હે હે નાહી નાહી; યદ્ સરવંગી નય ધની, સુચમાને સય માંદિ. ॥ ૯૯ ॥

અર્થ:—હવ્ય, દેશ, કાષ્ટ, જાણ એ ચારે જેદ વસ્તુમાં વિચારીય. આંદી આપણે વસ્તુ છે. તે અગ્નિરૂપ માનીય. ઘટપે સ્વહવ્ય, સ્વદેશ, સ્વકાષ્ટ, સ્વજાણથી વિચારીય ત્યાં રે તો સર્વ વસ્તુ અગ્નિરૂપ છે, અને જો પરવસ્તુથી એ ચારને વિચારીયે તો વસ્તુના અગ્નિરૂપ નીત્રે છે. ઘટપે પરહવ્ય, પરદેશ, પરકાષ્ટ, પરજાણથી સર્વ વસ્તુ નાસ્તિરૂપ

પે ઠે. નિયત શ્રંગ કેળ નિશ્ચયનયથી અસ્તિ ઠે તેનો જોદ ડ્રવ્ય પર્યાયથી જાણવો. એ ચાર જોદમાં ડ્રવ્યથી વસ્તુ કહીએ; વસ્તુની સત્તાની જૂમિને ક્ષેત્ર કાહયે; વસ્તુની પરિણામ ચાલથી કાલ કહીએ; સહજની મૂલશક્તિને સ્વજાવ કહીએ. એ રીતે બુદ્ધિની કલ્પના કરીને પરડ્રવ્ય ક્ષેત્રાદિકના જો વિકલ્પ ગ્રહણ કરીયે. જેમ કે ઘટ વસ્તુ ગ્રહણ કરવાથી પરડ્રવ્ય. પરક્ષેત્ર, પરકાલ, પરજાવની કલ્પનાથી નાસ્તિ ઠે. એ વ્યવહાર દૃષ્ટિથી વસ્તુના શ્રંશ જોદ પ્રમાણ ઘાય. ॥ ૯૭ ॥ અને એ નથી એવું કહેવામાં સ્વડ્રવ્યાદિકનું અસ્તિપણું લઈને પરડ્રવ્યાદિકથી નાસ્તિપણું લઈએ તથા તે ઠે નહિ એમ કહેવામાં પ્રથમ પરડ્રવ્યાદિકનું અસ્તિપણું ગ્રહીએ; ઠે અને નથીજ એમ કહેવામાં ફરી પરડ્રવ્યાદિકનું કેવલ નાસ્તિપણુંજ ગ્રહણ કરીયે ત્રિયે; એથી સાત જાંગા ઉપજે ઠે; આંદી સર્વાંગ નયના ધણી સ્પાષ્ટાદી સર્વ વસ્તુમાં સર્વ જાંગા માને ઠે. ॥ ૯૯ ॥

હવે ચોદ નયના જોદથી એકેક જોદે એકાંત પદ્ધતીની જોવી કહેણી ઠે તેથી કહેઠે:-

અથ ચતુર્દશ નય જોદ એકાંત પદ્ધ કથન નામ સ્થાપન:-

॥ સર્વેયા શ્કર્તીતા: ॥- જ્ઞાનકો કારન જોય આતમા ત્રિલોક મેય, જોયસોં અં નેક જ્ઞાન મેલ જોય ઠાંદી હે; જોલોં જોય તોલોં જ્ઞાન, સર્વ દર્શમે વિજ્ઞાન, વિનાજોય ઠેત્ર જ્ઞાન જીવ વસ્તુ નાંદી હે, દેહ નસે જીવ નતે દેહ ઉપજત લસે, આતમા અચેતન હે સત્તાઅંસમાંદી હે, જીવ ત્રિન જંગુર અજ્ઞાયક સરૂપી જ્ઞાન, એસી એસી એકંત અવસ્થા મૂઢ પાદી હે ॥ ૧૦૦ ॥

અર્થ:-પ્રથમ ચતુર્દશ નયના નામ સ્થાપના કહેઠે:-જે જોય વસ્તુમાં જ્ઞાન ઉપજે, તેથી જ્ઞાનનું કારણ જોય ઠે એ નામ ઠે. ૧. ત્રણ લોક પ્રમાણે આતમા ઠે, તેથી ત્રિલોક મેય એવું નામ ઠે, ૨. જેમ અનેક જોય ઠે, તેમ જ્ઞાન પણ અનેક ઠે. તે અનેક જ્ઞાન એ નામઠે, ૩. જ્ઞાનમાં જોયની ઠાયા ઠે તે મેલવું ઠે. તેથી મેલન જોય એ નામ ઠે, ૪. જ્યાં સુધી જોય ઠે ત્યાં સુધીજ્ઞાન ઠે. જોય ઉપરાંત જ્ઞાન નથી તેથી જ્યાં લગી જોય એ નામઠે ૫. સર્વે ડ્રવ્ય મયી વિજ્ઞાન ઠે. તેતુ તેજ નામઠે. ૬. જોય ક્ષેત્રને પ્રમાણેજ જ્ઞાન ઠે, તેથી જોય ક્ષેત્રમાન એ નામ ઠે. ૭. જીવ વસ્તુ જગતમાં નથી. તેથીનાસ્તિ જીવ એ નામ ઠે, ૮. દેહનો નાશ થવાથી જીવનો પણ નાશ, તેથી જીવ નાશ એ નામઠે ૯. દેહ ઉપજવાથી જીવ વિરાજે ઠે, તેથી દેહ ત્યાં જીવોત્પાદ એ નામઠે ૧૦ આતમા ઠે તે અચેતન પદાર્થ ઠે તેથી અચેતન જ્ઞાતા એ નામ ઠે ૧૧. સત્તાના શ્રંશ તે જીવ કહીએ ઠે, પણ આતમા શ્રંશ માત્રઠે એ નામ ઠે ૧૨. જીવ ઠે, તે જ્ઞાણજંગુરઠે તેથી એજ નામઠે ૧૩. જ્ઞાન ઠે તે જ્ઞાયક સ્વરૂપમાં નથી તેથી અજ્ઞાયક જ્ઞાન એ નામ ઠે ૧૪. એવી એવી એકાંત અવસ્થા મૂઢ લોકો પામે ઠે એ નયના જોદ જાણવા ॥ ૧૦૦ ॥

હવે જ્ઞાનનું કારણ કોય. એજે પ્રથમ નય કહ્યો તેનો પ્રપંચ કરી દેલાડેઃ—

અથ જ્ઞાનકો કારન કોય પ્રથમ નય થદુ કથનઃ—

॥ સવૈયા ઇક્તીસાઃ ॥—કોઝ મૂઢ કહે જેસે પ્રથમ સમારિ જીતિ, પીઠે તાકે ડ પર મુચિત્ર આઠો લેલિયે; તેસે મૂઢ કારન પ્રગટ ઘટ પટ જેસો, તેસો તદાં જ્ઞાન રૂપ કારજ વિશેપિયે; જ્ઞાની કહે જેસી વસ્તુ તેસોઈ મુજાવ તાકો, તાકો જ્ઞાન કોય નિઘ્ન નિઘ્ન પદ પેપિયે; કારન કારજ દોઝ એકહીમે નિહચે પે, તેરો મત સાચો વિવહાર દૃષ્ટિ દેલીયે ॥ ૫૦૧ ॥

અર્થઃ—કોઈ મૂઢ મીમાંસક તે શિષ્ય લોકને એમ સમજાવે છે કે, જેમ પ્રથમ તિ તને સમારી હોય તોપછી તેના ઉપર ચિત્ર સારું થાય, અને નરસી ઉપર નરસું ચિત્ર થાય; તેમ જ્ઞાનની ઉત્પત્તિનું કારણ મન છે, પણ જેથી ઘટપટ પ્રમુલ પદાર્થ હોય તે યુંજ તિહાંજ્ઞાનરૂપ કાર્ય વિશેષ થાય છે, જો ઘટપદાર્થ જાણવા યોગ્ય હોય તો ઘટ જ્ઞાન હોય, અને પટ પદાર્થમાં પટ જ્ઞાન હોય, તેથી જ્ઞાનનું કારણ કોય છે, હવે તેને સ્પષ્ટાદ જ્ઞાની એમ કહેવું કે, અહો જાઈ! જે જેવી વસ્તુ છે તેનો સ્વભાવ પણ તેજો જ છે; જે જ્ઞાનપદાર્થ છે તેનો સ્વભાવ જાણવાનોજ છે, અને જે કોયપદાર્થ છે તે જાણવા યોગ્યજ છે, આ અર્થ જોદથી જ્ઞાન અને કોય એ બને જુદા પદ જાણવા. અહીં જે કોય કારણપણે કહ્યું તેજ જ્ઞાન વિકલ્પે કહ્યું, તેથી ઘટપટાદિ જગત્ છે તે જડ પદાર્થ દૂર રહ્યા, અને જ્ઞાન છે તેજ સામાન્ય પણે છે તેથી નિશ્ચય નયથી તો જ્ઞાનમાં કોય પામિયે, પણ વ્યવહાર દૃષ્ટિ આપતાં તો તારું મત પણ સાચું છે ॥ ૫૦૧ ॥

હવે ધીજા એકાંત નય આત્મા ત્રિલોકમય છે તેનો પ્રપંચ દેલાડે ઇઃ—

અથ કૃતિય નય આત્મા ત્રિલોક પ્રમાનયદુ કથનઃ—

॥ સવૈયા ઇક્તીસાઃ ॥—કોઝ મિથ્યામતિ લોકાલોક વ્યાપિ જ્ઞાન માનિ, સમુજે ત્રિ લોક પિંડ આત્મ દરવ દે; યાદિતે મુવંદ જયો ઢોસે મુપ હુ ન ધોસે, કહે યા જગ તમે દુનારોઈ યરવ દે; તામોં જ્ઞાતા કહે જીવ જગતમાં નિઘ્ન પે, જગતકો વિકાસી સોહિ યાહીતે યરવ દે; જો વસ્તુ સો વસ્તુ પરરૂપસોં નિરાસી સદા, નિહચે પ્રમાન સ્પાદ્વાદમે સરવ દે; ॥ ૫૦૨ ॥

અર્થઃ—કોઈ નૈયાયિક, વૈશેષિક મિથ્યાતિ છે. તે જ્ઞાનને લોકાલોક વ્યાપી માનીને એવું સમજે છે કે, જીવને તે વિજ્ઞાનનો પિંડ છે. અને વિજ્ઞાન છે તે લોકાલોક વ્યાપી છે. તેથી આત્મદ્રવ્ય ત્રણ લોક પ્રમાણ છે. તેથી પોતાને સર્વ વ્યાપી ईશ્વર માનીને સ્વંદ યકો ઢોસે છે. અતિમાનમાં બહ્યો થકો ધીજાને મૂર્ખ માનીને કોઈની સાથે મુન્યથી ન ધોડે. જો ધોડે તો એમ કહે કે આ જગતમાં દુમારીજ યરવ કે

સર્વ રચના છે. હવે તેને સ્વાધ્યાદ જ્ઞાની કહે છે કે, અહો! જાઈ! જીવ જે છે તે જગત્પ્રી
ત્રિજ છે પણ તેના જ્ઞાનમાં જગત્નોવિકાસ છે તેથી ઈશ્વરપણાનો ગર્વ ચઢ્યો છે પણ
જે વસ્તુ છે તેતો પોતાના સ્વરૂપમાં જ રહે છે અને પરસ્વરૂપથી સદા જુદી રહે છે તેથી
જગત્ અને આત્માને નિશ્ચય નયના પ્રમાણથી સ્વાધ્યાદમાં સર્વથા વિરોધ પામિય. ॥૫૦૨॥

હવે ત્રીજો એકાંત નય તે જ્ઞેયથી જ્ઞાનનો અનેક પ્રપંચ કહિ દેલાએ છે:-

અથ તૃતીય જ્ઞેયસો અનેક જ્ઞાન કથન:-

॥ સવૈયા ઇક્તીસા: ॥-કોઠ પશુ જ્ઞાનની અનંત વિચિત્રાઈ દેશે, જ્ઞેયનો આકાર
નાના રૂપ વિસ્તર્યો છે; તાહીકોં વિચારી કહે જ્ઞાનની અનેક સત્તા, ગહિકે એકંત
પદ્ધ લોકનિસોં લયોં છે; તાકો ભ્રમ જંજવેકોં જ્ઞાનવંત કહે જ્ઞાન, અગમ અગાધ
નિરાવાધ રસ જયોં છે; જ્ઞાયક સુજાવ પરજાઈસોં અનેક જયો, જયપિ તથાપિ
એકતાસોં નહિં ટયોં છે; ॥ ૫૦૩ ॥

અર્થ:-કોઈ પશુ કે ૦ મૂર્ખ જ્ઞાનની અનંત વિચિત્રતા દેશે છે. તેનો હેતુ કહે છે
જગત્માં જ્ઞેય વસ્તુ અનંત છે, તેના આકાર અનંત છે. તે જ્ઞાનમાં પરિણમે છે તેથી
જ્ઞાનપણ નાનાપ્રકારથી વિસ્તારે છે, અને તેના નાના રૂપ વિસ્તારને વિચારીને જ્ઞા
નની અનંત સત્તા માને છે. એવો એકાંત પદ્ધ લઈને પ્રતિવાદી લોકથી લેને છે. હવે
સ્વાધ્યાદી જ્ઞાનવંત તે એકાન્તપદ્ધીના ભ્રમ જાંજવાને ઇમ કહે છે કે, અહો! જાઈ!
તું જ્ઞાનને જ્ઞેયનો આકાર પરિણમ્યો જાણીને કેમ જૂલે છે? જ્ઞાન છે તે અગમ્ય વસ્તુ
છે; નિરાવાધ રસથી જયું છે. જ્ઞાનનો જ્ઞાયક સ્વજાવ છે, તેથી યદપિ પર્યાય શક્તિ
જ્ઞાન અનેકરૂપ થયું છે. તથાપિ જ્ઞાયક સ્વજાવથી જ્ઞાનની એકતા જ છે. પણ તે એક
તાથી જ્ઞાન ટલતું નથી. ॥ ૫૦૩ ॥

હવે ચોથા નયમાં જ્ઞાનને વિષે જ્ઞેયની ઠાયાનો પ્રપંચ દેલા છે:-

અથ ચતુર્થ જ્ઞેય ઠાયા યહ કથન:-

॥ સવૈયા ઇક્તીસા: ॥-કોઠ કુધી કહે જ્ઞાનમાંદિ જ્ઞેયનો આકાર, પ્રતિજાસિ
રહ્યો છે કલંક તાહિં ધોઈ; જવ ધ્યાન જલસોં પલારિકે ધવલ કીજે, સવ નિરા
કાર શુદ્ધ જ્ઞાનમઈ દોઈ; તાસોં સ્વાધ્યાદી કહે જ્ઞાનનો સુજાવ યહે, જ્ઞેયનો આ
કાર વસ્તુ નાંદિ કહા સોઈ; જેસે નાના રૂપ પ્રતિવિંચકી ઝસક દીસે, જદપિ ત
થાપિ આરસી વિમલ જોઈ. ॥ ૫૦૪ ॥

અર્થ:-કોઈ કુધી કે ૦ કુલુહિ વૈશેષિક મતવાલો ઇમ કહે છે કે, જો જગત્વાસી
જીવના જ્ઞાનમાં જ્ઞેયનો આકાર પ્રતિજાસે છે, તે આકાર તો નિરાકાર જ્ઞાનનું ક
લંક ડપજે છે. તેને ધોઈ નાલું જોઈ, તેથી નિરાકારનું ધ્યાન લગાડવું તેતો જલ

હવે જ્ઞાનનું કારણ ક્ષેય. એજે પ્રથમ નય કહ્યો તેનો પ્રપંચ કરી દેલાઢેઃ:-

અથ જ્ઞાનકો કારન ક્ષેય પ્રથમ નય યદુ કથન:-

॥ સવૈયા ઇકતીસાઃ ॥-કોઠ મૂઢ કહે જેસે પ્રથમ સમારિ જીતિ, પીઠે તાકે ડ પર સુચિત્ર આઠો લેખિયે; તેસે મૂલ કારન પ્રગટ ઘટ પટ જેસો, તેસો તહાં જ્ઞાન રૂપ કારજ વિશેષિયે; જ્ઞાની કહે જેસી વસ્તુ તેસોઈ સુજાવ તાકો, તાકો જ્ઞાન ક્ષેય ત્રિજ્ઞ ત્રિજ્ઞ પદ પેપિયે; કારન કારજ ઢોઢ એકઢીમે નિહચે પે, તેરો મત સાચો વિવહાર દષ્ટિ દેહીયે ॥ ૫૦૧ ॥

અર્થ:-કોઈ મૂઢ મીમાંસક તે શિષ્ય લોકને એમ સમજાવે ઠે કે, જેમ પ્રથમ ત્રિ તને સમારી હોય તોપઠી તેના ડપર ચિત્ર સારું થાય, અને નરસી ડપર નરસું ચિત્ર થાય; તેમ જ્ઞાનની ડત્પત્તિનું કારણ મન ઠે, પણ જેવો ઘટપટ પ્રમુલ પદાર્થ હોય તે ડંજ તિહાંજ્ઞાનરૂપ કાર્ય વિશેષ થાય ઠે, જો ઘટપદાર્થ જાણવા યોગ્ય હોય તો ઘટ જ્ઞાન હોય, અને પટ પદાર્થમાં પટ જ્ઞાન હોય, તેથી જ્ઞાનનું કારણ ક્ષેય ઠે, હવે તેને સ્પાઢાદ જ્ઞાની એમ કહેઢે કે, અહો જાઈ! જે જેવી વસ્તુ ઠે તેનો સ્વજાવ પણ તેવો જ ઠે; જે જ્ઞાનપદાર્થ ઠે તેનો સ્વજાવ જાણવાનોજ ઠે, અને જે ક્ષેયપદાર્થ ઠે તે જાણવા યોગ્યજ ઠે, આ અર્થ જોદથી જ્ઞાન અને ક્ષેય એ બને જુદા પદ જાણવા. અહીં જે ક્ષેય કારણપણે કહું તેજ જ્ઞાન વિકલ્પે કહું, તેથી ઘટપટાદિ જગત્ ઠે તે જડ પદાર્થ છૂર રહ્યા, અને જ્ઞાન ઠે તેજ સામાન્ય પણે ઠે તેથી નિશ્ચય નયથી તો જ્ઞાનમાં ક્ષેય પામિયે, પણ વ્યવહાર દષ્ટિ આપતાં તો તારું મત પણ સાચું ઠે ॥ ૫૦૧ ॥

હવે થીજા એકાંત નય આત્મા ત્રિલોકમય ઠે તેનો પ્રપંચ દેલાઢે ઠે:-

અથ ડુતિય નય આત્મા ત્રિલોક પ્રમાનયદુ કથન:-

॥ સવૈયા ઇકતીસાઃ ॥-કોઠ મિથ્યામતિ લોકાલોક વ્યાપિ જ્ઞાન માનિ, સમુજે ત્રિ લોક પિંગ આતમ દરવ હે; યાદિતે સુવંદ જયો ડોષે મુપ હુ ન ઘોષે, કહે યા જગતમે હમારોઈ સરવ હે; તાસોં જ્ઞાતા કહે જીવ જગતસોં ત્રિજ્ઞ પે, જગતકો વિકાસી તોદિ યાહીતે ગરવ હે; જો વસ્તુ સો વસ્તુ પરરૂપસોં નિરાસી સદા, નિહચે પ્રમાન સ્પાઢાદમે સરવ હે; ॥ ૫૦૨ ॥

અર્થ:- કોઈ નૈયાયિક, વૈશેષિક મિથ્યાતિ ઠે. તે જ્ઞાનને લોકાલોક વ્યાપી માનીને એવું સમજે ઠે કે, જીવઢે તે વિજ્ઞાનનો પિંગ ઠે. અને વિજ્ઞાન ઠે તે લોકાલોક વ્યાપી ઠે. તેથી આત્મકલ્પ ત્રણ લોક પ્રમાણ ઠે. તેથી પોતાને સર્વ વ્યાપી ઈશ્વર માનીને સ્વવંદ પકો ડોષે ઠે. અજિમાનમાં ચડ્યો યકો થીજાને મૂર્ખ માનીને કોઈની સાથે મુલ્કથી ન ઘોષે. જો ઘોષે તો એમ કહે કે આ જગતમાં હમારીજ સરવ કે

कहे ठे. अहो ! शिष्य ! एतो ब्रह्माद्येतवादी मूढ मती ठे, ते पोतानो धर्म जाण तो नथी; अने पर वस्तु ठे तेने आत्मा जाणे ठे. एवा मिथ्यात्वथी ए दृढ कर्म बांधे ठे. अने जगत्मां पोतानो धर्म खोवे ठे. पोतानो स्वभाव गमावे ठे. जे सम किती जीव होय तेतो “सोहं” धीजना ध्यानथी शुरू अनुभवनो अज्यास करे, तेथी आत्मतत्त्व जुहुंज पामे. अने पगळे पगळे परवस्तुनो त्याग करे, अने पोताना शुरू स्वभावमां आठे प्रहर मग्न रहे, तेथी ज्ञान धारामां बहेनारो मोक्ष मार्गमां घालनारो कहेवाय ठे ॥ ६ ॥

हवे सातमो एकांत नय जे ज्ञेय क्षेत्र प्रमाण ज्ञान तेनो प्रपंच कहि देखाडेठे:—

अथ सप्तम ज्ञेय क्षेत्र प्रमाण ज्ञान यह कथन:—

॥ सवैया श्कतीसा: ॥—कोउ सठ कहे जेतो ज्ञेयरूप परवान, तेतो ज्ञान ताते कहुं अधिक न और है; तिहुं काल पर ठेत्र व्यापी परनयो माने, आपा न पि ठाने ऐसी मिथ्या दृग दोर है; जैन मती कहे जीव सत्ता परवान ज्ञान, ज्ञेयसों अ व्यापक जगत सिर मोर है; झाडकी प्रजामे प्रतिविंबित विविध ज्ञेय, जदपि तथापि थिति न्यारी न्यारी और है ॥ ७ ॥

अर्थ—कोई मूर्ख एम कहे ठे के जेटलुं ज्ञेय वस्तुना आकाररूपनुं प्रमाण ठे एटले ज्ञेयनुं जेटलुं एक नाहानुं मोहोडुं प्रमाण ठे, तेदलुं ज्ञाननुं प्रमाण ठे; तेथी कई बधारे धीजुं प्रमाण नथी. एम ज्ञानने त्रणे कालमां परक्षेत्र व्यापी अने पर वस्तुथी परिणम्यो, एटले ज्ञेयथी एक मेक थयो ज्ञानने माने ठे. पण ज्ञानने आत्मारूप जाणे नहीं; एवी मिथ्या दृष्टिनी दोर ठे. हवे तेने जैनमती स्याछादी कहे ठे, अहो ! नाई ! जेटला आकाश क्षेत्रमां जीव सत्ता ठे तेदलाज प्रमाण ज्ञान ठे. अने ज्ञान ठे ते घट पटादिक ज्ञेय पदार्थथी अव्यापक ठे एज जगत्मा मस्तके सुगट समान ठे. जो पण ए ज्ञाननी प्रजामां नाना प्रकारना ज्ञेय पदार्थ प्रतिविंबित थई रह्याठे, तोपण ज्ञाननी स्थिति जूदीज ठे. अने ज्ञेयनी स्थिति पण जुदीज ठे. अने ज्ञाननुंठेकाणुं आत्मा ठे ते पण जुदोज ठे, अने ज्ञेयना पृथिवी प्रमुख जे ठे काणा ठे ते पण जुदांज ठे ॥ ७ ॥

हवे आठमो नय नास्तिकवादी एम कहे ठे के वस्तु नथी एज एकांत नय ठे. तेनो प्रपंच कहि देखाडे ठे:—अथ अष्टम नास्तिकवादी वस्तु नास्ति यह कथन:—

॥ सवैया श्कतीसा: ॥—कोउ शुन्यवादी कहे ज्ञेयके विनास होत, ज्ञानको विना श होइ कहो कैसे जीजिये; ताते जीवितव्यताकी थिरता निमित्त अथ, ज्ञेयाकार प रिनामनिको नास कीजिये; सत्यवादी कहे जेया हूंजे नांही पेदखिन, ज्ञेयसों विर

થયું, તે જલથી પ્રહ્લાદીને તે જ્ઞાનને ઝલ્લ કરીયે તેવારે નિરાકાર શુદ્ધ જ્ઞાનમય થવાય છે, હવે આંદી સ્યાદાદી તેને કહે છે. અરે! જાઈ! જ્ઞાનનો એજ સ્વભાવ છે, કે જ્ઞેયનો આકાર વસ્તુમાં જાસે તો આંદી આકાર ગમાવી નાલવાની શું મતપ્રવ છે? જેમ આરસીમાં નાના રૂપ પ્રતિબિંબનો ઝલકાટ દેખાય છે, તો પણ આરસી નિર્મલ જોડણ પણ તેને પ્રતિબિંબનું કલંક કોઈ ન કહે. ॥ ૫૦૪ ॥

હવે પાંચમો એકાંતનય તે જ્યાં લગે જ્ઞેય ત્યાં લગે જ્ઞાન તેનો પ્રપંચ કહી દેલાડે છે, અથ પંચમ જોલોં જ્ઞેય તોલોં જ્ઞાન યહ કથન:-

॥ સર્વેયા દુક્તીસાઃ ॥-કોઝ અજ્ઞ કહે જ્ઞેયાકાર જ્ઞાન પરિનામ જોલોં, વિચમા ન તોલોં જ્ઞાન પ્રગટ છે; જ્ઞેયકે વિનાશ હોત જ્ઞાનકો વિનાસ હોડ, એસી વાકે દિરદે મિધ્યાતકી અજ્ઞટ છે; તાસોં સમકિતવંત કહે અનુજો કહાન, પરજે પ્રવાન ન જ્ઞાન નાનાકાર નટ છે; નિરવિકલપ અવિનસ્વર વરવ રૂપ, જ્ઞાનજ્ઞેય વસ્તુસોં અવ્યાપક અષ્ટ છે. ॥ ૫૦૫ ॥

અર્થ:-કોઈ અજ્ઞાણ પુરુષ એવું કહેતે કે જેવો જ્ઞેયનો આકાર તેવું જ્ઞાનનું પરિણામ યાપવે, તેથી જ્ઞેય વિચમાન જ્યાં લગી હોય, ત્યાં લગી જ્ઞાન પ્રગટ રહેતે અને જ્ઞેયનો વિનાશ થયે જ્ઞાનનો પણ વિનાશ યાપવે, એવી વાત મિધ્યામતીના હૃદયમાં મિધ્યાની અજ્ઞટ લાગી રહેતે; હવે તેનાથી સમ્યક્ત્વવંત સ્યાદાદી અનુજબની કથા કહેતે. અરે! જાઈ! જેમ કોઈ નટ પુરુષ છે તે નાના પ્રકારના જેવ ધારીને નાના પ્રકારનાં નામ ધરાવેતે, તેમ જ્ઞાનરૂપ નટ નાના પ્રકાર ધરીને પર્યાય પ્રમાણે યદુરૂપી યાપવે પણ જેવું નટ ડ્રવ્ય એક છે તેવું જ્ઞાન વસ્તુ પણ નિર્વિકલપ એક છે, ડ્રવ્યપણે અવિનસ્વર છે. અને જ્ઞાન વસ્તુ તે જ્ઞેય વસ્તુથી અવ્યાપક છે એટલે જ્ઞેયવસ્તુ જ્ઞાન વસ્તુમાં એકમેક ન યાપ તેથી જ્ઞાન જ્ઞેયની એકતા અષ્ટતી છે ॥ ૫૦૫ ॥

હવે ઠઠા એકાંતનય સર્વે ડ્રવ્યમયી આત્માનો પ્રપંચ કહી દેલાડે છે:-

અથ પટ્ટમ સર્વે દર્શનમય આત્મા યહ કથન:-

॥ સર્વેયા દુક્તીસાઃ ॥-કોઝ મંદ કહે ધર્મે અધર્મે આકાસ કાલ, પુદગલ જીવ તથા મેરો રૂપ જગમે; જાને ન મરમ નિજ માને આપા પરવસ્તુ, વંધે દિદ કરમ ધરમ સોયે ડગમે; સમકિતી જીવ શુદ્ધ અનુજો અન્યાસે તાતે પરકો મમત્વ ત્યાગ કરે પગ પગમે; અપને મુનાવમે મગન રહે આગોં જામ, ધારા વાહી પંચિક કરાયે મોપ મગમે ॥ ૫૦૬ ॥

અર્થ:-કોઈ મૂર્ચ પ્રહ્લાદેતવાદી એવું કહે છે કે જો કોઈના મતમાં ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, કાલ, જીવ, પુદગલ એ ઠણ ડ્રવ્ય કહેવાય છે તે સર્વે પ્રકાર છે. તેથી મારું પણ રૂપ સર્વે જગત્માં વિસ્તરિ રયું છે. ધીજો પદાર્થ કોઈ નથી. આંદી શુદ્ધ શિષ્યને

कहे ठे. अहो ! शिष्य ! एतो ब्रह्माद्वैतवादी मूढ मती ठे, ते पोतानो धर्म जाण तो नधी; अने पर वस्तु ठे तेने आत्मा जाणे ठे. एवा मिथ्यात्वधी ए दृढ कर्म बांधे ठे. अने जगत्मां पोतानो धर्म खोवे ठे. पोतानो स्वभाव गमावे ठे. जे सम किती जीव होय तेतो “सोदं” धीजना ध्यानधी शुरू अनुभवनो अन्यास करे, तेधी आत्मतत्त्व जुहुंज पामे. अने पगले पगले परवस्तुनो त्याग करे, अने पोताना शुरू स्वभावमां आठे प्रहर मग्न रहे, तेधी ज्ञान धारामां बहेनारो मोक्ष मार्गमां पासनारो कहेवाय ठे ॥ ६ ॥

एवे सातमो एकांत नय जे होय क्षेत्र प्रमाण ज्ञान तेनो प्रपंच कहि देखाडेठे:-

अथ सप्तम क्षेत्र प्रमाण ज्ञान यह कथन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥-कोउ सठ कहे जेतो क्षेत्ररूप परवान, तेतो ज्ञान ताते कहुं अधिक न और है; तिहुं काल पर ठेव व्यापी परनयो माने, आपा न पि ठाने ऐसी मिथ्या दृग दोर है; जैन मती कहे जीव सत्ता परवान ज्ञान, क्षेत्रसों अ व्यापक जगत सिर मोर है; झाउकी प्रज्ञामे प्रतिविम्बित विविध क्षेत्र, जदपि तथापि पिति न्यारी न्यारी मोर है ॥ ७ ॥

अर्थ- कोई मूर्ख एम कहे ठे के जेतुं क्षेत्र वस्तुना आकाररूपनुं प्रमाण ठे एटखे क्षेत्रनुं जेतुं एक नादानुं मोहोदुं प्रमाण ठे, तेदखुं ज्ञाननुं प्रमाण ठे; तेधी कंई बधारे धीजुं प्रमाण नधी. एम ज्ञानने त्रणे कालमां परदेअ व्यापी अने पर वस्तुधी परिणम्यो, एटखे क्षेत्रधी एक मेक धयो ज्ञानने माने ठे. पण ज्ञानने आ स्मारूप जाणे नही; एवी मिथ्या दृष्टिनी दोर ठे. एवे तेने जैनमती स्याद्धादी कहे ठे, अहो ! जाई ! जेतखा आकाश क्षेत्रमां जीव सत्ता ठे तेदखाज प्रमाण ज्ञान ठे. अने ज्ञान ठे ते घट पटादिक क्षेत्र पदार्थधी अव्यापक ठे एज जगत्मा मस्तके मुगट समान ठे. जो पण ए ज्ञाननी प्रज्ञामां नाना प्रकारना क्षेत्र पदार्थ प्रतिविम्बित पई रखाठे, तोपण ज्ञाननी स्थिति जुदीज ठे. अने क्षेत्रनी स्थिति पण जुदीज ठे. अने ज्ञाननुंवेकाणुं आत्मा ठे ते पण जुदोज ठे, अने क्षेत्रना पृथिवी प्रमुख जे ठे कापा ठे ते पण जुदांज ठे ॥ ८ ॥

एवे आठमो नय नास्तिकवादी एम कहे ठे के वस्तु नधी एज एकांत नय ठे. तेनो प्रपंच कही देखाडे ठे:-अथ अष्टम नास्तिकवादी वस्तु नास्ति यह कथन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥-कोउ शुन्यवादी कहे क्षेत्रके विनास होत, ज्ञानको विना न होइ कही केने जीजिये; ताते जीवितव्यताकी घिरना निमित्त अथ, क्षेत्राकार प स्निग्धनिको नास कीजिये; सत्यवादी कहे जेया हुंजे नांही पेदगिन, क्षेत्रसों विर

धि ज्ञान जिज्ञ मानी लीजीये; ज्ञानकी शक्ती साधि अनुजो दशा अराधि, करमकों त्यागिके परम रस पीजिये ॥ ८ ॥

अर्थ:-कोई बोध मतिनो जेद गुन्यवादी एम कहे ठे के, जेय ठते ज्ञान उपजे ठे, अने जेयनो विनाश थय ज्ञाननो पण विनाश थाय ठे. अहो! प्रतिवादी! तमेज कहे ठो, के ज्ञान ते जीवतुं रूप ठे. तो ज्ञाननो विनाश थयथी जीव पण विणसी जाय. तो जीवतुं केम होय? तेनो उत्तर के जीवितव्यनी स्थिरताने कारण पटखे शाश्वत जीव राखवा निमित्त ज्ञानमां जे ज्ञेयाकार परिणाम उपजे ठे, तेनो नाश करिये तो जीवनी स्थिरता थाय, ह्ये ते उपर सत्यवादी जेनी कहे ठे. अहो! जाई! एम खेदमां सिद्ध के० आकुलव्याकुल न थयुं. ज्ञेयथी धिरचिने उदासीन यईने ज्ञान वस्तु जिज्ञज मानी लइये. ए ज्ञाननी ज्ञायक शक्ति ठे, ते शक्तिनुं साधन करीने अनुभव दशामां ए ज्ञायकने आराधिने कर्मने त्यागी परम रस पीजीए ॥ ८ ॥

एपे नयमो पफांत नय देह्नो नाश थातां जीवनो नाश तेनो प्रपंच कही देखाडे-

अय नयम देहके नाश होते जीवको नाश यह कथन:-

॥ सर्वथा इकतीसा: ॥-कोठ क्रूर कहे काया जीव दोख एक पिंन, जय बेग नई नी तयहीं जीव भरेगो; वायाको सो ठख किधों मायाकोसो परपंच, कायामें समाइ फिरि कायाकों न धरेगो; मुधी कहे देहसों अट्यापक सदीव जीव, समोपाय परको ममत्व परिहरेगो; अपने सुजात थाइ धारना धरामे धाइ, आपुने मगन कोइके थाप शुद्ध करेगो. ॥ ९ ॥ दोहरा: ॥- ज्यों तन कंचुकि त्यागसों, विनसे नाहि जे बुयंग; सों शरीरके नास्तते, अख्य थायंनि थंग. ॥ १० ॥

अर्थ:- कोई आर्वाक मनी क्रूर एम कहे ठे के, काया अने जीव. ॥ घने एक पिंन ठे, तेथी उपारे देह नाश पामशे त्वारे जीव पण नाश पामशे. जेहाडे ते वृक्षनो विनाश थये तेनी वाया पण विनाश पामे ठे, तेम काया अने जीवनी वायाकोसो ठख बनी रह्यो ठे. अथवा इंद्रजात्रनी मायानो प्रपंच बनी रह्यो ठे, तेथी ते कायामां सव्याइने पटखे दीपकनी परे थोखवाइने पात्रो कायाने धरशे नही. ह्ये तेने सुधी के० पंगित स्याछादी कहेठे, अहो! नाई! जीव ठे ते देहथी सदा अट्यापक ठे. पटखे जीव देह पणे परिणम्यो नथी. आ जीव पोतानो समय प्रस्ताव पामीने परनो ममत्व ठोगरी. त्वारे पोताना शुद्ध स्वभावमां थावीने, धारनाधरामेधाइके पटखे स्थिरता रूप जू मिमां रद्दीने थाप स्वरूपमां आपज मग्न यईने आत्मानी शुद्धता कइशे ॥ ९ ॥ जेम सर्पना शरीर उदर कांचडी थावे, ते कांचडीना तजवाथी जुजंग विणशे

नहीं, तेमज शरीरनो त्याग यतां अलप जीव ठे ते अखंनित अंगे रहेवे पण जी वनो विनाश यतो नयी. ॥१०॥

हवे दशमो एकांत नय देह उपजवाधी जीव उपजे तेनो प्रपंच कही देखानेठे:-

अथ दशम देह उपजत जीव उपजे यह कथन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥-कोठ डुरबुद्धि कहे पहिले न हूंतो जीव, देह उपजत उ पज्यो हे अथ आइके; जोलों देह तोलों देहधारी फिर देह नसे, रहेगो अलप ज्योति ज्योतिमे समाइके; सदबुद्धी कहे जीव अनादिको देह धारी, जब ज्ञान, होइगो कयहीं काल पाइके; तबही सो पर तजि अपनो सरूप जजि, पावेगो परम पद करम नसाइके ॥ ११ ॥

अर्थ:-कोई छुट बुद्धि धरनार एक ममत्व बाखो एम कहेठे के, पहिलो जीव ह तो नहीं. अने पृथ्वी, जल, तेज, वायु, ए चार चूतना मिलापधी देह उपज्यो तेमां ज्ञान शक्तिरूप जीव आवी उपज्यो. हवे ज्यांसुधी देह बतें त्यांसुधी देहधारी नाम धरावे ठे अने पाठो देहनो नाश यशे त्यारे अलख पुरुष ज्योति रूपी ठे, ते ज्योति मां समाइ जाशे. हवे सदबुद्धि स्याछादी कहेठे, अहो! जाई! जीव अनादि कालधी देह धारी मूर्त्तिक ठे पटले नवो उपनो नयी. अने ए जीव कोई काखे काखलब्धि पानीने ज्ञानी यशे, त्यारे देहादिक पर वस्तुने त्यागिने पोताना स्वरूपने नजशे, पठी कर्मोनो नाश करीने परम पदने पामशे. ॥ ११ ॥

हवे अग्यारमो एकांत नय आत्मा अचेतन तेनो प्रपंच विस्तारधी कहे ठे:-

अथ एकादशम आतमा अचेतन यह कथन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥-कोठ पक्षपाती जीव कहे ज्ञेयके आकार, परिणयो ज्ञान ताते चेतना असत हे; ज्ञेय के नसत चेतनाको नास ता कारन, आतमा अचेतन त्रिकाल मेरे मत हे; पंक्ति कहत ज्ञान सहज अखंनित हे, ज्ञेयको आकार धरे ज्ञेयसो विरत हे; चेतनाके नाश होत सचाको विनाश होय, याते ज्ञान चेतना प्रवान जीव तत हे ॥ १२ ॥

अर्थ:-कोई पक्षपाती दृढवादी जीव कहेठे, ज्ञान ठे ते ज्ञेयनो आकार परिण म्यो होय, अने आकार परिणाम असतु ठे, तेधी चेतना पण असतु ठे. तेनो हे तु कहे ठे; जुठ ज्ञेयनो नाश घाय त्यारे चेतनानो नाश घाय ठे. जे सतु वस्तु होय तेनो तो विनाश क्यारे पण न घाय. ते कारणधी चेतना असतु थई तेधी ग्रणे काखमां आत्मा अचेतन ययो एवो मारो मत ठे. हवे पंडित स्याछादी क हे ठे, अहो! जाई! ज्ञान वस्तु सहज स्वभावे अखंनित ठे, अने ज्ञेयनो आकार धरेठे

तोपण झेयथी विरक्त ठे. जेम आरसीमां आकार जासे तोपण ते आकाररूप आरसी न थाय, तेम. जो चेतना लक्षणनोपण नाश मानीए तो जीवनी सत्तानो पण नाश थाय, त्यारे जीव वस्तु पण असत् थाय, तेथी जीव तत्व जे ठे ते ज्ञान चेत नाना प्रमाणथीज मानीए ॥ १२ ॥

हवे बारमो एकांत नय अंशप्रमाण जीव सत्तानो प्रपंच कही वतावे ठे:-

अथ द्वादश अंस प्रमाण यह कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसाः ॥- कोळ महा मूरप कहत एक पिंरुमांहि, जहांलों अचित्त चित्त अंग लहलहे हे; जोगरूप जोग रूप नानाकार झेय रूप, जेते जेद करम के तेते जीव कहे हे; मतिमान कहे एक पिंडमांहि एक जीव, ताहीके अनंत जाव अंश फेळी रहे हे; पुगलसों जिन्न कर्म जोगसो अखिन्न सदा, उपजे विन से थिरता सुजाव गहे हे. ॥ १३ ॥

अर्थ:-कोई बौधमती महा मूर्ख एम कहेठे के, एक शरीरमां ज्यां लगी अचित्त चित्त अंग के० घटपटादिक अचेतन विकल्प अथवा नर अमर तिर्यचादि चेतन अंग ते सचित्त विकल्प चकचकी रह्याठे, योगपरिणामथी योगरूप, जोगपरिणामथी जोगरूप, एम झेयनां नानाप्रकार रूप जेटलां कर्म के० क्रियाना जेद थायठे, तेटलाने जीव संख्या कहेठे, एटले जीव सत्ता अंश प्रमाण थई. हवे बुद्धिवंत स्याद्वादी एम कहेठे के, अहो! जाई! एक पिंडमां एक जीव ठे अने ते जीवना ज्ञान परिणामे करीने अनंत जाव जासनरूप अंश फेळी रह्याठे. पण जीव ठे, ते पुद्गलथी जिन्न ठे, अने कर्मयोगथी अजिन्न के० निराकुल ठे, तेमां जाव अंश अनंत उपजेठे, अने अनंत विणसे ठे पण जीवतो स्थिरतारूपज ग्रही रह्यो ठे ॥ १३ ॥

हवे तेरमो एकांतनय कृष्णजंगुर जीवनो प्रपंच कही देखाठे ठे:-

अथ त्रयोदश विनजंगुर जीव यह कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसाः ॥-कोळ एक विनवादी कहे एक पिंरुमांहि, एक जीव उपजत एक विनसतु हे; जाही समै अंतर नवीन उत्पत्ति हुळु ताही समै प्रथम पुरातन वसतु हे; सरवंग वादी कहे जेसे जखवस्तु एक, सोइ जखविविध तरंगनि लसतु हे, तेसे एक आतम दरव गुनपरजेसों अनेक त्रयो पे एक रूप दरसतु हे ॥ १४ ॥

अर्थ:-कोई एक कृष्णवादी बौध एम कहेठे के एक पिंरुमां एक जीव उपजे ठे. जे नवा जीवनी उत्पत्ति न थाय ते समे पे एम शृंखलावरु उपजे विणसे ठे, जाई! जेम तखाव प्रमुख जलाश्रयमां

જલ વસ્તુ ઇક છે તેજ જલ વિવિધ તરંગે કરી સસિત કેળ જિજ્ઞાસુ દેખાય છે, તેમ ઇક આત્મા ડ્રવ્ય છે તે ગુણ પર્યાયથી અનેક રૂપ થયો છે તોપણ ડ્રવ્યાર્થિક નયે ઇક રૂપેજ દેખીએ છે. ॥ ૧૪ ॥

હવે ચતુર્દશમો ઇકાંતનય જ્ઞાયક અજ્ઞાયકનો પ્રપંચ કહી વતાવે છે:—

અથ ચતુર્દશમ અજ્ઞાયક જ્ઞાયક નય યદ્ કથન:—

॥ સર્વેયા ઇકતીસાઃ ॥—કોઠ યાલ બુદ્ધિ કહે જ્ઞાયક સકતિ જોણો, તોણો જ્ઞાન અશુદ્ધ જગત મધ્ય જાનિયે; જ્ઞાયક સકતિ કાલ પાઈ મિટિ જાઈ જવ, તથા અવિરોધ ઘોધ વિમલ વર્ણાનિયે; પરમ પ્રવીન કહે એસી તો ન વને વાહી, જેસે ઘિનું પરગાસ સૂરજ ન માનિયે; તેસે વિનું જ્ઞાયક સકતિ ન કહાવે જ્ઞાન, યદ્તો ન પઠ પરતક પરવાનિયે. ॥ ૧૫ ॥

અર્થ:—જેની બાલકના જેવી તુઠ બુદ્ધિ છે, એવો કોઈ શૂન્યવાદી તથાગત કહેવે કે, જ્યાં લગી જ્ઞાનમાં જ્ઞાયક શક્તિ છે, ત્યાં લગી જગતમાં જ્ઞાન અશુદ્ધ કહેવાય છે, તેનો ઇજ પરમાર્થ છે, કે જે જ્ઞાયકપણું છે તે વિકલ્પરૂપ છે. અને વિકલ્પથી જ્ઞાન અશુદ્ધ થાય છે, તેથી નિર્વિકલ્પ જ્ઞાન શુદ્ધ છે. ડ્રવ્યે નિવિતલ્યતાને વશથી પોતાનો સમય પ્રસ્તાવ પામીને જ્ઞાયક શક્તિ છે તે મટી જાય, ત્યારેજ વિકલ્પના વિરોધથી રહિત પદ્મ ઘોધ કેળ જ્ઞાન તે વિમલ કેળ શુદ્ધ વર્ણાણીએ. હવે એને પરમ પ્રવીણ સ્વાદ્યાદી કહેવે:—અરે! જાઈ! જે તું જ્ઞાયક ઇકતામાં વિકલ્પ માનીને શંકા પામે છે, અને જ્ઞાયકપણું અશુદ્ધ માને છે, એ વાત વને નહીં. જેમ પ્રકાશવિના સૂર્ય માન્યો ન જાય અને પ્રકાશથીજ સૂર્ય માન્યો જાય, તેમ જ્ઞાયક શક્તિવિના જ્ઞાનપણ કહેવાય નહીં, જો તને અનુમાનપ્રમાણથી તમારો પદ્મ સાધન કરતા નથી, તો પ્રત્યક્ પ્રમાણથી પણ તમારો પદ્મ પ્રમાણ કીધો ન જાય, તેથી તમારો પદ્મ છે તે પદ્માજ્ઞાસ છે. ॥ ૧૫ ॥

હવે જેણે ચતુર્દ ઇકાંત નય હઠાવી લીધા એવો જે સ્વાદ્યાદ તેની સ્તુતિકરેવે:—

અથ સ્વાદવાદ પ્રશંસા કથન:—

॥ હોદ્ધરાઃ ॥—હવે વિધિ આતમ જ્ઞાન હિત, સ્વાદવાદ પરવાન, જાકે વચન વિવારસો, મૂલ્ય હોઈ સુજાન ॥ ૧૬ ॥ સ્વાદવાદ આતમ સદા, તા કારન વલવાન, શિવ સાધક વાધા રહિત, અપે અલંકૃત આન ॥ ૧૭ ॥ સ્વાદવાદ અધિકાર યદ્, કહો અલ્પ વિસતાર, અમૃત ચંદ મુનિવર કહે, સાધક સાધિ હુવાર ॥ ૧૮ ॥

અર્થ:—આવી રીતે આત્માના જ્ઞાનનો હિતકારી સ્વાદ્યાદ મત છે, તેજ પ્રમાણ જાણવો. જે સ્વાદ્યાદની વચન યુક્તિમાં પૂર્વે મૂર્ખ હોય તે સુજાણ થાય. ॥ ૧૬ ॥ જે સ્વાદ્યાદ સ્વરૂપ છે તેજ આત્માની દશા છે. તે કારણથી સ્વાદ્યાદ છે તે મદ્દા વલવાન

ठे, मोक्षनो साधक ठे, अने कोई मुक्तिची जांगे नही, तेथी ते वाधा रहित ठे अक्षय ठे. अने सर्व नयमां फेलि रह्यो ठे तेथी अखंडित एनी आण ठे ॥ १७ ॥ श्री आचार्य एम कहे ठे के, आ कंडक स्याद्वादनो अधिकार अल्पविस्तारयी कह्यो. हवे श्री अमृतचंद आचार्य वारमो साध्य साधक छार कहे ठे. ॥ १८ ॥

इति श्री समयसारना नाटकमां स्याद्वादनामा इग्यारमां छारनो अधिकार बालचोप सहित समाप्तः ॥

हवे साध्य वस्तु अने साधक वस्तुनुं स्वरूप देखाने ठे:-

अथ श्री साध्य साधक स्वरूप कथन:-

॥सर्वेया इकतीसाः॥-जोइ जीव वस्तु अस्ति प्रमेय अगुरु लघु, अजोगी अमूर्तिक प रदेशवंत हे; उत्पत्तिरूप नाशरूप अविचल रूप, रतनत्रयादि गुण जेदसों अनंत हे; सोई जीव दरव प्रवान सदा एकरूप, ऐसो शुरू निहचे सुजाड विरतंत हे; स्याद्वाद मांहि साधि पद अधिकार कह्यो, अथ आगे कहिवेकों साधक सिधांत हे ॥ १९ ॥

॥ दोहराः ॥-साधि शुरू केवल दशा, अथवा सिरू महंत; साधक अविरत आ दिवुध, ठीन मोह परजंत. ॥ २० ॥

अर्थ:-जे कोई जीव वस्तु ठे ते अव्ययी अस्तित्वे, प्रमेयपणे, अगुरु लघु पणे, अजोगीपणे, अमूर्तिक पणे, प्रदेशवंत पणे, प्रवर्तें ठे, तेमां जे नास्तित्वं नही ते अस्तित्वं जाणवुं, अने प्रमाण ग्रहण करवा योग्य ठे, तेथी प्रमेयपणुं ठे. अपौद्गलिक पणाथी अगुरु लघुपणुं ठे, इत्यादि धर्म ठे. उत्पत्तिरूप पर्यायी, विनाश रूप पर्यायी, अविचलरूपयी, ज्ञान दर्शन चारित्र रत्नत्रय कहिए. इत्यादिक गुणोना जेदथी अनंत पणुं लीधो वर्तें ठे. तेज जीवद्रव्य एकरूपज सदा प्रमाण ठे. ते एकरूपने अस्तित्व प्रमेयत्वादिक धर्म करी आगल कह्यो तेज शुरू निश्चयनययी एनो एवो ख जाव वृत्तांत ठे. तेज साध्य पद कहुं एटले साधवासायक वस्तु ते स्याद्वाद अंधि कारमां कही. हवे आगल एने साधवानो सिद्धांत साधकठे ॥ १९ ॥ शुरू केवलीनी दशाने साध्य वस्तु कहीए. अथवा महंत सिरूपणुं ते साध्य वस्तु ठे. अने चोथा अविरत गुणगणाथी मांमीने वारमां क्षीणमोह गुणगणा पर्यंत नव गुणगणाना धणी जे बुध के० पंक्ति ठे, ते सर्वेने साधक कहीए. ॥ २० ॥

हवे अविरत्पादि साधकनी व्यवस्था कहेठे:-अथ साधक व्यवस्था कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसाः ॥-जाको अथो अपूरव अनवर्त्ति करनको, जयो लाज जईगु रु वचनकी बोहनी; जाके अनंतानुबंध क्रोध मान माया खोज, अनादि मिथ्यात मि अ समकित मोहनी; सातों परकिति खपी किंवा उपसमी जाके, जगी उरमांही स

मकित कला सोहनी; सोइ मोह साधक कहायो ताके सरवंग, प्रगटी शगतिगुन धानक आरोहनी. ॥ २१ ॥ सोरठी: ॥—जाकी मुगति समीप, जई जव स्थिति घट गई; ताकी मनसा सीप, सुगुरु मेघ मुकता वचन. ॥ २२ ॥

अर्थ:—जे जीवने अधो के० यथाप्रवर्ति करणनो अने अपूर्व करणनो तथा अति पृष्ठ करणनो साज धयो, एटखे ए सम्यक्त्व प्राप्तिनां त्रण करण ठे तेनो साज धयो, अने जेने गुरु वचननी बोहनी घई एटखे गुरु उपदेशनो साज धयो, तेथी अनंतानु बंधी क्रोध, मान, भाया, अने सोज तथा अनादिकालनी मिथ्यात्व मोहनीय, मिश्रमोहनीय अने सम्यक्त्व मोहनीय, ए सात प्रकृति जेनी कय घई, अथवा उपशमी अथवा सातेमां कंइ खपी कंइ उपशमी, एवी जेना हेयामां सुहामणी समकितनी कला जागी तेज जीव मोहनो साधनारो कहेवाय. तेना सर्व अंगमां एटखे बाह्य अर्च्यंतर अंगमां गुणस्थानक आरोहणी के० चढवानी शक्ति प्रगटी ॥ २१ ॥ जेने जवस्थितिना परिपा कधी मुक्ति समीप घई अने संसारनी स्थिति घटी गई, ते पुरुषनी मनसा शीप स मान घई, त्यां सद्गुरु ते मेघ समान धयो, ते सद्गुरुनां वचन तेनी मनसारूप सीपमां अमोलिक मोती जेवां धयां थकां रुचे ठे ॥ २२ ॥

एवे सद्गुरुने मेघनी उपमा कहीने स्तवे ठे:—अथ गुरु प्रशंसा:—

॥ दोहरा: ॥—ज्यों धरपे धरपा समे, मेघ अखंडित धार; त्यां सद्गुरु वानी खिरे, जगत जीव हितकार ॥ २३ ॥

अर्थ:—जेम वरसाद कालमां मेघ अखंडित धाराये वरसे, तेमज सद्गुरु होय ते जगत्वासी जीवने हित कारक अमृत वाणी खेरे ठे ॥ २३ ॥

एवे सद्गुरुना उपदेश आदेपणी धर्म कया कहे ठे:—अथ उपदेश कथन:—

॥ सर्वेया तेइसा:॥—चेतनजी तुमजागि बिलोकहुं लाग रहै कहीं मायाकि ताई; आय कहींसुं कही तुम जाठगे माया रहैगि जहांकि तहांई; माया तुझारि न जाति न पाति न बसकि बेसी न थंसकि जाई; दासि किए धिनु छातनि मारत, एसि अनीति न कीजे गुसाई ॥ २४ ॥ दोहरा: ॥—माया गाय एक हे, घटे घटे त्रि नमांहि; इन्हकी संगति जे खगे, तिनहिं कहुं मुख नांहि ॥ २५ ॥ सर्वेया तेइसा:॥—सोगनिसों फटु नांतों न तेरों न तोसों कटु इह सोगकों नांतो; ए तो रहैरमि स्वारथके रस, तू परमारथके रस भातो; ए तनसों तनमे तनमे जग, चेतन तुं त नसों गित हातो; दोहि मुखी अपनो पख तोरिके राग विराग विरोधको तांतो. ॥ २६ ॥ सोरठा: ॥—जे छुरयुद्धीजीव, ते उत्तंग पदवी चढ़े; जे समरसी सदीव, तिन्हकों कटु न चाहिए ॥ २७ ॥ सर्वेया इकतीसा:॥—दांसीमें विषाद यत्त विद्यामे विषाद

वसे, कायामें मरन गुरुवर्तनमें हीनता; सुचिमें गिलान वसे प्रापतिमें हानि वसे, जेमें हारि सुंदर दशामें ठवि हीनता; रोग वसे जोगमें संयोगमें वियोग वसे, गुनमें गरव वसे सोवमाहि दीनता; थोर जगरीति जेती गर्जित असाता सेती, साताकी स देखी हे थकेली उदासीनता ॥ २० ॥ दोहरा: ॥—जिहि उतंग चडि फिरि पतन, नहि उतंग बहिरूप; जिहि सुख अंतर जयवसे, सो सुख हे दुखरूप ॥ २१ ॥ जो बिलसे सुप संपदा, गये ताहि दुख होइ; जो धरती बहु त्रिणवती, जरे अगनिसां सोई ॥ २० ॥ इति गुरुउपदेस समाप्त: ॥ दोहरा: ॥—सचदमाहि सतगुरु कहे, प्रगटरूप जिन धर्म: सुनत विचक्षण सद्दे, मूढन जाने मर्म ॥ ३१ ॥

अर्थ:—अहो! जीव! चेतन! तमे मोह निझा तजोने जागो, अने सत्य स्वरूप देखीने माया रूप संपदाने तुं बलगी रक्षाओ; पृथिवी प्रमुख अठार जारादीक जेठे तेमां तमें पर्यायी आख्या ठो? अने कही दशामां जोशो? अने जेनी साये तमे राची रक्षाओ, तेनो मायाजाख संरक्षा ज्यांनी त्यां रक्षे. ए मायाजाख तमारी जाती नथी, तथा पानी गर्धी अने माया तमारा वंशनी घेसी नथी, अने तमारा वंश के० एक देशनी पण कांई नथी, संधी तमारे अने मायाने संबंध तो कोई पण नथी. अने तमे पो नानी करीने जाणोगे. संधी ए कहेवत साची करो ठो, के दासी कयां वगर लात मारो ठो, संधी उत्पात पाशे. माटे हे ! महंत पुरुषो ! एवी अनीति न करवी ॥ २४ ॥ माया अने तापा एक साखीज ठे. दणमां वये ठे अने दणमां घटे ठे. संधी ए मायापानी संगते जे छागी रहेठे, तेने वपारे पण सुख प्राप्त नथी ॥ २५ ॥ आ जे पुत्र कष्टप्रादिक तुं पोताना जाणे ठे, तेनो पारका खोको जेवा ठे, ए खोकोनी साये तारो कांई नातो नथी. अने ए खोकोने पण ताहारी साये कोई प्रकारनो नातो नथी. ए जे पुत्रकष्टप्रादि खोको ठे तेनो पोताना मार्यना रसथी ताहारी साये रमी रसा ठे, अने अरे! चेतन! तुं तो पोताना चेतनारूप परमार्थना रामां राची रसो तुं. बखी ए जे खोको ठे ते तारा तनथी तन्मय चई रक्षा ठे, एटसे तारा शरीरधी मोहित ठे, अने ए शरीर तो जरु ठे अने तुं तो चेतन ठे. संधी ते जरुथी तारी सदा निश्चिना ठे. माटे राग अने द्वेष रूप मोह कर्मनो नातो तोधी पोतानुं बख फोरवीने सुखी या ॥ २६ ॥ जे जीव राग द्वेषथी छुष्ट बुद्धि चई रसो ठे ते तो इंद्रादिकनी टेंची पदवी चाहे ठे, अने जे जीव मदाई समरसी जावमां रहे ठे, ते ने कोई टेंच पदवीनी चाहना यनी नथी. ॥ २७ ॥ हांमीने सारी मानीए ठे पण तेमां विषवाद वगे ठे, विद्याने मारी जाणीए बीए पण तेमां विवाद जगडो वगे ठे; का जाने सारी जाणीए बीए पण तेमां मरगदोष ठे, गुरुनाई के० बदाईने सारी जाणीए

ठीए पण तेमां कोईकवारे हीणता ठे; पवित्राई सारी जाणीए ठीए, पण एने आदिके अंतें डुगंछा उपजे ठे; प्राप्ति सारी जाणीए ठीए, पण तेनी साथे हाणीलागी रहीठे; जीतवुं जलुं ठे पण तेनी साथे हारवुं छाग्युंज ठे; इहानीनी सुंदर दशा जली ठे पण अंतें कांति हीण थई जाय ठे; जोगवुं सुख सारुं ठे, पण तेमां रोगनी उत्पत्ति ठे; इष्ट संयोग जसो ठे पण तेनी साथे वियोगपण तैयार चहुं रहे ठे; प्रीति जली ठे पण तेनीसाथे अप्रीति पण उपजे ठे; औदार्यादिक गुणमां गर्व अहंकार वसे ठे; राज सेवा सारी ठे, पण तेमां दीनपणुं वसे ठे; अने बीजी जेटली जगत्वासी जीवोनी रीत सारी जाणीए ठीए, तेतो सर्व अंतरगर्जित अशाता सहित ठे. तेथी एकली उदासीनताज शातानी साहेली ठे. माटे समरस जावज श्रेष्ठ ठे ॥ २० ॥ जे उंचे ठेंकाणे चढीने पठी नीचे पडवुं घाय, ते उतंग ठेकाणुं न कहेवाय; पण ते ठेकाणुं कुवा जेवुं कहेवाय, तेम जे सुखना अंदर दुःख वसे ठे ते सुख पण दुःखरूप कहे वाय ठे ॥ २१ ॥ केमके सुख संपदा विखसे ठे पण पठी तेना नाशथी दुःख घाय ठे. जेम तृष्णोवाली धरती अग्निथी घडी जायठे, पण तृष्णविनानी धरती कोई रीते घलती नथी, ए दृष्टांते जाणी सेवुं ॥ ३० ॥ परीते गुरु उपदेश सूचनिकामात्र संपूर्ण ययो; सद्गुरु जैनधर्मने प्रगट रूप शब्दमांज कहे ठे, एटखे वचनमां व खाणें ठे. ते जैन धर्मने सांजली विचक्षण पुरुष होय ते सईदे ठे, अने मूर्ख होय ते तेनो मर्म जाणें नही:- ॥ ३१ ॥

हवे कोईकने उपदेशनी रुचिठे, अने कोईकने नथी तेवुं स्वरूप कहे ठे:-

अथ उपदेश रुचि अरुचि कथन:-

॥ सवैया एकतिसा:- जेसे काहू नगरके वासी हे पुरुष जूले, तामें एक नर सुष्ट एक दुष्ट उरको; दोठ फिरे पुरके समीप परे कुवटमे, काहू उर पंधिककों पूठे पंध पुरको; सोतो कहे तुझारो नगर हे तुमारे ढिग, मारग दिखाये समुजावे खोजपुरको; पते पर सुष्ट पहिचाने पें न माने दुष्ट, हिरदे प्रवान तेसे उपदेश गुरुको ॥ ३२ ॥

॥ सवैया इकतीसा:- जेसे काहू जंगलमे पावसकी समो पाई, अपने सुजाई महा मेघ धरपतु है; आमल कपाय कटु तीपन मभूर पार, तेसो रस वाटे जहां जेसो दरपतु है; तेसो ज्ञानवंत नर ज्ञानको बखान करे, रसको उमाहो है न काहू परपतु है; बहे धुनि मुनि कोठ गहें कोठ रहैं सोई, काहूकों विपाद होई कोठ ह रपतु है ॥ ३३ ॥ दोहरा:- गुरु उपदेश कहा करे, डुराराधि संसार; वसे सदा जा के उदर, जीव पंच परकार ॥ ३४ ॥

अर्थ:- जेम काई नगरना वासी वे पुरुष नगरमांथी निकलीने दिशा जूली गया.

તે વે પુરુષમાં એક તો સુદ કેળ હેયાના સરલ સ્વજાવનો હતો, અને એક હેયાનો હુદ હતો. પઠી તે ઘને પુરુષ નગરની સમીપજ ફરવા લાગ્યા. પઠી કોઈ વીજા વાટમાળને નગરનો મારગ પૂઠવા લાગ્યા, ત્યારે તે કહેવા લાગ્યો જે તમારું ગામ તો તમારી સમીપ છે, એમ કહી તે ઘનેને મારગ દેલાહે, અને રુની રીતે પુર કેળ નગરને છોડ કરી સમજાવે, પણ તેમાં જે સરલ હેયાનો છે, તેતો સાતું માને, પણ હુદ હેયાનો છે તે માને નહીં, તેમ ગુરુનો ઉપદેશ છે તેપણ પુરુષના હેયા પ્રમાણે છે ॥ ૩૨ ॥ જેમ કોઈ અરણ્યમાં ઘરસાદ પોતાનો સમય પામીને સ્વજાવથી મહા મેઘ વરપે છે. ત્યારે શ્યાંબલી પ્રમુખ સ્વાટા રસવાલા તથા યાવલ પ્રમુખ કપાપલ રસવાલા, અને લિંબકા પ્રમુખ કડયા રસવાલા, જાલ પ્રમુખ નીંવરસવાલા, જેઠીમધ પ્રમુખ મધુર રસવાલા, અને છુણ પ્રમુખ કારરસ વાલાં જાહોમાં તેડના ગુણ પ્રમાણે રસ પૃચ્છિ થાય છે, તેમ જ્ઞાની આચાર્ય પ્રમુખ પોતાની વચન વર્ગણા વચન યોગે સિરે કેળ પ્રકાશે છે, તે જ્ઞાનનું વલાણ કરતાં પોતાના અનુજવ રસમાં ભગ વર્ષે રક્ષા છે, પણ તે ઘણતે કોઈ યોગ્ય અયોગ્ય શ્રોતાની પરીક્ષા કરતા નથી, પઠી તે શ્રોતા પુરુષોમાં તે જ્ઞાનની ધ્વનિ સાંજલીને કોઈ તેની વાણીને પ્રદે છે, કોઈ સુઈ રહે છે, કોઈ નિદ્રા કરે છે, કોઈ મિથ્યાદષ્ટિને વિપાદપણ થાય છે, અને કોઈ સમ્પન્ન દષ્ટિ દર્પે પણ પામે છે ॥ ૩૩ ॥ માટે ગુરુનો ઉપદેશ શું કરે? આ સંસારી લોક હુ રારાપ્પ છે, સમજાવવા કઠણ છે, જે સંસારના ઉદરમાં પાંચ પ્રકારની શ્રદ્ધાવાલા જીવો છે, તે સદા ઘસીજ રક્ષા છે. ॥ ૩૪ ॥

દ્વે પાંચ પ્રકારના જીવનાં નામ કહે છે:-અથ પંચ પ્રકાર યથા:-

॥ દોદરા: ॥-હૂંધા પ્રત્ન ઘુંધા ચતુર, સૂંધા રોચક સુદ, ંધા હુરબુદ્ધી વિકલ ઘૂંધા ધોર અબુદ્ધિ ॥ ૩૫ ॥

અર્થ:-એક તો હૂંધા તેનો પ્રત્ન સ્વામી છે; વીજા ઘુંધા કેળ ચતુર છે; શ્રીજા હૂંધા કેળ રુચિયંત છે; ચોથો ંધાકેળ હુદ હુરબુદ્ધિ છે, અને વિકલ છે; પાંચમા ઘૂંધા કેળ ધોર અબુદ્ધિ છે ॥ ૩૫ ॥

દ્વે હૂંધાનું સદ્ગુણ કહે છે:-અથ હૂંધા યથા:-

॥ દોદરા: ॥-જાર્કા પરમ દશાવિષે; કરમ કર્લક ન દોદ; હૂંધા અગમ અગાધ પદ, વચન અગોચર સોદ ॥ ૩૬ ॥

અર્થ:-જેની અલ્પદશા વર્ણવેલી છે, જેમાં કોઈ કર્મરૂપ કર્લક દેખાય નહીં, એવું જે અગમ તથા અગાધ પદ છે, પરંતુ સિદ્ધ પદ છે જે વચનનો વિષય થઈ શકે નહીં તેને જાણ કહિયે. ॥ ૩૬ ॥

હવે ઘુંધાનું લક્ષણ કહેઠે:-અથ ઘુંધા યથા:-

॥ દોહરા: ॥-જે હદાસ ઘ઼ે જગતસોં, ગદ્દે પરમ રસ પેમ; સો ઘુંધા ગુરુકે વચન, ઘુંધે ઘાલક જેમ. ॥ ૩૭ ॥

અર્થ:-જે જીવ જગત્થી હદાસી થઈ રહે છે, અને જે પરમ દશામાં રહી તેના પ્રેમ સ્વાદને ઘ઼ે છે, પટલે ઝટકા દશા જાવે છે, તેતો ગુરુનાં વચનને ઘાલકની પરે ઘુંધે છે, અને પુષ્ટ થાય છે, તે ઘુંધા કહેવાય છે. ॥ ૩૭ ॥

હવે ઘુંધાનું લક્ષણ કહેઠે:-અથ ઘુંધા યથા:-

॥ દોહરા: ॥-જો સુવચન રુચિસોં સુને, હિંપ હુષ્ટતા નાંહિ; પરમારથ સમુજે નહી, સો ઘુંધા જગમાંહિ. ॥ ૩૮ ॥

અર્થ:-જે રુચિયે કરી આગમના અંગ જે સુવચન તેને સાંજલે છે, જેના હૃદયમાં હુષ્ટતા નથી, પણ જે સૂદ્ધ તત્ત્વને સમજે નહી તેને જગતમાં ઘુંધા પુરુષ કહીયે. ॥ ૩૮ ॥

હવે ઘુંધાનું લક્ષણ કહેઠે:-અથ ઘુંધા યથા:-

॥ દોહરા: ॥-જાકોં વિકયા હિત લાગે, આગમ અંગ અનિષ્ટ; સો ઘુંધા વિપઈ વિકલ, હુષ્ટ રિષ્ટ પાપિષ્ટ. ॥ ૩૯ ॥

અર્થ:-જેને વિકયાનાં વચન હિતકારી લાગે છે, અને આગમ અંગ અનિષ્ટ લાગે છે, તેતો વિકલ વિપરી જીવ ઘુંધા કહેવાય, દોષવંત રોષવંત પાપકર્મી થઈ રહે છે.

હવે ઘુંધાનું લક્ષણ કહેઠે:-અથ ઘુંધા યથા:-

॥ દોહરા: ॥-જાકે શ્રવન વચન નહી, નહિ મન સુરતિ વિરામ; જરૂતા સો જડ વત્ જયો, ઘુંધા તાકો નામ, ॥ ૪૦ ॥ ચોપાઈ: ॥-હુંધા સિરૂ કહે સય કોઝ; ઘુંધા ઘંધા મૂરલ દોઝ; ઘુંધા ધોર વિકલ સંસારી; ઘુંધા જીવ મોપ અધિકારી. ॥ ૪૧ ॥ ॥ દોહરા: ॥-ઘુંધા સાધક મોપકો, કરે દોષ હુઃખ નાસ; લહે પોપ સંતોષ સોં, વરનો લગન તાસ. ॥ ૪૨ ॥

અર્થ:-જેને વચન નથી પટલે જે પર્કેડિય છે અને જેને શ્રવણ નથી પટલે જે વેરિંડિય તેરિંડિય, ચૌરિંડિય છે, અને જેને મનની સુરતા નથી પટલે જે અસંજ્ઞી છે, વહી જેને વિરામ કેં વિરતિ નથી, અજ્ઞાનરૂપ જરૂતાથી જે જરૂરૂપ થઈ રહ્યા છે, તેને ઘુંધા કહીયે. ॥ ૪૦ ॥ ઘુંધા પુરુષને તો સદુ કોઈ સિરૂ કહે છે; ઘુંધા અને ઘંધા પ ધને મૂર્લ છે; અને ઘુંધા દોષ તેતો અધોર અધારામાં વિકલ સંસારી જીવ છે; અને ઘુંધા જીવ છે તેતો મોહના અધિકારી દોષ, અને મોહના વાંઝક દોષ ॥ ૪૧ ॥ ઘુંધા છે તેતો મોહનો સાધક છે, દોષ અને હુઃખનો નાશ કરે છે, અને સંતોષથી પુષ્ટતા પામે છે, તેનું લક્ષણ ઘરણું છે. ॥ ૪૨ ॥

હવે મોક્ષ સાધકનું ઉદાહરણ કહેવે:-અથ સાધક લક્ષણ:-

॥ દોહરા: ॥-કૃપા પ્રસન્ન સંવેગ દમ, અસ્તિ જાવ વૈરાગ; એ લઠન જાકે હિયે, સત વ્યસનકો ત્યાગ. ॥ ૪૩ ॥

અર્થ:-કૃપા જે દયા, તથા જે કપાયના ઉદયનું દવાવું તે પ્રશમ અને સંવેગ તે મોક્ષના અજિલાપનું પદ કે સ્થાનક, તથા દમ તે ઇન્દ્રિયદમન, અસ્તિ ઇચ્છે જિનોક વચન ઉપર શ્રદ્ધા, એવો વૈરાગીજાવ; ઇટલાં લક્ષણ જેના હૃદયમાં રહે છે, અને સાત વ્યસનનો જે ત્યાગ કરે તેજ સાધક હોય. ॥ ૪૩ ॥

હવે સાતે વ્યસનનાં નામ કહેવે:-અથ સત વ્યસન નામ:-

॥ ચોપાઈ: ॥-જૂવા આમિપ મદિરા દારી; આપેટક ચોરી પરનારી; ઇંદ્ર. સાત વ્યસન ડુલ્લ દાઈ; ડુરિત મૂલ ડુર્ગતિકે જાઈ. ॥ ૪૪ ॥ દોહરા: ॥-દર્વિત એ સાતો વ્યસન, ડુરાચાર ડુલ્લ ધામ; જાવિત અંતર કલપના, મૃપા મોહ પરિનામ. ॥ ૪૫ ॥

અર્થ:-જુગાર ૧, માંસ જલ્લ ૨, મદિરાપાન ૩, વેશ્યા ગમન ૪, આપેટક કે શિકાર ચેલવો ૫, ચોરી કરખી ૬, પરસ્ત્રી ગમન ૭, એ સાત વ્યસન કહેવાય છે, તે સંસારમાં ડુલ્લદાઈ છે. પાપનાં મૂલ છે અને ડુર્ગતિના જાઈ છે. ॥ ૪૪ ॥ એ જે ક્રિયા રૂપ સાતે વ્યસન છે તે દ્રવ્યરૂપ છે. એ ડુષ્ટ આચારરૂપ ડુલ્લ ધામ કે ડુલ્લનું ઘર છે. અને જેના અંતરમાં મૃપા કે જૂઠા મોહ પરિણામની કલ્પના કે વિચારણા ધ્યાવન થાય, તે જાવિત વ્યસન કહીએ. ॥ ૪૫ ॥

હવે જાવિત સાત વ્યસનની વ્યવસ્થા કહેવે:-અથ જાવિત વ્યસન વ્યવસ્થા કથન:-

॥ સવૈયા ઇક્તીસા: ॥-અશુભમેં હારિ શુભ જીતિ યહે જૂત કર્મ, દેહકી મગન તાઈ યહે માંસ જપિવો; મોહકી ગહલસોં અજાને યહે સુરાપાન, કુમતિકી રીતિ ગેરસ ચાલિવો; નિરદે વહે પ્રાણ ઘાત કરિવો યહે સિકાર, પરનારી સંગ પેવારસોં પરાઈ સોંજ ગહીવેકી ચાહ ચોરી, ઇંદ્ર સાતો વ્યસન

ववानो चाह राखे तेज चोरी ठे. ए जावित सात व्यसननुं विदारण करवाची ब्रह्म
प्रत्यो जाय ठे. ॥ ४६ ॥

हवे मोहना साधकनी व्यवस्था कहेठे:-अथ साधक व्यवस्था:-

॥ दोहरा: ॥-विसन जाव जामे नही, पोरुप अगम अपार; किये प्रगट घट सिं
धुमपि, चौदह रतन उदार. ॥ ४७ ॥

अर्थ:-जेना चित्तमां व्यसनजाव पामिण नही, अने अगम अपार पुरुपातन पां
मिण, तेणे घटरूप समुद्र मंथन करीने उदार के० अमुद्य चौदे रत्न प्रगट कीधां ॥४७॥

हवे जावित चौद रत्ननुं वर्णन करेठे:-अथ जावित चौद रत्नको धरनन:-

॥ सवैया इकतीसा:-जठमी सुबुद्धि, अनूचूति कठस्तुजमनि, वैराग कलपवृक्ष,
संत सुवचन हे; ऐरावत उधिम प्रतीतिरंजा उदेविष, कामधेनु निर्जरा सुधा प्रमोद
घन हे; ध्यान चाप प्रेमरीति मदीरा विवेक वेद्य शुद्धजाव चंद्रमा तुरंगरूप मन हे;
चौदह रतन ए प्रगट होइ जहां तहां ज्ञानके उदोत घट सिंधुको मथन हे. ॥ ४८ ॥

॥ दोहरा: ॥-किण अवस्थामे प्रगट, चौदह रतन रसाख, कतुं त्यागे कतुं संग्रहे,
विधि निपेधकी चाख. ॥ ४९ ॥

अर्थ:-सुबुद्धि उपनी तेतो लक्ष्मी उपनी १, आत्मानो अनुभव उपज्यो तेतो कौस्तु
भमणि उपज्यो २, वैराग उपज्यो तेतो कल्पवृक्ष जग्युं ३, जापा समिति उपजी तेतो
शंख उपज्यो ४, उधम उपज्यो तेतो ऐरावत हाथी उपज्यो ५, प्रतीति उपजी तेतो
रंजा उपजी ६, कर्मनो उदय तेतो विष उपज्युं ७, कर्म निर्जरा यज्ञ तेतो कामधेनु
उपजी ८, आनंद उपज्यो तेतो अमृतघन उपज्युं ९, ध्यान उपज्युं तेतो चाप के०
सारंग धनुष उपज्युं १०, प्रेमरीति के० प्रेमनी लय उपनी तेतो मदीरा उपज्यो ११
विवेक उपज्यो तेतो धनवंतरि वेद्य उपन्यो १२, शुद्धजाव उपन्यो तेतो चंद्रमा
उपन्यो. १३, मन शुद्ध यगुं तेतो सात मुखो अश्व उपन्यो. १४, ए चक्रद रत्नतो
ज्यां ज्ञाननो उदय घवाधी पोताना ज्ञानरूप घट समुद्रनुं मंथन थाय ठे, त्यां
उपजे ठे एम जाणवुं ॥ ४८ ॥ साधनी अवस्थामां ए चौदे रत्न रसाख हतां ते प्रगट
कीधां, ए चौद रत्नमां विधि निपेधनी चाखमां एटखे हेय, उपादेयनी चाखमां कंश्क
त्यागे ठे अने कंश्क संग्रह करेठे ॥ ४९ ॥

हवे जावित चठद रत्न तेमां आठ रत्न त्यागवा योग्यठे अने ठ रत्न ग्रहण करवा
योग्य ठे ते कहेठे:-अथ अष्ट रत्न हेय पट उपादेय कथन:-

॥ दोहरा: ॥- रमा, संप विष धनु सुरा, वेद धेनु हय हेय, नति रंजा. गज क

લ્પતરુ, સુધા સોમ આદેય ॥ ૫૦ ॥ ઇહ વિધિજો પરજાવ વિપ, વમે રમે નિજરૂપ, સો સાધક શિવપંથકો, ચિદ્વિવેક ચિદ્રૂપ, ॥ ૫૧ ॥

અર્થ:—રમાકે ૦ સદ્ધિ તેતો સુવુદ્ધિ ૧, સુવચનશંપ ૨, હૃદય ત્રિપ ૩, ધ્યાન ધનુષ ૪, પ્રેમ રીત મદિરા ૫, વિવેક દેય ૬, નિર્જરા કામ ધેનુ ૭, મનશુદ્ધિ ધોનો ૮, ૯ આઠ અથિર છે તેમાટે ઠાંરવા યોગ્ય છે. અને અનુજવ મણિ ૧, પ્રતીતિ રંજા ૨, હથ મ દાઘી ૩, વેરાગ્ય કલ્પવૃક્ષ ૪, આનંદ સુધા ૫, શુદ્ધ જાવ ધંડુમા ૬, ૭ ઠ રત્ન ૮ દાણ કરવા યોગ્ય છે. ॥૫૦॥ આ રીતિથી પરરૂપ જે કર્માદિક જાવ છે, તેજ વિપથયું. તેનું જે વમન કરે છે, અને પોતાના સ્વરૂપમાં જે રમે છે તેજ પુરુષ મોહ માર્ગનો સાધક જાણીયે, જે જ્ઞાન જાવનો જાણનાર અને જ્ઞાન સ્વરૂપી તેજ સાધક કહીયો ॥૫૧॥

હવે મોહપદના સાધકની વ્યવસ્થા કહે છે:—અથ સાધક વ્યવસ્થા કયન:—

॥કવિત્ત ગ્રંથ:॥—જ્ઞાનદૃષ્ટિ જિન્દકે પટ અંતર નિરલે દરવ સુગુન પરજાઈ, જિન્દકે સદ્ગુણ દિન દિન પ્રતિ, સ્વાદવાદ સાધન અધિકાઈ, જે કેવલ પ્રતીત મારગ મુપચિતે ચરન રાપે ઠરાઈ. તે પ્રથિણ કરિગિન મોહ મજ અધિચલ હોઈ પરમપદ પાઈ ॥ ૫૨ ॥

અર્થ:—જેના પટ અંતરમાં જ્ઞાનની દૃષ્ટિ જામી તેથી કલ્પને જે દેલે જાણે, તે કલ્પ ના ગુણ જાણે; ગુણના પર્યાપ જાણે; અને જેને સદ્ગુણ રૂપેજ પટલે નિધિતવ્યતાના પરિપાકથી દિન દિન પ્રત્યે સ્વાદ્વાદનું સાધન અધિક થઈ રહ્યું છે, અને જે કેવલિના કહેલા મારગને સમ્મુગ્ધ થઈ રહે, એજ ચિત્ત રાલે અને એજ માર્ગથી ચરણ ઠરાવી રાલે, તે પ્રવીણ પુરુષ મોહરૂપ મજને દીણ કરી પરમ પદ પામી અધિચલ ઘાપડે ॥ ૫૨ ॥

હવે સમ્પગ્ દૃષ્ટિની વ્યવસ્થા અને મિથ્યા દૃષ્ટિની વ્યવસ્થા કહે છે:—

અથ સમ્પગ્દૃષ્ટિ મિથ્યાદૃષ્ટિ વ્યવસ્થા:—

॥ સર્વેયા ઇકત્રીસા: ॥—ચાકગો ફિરત જાકોં સંસાર નિકટ આયો, પાયો જિનિ સમ્પગ્ મિથ્યાન નાશ કરિકે; નિરહુંદ મનસા મુઝૂમિ સાધિ ધિની જિનિ, કીની મોપ કારન અવસ્થા ધ્યાન ધરિકે; સોઈ શુદ્ધ અનુતો અન્યાસી અધિનાશ જયો, મયો તાકો કરમ જરમ મેગ ગરિકે; મિથ્યામતિ આપનો સરૂપ ન વિગાને તામે, હોષે જગ જાણમે અનંત કાષ્ટ જરિકે. ॥ ૫૩ ॥

અર્થ:—જેમ રાત્રિને વિષે ચક્રો ફિરતો ફરતો રહે છે, તેમ મંસારમાં ફિરતાં ફિરતાં જેનો અંત નિકટ આવ્યો, જે સમ્પગ્ત્વ પામ્યો, મિથ્યાત્વનો નાશ કરીને રાગદ્વેષાદિક રહિત એવી મનસારૂપ મહી જૂમિકા જેણે સાધિ લીધી, અને ધ્યાન ધરિને પોતાની અવસ્થા મોહપદના કારણરૂપી જેણે કીધી, તેજ સમ્પગ્ દૃષ્ટિ શુદ્ધ અનુતપનો અન્યાસી થયો, એમ કર્મે રોગને ગમાવીને અધિનાશી થયો, પટલે પનાંજન્મ મળ્યું દર્શાવે.

પ્રતિજ્ઞા ધર્યો, પૃથ્વી સમ્યગ્ દૃષ્ટિ પામ્યાવિના મિધ્યાત્વી પોતાનું સ્વરૂપ શ્રોત્રલે નહીં. તેથી અનંતકાલ જરૂરિયાત કે ૦ લગી જગત્ની જાણમાં નોંધે ॥ ૫૩ ॥

દૃષ્ટે જે આત્માનો અનુજ્ઞ પામ્યો તેનો વિશ્વાસ કહેવે:-અથ અનુજ્ઞ વિશ્વાસ:-

॥ સર્વેયા ઇક્તીસાઃ ॥-જે જીવ દરવરૂપ તથા પરજાયરૂપ, દોઢ ને પ્રવાન વસ્તુ સુરૂતા ગદ્દત દે; જે અશુરૂતાવનિકે ત્યાગી જાવ સરવયા વિપેસોં વિમુખ વહે વિ રાગતા વદ્દત દે; જો પ્રાદ્જનાવ ત્યાગનાવ હુદ્દે જાવનિકો, અનુજો અન્યાસ વિપે એકતા કદ્દત દે; તેઈ જ્ઞાન ક્રિયાકે આરાધક સદ્જ મોપ, મારગકે સાધક અવાધક મદ્દત દે. ॥ ૫૪ ॥

અર્થ:-જે કોઈ જીવ ડ્રવ્યાર્થિક અને પર્યાયાર્થિક એ બે નય પ્રમાણ કરીને જ સ્તુતી શુરૂતાને પ્રદેવે, જે જીવ રાગદ્વેષ મોહથી આત્મામાં જે અશુરૂતાવ છે તેના સર્વથા ત્યાગી થયા છે, તેથી પાંચ ઇંદ્રિયોના વિષયથી વિમુક્ત થઈને વૈરાગતામાં જે વર્તવા લાગે છે, અને જે જાણિત સૌંદે રક્ષમાં ઠ જાવ રક્ષ પ્રદ્વેષ કરવા યોગ્ય છે, અને આઠ જાવ રક્ષ ત્યાગવા યોગ્ય છે, એટલે આઠ દેવને ઠ ઉપાદેય છે, તે અનુજ્ઞના અન્યાસવિપે થંને જાવની એકતા કરે છે, એટલે જે ડ્રવ્યમાં દૃષ્ટિ રહે અને પર્યાયમાં દૃષ્ટિ ન રહે, તેને એકતા કહેવે. તે જીવ જ્ઞાન ક્રિયા જે મોહ માર્ગનું કારણ કહ્યું છે તેના આરાધક થયા. અને સદ્જરૂપનાં મોહ માર્ગના સાધક થયા; ફરી તેને કર્મ ઘાથા ન હોય, તેથી અવાધક થયા મહિમાવંત થયા, પૂજનિક થયા. ॥ ૫૪ ॥

દૃષ્ટે જે જ્ઞાન અને ક્રિયાને જિજ્ઞાસા માને છે તેને પની એકતા કહી દેલા છે:-

અથ જ્ઞાન ક્રિયા એકતા કથન:-

॥ દોહરાઃ ॥-વિનસિ અનાદિ અશુરૂતા, હોઈ શુરૂતા પોપ; તા પરનતિકોં બુધ કહે, જ્ઞાન ક્રિયાસોં મોપ ॥ ૫૫ ॥

અર્થ:-અનાદિ કાલની જે અશુરૂતા છે તેનો જ્યાં વિનાશ થાય છે ત્યાં શુરૂતાનું પોપણ થાય છે, પૃથ્વી જે આત્માની પરિણતિ થાય તેજ જ્ઞાનની ક્રિયા કહેવાય છે. તેને બુધ કે ૦ પંડિત પુરુષ એવું કહેવે કે એ જ્ઞાન ક્રિયાથી મોહ થાય, આંદી જ્ઞાન તથા ક્રિયાની જે હુવિધા લેવે છે તે શબ્દનયથી જાણવી. ॥ ૫૫ ॥

દૃષ્ટે જ્ઞાનની વ્યવહાર નયથી થાપના દેલા છે:-અથ જ્ઞાન ડ્રવ્ય સ્થાપના:-

॥ દોહરાઃ ॥-જગી શુરૂ સમક્તિ કલા, વગી મોપમગ જોઈ; વહે કરમ ચૂરન કરે, ક્રમ ક્રમ પૂરન હોઈ ॥ ૫૬ ॥ જાકે ઘટ એસી દશા, સાધક તાકો નામ; જેસે દીપક જો ધરે, સો ઝજિયારો ધામ. ॥ ૫૭ ॥

અર્થ:-જેણે શુરૂ સમક્તિની કલા જાણી અને જે કલા મોહના મુખમાં જાવા

छागी ते पुरुष कर्मने चुरण करीने क्रमे क्रमे पूरण थाय ॥ ५६ ॥ जेना घटमां पयी दशा बंद रही ठे, ते पुरुषनुं साधक नाम कहेवाय. जेम दीवानुं अजबाहुं थण्ठी घरमां पण अजबाहुं थाय, तेम ज्ञानक्रिया तो मोह साधक ठे. पण ज्ञानक्रियाने धरनां पुरुष पण साधक थाय ॥ ५७ ॥

कहे ज्ञाननुं फल कहेठे:-अथ ज्ञानफल वर्नन:-

॥ सर्वथा इक्षुतीसाः ॥-जाके घट अंतर मिथ्यात अंधकार गयो, जयो परमास सुख समकीत ज्ञानकी; जाकी मोह निद्रा घटी ममता पलक फोटी, जान्यो जिन मरम अवाची जगवानको; जाको ज्ञान तेज बग्यो उद्दिम उदार जग्यो, लग्यो सुष पोष समरस सुधा पानको, ताही सुविचक्षण को संसार निकट आयो, पायो तिनि मारग सुगम निरवानको ॥ ५८ ॥ जाके हिरदेमे स्यादयाव साधना करत, शुरू आत्माको अनुनो प्रगट नयो हे; जाकां संकल्प विकल्पके विकार मिटि, सदा काज एकी नाव रस परिणयो हे; जिनि बंध विधि परिहार मोष अंगीकार, ऐसो सुविचार पठ तोठ गंभि दियो हे; जाही ज्ञानमहिमा बढोत दिनदिन प्रति, सोइ जयसागर उदधि पार गयो हे ॥ ५९ ॥

अर्थ:-जेना घटमां अनादिकावनो मिथ्यात अंधकार हुतो ते गयो, अने शुरू गम्पश्वर रूप सूर्यनो प्रकाश थयो, राग द्वेष मोह निद्रा जेनी घटी गई, ममत्तारूप पलक छागी हुती ते फिटि गई, सेयी जिन अवाची जगवाननो एटखे सिद्ध स्वरूपनो मर्म पाम्यो, जेनुं ज्ञानतेज बग्युं एटखे प्रकाश थयो, प्रधान उद्यम जाग्यो अने उदराम रस रूप अमृत पानना सुखनो जेने पोष थयो, ते सुविचक्षण पुरुषने संसार निकट आय्यो, ते तो सुगम वातमां मुक्तिनो मारग पाम्यो ॥ ५८ ॥

जेना हृदयमां स्याच्छाद स्वरूपनी साधनायी शुरू आत्मानो अनुगत प्रगट थयो अने जेने संकल्प विकल्पनो विकार बट्ट ज्ञाननो हुनो ते मटीने सदा काजमां एक चेतना रस जे एकी नावपणुं ठे ते पणे परिणम्यो, सेणे करीने बंध विधिनो परिहार जे संवरनुं धरनुं ते जेने थयुंठे, अने निमृद् दशायी मोहनो जे अंगीकार तेना बिना रनो पद धायो ठे ते पद गांठी दीधोने, जेना ज्ञाननो महिमा दिन दिन प्रते उद्योत पयोठे. तेज जीव जव समुद्र उतरीने पार पड्योव्यो एम जाणवुं. ॥ ५९ ॥

इहे अनुसूचीनी व्यवस्था तेज उपादेय ठे ते कहेठे:-अथ अनुनो व्यवस्था कथन:-

॥ सर्वथा इक्षुतीसाः ॥-अस्मिन्ना नामति अनेक एक विरम्य, अदिर इपादि नातारूप जीव कहिये; दीने एक नेही प्रतिहनी अगर इती नेकां ने दिपाइ वाइ शिवाइमे रहिये; विरता न होइ विकल्पकी तरंगनिमे, बंधप्रता बदे अनु

જો દશા ન લહિયે; તાતેં જીવ અચલ અવાધિત અપંડ એક, એસો પદ સાધિકે સમાધિ સુલ્લ ગહિયે ॥ ૬૦ ॥

અર્થ:-કોઈ નયથી અસ્તિરૂપ છે, કોઈ નયથી નાસ્તિરૂપ છે. કોઈ નયથી અનેક, કોઈ નયથી એક, કોઈ નયથી સ્થિરરૂપ, કોઈ નયથી અસ્થિરરૂપ, ઇત્યાદિ નાના પ્રકારના સ્વરૂપથી જીવ કહીએ. અહીં એક નય જે સ્વરૂપ સાધે છે, ત્યાં તે નયનો પ્રતિ પદ્ધી કે બહુટી રીતે ધીજો નય દેખાય છે, તેતો પેલા નયથી વિપરીતપણું સાધે છે, તેથી જો એકાંતનયપણું જ મહીએ અને તે ઉપર ધીજો નય ન દેખાતીયે તો વાદવિવાદ થઈ જાય. તેથી નય જેવ કરણીથી કુવિકલ્પના તરંગ ઊઠે તે તરંગથી ચેતન સ્થિર ન થાય, અને ચંચલતાપણું વધે તેથી અનુજવ દશામ્હો ન જાય. માટે નયપદ્ધ તજીને અનુજવ અન્યાસને કારણે જીવ દ્રવ્ય અચલ છે, અવાધિત છે, અલંકૃત છે, એક છે, એવા સ્વરૂપનું સ્થાનક સાધિને સુલ્લ મ્હણ કરિયે ॥ ૬૦ ॥

હવે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, જાવે કરીને આત્માનું અલંકૃતપણું કહે છે:-

અથ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, જાવ કથન:-

॥ સંવેચા ઇક્તીસા:- ॥-જેસે એક પાકી આંબફલ તાકે ચારિ અંશ, રસજાલી ગુલ્લી ઠાલક જવ માનિયે; યોં તો ન ઘને પે એસે ઘને જેસેં દહે ફલ, રૂપ, રસ, ગંધ, ફાસ, અપંડ પ્રવાનિયે; તેસે એક જીવકોં દરવ, પેત્ર, કાલ, જાવ, અંસ જેવ કરિ નિદ્રા નિદ્રા ન વપાનિયે; દર્પ રૂપ, પેતરૂપ, કાલરૂપ, જાવરૂપ, ચારોં રૂપ અલલ અલંકૃત સત્તા માનિયે ॥ ૬૧ ॥

અર્થ:-શિષ્ય કહે છે. હે! સ્વામી! દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, જાવરૂપ વસ્તુના ચાર અંશ તમે કહો છો, ત્યાં પણ દૃષ્ટાંત આપવું કે, એક આંબફલ છે તેના રસ, જાલી પટલે રેસો, ગોટલી અને ઠાલ એ ચાર અંશ છે, તેમજ વસ્તુના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, જાવ એ અંશ હોય કે ન હોય? હવે શુરુ કહે છે, હે! શિષ્ય! આહીં તું અંશકે સ્વં સમગ્ર્યો તેથી એ દૃષ્ટાંત દીધું. તેતો ઘને નહીં પણ આંહી અલંકૃતપણામાં ચાર અંશ લાગવા તેનું દૃષ્ટાંત એ છે, કે તેજ આંબ ફલ છે, તેમાં રૂપ, રસ, ગંધ ને સ્પર્શ એ ચારે અલંકૃતપણે પ્રમાણ કરિએ, એ ચાર રસ છે, તેમજ એક જીવનું દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, જાવરૂપ અંશજેવે કરીને રસ જાલી ગોટલીને ઠાલ એ ચાર અંક લેવાઈયે નહીં. આંહી જે સાધ્યરૂપ આત્મા સત્તા છે, તે દ્રવ્યથી અલંકૃતપણે. આત્મા દ્રવ્યરૂપ છે, અને ક્ષેત્રથી અલંકૃતપણે અસંખ્યાત પ્રદેશાશ્રવણપણે છે, કાલથી અલંકૃત ત્રિકાલ વર્તિતે, જાવથી અલંકૃત જ્ઞાપક જાવપણે છે; એમ જીવના ચાર અંશ અલંકૃતપણે માનીયે ॥ ૬૧ ॥

लागी ते पुरुष कर्मने चरण करीने क्रमे क्रमे पूरण थाय ॥ ५६ ॥ जेना घटमां एवी दशा थई रही ठे, ते पुरुषनुं साधक नाम कहेवाय. जेम दीवानुं अजवालुं थएथी घरमां पण अजवालुं थाय, तेम ज्ञानक्रिया तो मोक्ष साधक ठे, पण ज्ञानक्रियाने धरतां पुरुष पण साधक थाय ॥ ५७ ॥

कहे ज्ञाननुं फल कहेठे:-अथ ज्ञानफल वर्नन:-

॥ सर्वेया इक्षतीसाः ॥-जाके घट अंतर मिथ्यात अंधकार गयो, जयो परगास सुख समकीत ज्ञानकी; जाकी मोह निझ घटी ममता पलक फीटी, जान्यो जिन मरम अवाची जगवानको; जाको ज्ञान तेज वग्यो उद्दिम उदार जग्यो, लग्यो पोप समरस सुधा पानको, ताही सुविचक्षण को संसार निकट आयो, पायो तिनि मारग सुगम निरवानको ॥ ५८ ॥ जाके हिरदेमे स्यादवाद साधना करत, शुद्ध आत्मको अनुज्ञौ प्रगट जयो हे; जाकों संकल्प विकल्पके विकार मिटि, सदा काल एकी जाव रस परिनयो हे; जिनि बंध विधि परिहार मोप अंगीकार, ऐसो सुविचार पठ सोठ ठांनि दियो हे; जाकी ज्ञानमहिमा उदोत दिनदिन प्रति, सोइ जवसागर उलंघि पार गयो हे ॥ ५९ ॥

अर्थ:-जेना घटमां अनादिकालनो मिथ्यात्व अंधकार हतो ते गयो, अने शुद्ध सम्यक्त्व रूप सूर्यनो प्रकाश थयो, राग द्वेष मोह निझ जेनी घटी गई, ममतारूप पलक लागी हती ते फिटि गई, तेथी जिन अवाची जगवाननो पटखे सिद्ध स्वरूपनो मर्म पाम्यो, जेनुं ज्ञानतेज वधुं पटखे प्रकाश थयो, प्रधान उद्यम जाग्यो अने उपशम रस रूप अमृत पानना सुखनो जेने पोप थयो, ते सुविचक्षण पुरुषने संसार निकट आव्यो, ते तो सुगम वातमां मुक्तिनो मारग पाम्यो ॥ ५८ ॥

जेना हृदयमां स्याद्वाद स्वरूपनी साधनाथी शुद्ध आत्मानो अनुज्ञव प्रगट थयो अने जेने संकल्प विकल्पनो विकार बहु जातनो हतो ते मटीने सदा कालमां एक चेतना रस जे एकी जावणुं ठे ते पणें परिणम्यो, तेणे करीने बंध विधिनी परिहार जे संवरनुं धरुं ते जेने थयुंठे, अने निस्पृह दशाथी मोक्षनो जे अंगीकार तेना विचारनो पक्ष धायो ठे ते पक्ष छांडी दीधोठे, जेना ज्ञाननो महिमा दिन दिन प्रते उद्योत थयोठे. तेज जीव जव समुद्र उतरीने पार पड्योच्यो एम जाणवुं. ॥ ५९ ॥

हवे अनुजवीनी व्यवस्था तेज उपादेय ठे ते कहे ठे:-अथ अनुज्ञो व्यवस्था कथन:-

॥ सर्वेया इक्षतीसाः ॥-अस्तिरूप नासति अनेक एक थिररूप, अथिर इत्यादि नानारूप जीव कहिये; दीसे एक नेकी प्रतिकृती अपर इजी नेकों ने दिपाइ वाद विवादमे रहिये; थिरता न होइ विकल्पकी तरंगनिमे, चंचलता बडे अनु

જો દશા ન લહિયે; તાતેં જીવ અચલ અવાધિત અપંડ એક, યસો પદ સાધિકે સમાધિ સુલ ગહિયે ॥ ૬૦ ॥

અર્થ:-કોઈ નયથી અસ્તિરૂપ છે, કોઈ નયથી નાસ્તિરૂપ છે. કોઈ નયથી અનેક, કોઈ નયથી એક, કોઈ નયથી સ્થિરરૂપ, કોઈ નયથી અસ્થિરરૂપ, ઇત્યાદિ નાના નાના કારના સ્વરૂપથી જીવ કહીએ. અહીં એક નય જે સ્વરૂપ સાથે છે, ત્યાં તે નયનો પ્રતિ પક્ષી કે બલટી રીતે ધીજો નય દેખાય છે, તેતો પેલા નયથી વિપરીતપણું સાથે છે, તેથી જો એકાંતનયપણું ગ્રહીએ અને તે ઉપર ધીજો નય ન દેખાતીયે તો વાદવિવાદ થઈ જાય. તેથી નય જેવ કરણીથી કુવિકલ્પના તરંગ ઝલેતે તરંગથી ચેતન સ્થિર ન થાય, અને ચંચલતાપણું વધે તેથી અનુચ્ચ દશાગ્રહો ન જાય. માટે નયપક્ષ તજીને અનુચ્ચ અન્યાસને કારણે જીવ દ્રવ્ય અચલ છે, અવાધિત છે, અલંક છે, એક છે, એવા સ્વરૂપનું સ્થાનક સાધિને સુલ ગ્રહણ કરિયે ॥ ૬૦ ॥

હવે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, જાવે કરીને આત્માનું અલંકિતપણું કહે છે:-

અથ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, જાવ કથન:-

॥સવેયા ઇક્તીસાઃ॥-જેસે એક પાકી આંવફલ તાકે ચારિ અંસ, રસજાલી ગુઠલી ઠાલક જવ માંનિયે; યોં તો ન વને પે એસે વને જેસેં દહે ફલ, રૂપ, રસ, ગંધ, ફાસ, અપંડ પ્રવાનિયે; તેસે એક જીવકોં દરલ, પેત્ર, કાલ, જાવ, અંસ જેવ કરિ નિહા નિહા ન વપાનિયે; દર્થ રૂપ, પેતરૂપ, કાલરૂપ, જાવરૂપ, ચારોં રૂપ અલલ અલંક સત્તા માનિયે ॥૬૧॥

અર્થ:-શિષ્ય કહે છે. હે! સ્વામી! દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, જાવરૂપ વસ્તુના ચાર અંશ તમે કહો છો, ત્યાં એટલું દૃષ્ટાંત આપવું કે, એક આંવફલ છે તેના રસ, જાલી, પટલે રેસો, ગોઠલી અને ઠાલ એ ચાર અંશ છે, તેમજ વસ્તુના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, જાવ એ અંશ હોય કે ન હોય? હવે ગુરુ કહે છે, હે! શિષ્ય! આહીં તું અંશકે સંક્રમ સમઝ્યો તેથી એ દૃષ્ટાંત દીધું. તેતો વને નહીં પણ આંહી અલંકરણમાં ચાર અંશ લાવવા તેનું દૃષ્ટાંત એ છે, કે તેજ આંવ ફલ છે, તેમાં રૂપ, રસ, ગંધ ને સ્પર્શ એ ચારે અલંકરણે પ્રમાણ કરિએ, એ ચાર રસ છે, તેમ એક જીવનું દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, જાવરૂપ અંશજેદે કરીને રસ જાલી ગોઠલીને ઠાલ એ સંક્રમ સંક્રમ લેવાળીયે નહીં. આંહી જે સાધ્યરૂપ આત્મા સત્તા છે, તે દ્રવ્યથી અલંકરિતપણે, આત્મા દ્રવ્યરૂપ છે, અને ક્ષેત્રથી અલંકરણે અસંખ્યાત પ્રદેશાશ્રવગાદપણે છે, કાલથી અલંકરિત ત્રિકાલ વર્તિતે, જાવથી અલંકરણે જ્ઞાયક જાવપણે છે; એમ જીવના ચાર અંશ અલંકરણે માનીયે ॥ ૬૧ ॥

હવે સાધ્યપદમાં જ્ઞાન ક્રેયનું વિશેષ પણું અને અવિશેષ પણું કહેવું:-

અથ જ્ઞાન ક્રેય વીશેષ કથન:-

॥ સર્વેષા ઇક્તીતાઃ ॥-કોઝ જ્ઞાનવાન કહે જ્ઞાન તો હમારો રૂપ, ક્રેય પદાર્થ તો હમારો રૂપ નાંદી છે; એક ને પ્રવાન પસે ડૂંજી અથ કહોં જેસે, સરસ્વતી અક્ષર અરથ એક ઠાંદી છે; તેસે જ્ઞાતા મેરો નામ જ્ઞાન ચેતના વિરામ, ક્રેયરૂપ સકતિ અનંતમુક્ત પાદી છે; તાકારણ વચનકે જ્ઞેદ જ્ઞેદ કહોં કોઝ, જ્ઞાતા જ્ઞાન ક્રેયકો વિલાસ સત્તા માંદી છે ॥૬૨॥ ચોપાઈઃ ॥ સ્વપર પ્રકાશક સકતિ હમારી; તાથે વચન જ્ઞેદ વ્રમ જારી; ક્રેય દસા દ્વિવિધા પરગાસી; નિજ રૂપા પરરૂપા જાસી, ॥ ૬૩ ॥ ॥ બોદ્ધાઃ ॥-નિજરૂપા આતમ સકતિ, પરરૂપા પરવસ્ત, જિનિ લલિ લીનો પેચ વદ, તિનિ શિવ શિવો સમસ્ત ॥ ૬૪ ॥

અર્થ:-કોઈ જ્ઞાનર્થત પ્રાણી પોતાના અનુજવ પ્રમાણથી એમ કહેવે, કે જે જ્ઞાન છે તેનો અમારું રૂપ છે. અને જે પદ્મ દ્રવ્ય ક્રેયવે તેતો અમારુંરૂપ નથી, તેથી જ્ઞાન અને ક્રેય વિશેષણમાં છે. યુગ કહે છે, એતો એકજ નવ પ્રમાણ છે. હવે વીજા નવથી જેમ અવિશેષણું થાય છે, તેમ કહું તુ. જેમ સરસ્વતી કે જે વિચારૂપ અર્થ છે. તેમ અક્ષર કે જે વિચારૂપ અર્થ એકઠો રહે, તેમ જ્ઞાતા તે તો માહારું નામ થયું. અને જે જ્ઞાન છે તેનો ચેતનાનો વિરામ કે જે પ્રકાર છે. અને જે જ્ઞાન ક્રેય પણે પરિણમ્યું છે, તે તો ક્રેયરૂપ શક્તિ છે. એથી અનંત શક્તિ મહારીજ પાસે છે. તે કારણથી વચન જ્ઞેદ કરીને જ્ઞાન અને ક્રેયનો જ્ઞેદ કોઈ જાણે કહો, પણ વીજો નવ દેલવાથી જ્ઞાનનો ને ક્રેયનો વિલાસ આતમા સત્તામાંજ છે. તેથી અવિશેષ પણું છે. ॥ ૬૨ ॥ જેથી હમારી શક્તિ એવી છે જે પોતાનો પ્રકાશ કરે અને પરનો પણ પ્રકાશ કરે તેથી સ્વપર પ્રકાશક છે, તેથી જ્ઞાન અને ક્રેય એ વચન જ્ઞેદ જે જ્ઞેદ છે, તેજ જારી વ્રમ વપજા વેવે; પણ વસ્તુ એક છે. ક્રેય કે જે જાણવા યોગ્ય તેતો દશા જે પ્રકારે કરીને કહી. એક તો નિજરૂપ વીજી પર રૂપા કહી છે ॥ ૬૩ ॥ આંદી જે નિજરૂપ ક્રેય દશાક હીંજ તેનો સ્વરૂપ પ્રકાશક આતમ શક્તિ છે, અને જે વીજી પર રૂપ ક્રેય દશા તે પર વસ્તુ છે. જેને પવાનનો પેચ જાણ્યો તેણે તો મમમ્ન જાણ્યું ॥ ૬૪ ॥

હવે એજ પેચ મ્યાહાદમાં જોડણ તે મ્યાહાદરૂપ વસ્તુનું વર્ણન કરે:-

અથ મ્યાહાદ રૂપ વસ્તુ વર્ણન:-

॥ મરેષા ઇક્તીતાઃ ॥-કમ અવધ્યામે અનુદ્ધામો વિશોકિયત, કરમ કર્મકર્મો રહિત શુદ્ધ અંગ છે; ટને જે પ્રવાન મમદાત્ર મુદ્ધામુદ્ધરૂપ, વર્ગો પરજાદ પારી જીવ નાના રંગ છે; એકદી મમેમે વિચારૂપ પે નવાનિ યાદી, અર્થમિત ચેતના સકતિ સ

वंग हे; यहे स्याद्वाद याको जेद स्याद्वादी जाणे, मूरप न माने जाकी हियो दृग जंग हे. ॥ ६५ ॥ निहचे दरव छिटि दीजे तव एकरूप, गुन परनति जेद जावसों बहुत हे, असंय प्रदेश संयुगत सत्ता परवान, ज्ञानकी प्रजासों लोकालोकमां न जुत हे, प रजे तरंगनिके अंग त्रिनजंगुर हे, चेतना सकति सो अखंमीत अचुत हे, सोहे जीव जगति विनायक जगत सार, जाकी मोज महिमा अपार अद्वुत हे. ॥ ६६ ॥ वि जाव सकति परिणतिसों विकल दीते, शुद्ध चेतना विचारते सहज संत हे; कर्म सं योग सो कहावे गतिको निवासी, निहचे सरूप सदा मुक्त महंत हे; ज्ञायक सुनाउ धरे लोकालोक परगासी, सत्ता परवान सत्ता परगास यंत हे; सोहे जीव जानत जहां न कौतुकी महान, जाके कीरति कहान अनादि अनंत हे. ॥ ६७ ॥

अर्थः—कार्मण शरीर सहित आत्मानां कर्म अवस्थामां दृष्टि दृश्य, तो आत्माने शुद्ध देखीए ठीए. अने कर्म कलंक रहित केवल आत्मामांज दृष्टि दृश्य तो तो शुद्ध अंग ठे. अने ए वेदनय समकालेज प्रमाण करीए तो शुद्धशुद्धरूप कह्युं जाय. एमां पर्यायनी धाराये करीने जीवना विचित्र प्रकार ठे. शुद्ध अशुद्ध अने शुद्धाशुद्ध ए त्रणरूप आत्माना एकज समय पामीए, यद्यपि एम ठे तथापि त्रणेरूपमां आत्माना अखंडित चेतना शक्ति सर्व अंगमां जरि रहि ठे, तेज स्याद्वाद कहीए, तेनो जेद जे स्याद्वादी होय, तेज जाणे, पण जेजुं हृदयुं दृगजंग के० सम्यग् दृष्टि रहित ठे, ते मूर्ख एनो जेद न जाणे. ॥ ६५ ॥ निश्चयनयधी अव्य उपर दृष्टि आपिये तो आत्म अव्य एकरूप ठे अने ए आत्म अव्यना गुण परिणतिरूप जेद जावधी जोइये तो आत्मा बहुरूपे ठे अने आत्माना सत्ता असंख्यात आकाश प्रदेश संयुक्त ठे, अने ते सत्ताने प्रमाण आत्मा कसो जायठे. अने ज्ञाननी प्रजा विचारीएतो लोकालोक प्रमाण क्षेत्रधी संयुक्त आत्मा कसो जायठे, तथा कृष्णकृष्णमां पर्याय रूप तरंगना अंग विचारीएतो जीव कृष्णजंगुरज कहेवाय ठे, अने तेने चेतना शक्तिधी विचारीए तो सदा सर्वदा अखंरुज कहेवाय, अने अच्युत कहेवाय ठे. तेज जीव जगत्नो विनायक के० धरी अने जगत्तमां सारजुत पदार्थ ठे. जेना मोज अने महिमा अपार ठे अने अद्वुत ठे ॥ ६६ ॥ हवे बीजुं पण स्याद्वाद कहेठेः—राग छेपादिक विजाव शक्तिधी परिणम्यो देखीए तो आत्मा विकल देखाय ठे; अने तेनी शुद्ध चेतनाज विचारीएतो सहज संतरूप दीते ठे; कर्म संयोग सहित आत्मा विचारीये तो चारे गतिनो वासी अने चोराशी लाख योनिनी दासी कहेवाय ठे; अने निश्चयनयधी एनुं स्वरूप जो विचारीए तो सदा सर्वथा मुक्तिरूप महंत ठे; अने जो एने ज्ञायक स्व जाव धारी विचारीए तो लोकालोक प्रकाशक अमेय कहेवाय; अने जो ए आत्माना

प्रकाशवंत सत्ता विचारिये तो पोतानी सत्ता प्रमाण आत्मा होय; ते जीव वस्तु साध्य ठे. जे जहान के० जगतने जाणैठे, जे महोदो कोतुकी पुरुष ठे, जेनी कीर्त्ति अने कथा अनादि अनंत काल लगी एवीज चालती आवैठे ॥ ६७ ॥

ह्वे साध्यरूप केवल दशानुं वर्णन करे ठे:-अथ केवल दशा वर्नन:-

॥ सवेया इकतीसा: ॥-पंच परकार ज्ञानावरनको नास करि, प्रगटी प्रसिद्ध ज गमाहि जगमगी है; ज्ञायक प्रज्ञामे नाना ज्ञेयकी अवस्था धरि, अनेक जई पे ए कतामें रसपगी हैं; याही जांति रहेगो अनंत, काल परजंत, अनंत शक्ति फोरि अनंत सां लगी है; नरदेह देवलमे केवलमे सरूप सुद्ध, ऐसी ज्ञान ज्योतिकी सिपा समाधि जागी है ॥ ६८ ॥

अर्थ:-मति ज्ञानावरणीय प्रमुख पांच प्रकारना ज्ञानावरणीय कर्मनो नाश करीने प्रसिद्ध के० प्रत्यक्षपणे प्रगटी एवी जे ज्ञान ज्योतिनी सिपा जगत्मां जगमगी रही ठे. ते ज्ञान ज्योतिनि सिपा पोतानी ज्ञायकपणारूप प्रज्ञामां नाना प्रकारना ज्ञेयनी अवस्था धरीने अनेक रूप थई ठे, तेपण ज्ञायक पणानी जे एकता ठे तेना रसयी मली रही ठे. तेज रीते अनंत काल पर्यंत रहेशे. अने अनंत धीर्य फोर धीने अनंत पदयी लागी रहेशे. ज्यारे मनुष्यना देहरूप देवलमां शुद्ध केवल ज्ञान स्वरूपे एंयी ज्ञान ज्योतिनी सिखा जेवी समाधि ठे, ते जाएत थई एटले सर्व विपमता जाव मटि गयो ॥ ६८ ॥

ह्वे अमृतचंद्र आचार्य ठे ते चंद्रमा ठे. अने तेनी कलारूपि ग्रण धारा ठे, तेनुं जुदा जुदा अर्थयी वर्णन करे ठे:-अथ अमृत चंद्र कलाके तीन अर्थ कथन:-

॥ सवेया इकतीसा: ॥-अक्षर अर्थमे मगन रहे सदा काल, महा सुख देवा जे सी सेवा काम गविकी; अमल अवाधित अलस गुन गावना है, पावना परम शुद्ध भावना है जविकी, मिथ्यात तिमर अपहार वर्द्धमान धारा, जेसी उने जामलों कि रन दीपे रविकी; ऐसी है अमृत चंद्रकला त्रिधारूप धरे, अनुजो दशा गरंय टीका बुद्धि कविकी ॥ ६९ ॥ दोहरा: ॥-नाम साधि साधक कलौ, छार छादशम ठीक, समय सार नाटक सकल, पुरन जयो सटीक ॥ ७० ॥

अर्थ:- अमृतचंद्रनी अनुजव दशारूप कला ठे, तेतो अक्षर अर्थमां के० मोक्ष प दार्थमां सदाकाल मगन रहे ठे, अने जेवी कामधेनुनी सेवा सुखदायक थाय तेवी सुखदायक ठे; अने अमृतचंद्रनीप्रंथ टीकारूप कला ठे तेज पाठया वर्णने करी यु कठे, अने अमृतचंद्र कविनी बुद्धि ठे, तेतो अक्षर अर्थ के० शब्दार्थे तेमां मगन रहे ठे. आगल बीजुं वर्णन पूर्वसी रीते जेम अमृतचंद्रनी अनुजव दशानी कला अने

अने ग्रंथनी टीकानी कला अने कविकला ए त्रणे कला अमल ठे, अवाधित ठे, अख पुरुषनागुणनुं गायन करतीज रहे ठे तेथी पावन ठे, जव्यत्व पणानी परम शुद्ध जावना ठे, अने ए त्रणेकला, मिथ्यात्वरूप अंधकारनी अपहरण करनार ठे, अने च डते परिणामे ठे; जेम चढता वे पोहोरो खगी सुर्यना किरण चढता चढता दीपे ठे, तेम ए कलापण बधती बधती दीपे ठे, एवी अमृतचंद्र आचार्यनी कला ठे ते त्रण प्रकारनुं रूप धारण करे ठे, एक तो अनुजवदशा, बीजी ग्रंथनी टीका करी ते अने बीजी काव्य बंध करतां कविकला कीधी ॥ ६९ ॥ साध्य साधक सामे वारमो छार ठीक कल्यो; अमृतचंद्र आचार्यनो करेलो कलशरूप समयसार नाटक ग्रंथ टीका समेत संपूर्ण थयो ॥ ७० ॥

॥ इति श्री समयसार नाटकनो साध्य साधकनामा वारमोछार वाखावयोधरूप संपूर्ण थयो ॥ ग्रंथाग्रंथ ८००० श्लोक मान ठे. ॥

द्वे ग्रंथनी अंत अमृतचंद्र आचार्य कवि आलोचनाकरेठे:-अथ कवित्यालोचन:-

॥ दोहरा: ॥-अथ कविजन पूरव दशा, कहै आपसों आप; सहज हरप मनमें धरे, करे न पठाताप. ॥ ७१ ॥ सवेया इकतिसा: ॥-जो मे आप ठांनि दीनो पररूप गही छीनो, कीनी न वसेरो तहां जहां मेरो थल है; जोगनिको जोगी रहि करमको कर्ता जयो, हिरदे हमारे राग दोष मोह मल है; ऐसी विपरीति चाल जई जो अतीत काल, सो तो मेरी क्रियाकी ममता ताको फल है; ज्ञान दृष्टि ज्ञासी जयो क्रिया सों उदासी वह, मिथ्या मोह निजामे सुपनको सो ठस है. ॥ ७२ ॥ दोहरा: ॥-अमृतचंद्रमुनिराज कृत. पूरन जयो गरंय; समयसार नाटक प्रगट, पंचमगतिकोपंथ. ॥ ७३ ॥

अर्थ:-द्वे कलसनों करनार कविठे, ते पोतानेज पोतानी पूर्वदशा कहेठे. पोताना मर्म जाण्वाथी सहज हर्ष उपज्यो ठे, ते आलोचनामां धारे ठे, एण पस्तावो करतो नथी. ॥ ७१ ॥ अतीत कासे जेमहारो आत्मानो स्वभाव हतो ते मे ठांनि दीधो, अने पर जे कर्मादिक पररूप हतो ते में खई छीधो, अने ज्वां समाधिविषे मारो निवा स हतो, त्यां में वास न कीधो. पांच इंद्रियोना विषय जोगनो जोगी यईने कर्मनो कर्ता थयो, अमारा दैयामां राग रूपरूप महा मोह मल हतो, एवी उषर्टी चासे चाख्यो तेतो अतीत कासमां बात बीती; एतुं जे कार्य थयुं, तेनो मारी क्रियामां ममता राखी तेनुं फल थयुं; द्वे तो ज्ञान दृष्टि ज्ञासी तेची क्रियाथी उदासी थयो, अने जे अतीत कासमां अवस्था यई तेतो मोह मिथ्यात्व निजामां स्वपना जेथो खेस थयो. ॥ ७२ ॥ अमृतचंद्र आचार्यनो करेलो ग्रंथ संपूर्ण थयो; आ समयसार नाटक जे ग्रंथ ठे ते प्रगट एणे पंचम गतिके० मुक्तिनो पंथ ठे. ॥ ७३ ॥

॥ इति श्री समयसार नाटक ग्रंथ अमृतचंद आचार्यकृत संपूर्णम् ॥

हवे वणारसीदास कहेठे:-

॥ दोहरा: ॥-जाकी जगति प्रजावसों, कीनो ग्रंथ निवाहि; जिन प्रतिमा जिन सारपी, नमे वनारसी ताहि. ॥ ७४ ॥

अर्थ:-जेની જાકિના પ્રજાવે કરીને ગહનાર્થ ગ્રંથહતો તેનો નિર્વાહકીધો, એવી આકાલમાં જિન પ્રતિમા જે શ્રીજિનેશ્વર સરપી છે તેને વણારસીદાસ નમેઠે. ॥ ૭૪ ॥

हवे जेवा श्री जिनेश्वर देव महात्म्यवंत ठे, तेवी जिन प्रतिमा पण महात्म्यवंत ठे ते कहेठे:-अथ जिन प्रतिमा महात्म्य कथन:-

॥ सवेया इकतीसा: ॥-जाके मुख दरससों जगतके नेननिकों, थिरताकी घानी बढी चंचलता बिनसी; मुझा देखे केवलीकी मुझा यादि आवे जहां, जाके आगे इंडकी बिज्रूति दिसे तिनसी; जाको जस जपत प्रकास जगे हिरदेमे, सोई सुख म नी होइ हुती जो मलिनसी; कहत वनारसी सुमहिमा प्रगट जाकी, सोई जिनकी सवी हे विद्यमान जिनसी ॥ ७५ ॥

अर्थ:-શ્રી જિન પ્રતિમાના મુખ દર્શન થવાથી જે તેના જાતકજન છે તેના નયનને કંઈ આગલ સમ્યગ્ દશા કે સંવર દશા પામેલી હોય તેની સ્થિરતાની ઘાણી વધે અને જે જાવપદાર્થમાં ચંચલતા હોય તેનો નાશ થાય. અને પદ્માસન સ્થિત મુઝા આકાર ડયાં દેલે, ત્યાં કેવલીની મુઝા યાદ આવે છે; તે કેવલીની મુઝા એમ સંચાર ધામાં આવે છે કે, જેની આગલ ઈંડની સંપદા છે તે તુણ સમાન દેખાયઠે, ઘટલે ચો તર ઈંડ મહિમાકરેઠે, અને તે વશા સાંજલવામાં આવે ત્યારે ત્યાં જે કેવલીના જશ કહેવાયઠે, તેના ગુણનો પ્રકાશ હેયામાં જાગેઠે, અને ત્યાં જે પહેલી મતિ સમ્યગ્ દશામાં મેલી જેથી હતી તે શુદ્ધ થઈ, તેથી વણારસીદાસ કહેઠે કે, જિન પ્રતિમાનો એવો પ્રગટ મહિમા છે કે તે વિદ્યમાનજિનેશ્વર સમાનજ માનવી ॥ ૭૫ ॥

हवे जिनप्रतिमानो जेजक्तिवंत ठे तेनुं वर्णन करेठे:-अथ प्रतिमा माने ताको वर्णन:-

॥ सवेया इकतीसा: ॥-जाके उर अंतर सुट्टिकी खहरि लसी, बिनसी मिथ्यात मोह निझाकी समारपी; सेखी जिन सासनकी फखी जाके घट जपो, गरवको त्यागी रट दरवको पारपी; आगमके अहर परे हे जाके अवनमे, हिरदे चंनारमे समा नी घानी आरपी; कहत वनारसी अक्षप जवस्थिति जाकी, सोई जिन प्रतिमा खवाने जिन सारपी ॥ ७६ ॥

અર્થ:-જેના હેયામાં સમ્યગ્ દર્શનની લેહેર ચિરાજમાન થઈ રહી છે. અને મિથ્યાત્વ મોહનીય રૂપ નિઝાનીમૂર્ઠા તે વિનાસ પામી છે, તથા જેના ઘટમાંથી જિન શા

सननी शैली के० तत्त्व समजवामां अने तत्त्व समकणमां अहं बुद्धिरूप अजिमाननो त्याग चयोठे, अने जे ठ ए ऊच्यने परखनारो ठे, जेना श्रवणमां आगमना अक्षर पडे ठे, एटले जेसिद्धांत सांजले ठे, वली “रूपेरियं आर्प” आर्पित, रूपि संबंधी वाणी तेजिनवाणी कहिये, ते जेना हृदयरूप जंजारमां समाणी ठे, एटले जरी ठे, तेमज वणारसी दास कहे ठे के जेनी जवस्थिति अल्प आवी रही ठे, तेज पुरुष जिन प्रतिमाने जिन सरिपी प्रमाण करेठे ॥ ७६ ॥

हवे वणारसी दास पोतानी कयनी कहेठे:-अथ वणारसी कथन:-

॥ चोपाई: ॥-जिन प्रतिमा जन दोष निकंदे; सीस नमाइ बनारसिवंदे; फिरि म नमांहि विचारे ऐसा; नाटक ग्रंथ परम पद जेसा ॥ ७७ ॥ परम तत्व परचे इस मांही; गुन धानककी रचना नांही; यामे गुनधानक रस आवे; तो गरंथ अति शोजा पावे ॥ ७८ ॥ दोहरा: ॥-यह विचारि संक्षेपसां, गुनधानक रस योज, वरनन करे वनारसी, कारन सिव पथ खोज ॥ ७९ ॥

अर्थ:-जिन प्रतिमा ठे तेज मनुष्यना राग छेप मिथ्यात्वनुं तिकंदन करनार ठे, तैथी वणारसीदास मस्तक नमावीने तेने वंदे ठे. पठी बनारसीदास मनमां एम विचारे ठे के, आ नाटक ग्रंथमां जेबुं परमपद ठे तेबुं आहीं कहेठे ॥ ७७ ॥

आ ग्रंथनां उपादेयरूप परम तत्व, आत्म तत्त्वनो परिचय ठे. पण गुणस्थान कनी रचना आ ग्रंथमां नथी. हवे जो आ ग्रंथमां गुणस्थानकनो रस आवे तो आ ग्रंथ सारी शोजा पामे ॥ ७८ ॥ ए प्रमाणे विचारीने संक्षेप मात्र गुण स्थान कना रसनी चीजनुं वणारसीदास वर्णन करे ठे. ते वर्णन शिवपंथनुं कारण ठे अने शिवपंथनी खोजना ठे. ॥ ७९ ॥

हवे गुणस्थानकनुं स्वरूप ठे तेबुं कहेठे:-अथ गुनधानक सरूप कथन:-

॥ दोहरा: ॥-नियत एक विवहारसां, जीव चतुर्दश जेद; रंग जोग बहु विधि जयो; ज्युं पट सहज सुपेद. ॥ ८० ॥

अर्थ:-निश्चे जीव एकरूप ठे. अने व्यवहारनयथी जीव जेदे ठे. आहीं ह छांत आपेठे, जेम वस्त्र सहज रंगमां सफेद ठे. पण रंगना जोगथी विचित्र प्रकारना रंगनुं-याय, तेम गुणस्थानकथी जीवनो तेवो जेद ठे. ॥ ८० ॥

हवे चौद गुणस्थानकनां नाम कहेठे:-अथ चतुर्दश गुनधानक कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसा:-प्रथम मिथ्यात झूजो सासादन तीजो मिश्र, चतुरथो अत्रत पंचमो व्रतरंच हे; ठठो परमच सातमो अपरमतनाम, आठमो अपूरव करन सुख संच हे; नौमो अनिवर्त्तजाव दशमो सूत्रमसोज, एकादशमो सु उपसंत मोह वंच

हे; द्वादशमो ठीन मोह तेरहों सजोगी जिन, चौदहों अजोगी जाकी थिति अंक पंच हे. ॥ ७१ ॥ दोहरा: ॥-वरने सब गुन थानके, नाम चतुर्दश सार: अत्र धरनों मिथ्यातके जेद पंच परकार. ॥ ७२ ॥

अर्थ:-प्रथम मिथ्यात, बीजा सास्वादन, त्रीजोमिश्र, चौथो अविरत, पांचमो रंच मात्र व्रत एटखे देशव्रती, ठगो प्रमत्त, सातमो अप्रमत्त, एवां नाम ठे. आठमो अपूर्वकरण अथवा निवृत्ति वादर, ए वे नाम ठे. ते थांही सुखनो संचके० मिलाप ठे. नवमो अनिवृत्ति वादर, दशमो सूक्ष्म खोज, अग्यारमो उपशांत मोह, आंही मोहनी पंचना ठे एटखे मोहघी ठुटवुं ठे. बारमो ह्रीण मोह कहीए, तेरमो सयोगी जिन, ते केवली थयो, चौदमो अजोगी जिन, जेनी स्थिति अ इ उ ऋ लृ ए पांच इहस अक्षर जेटली ठे. ॥ ७१ ॥ एम सर्व चउदे गुण स्यानना नामनुं सत्यार्थ वर्णन कीधुं ते शोजे ठे. हवे अनुक्रमे पहेला मिथ्यात्व गुणगणाना पांच प्रकारथी पांच जेद ठे ते कहुं. ॥ ७२ ॥

हवे पांच मिथ्यात्वनां नाम कहेठे:-अथ पंच मिथ्यावत्के नाम कथन:-

॥ सवेया इकतीसा: ॥-प्रथम एकंत नाम मिथ्यात अजिग्रहीक, दूजो विपरित अजिनिवेशिक गोत हे; तीजो विने मिथ्यात अनाजिग्रह नाम जाको, चौथो संसे जहां चित जोरकोसो पोत हे; पंचमो अज्ञान अनाजोगिक गहलरूप, जाके उदे चेतन अचेतनसो होत हे; ए पांचो मिथ्यात ब्रमावे जीवकों जगतमें, इहके विनास समकितको उदोत हे. ॥ ७३ ॥

अर्थ:-पांच मिथ्यात्वमां पेहेलुं एकांत पहना ग्राही अजिग्रहिक नामे मिथ्यात्व ठे. बीजुं मिथ्यात्व पेहेला मिथ्यात्वथी विपरित ठे. तेनुं अजिनिवेशिक एवुं गोत के० नाम ठे, त्रीजुं विनय मिथ्यात्व, सर्वेने पूजवुं ते ठे, जेनुं नामा अनाजिग्रहिक ठे, चौथुं संसयिक मिथ्यात्व ज्यां जमराना बचानी माफक, चित ब्रमण करतुं रहे, पांचमुं अज्ञान मिथ्यात्व. ए अनाजोगिक पणायी अज्ञानपणे एकेंद्रियादिकमां ग हसरूपि ठे. निज्ञानी ठाकनुं स्वरूपी ठे. जेना उदयथी चेतन ठे ते अचेतन थई र बुंठे. जेना नाम सीधा ते एज पांचे मिथ्यात्व जीवने जगतमां ब्रमावेठे. ए पांचे मिथ्यात्वनो विनाश थपघी समकितनो उद्योत थापठे ॥ ७३ ॥

हवे एकांतवादी अजिग्रहीक मिथ्यात्वनुं लक्षण कहेठे:-अथ एकांत यथा:-

॥ दोहरा: ॥-जो इकंत नय पहा गहि, ठके करावे दहा; सो इकंत वादी पुरुष

અર્થ:-સાતે નયમાં હર કોઈ એક નયનો પદ્મ પ્રહીને પોતાના જાણપણામાં ઠકી જાયઠે, અને દક્ષ કે ૦ તત્ત્વચેત્તા કહેવાય, તે એકાંત મતનો સ્થાપક મીમાંસક નેયા યક પ્રમુખ પુરુષ ઠે તે પ્રત્યક્ષપણે અગ્નિપ્રહીક મિધ્યાત્વી ઠે ॥ ૬૪ ॥

હવે જાણપણામાં તો કાંઈક અનેકાંતપણું ઠે, પણ હઠથકી વિપરીત કહેઠે માટે તેનું સ્પષ્ટ કહેઠે:-અથ વિપરીત યથા:-

॥ દોહરા: ॥-પ્રંથ ઝકતિ પથ ઝઠપે, થાપે કુમત મુકીય, મુજસ હેત ગુરુતા પ્રદે, સો વિપરીતી જીય ॥ ૬૫ ॥

અર્થ:-પ્રંથમાં જે કહ્યો એવો માર્ગ તેને ઝથાપીને નિન્દ્વાદિક પોતાની કુમતિ થાપે, પોતાની પ્રસિદ્ધિ થવાને માટે ગુરુતા કે ૦ આચાર્યપણું પ્રદેઠે, તે જીવ અનેકાંતતાથી વિપરીત થયો તેને અગ્નિનિવેશિક મિધ્યામતી કહીય ॥ ૬૫ ॥

હવે જેનું વિનય મિધ્યાત્વ ઠે એવા અનગ્નિપ્રહિક મિધ્યાત્વીનું સ્પષ્ટ કહેઠે:-

અથ વિનય મિધ્યાત્વ યથા:-

॥ દોહરા: ॥-દેવ કુદેવ સુગુરુ કુગુરુ, ગિને સમાન જુ કોઈ; નમં જગતિસોં સય નિકોં, વિનય મિધ્યાત્વી સોઈ ॥ ૬૬ ॥

અર્થ:-સુદેવને અને કુદેવને સુગુરુને અને કુગુરુને જે કોઈ સમાનજ ગણે ઠે, અને તામણી તાપસનીપરે પરિણામ પ્રવર્ણાં છેડેને જાકિથી સર્વને નમેઠે, પણ ગુણદો પની સ્વધર ન દોય તે વિનય મિધ્યાત્વ કહિયે ॥ ૬૬ ॥

હવે જેના જાણપણામાં સંદેહ ઠે, તે સંશય મિધ્યાત્વી કહિયે તેનું સ્પષ્ટ કહેઠે:-

અથ સંશય યથા:-

॥ દોહરા: ॥-જો નાના વિકલ્પ ગદે, રદે હિષ દેરાન; થિર દ્વે તત્ત્વ ન સદ્દે, સો જિય સંસયવાન ॥ ૬૭ ॥

અર્થ:-જે અપાર નય જાણ દેખિને જીવમાં સંશય રાણે, નાનાપ્રકારના ચિત્ત વિ કલ્પ પ્રદે અને દેરાન થઈ રહેઠે. સ્થિરતા રાણીને તત્ત્વને સદે નહીં તેજ જીવ સંશય યંત મિધ્યાત્વી કહીયે ॥ ૬૭ ॥

હવે પાંચમા અજ્ઞાન મિધ્યાત્વીનું સ્પષ્ટ કહેઠે:-અથ અજ્ઞાન યથા:-

॥ દોહરા: ॥-જાકો તન હુપ દદ્દસોં, મુરતિ દોતિ નદિં રંચ; ગદ્દસ રૂપ ઘરતે સદા, સો અજ્ઞાન તિરયંચ ॥ ૬૮ ॥ પંચ જોદ મિધ્યાત્વકે, કદે જિનાગમ જોઈ; સાદિ અનાદિ સરૂપ થય, કદોં અવસ્થા દોઈ ॥ ૬૯ ॥

અર્થ:-શરીરમાં હુ:સના દદ્દસથી જેને દેય ઝપાદેયની, રંચમાપ મુરતિ રેદેતી નથી, મૂર્ઠિત રૂપે જે સદા થતે ઠે, તે યૈકેન્દ્રિયાદિક તિરંચ અજ્ઞાન મિધ્યાત્વી કહિયે ॥ ૬૮ ॥

हे; द्वादशमो ठीन मोह तेरहों सजोगी जिन, चौदहों अजोगी जाकी थिति थंक पंच है. ॥ ८१ ॥ दोहरा: ॥-वरने सब गुन थानके, नाम चतुर्दश सार; अब वरनों मिथ्यातके जेद पंच परकार. ॥ ८२ ॥

अर्थ:-प्रथम मिथ्यात, बीजा सास्वादन, त्रीजोमिश्र, चौथो अविरत, पांचमो रंच मात्र द्रत एटखे देशव्रती, ठगो प्रमत्त, सातमो अप्रमत्त, एवां नाम ठे. आठमो अपूर्वकरण अथवा निवृत्ति वादर, ए वे नाम ठे. ते आंही सुखनो संचके० मिलाप ठे. नवमो अनिवृत्ति वादर, दशमो सूक्ष्म लोच, अग्यारमो उपशांत मोह, आंही मोहनी वंचना ठे एटखे मोहथी वुटवुं ठे. बारमो क्षीण मोह कहीए, तेरमो सयोगी जिन, ते केवली थयो, चौदमो अजोगी जिन, जेनी स्थिति अ इ उ रु लृ ए पांच ह्रस्व अक्षर जेटली ठे. ॥ ८१ ॥ एम सर्व चउदे गुण स्थानना नामनुं सत्पार्थ वर्णन कीधुं ते शोजे ठे. हवे अनुक्रमे पहेला मिथ्यात्व गुणवाणाना पांच प्रकारथी पांच जेद ठे ते कहुं. ॥ ८२ ॥

हवे पांच मिथ्यात्वनां नाम कहेठे:-अथ पंच मिथ्यावरके नाम कथन:-

॥ सर्वेया इकतीसा: ॥-प्रथम एकंत नाम मिथ्यात अजिग्रहीक, दूजो विपरित अजिनिवेसिक गोत है; तीजो विने मिथ्यात अनाजिग्रह नाम जाको, चौथो संते जहां चित जोरकोसो पोत है; पंचमो अज्ञान अनाजोगिक गह्वरूप, जाके उदे चेतन अचेतनसो होत है; ए पांचो मिथ्यात जमावे जीवकों जगतमें, इन्हके विनाश समकितको उदोत है. ॥ ८३ ॥

अर्थ:-पांच मिथ्यात्वमां पेहेलुं एकांत पक्षना ग्राही अजिग्रहिक नामे मिथ्यात्व ठे. बीजुं मिथ्यात्व पेहेला मिथ्यात्वथी विपरित ठे. तेनुं अजिनिवेसिक एवुं गोत के० नाम ठे, त्रीजुं विनय मिथ्यात्व, सर्वने पूजवुं ते ठे, जेनुं नामा अनाजिग्रहिक ठे, चौथुं संसयिक मिथ्यात्व ज्यां जमराना वचानी माफक, चित जमण करवुं रहे, पांचमुं अज्ञान मिथ्यात्व, ए अनाजोगिक पणथी अजाणपणे एकेंद्रियादिकमां गह्वरूपि ठे. निजानी ठाकनुं स्वरूपी ठे. जेना उदयथी चेतन ठे ते अचेतन थई रह्युं. जेना नाम लीधा ते एज पांच मिथ्यात्व जीवने जगत्मां जमावेठे. ए पांचे मिथ्यात्वनो विनाश थएथी समकितनो उद्योत थायठे ॥ ८३ ॥

हवे एकांतवादी अजिग्रहीक मिथ्यात्वनुं लक्षण कहेठे:-अथ एकांत यथा:-

॥ दोहरा: ॥-जो इकंत नय पक्ष गहि, ठके करावे दक्ष; सो इकंत वादी पुरुष मृषावंत परतक्ष. ॥ ८४ ॥

અર્થ:-સાતે નયમાં હર કોઈ એક નયનો પદ્મ પ્રહીને પોતાના જાણપણામાં ઠકી જાયઠે, અને દક્ષ કેળવેલા કહેવાય, તે યકાંત મતનો સ્થાપક મીમાંસક નેયા યક પ્રમુખ પુરુષ ઠે તે પ્રત્યક્ષપણે અગ્નિપ્રહીક મિધ્યાત્વી ઠે ॥ ૬૭ ॥

હવે જાણપણામાં તો કોઈક અનેકાંતપણું ઠે, પણ હઠથી વિપરીત કહેઠે માટે તેનું લક્ષણ કહેઠે:-અથ વિપરીત યથા:-

॥ દોહરા: ॥-પ્રંથ ડકતિ પથ ડઠપે, ધાપે કુમત મુકીય, મુજસ હેત ગુરુતા પ્રદે, સો વિપરીતી જીય ॥ ૬૮ ॥

અર્થ:-પ્રંથમાં જે કહ્યો એવો માર્ગ તેને ડથાપીને નિન્દ્વાદિક પોતાની કુમતિ ધાપે, પોતાની પ્રસિદ્ધિ થવાને માટે ગુરુતા કેળવે આચાર્યપણું પ્રદેઠે, તે જીવ અનેકાંતતાથી વિપરીત થયો તેને અગ્નિનિવેશિક મિધ્યામતી કહીય ॥ ૬૮ ॥

હવે જેનું વિનય મિધ્યાત્વ ઠે એવા અનગ્નિપ્રહિક મિધ્યાત્વીનું લક્ષણ કહેઠે:-

અથ વિનય મિધ્યાત્વ યથા:-

॥ દોહરા: ॥-દેવ કુદેવ સુગુરુ કુગુરુ, ગિને સમાન જુ કોશ; નમં જગતિસોં સય નિકોં, વિનય મિધ્યાત્વી સોશ ॥ ૬૯ ॥

અર્થ:-સુદેવને અને કુદેવને સુગુરુને અને કુગુરુને જે કોઈ સમાનજ ગણે ઠે, અને તામણી તાપસનીપરે પરિણામ પ્રવર્જ્યાં છેડને જાક્ષિયી સર્વને નમેઠે, પણ ગુણદોષની ચર્ચા ન હોય તે વિનય મિધ્યાત્વ કહિયે ॥ ૬૯ ॥

હવે જેના જાણપણામાં સંદેહ ઠે, તે સંશય મિધ્યાત્વી કહિયે તેનું લક્ષણ કહેઠે:-

અથ સંશય યથા:-

॥ દોહરા: ॥-જો નાના વિકલપ ગંદે, રહે હિય હેરાન; થિર વહે તત્વ ન સદહે, સો જિય સંસયવાન ॥ ૭૦ ॥

અર્થ:-જે અપાર નય જાણ દેખિને જીવમાં સંશય રાણે, નાનાપ્રકારના ચિત્ત ચિત્ત કલ્પ પ્રદે અને હેરાન થઈ રહેઠે. સ્થિરતા રાખીને તત્ત્વને સર્વે નહીં તેજ જીવ સંશય વંત મિધ્યાત્વી કહીયે ॥ ૭૦ ॥

હવે પાંચમા અજ્ઞાન મિધ્યાત્વીનું લક્ષણ કહેઠે:-અથ અજ્ઞાન યથા:-

॥ દોહરા: ॥-જાકો તન કુપ દહલસોં, સુરતિ હોતિ નહિં રંચ; ગદ્ગદ રૂપ વરતે સદા, સો અજ્ઞાન તિરયંચ ॥ ૭૧ ॥ પંચ પ્રેદ મિધ્યાત્વકે, કહે જિનાગમ જોશ; સાદિ અનાદિ સરૂપ અથ, કહોં થવસ્યા દોશ ॥ ૭૨ ॥

અર્થ:-શરીરમાં કુ:ખના દહેલથી જેને હેય અપાદેયની, રંચમાત્ર સુરતા રહેતી નથી, મૂર્ઠિત રૂપે જે સદા વર્તે ઠે, તે એકંદ્રિયાદિક તિરયંચ અજ્ઞાન મિધ્યાત્વી કહિયે ॥ ૭૧ ॥

श्री जिनेश्वरना आगम सिद्धांत जोईने मिथ्यात्वना पांचजेद कहेठे:-जेनी आदि पा मीए तेतो आदि मिथ्यात्व कहीए, अने जेनी आदि न पामीए तेतो अनादि मि थ्यात्व कहिये, एवी एवी मिथ्यात्वनी अवस्थानुं स्वरूप हवे कहेठे ॥ ८९ ॥

प्रथम सादि मिथ्यात्वनुं लक्षण कहेठे:-अथ सादि यथा:-

॥ दोहरा: ॥-जो मिथ्या दल उपसमे, ग्रंथ जेद बुद्धि होइ,

फिरि आवे मिथ्यातमें, सादि मिथ्याती सोइ ॥ ९० ॥

अर्थ:-जे मिथ्यात्व मोदनीयना दलने उपशमावीने मिथ्यात्व ग्रंथी जेदीने ज्ञाता संमक्ति थीने पाठा मिथ्यात्वमां आवे ते सादि मिथ्यात्व कहीए. एना मिथ्यात्वमां हवे आदि थई तेथी सादि मिथ्यात्वी कहिये ॥ ९० ॥

हवे धीजुं अनादि मिथ्यात्वनुं लक्षण कहेठे:-अथ अनादि मिथ्यात्व कथन:-

॥ दोहरा: ॥-जिनि गरंथि जेदी नही, ममता भगन सदीव; सो अनादि मिथ्या मती, विकल बहिर्मुख जीव. ॥ ९१ ॥

अर्थ:-जे जीवे मिथ्यात्व ग्रंथी जेदी नथी अने सदासर्वदा काल लक्षण, ममता मांज मग्न रहे, ते जीव अनादि मिथ्यात्वी कहीए; अने जे बहिर्मुख रहे, जेने पर मात्मा इत्यनी दृष्टि नथी, ते बहिर्मुख जीव कहीए. ॥ ९१ ॥

॥ इति श्री वणारसीदास कृत समयसार नाटकनेविये प्रथम गुणस्थानकनो अ धिकार संपूर्ण थयो. ॥

॥ दोहरा: ॥-कसो प्रथम गुण थान यह, मिथ्या मत अजिधान; अल्प रूप अथ वरनुं, सासादन गुन थान. ॥ ९२ ॥

अर्थ:-जेनुं मिथ्यात्व एवुं नाम ठे, ते पेहेवुं गुणस्थानक सूचना मात्र कहुं, हवे संक्षेप मात्र सास्त्रादन गुणस्थाननुं स्वरूप कहुं. ॥ ९२ ॥

॥ सवेया इकतीसा; ॥-जैसे कोउ बुधित पुरुष खाइ खीर खांड, वोन करे पीठे के लगार स्वाद पावे हे; तैसे चढि चोथे पांचमे के ठठे गुनथान, काहु उपसमीको कपाइ छदे आवे हे; ताहि समे तहां गिरे परधान दशा त्यागी, मिथ्यात अथ स्थाको अधोमुख व्हे धावे हे; बीच एक समे वा ३ आवखी प्रमान रहे, सोइ सा सादन गुनथानक कहावे हे. ॥ ९३ ॥

अर्थ:-जेम कोइ ह्रुधावंत पुरुष ठे ते खीरखांड खाए, पठी तेने वमन करेठे. ते वमननी पठी पण खीरखांडना जोजननो लगारेक स्वाद पामेठे. तेम कोइ जीव उ पशम सम्यक्त्व पामीने चोथे अविरत गुणस्थाने रह्यो ठे. अथवा उपशम सम्यक्त्व पामताज सरखो समान पांचमा गुणगणें अथवा ठठे गुणगणें चढ्यो त्यां समकितनी

उज्ज्वलता न थई, अने अनंतानुबंधी उपशमि कपाय हतो ते उदय धयो ते सम यमां ते त्रणे गुणगणायकी ते उपशम सम्यक्त्वनी प्रधान दशा जे श्रेष्ठ दशा तेने त्यागीने फरी मिथ्यात्व दशाने उंधे मुखे उखटो रहेवे, एटखे मिथ्यात्व पामतामां अने सम्यक्त्व वृटतामां वचे एक समयकाल प्रमाणे अथवा उत्कृष्ट ठ आवलिका प्रमाणे जे सम्यक्त्व अंश रहेवे तेनेज सास्वादन गुण स्थानक कहिए. ॥ ६३ ॥

॥ इति द्वितीय गुण स्थानक समाप्तः ॥

॥ दोहराः ॥—सासादन गुण स्थान यह, जयो समापत वीय; मिश्र नाम गुण स्थान अथ, धरनन करों त्रितीय. ॥ ६४ ॥

अर्थः—आ वीजुं सास्वादन नामे गुणस्थान संपूर्ण थयुं. हवे वीजुं मिश्र गुणथा ननुं वर्णन करुनुं. ॥ ६४ ॥

॥ सवेया इकतीसाः ॥—उपसमी समफिती केतो सादि मिथ्यामती, डुहूनिको मिश्रीत मिथ्यात आइ गहे हे; अनंतानुबंधी चोकरीको उदे नांही जामे, मिथ्यात समे प्रकृति मिथ्यात न रहेहे; जहां सहइन सत्यासत्यरूप समकाल, ज्ञान जाव मिथ्या जाव मिश्र धारा वहे हैं; जाकी यिति अंतर मुहूरत या एक समे, एसो मिश्र गुण स्थान आचारज कहे हे. ॥ ६५ ॥

अर्थः—उपशम सम्यक्त्व मिथ्यात्व, मिश्र, अने सम्यक्त्व रूप त्रण पुंज करीने ज्यादे मिश्र पुंजमां जीव वत्तें, अथवा सम्यक्त्वकी पढीने फरी मिथ्यात्वमां आवी सादि मिथ्यात्वी थईने मिश्र पुंज उदय घयायी मिश्रमां वत्तें, ए वेठने मिश्र गुण स्थानक कहिये, केमके मिथ्यात्व सम्यक्त्व यको वत्तें वे. जेयी संसार अनंतो वचे ते अनंतानुबंधीनी चोकडी कहिए, तेनो जेमां उदय नयी अने मिथ्यापणुं शमे तथा उपशमेवे, त्यां मिथ्यात्वनी प्रकृतिनो उदय रहेतो नयी. ज्यां समकाखे सत्यासत्यरूप श्रद्धा वे, एटखे श्रद्धामां साजुं खोदुं वेठ वे, तिहां ज्ञान जाव वे, ते मिश्र धारामां वहेवे. अने मिथ्यात्व जाव पण सम्यक्त्व धारायी मिश्रित धारा यकी वहेवे. जेनी उत्कृष्ट स्थिति अंतर्मुहूर्त काखनी वे, अथवा जघन्य एक समयनी वे. एनुं नाम वीजुं मिश्र नामे गुणगणुं आचार्यजी कहेवे. ॥ ६५ ॥ ॥ इति तृतीय गुणस्थान समाप्तः ॥

॥ दोहराः ॥—मिश्र दशा पूरन जई, कही यथा मति जापि; अथ चतुर्थ गुणस्थान विधि, कहां जिनागम सापि, ॥ ६६ ॥

अर्थः—मिश्र गुणगणानी जेवी दशा वे, ते जेवी पोतानी बुद्धि वे तेवी रीते जा पारूप कही ते संपूर्ण थई, हवे श्री जिनागमनी शाप छईने घोषा सम्यक्त्व गुण गणानो विधि करुनुं ॥ ६६ ॥

હવે ચોથા સમ્યક્ત્વ ગુણગણાનું વર્ણન કરેલે:-અથ સમ્યક્ત્વ વર્ણન:-

॥ સર્વેયા ઇક્તીસાઃ ॥-કોઈ જીવ સમકિત પાડ અર્થ પુણ્ય, પરાવર્ત કાલ તાંદે ચોલે હોઈ ચિત્તકે; કોઈ એક અંતર મુહૂરતમેં મંથિ જેદિ, મારગ હલંધિ સુલ વેદે મોપ વિત્તકે; તાલે અંતરમુહૂરતસોં અર્હ પુણ્યસોં, જેતે સમે હોઈ તેતે જેવ સમકિતકે; જાદી સમે જાકો જવ સમકિત હોઈ સોઈ, તવહીસોં ગુન ગદે દોપ વદે હતકે. ॥૧૫૭॥

॥ દોહરાઃ ॥-અથ અપૂર્વે અનવર્તિ ત્રિક, કરન કરે જો કોઈ; મિથ્યા મંથિ વિ દાર ગુન, પ્રગટે સમકિત સોઈ. ॥ ૧૫૮ ॥

અર્થ:-સમ્યક્ત્વ પામીને ચિત્તનો ચોખ્ખો થઈને અર્હ પુણ્ય પરાવર્ત કાલ લગણ મંગારમાં રહેલે, અને કોઈક જીવ તો એકજ અંતમુહૂર્ત કાલમાં મિથ્યાત્વ મંથી જેવી સમ્યક્ત્વ પામીને ચારે ગતિનો માર્ગ હલંધન કરી મોહરૂપ વિત્તના સુલ વેદે, પણ સં જાગી રહે નહી, તેથી સમ્યક્ત્વ પામીને જઘન્ય સંસાર સ્થિતિ એક અંતર મુહૂર્તની ઠે જાને ટાહાટ મંગાર મિથિ અર્હ પુણ્ય પરાવર્તની ચાગલે, હવે વટહી સંસાર સ્થિ તિત્રી વધમાં એક એક ગમગની વૃદ્ધિ કરતા જેટલા તે સ્થિતિના જેવ થાય શેટલા સમ્યક્ત્વના તેજ પામીવ, એ રીતે સમ્યક્ત્વના ઘણા જેવ પામિયે; જે સમયે જેને સમ્ય વાચ હસ્ય હોપ તે ગમગે તે જીવ સ્વાસ્થી પોતાના ગુણ મહેલે; અને હતકે કે જે સંગાર અસંગારના દોષનું દહન કરેલે. ॥૧૫૭॥ અથ કે જે યથાપ્રવૃત્તિ કરણ, અપૂર્વ કરણ, અનિવૃત્તિ કરણ તે પ્રણે કરણ જે કોઈ નવગતિય કરેલે ત્યાં કોઈક વગતે એક, આ મુહૂર્તમાં જાને કર્મની મિથિ અંત કોડા કોરી માગરોપમ પ્રમાણ રહે, ત્યારે ય યાપ્રવૃત્તિ કરણ થાય. પત્રી મિથ્યાત્વ મંથી જોડવાથી અપૂર્વકરણ થાય, અને સમ્યક્ત્વ પ્રગટવાથી અનિવૃત્તિકરણ થાય, જે કોઈ પ્રણે કરણે કરી મિથ્યાત્વ મંથી વિદારીને સમ્યક્ત્વ મરફર પામે તેજ સમ્યક્ત્વ કહિયે ॥૧૫૮ ॥

હવે અષ્ટ પ્રકારથી સમ્યક્ત્વ વિચરણ કરે લે:-અથ અષ્ટરૂપ કથન:-

॥ દોહરાઃ ॥-સમકિત ઉત્પત્તિ નિન્દુ ગુન, વૃણા દોષ વિનાગ; અનીચાર ગુન અષ્ટ વિધિ, વરનોં વિચરન નામ ॥ ૧૫૯ ॥

અર્થ:-સમ્યક્ત્વનું મરુપ, ૧ સમ્યક્ત્વની ડગલિ, ૨ સમ્યક્ત્વનું નિન્દુ, ૩ સમ્યક્ત્વનો ગુણ, ૪ સમ્યક્ત્વનું વૃણ, ૫ સમ્યક્ત્વના દોષ, ૬ સમ્યક્ત્વનો વિનાશ, ૭ સમ્યક્ત્વના અનિચાર, ૮ એ મરે અષ્ટ પ્રકાર થયા, તેનો વિચરે કર્મનું ॥ ૧૫૯ ॥

હવે પ્રથમ સમ્યક્ત્વનું મરુપ કહેલે:-અથ સમ્યક્ત્વ યથા:-

॥ ચોત્તરઃ ॥-સમ્ય પ્રતીતિ અમ્યા જાકી; દિન દિન સીતિ ગદે ગમનાકી; ઝિન ઝિન કરે મન્દહો માર્હો; મનઢિન નાન કહાવે નાકો ॥ ૧૬૦ ॥

અર્થ:-સત્યમાં જેની પ્રતીત છે, જે સાચાનેજ સર્વદેહે, એવી જેની અવસ્થાએ અને દિવસે દિવસે વધતી વધતી ક્રમા નિર્લોચતા પ્રમુખ સમતાની રીત જે પ્રહ્ણ કરે છે. એવું સત્ય કાર્ય પહેલાં કદી ન કર્યું, તેથી હવે ક્ષણ ક્ષણમાં સત્યની સાકો કેમ મહા કાર્ય જે કરે છે, તે જાવનું નામ સમ્યક્ત્વ કહીએ ॥ ૬૦૦ ॥

હવે સમ્યક્ત્વની ઉત્પત્તિ કહે છે:-અથ ઉત્પત્તિ યથા:-

॥ દોહરા: ॥-કેતો સહજ સુજાગ્રહો, ઉપદેશે ગુરુ કોશ; ચિહ્નું ગતિસેતી જીવકોં, સમ્યક્ દરશન હોશ ॥ ૧ ॥

અર્થ:-નદીને કિનારે ઊંચા પાણીના કલ્લોલ આવતા જાતાના ન્યાયથી પટલે સરિહ્રુપલ ઘોલના ન્યાયથી કોશને સહજ સ્વજાવમાંજ સમકિત ઉપજે, કોઈને ગુરુના ઉપદેશ થકી સમ્યક્ત્વ ઉપજે. જે જીવ ચારે ગતિમાં શયન નિદ્રા કરી રહ્યો હતો તેને જે સમ્યક્ત્વ ઉપજે છે, તે એવા એવા પ્રકારથી ઉપજે છે ॥ ૧ ॥

હવે જેથી સમ્યક્ત્વ ઉપજ્યું જાણીએ તે સમ્યક્ત્વનાં લક્ષણ કહે છે:-અથ લક્ષણ યથા:-

॥ દોહરા: ॥-આપા પર પરચેલિપે, ઉપજે નહિં સંદેહ; સહજ પ્રપંચ રહિત દશા, સમકિત લક્ષણ પદ્મ ॥ ૨ ॥

અર્થ:-આત્મા અને આત્માથી વીજાં જે કર્માદિકના પુન્નલ છે, પટલે વીજા પાંચે ડ્રવ્ય તેના પરિચય પ્રતીતિમાં, સંદેહ ઉપજે નહીં અને સહજ સ્વજાવમાં આત્મદશા તે માપાપ્રપંચ રહિતથાય એ સમ્યક્ત્વનાં લક્ષણ કહિયે ॥ ૨ ॥

હવે સમ્યક્ત્વના ગુણ કહે છે:-અથ ગુણ યથા:-

॥ દોહરા: ॥-કરુના વઠસ સુજનતા, આતમર્નિદા પાઠ; સમતા જગતિ વિરાગતા, ધરમ રાગ ગુણ આઠ ॥ ૩ ॥

અર્થ:-દયા તથા સર્વનું હિત વાંઠક પણ, સર્વ સાથે મૈત્રી જાવ રાઘવો, આત્મર્નિ દાનું પઠન કરવું, ઇષ્ટ અનિષ્ટ ઉપર સમજાવે રહેવું, દેવ ગુરુની જાક્ષિ, વૈરાગરસમાંજ જિજ્ઞા થકા રહેવું, ધર્મથી રાગ રાઘવો. એ સમ્યક્ત્વના આઠ ગુણ છે ॥ ૩ ॥

હવે સમ્યક્ત્વનાં પાંચ ચૂપણ કહે છે:-અથ પંચ ચૂપણ યથા:-

॥ દોહરા: ॥-ચિત્ત પ્રજાવના જાવજુત, હેય ઉપાદેયવાનિ; ધીરજ હરપ પ્રવીનતા ચૂપન પંચ વચ્ચાનિ ॥ ૪ ॥

અર્થ:-ચિત્ત કેમ જ્ઞાન પટલે જિન શાસનનો જેવી રીતે પ્રજાવ વધે તેવા જાવમાં રહેવું, હેય ઉપાદેયના જ્ઞાનવંત થઈ ધૈર્યમાં રહેવું, સમ્યક્ત્વપામીને હર્ષ રાઘવો, તત્ત્વવિ ચારમાં પ્રવીણતા રાઘવી, એ પાંચ સમ્યક્ત્વનાં ચૂપણ વચ્ચાણિ ॥ ૪ ॥

हृये सम्यक्त्वना पचीस दोष कहेते:-अथ पंचवीस दोष यथा:-

॥ दोह्राः ॥-अष्ट महामद अष्ट मल, षट् आयतन विशेष; तीन मूढता संजुगत,
दोष पचीसी एव. ॥ ५ ॥

अर्थ:-अष्ट महामद ते, अने आठ मल ते, षट् आयतन विशेष ते, अने षण् मू
ढता ते; ए सर्व एकठा करीए तो पचीस दोष थाय. ॥ ५ ॥

हृये आठ जातना मद कहेते:-अथ अष्ट मद यथा:-

॥ दोह्राः ॥-जाति क्षाज कुल रूप तप, वल विद्या अधिकार; इन्द्रको गरव जु
कीजिये, यह मद अष्ट प्रकार. ॥ ६ ॥

अर्थ:-जानिमद, क्षाजमद, कुलमद, रूपमद, तपमद, वलमद, विद्यामद, तथा अधि
कार के ० ऐश्वर्यमद ए आठ वस्तुनो जे गर्व करवो तेज आठ प्रकारना मद कहावे. ॥ ६ ॥

हृये आठ प्रकारना मल कहे ते:-अथ अष्ट मल कथन:-

॥ दोह्राः ॥-आगंका अस्थिरता वांठा; ममता दृष्टि दशा डुरगंठा; वत्सल रहित
दोष परजापे; चित्त प्रभावना मांदि न राये. ॥ ७ ॥

अर्थ:-धर्म ठगर अने जिनशासन बचन ठपर शंका राखे, धर्ममां स्थिरता नहीं.
मर्गादिकनी वांठाधरे, कृदुंवादिक्विये ममत्व नाव राखे, ए धर्म मलीन ठे एही डुर
गंठा करे, स्वामी बन्धन न करे, पारका दोष प्रकाशे, ज्ञान प्रमुख विधिध प्रकारनी
प्रभावनामां चित्त न राखे, ए आठ मल जाणया ॥ ७ ॥

हृये षट् आयतन दोष कहेते ते ष स्थान मिथ्यात्वनां कहेते:-अथ षडायतनपथा:-

॥ दोह्राः ॥-कृगुरु कृदेव कृधर्म धर, कृगुरु कृदेव कृधर्म; इनकी करे सारादना,
षट् षडायतन कर्म. ॥ ८ ॥

अर्थ:-कृगुने माननार, कृदेवने सेवनार, कृधर्मे माननार, कृगुरु प्रशंसा, कृदेव प्र
शंसा, कृधर्म प्रशंसा, ए नपनी प्रशंसा करे ते आयतन कर्म दोष जे. ॥ ८ ॥

हृये षण् मूढता दोष कहेते:-अथ मूढत्रय यथा कथन:-

॥ दोह्राः ॥-देव मूढ गुरु मूढना, धर्म मूढता पोष; आठ आठ षट् तीनि मित्रि,
ए पचीस सब दोष. ॥ ९ ॥

अर्थ:-सुदेव समझे नहीं ए पेछी देव मूढना. मुगुरुने समझे नहीं ए धीर्जी गुरु मूढना,
मुधर्मेने समझे नहीं ए प्रीती धर्म मूढना. ए अविद्यानो पोषक ते. एहीसे आठ मद,
आठ मल, षट् आयतन, षण् मूढता, सर्व मली पचीस दोष थाय. ॥ ९ ॥

हवे पांच प्रकार सम्यक्त्वनो नाश करे ते कहेठे:-अथ नाश पंचक यथा:-

॥ दोहरा: ॥-ज्ञान गर्व मतिमंदता, निष्ठुर वचन उदगार; रुद्रजाव आलस दसा, नास पंच परकार. ॥ १० ॥

अर्थ:-ज्ञानना गर्वधी, बुद्धिनी मंदताधी, कठण वचनना उदगार के० कहेवावी, रूद्र जाव धरवाधी, आलस पणाधी, एवी रीते पांच प्रकारे सम्यक्त्वनो नाश थायठे. हवे दिगंबर संप्रदायधी सम्यक्त्वना पांच अतिचार कहेठे:-अथ अतिचार पंचकयथा:-

॥ दोहरा: ॥-लोग हास जय जोग रुचि, अमसोच धिति चेव; मिथ्या आगमकी जगति, मूपा दरसनी सेवा ॥११॥ चोपाई: ॥-अतीचार ए पंच प्रकारा; समल करहि समकितकी धारा; झूपन झूपन गति अनुसरनी; दसा आठ समकितकी वरनी ॥१२॥

अर्थ:-सम्यक्त्वनी क्रियाधी मने लोक हसशे एवो मनमां जय राखे, पांच इंद्रियना विषयजोगनी रुचि राखे, आगल महारं शुं याशे एवी पोतानी स्थितिनुं चिंतन करतो रहे, मिथ्यात्व दर्शनना जे आगम सिद्धांत ठे तेनी जक्ति करे, पांचमुं मिथ्या दर्शननी सेवा करे ॥११॥ ए पांच प्रकारना अतिचार ते सम्यक्त्वनी उज्ज्वल धाराने मल स हित करेठे, एवी झूपण गतिनी पाठल लागीं अने झूपण गतिने पाठल लागीं रहे ए समकितनी आठ दशाने वरणी ॥ १२ ॥

हवे जे सात प्रकृतिना रूप अथवा उपशमयी सम्यक्त्व उपजे ते कहेठे:-

अथ सप्त प्रकृति यथा:-

॥ दोहरा: ॥-प्रकृति सात थव मोहकी, कहों जिनागम जोइ; जिन्हको उदै नि वारिके, सम्यक दर्शन होइ ॥ १३ ॥ सधेया इकतीसा: ॥-चारित मोहकी चारि मि ध्यातकी तीनि तामें, प्रथम प्रकृतिअनंतानुबंधी कोहनी; वीजी महामान रस जीजी माया जई तीजी, चौथी महालोज दसा परिगह पोहनी; पांचइ मिध्यात मति ठठी मिश्र परनति, सातई समे प्रकृति समकित मोहनी; एई पट विंगवनितासी एक कुतिपासी, सातो मोहप्रकृति कहावे सत्ता रोहनी ॥ १४ ॥

अर्थ:-हवे मोहनीयनी सात प्रकृति श्री जिनेश्वरनुं आगम जोई कहेंतुं. जे सात प्रकृतिनो उदय निवारवाधी सम्यक्त्व दर्शन प्रगट थायठे ॥१३॥ मोहनीय कर्मनावे जेद ठे:-एकतो चारित्र मोहनीय, वीजी मिथ्यादर्शन मोहनीय, तेमां चारित्र मोहनीयनी चार प्रकृति, अने मिथ्या दर्शन मोहनीयनी त्रण प्रकृति मली सात प्रकृति ठे; तेमां प्रथम प्रकृति अनंतानुं बंधी कोहनी के० क्रोधनी, वीजी प्रकृति महा अजिमानना रसमां जीनो थको रहे ते अनंतानुबंधी मान, अने वीजी प्रकृति महामायामय ते अनंतानुबंधी माया, चौथी प्रकृति महालोज दशामां परिग्रहनी पोषण करनार ए अ

નંતાનુવંધી સોજ, પાંચમી પ્રકૃતિ મિથ્યાત્વ મોહનીય, ઠઠી પ્રકૃતિ મિશ્ર પરિણામ
 . પટલે મિશ્ર મોહનીય, સાતમી પ્રકૃતિ જે છે તે પહેલી ઠપ પ્રકૃતિનું સમ થયું પટલે
 દધાઈ ગઈ તે સાતમી સમ્યક્ત મોહનીય જાણવી, એમાં ધુરલી ઠ પ્રકૃતિતો વિંગ
 . વનિતાસી કે ૦ વાઘણી જેવી છે. એની ગેલ લાગી તો કાંઈ વૂટતી નથી, અને એક
 સાતમી પ્રકૃતિ કુતિયાસી કે ૦ કુનાર્યા જેવી છે. તેનોપણ જરોસો નથી. એ સાતે મોહ
 નીયની પ્રકૃતિ તે જીવનાસદ્જાવની રોકનાર છે. ॥ ૧૪ ॥

હવે સાતે પ્રકૃતિથી સમ્યક્ત્વના જ્ઞેદ ઉપજે તે કહે છે:—અથ સમ્યક્ત્વ જ્ઞેદ કથન:—

॥ ઠપ્પય ઠંદ: ॥—સાત પ્રકૃતિ ઉપસમહિ, જાસુ સો ઉપસમ મંનિત; સાત પ્રકૃતિ
 ઠય ફરન, હાર ઠાયકી અલંકિત; સાતમાંહિ કહુ વિપદિ, કહુક ઉપસમ કરિ રસ્કે;
 સો ઠય ઉપસમવંત, મિશ્ર સમકિત રસ ચલે; પટ પ્રકૃતિ ઉપશમહવા વિપદ, અથ
 વા ઠય ઉપશમ કરે; સાતઈ પ્રકૃતિ જાકે ઉદય, સો વેદક સમકિત ધરે ॥ ૧૫ ॥

અર્થ:—જેને એ સાત પ્રકૃતિ ઉપસમી જાય તેતો ઉપસમી, પંનિત કે ૦ જ્ઞાતા હોય
 તેનું નામ ઉપશમ સમ્યક્ત્વ કહીએ; અને જે એ સાતે પ્રકૃતિનો ક્ષય કરનાર હોય તેને
 ક્ષાયકી કહીએ, તે અલંકિત ક્ષાયક સમ્યક્ત્વ હોય, વલી એ સાતે પ્રકૃતિમાં કંઈ લ
 પાવે, કંઈ ઉપશમાથી રાલે, તેતો ઉપશમ લક્ષણ સહિત, તેમાં મિશ્રરૂપ સમ્યક્ત્વ રસને
 ચાલે, એ સાતે પ્રકૃતિમાં ઠ પ્રકૃતિ ઉપશમે અને સાતમી સમ્યક્ત્વ મોહનીય તો પ્ર
 કૃતિ ઉદય થાવી વેદે છે. અથવા ઠ પ્રકૃતિ ક્ષય થઈએ અને સાતમી વેદે છે. અથવા
 ઠ પ્રકૃતિમાં કોઈ પ્રકૃતિનો ક્ષય થયો છે, અને કોઈનો ઉપશમ થયો છે, અને સાતમી
 પ્રકૃતિ વેદે છે તે વેદક સમ્યક્ત્વ ધારી કહીએ ॥ ૧૫ ॥

હવે સર્વે સમ્યક્ત્વના નવ જ્ઞેદ કહે છે:—અથ નવવિધિ સમ્યક્ત્વ વર્નન:—

॥ દોહરા: ॥—ઠય ઉપસમ વરતે ત્રિવિધ, વેદક ચાર પ્રકાર; ઠાયક ઉપશમ જુગ
 લયુત, નોધા સમકિત ધાર ॥ ૧૬ ॥

અર્થ:—ક્ષયોપશમસમકિત ત્રણ પ્રકારનું વર્તે છે. વેદક સમ્યક્ત્વના ચાર પ્રકારે છે,
 ક્ષાયક સમ્યક્ત્વનો એક પ્રકાર છે અને ઉપશમ સમ્યક્ત્વનો એક પ્રકાર, એ ક્ષાયકને
 ઉપશમ વેદુના મલવાથી સર્વ મલી નવ પ્રકારનો સમ્યક્ત્વધારી થાય ॥ ૧૬ ॥

હવે ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વના ત્રણ પ્રકાર કહે છે:—અથ ક્ષયોપશમ ત્રિવિધયા:—

॥ દોહરા: ॥—ચારિ વિપદિ ત્રય ઉપસમહિ, પળ પય ઉપસમ દોહ; પે પટ ઉપસમ
 એકં યો, પય ઉપસમ ત્રિક દોહ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ:—સાતે પ્રકૃતિમાં અનંતાનુવંધીની ચોકની સ્ત્રી ગઈ, અને ત્રણ દર્શન મોહની
 ઉપસમી છે, તેને ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ કહીએ. અથવા ચાર અનંતાનુવંધી અને મિ

ધ્યાત્વ મોહનીય એ પાંચ પ્રકૃતિ ક્ષય ગર્હિતે, અને એ ઉપશમી છે, તેને પણ ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ કહીએ; અથવા મિશ્ર મોહનીય ઘટણ ઠ પ્રકૃતિ ક્ષય ગર્હિત, અને સાતમી ઉપશ માત્રી છે, તોપણ ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ કહીએ; એ ત્રણ પ્રકારે ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ યાય. હવે ક્ષયોપશમ સહિત સમ્યક્ત્વ મોહનીય વેદવાચી જે ક્ષયોપશમ વેદક નીપજે છે, તેના એ પ્રકાર છે:—અથ ક્ષયોપશમ વેદક ક્ષિક યથા કથન:—

॥ દોહરા: ॥—જહાં ચારિ પ્રકારતી પિપહિં, છે ઉપસમ શ્ક વેદ; પય ઉપસમ વેદ ક દશા, તાસુ પ્રથમ યહ જેદ. ॥ ૧૭ ॥ પંચ પિપે શ્ક ઉપસમે, શ્ક વેદે જિહિ ઊર, સો પયઉપસમ વેદકી, દશા ડુતિય યહ ઊર ॥ ૧૮ ॥

અર્થ:—જ્યાં અનંતાનુવંધી ચાર પ્રકૃતિ ક્ષય યાય છે; અને મિધ્યાત્વ અને મિશ્ર એ વેઠ પ્રકૃતિ ઉપશમે છે, અને એક સમ્યક્ત્વ મોહનીય વેદે છે, આવી દશામાં જે ક્ષયો પશમ સહિત વેદક સમક્ષિત થયું છે, તેનો આ પ્રથમ જેદ છે. ॥ ૧૭ ॥ વહી જ્યાં ચાર અનંતાનુવંધી અને મિધ્યાત્વ મોહનીય એ પાંચ પ્રકૃતિ લખી છે, અને એક મિશ્ર મોહનીય ઉપશમી છે, અને એક સમ્યક્ત્વ મોહનીય વેદે છે, ત્યારે ક્ષયોપશમ સહિત વેદક સમક્ષિતની આ ધીજી દશા યદ્. ॥ ૧૮ ॥

હવે જે ક્ષાયિક સહિત વેદક છે, અને ઉપશમસહિત વેદક છે, તેનો પ્રકાર કહે છે:—
અથ ક્ષાયિક વેદક ઉપશમ વેદક યથા કથન:—

॥ દોહરા ॥—પય પટ વેદે એક જો, વ્યાયક વેદક સોઈ, પટ ઉપસમ શ્ક પ્રકૃતિ વિદ, ઉપસમ વેદક હોઈ. ॥ ૨૦ ॥ ક્ષાયિક ઉપસમકી દશા, પૂરવ પટ પદમાંહિ, કહી પ્રગટ અથ પુનરુક્તિ, કારન ઘરની નોહિ. ॥ ૨૧ ॥

અર્થ:—જ્યાં ચારે અનંતાનુવંધી અને મિધ્યાત્વ મોહનીય અને મિશ્રમોહનીય એ ઠ પ્રકૃતિ લખી છે, અને એક સમ્યક્ત્વ મોહનીય વેદે છે, ત્યારે ક્ષાયિક વેદક સમ્યક્ત્વ કહિયે; અને એ જે પૂર્વે ઠ પ્રકૃતિ કહી તે જેણે ઉપશમાવી છે, અને એક સમ્યક્ત્વ મોહનીય વેદે છે, ત્યારે ઉપશમ વેદક સમ્યક્ત્વ કહિયે. ॥ ૨૦ ॥ ક્ષયોપશમ નામે જે સમ્યક્ત્વ કહીએ, તેની દશા તો પાઠશા પદપદ કે. ઉપય ઠંદમા કહી છે, તેમાં એ સાતમાં કે. એક ઉપશમ કરી રાણે, પણ પ્રગટ કહેલું છે. તેથી આંદિ ફરી કહેવાયાથી પુનરુક્તિ દોષ છાગે તે કારણથી ફરી ઘરણથી નથી. ॥ ૨૧ ॥

હવે સમ્યક્ત્વના મૂલ જેદ ચાર અને ઉત્તર જેદ નવ છે તે કહે છે:—અથ જેદ વિવરન:—

॥ દોહરા: ॥—પય ઉપસમ વેદક પિપક, ઉપસમ સમક્ષિત વ્યારિ; ત્રીન વ્યારિ શ્ક શ્ક મિસત, સવ નવ જેદ વિસારિ. ॥ ૨૨ ॥

અર્થ:—ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ, વેદક સમ્યક્ત્વ, ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ, ઉપશમ સમ્યક્ત્વ,

एवा मूल चार जेद समकितना थाया. वली ज्योपशमना ग्रण जेद, वेदकना चार जेद अने ज्ञायकनो एक जेद, उपशमनो एक जेद, ए सर्व मली समकितना नव उत्तर जेद थाय. ॥ २२ ॥

हवे निश्चयादिक सम्यक्त्वनी व्यवस्था कहेते:-अथ निश्चे व्यवहार सामान्यविशेष:-

॥ सोरठा ॥-अथ निहचे विवहार, अरु सामान्य विशेष विधि; कहां च्यारि परकारि, रचना समकित जूमिकी. ॥ २३ ॥ सवैया इकतीसा: ॥-मिथ्या मति गंठि जेद जगी निरमल ज्योति, जोगसों अतीत सोहे निहचे प्रवानिये; वहे छंद दसासों क हावे जोग मुझा धरे, मति श्रुति ज्ञान जेद विवहार मानिये; चेतना चिह्न पहि चान आपपर वेदे, पौरुष अलप ताते समान बखानिये; करे जेदाजेदकी विचार विस ताररूप हेय गेय उपादेयसों विशेष जानिये. ॥ २४ ॥ सोरठा: ॥-यिति सागर तेती स, अंतर मुहुरत एक वा; अविरति समकिति रीस, यह चतुर्थ गुन थान इति ॥ २५ ॥

अर्थ:-हवे निश्चयथी अने व्यवहारथी सामान्य विशेषणो कहेते सम्यक्त्वनी जू मिनी चार प्रकारनी रचना ठे ते कहेते. ॥ २३ ॥ प्रथम मिथ्यात्व ग्रंथी जेदिने जे आत्माना निर्मल ज्योति जागी ठे अने जे ज्योति मन, वचन, कायाना जोगथी अतीत ठे तेतो सम्यक्त्व निश्चयनयथी प्रमाण करीए. वीजुं ते सम्यक्त्व छंद दशाथी व समान थाय ठे, एटखे बहु विकल्पथी धामधुम दशाथी वचें ठे. त्यारे तो एवुं कहे थाय ठे के ए जोग मुझा धारी ठे, आ मतिज्ञानी ठे, आ श्रुत ज्ञानी ठे. एवा जेद व्यवहारनयथी मानिये ठे. वीजुं ए आत्माना चेतनारूप चिन्ह के लक्षण जाणीने आत्म छव्य अने परछव्यने वेदे ठे. परंतु अंतरायना उदयथी पुरुष पराक्रमअव्य ठे, एटखे अविरति ठे. तेथी ए सामान्यपणे सम्यक्त्व कहीए. चोयुं गुण अने गुणिनो जेदाजेद विचार विस्ताररूप करे जेम आत्मा गुणिते; ज्ञानादिक गुण ठे. तेना जेदाजेदनो विचार करवो, एवा हेय, ज्ञेय, उपादेयनो विचार राखवो. विशेषण सम्यक्त्व जाणिए. ॥ २४ ॥ अविरति सम्यक्त्वनी उत्कृष्टि तेजीस सागरोपम स्थिति अथवा ज घन्यथी एक अंतर मुहूर्तनी स्थिति होय. अविरति सम्यक्त्वनी रहस्य मर्यादा ए वे प्रकारे होय, ए चोयुं गुणस्थानक समाप्त ययुं. ॥ २५ ॥

हवे पांचमां गुणस्थानकना विवरणनो आरंज करेते:-अथ पंचमगुनस्थानक आरंज. ॥ दोहरा: ॥-अथ घरनो इकतीस गुन, अरु बावीस अजप्य; जिन्दके संग्रह त्या गसों, सोहे आवक पप्य. ॥ २६ ॥

अर्थ:-तेमां प्रथम पांचमा गुणस्थानक सायक आवकना एकतीस गुण कहंहुं.

अने बावीस अजक ठे ते कहेंतुं. जे गुणने संग्रह करवाथी अने जे अजकने त्याग बाधी भावकनो पक्ष गुणसंग्रहीत शोभायमान थाय ते कहेंतुं. ॥ २६ ॥

हवे भावकना एकवीस गुणनां नाम कहेवे:-अथ भावक इकवीसगुन कथन:-

॥ सवैया इकतीसा: ॥-छज्जावंत दयावंत प्रसंत प्रतीतवंत, परदोपकों ठकैया पर उपकारी है; सोम दृष्टि गुनग्राही गरिष्ट सबकों इष्ट, सीष्टपक्षी मिष्टवादी दीरग विचारी है; विशेषज्ञ रसज्ञ कृतज्ञ तज्ञ धरमज्ञ, नदीन न अजिमांनी मध्य विवहारी है; स हजे विनीत पाप क्रियासों अतीत एसो, भावक पुनीत इकवीसगुन धारी है ॥ २७ ॥

अर्थ:-सज्जावंत १, दयावंत २, शांतमूर्ति ३, प्रतीतवंत ४, परदोपनो डांकनार ५, परउपकारी ६, सोमदृष्टि ७, गुणग्राहक ८, गुरुवाई ९, सर्वनो वृक्षन १०, शिष्टाचारनो पक्षी ११, मिष्टवचन घोसनार १२, ठंडो विचार विचारे १३, विशेष ज्ञाननो जाणनार १४, शास्त्ररस जाणनार १५, करेखा उपकारने जाणे १६, ते उपकारने जाणे १७, धर्मने जाणनार १८, अदीनपणुं ग्रहे अजिमांनी रहे मदी १९, एवा मध्यम व्यवहारमां रहे, के जेघी सहज स्वभावे विनयवंत होय २०, अने पापक्रियाथी रहित होय २१, एवा पवित्र भावक एकवीस गुणना धारनार थाय. ॥ २७ ॥

हवे जघन्य भावकने बावीस वस्तु अजक ठे:-अथ बावीसअजक वर्णन:-

॥ कवित्त ठंड:-ऊरा घोरवरा निसजोजन, बहु बीजा वेगन संधान; पीपर वरठंवरि कलूंयरी, पाकर जोफल होइ अजान; कंद मूख माटी विप आमिप, मधु मापन अरु मदिरापान; फल अति तुष्ट तुसार चक्षित रस, जिनमत ए बावीस अपान. ॥ २८ ॥

अर्थ:-गमोरा हैना करहा १, काचा घोसनां वना २, रात्री जोजन ३, बहु बीज फल ते दाकम प्रमुख ४, वेगण ५, अथाणुं पाणीमांहेलुं ६, पीपखनी पीपी ७, वन वृक्षनां फल ८, घोसरनां फल ९, कलूंवरनां फल १०, पाकरीनां फल ११, अजाण्यां फल १२, कंदमूखनी जाति सर्व १३, माटीनीजाति १४, अफीमप्रमुख १५, मांस १६, मधु १७, मांखण १८, मदिरापान १९, यहु तुष्ट फल काचुं फल २०, हीम २१, जेनो वर्ण, रस, गंध, स्पर्श फरी गयो होय ते चक्षित रस २२, ए बावीस वस्तु श्री. जिने श्रवना मत धारीने अजक ठे. ते खावी नहीं ॥ २८ ॥

॥ दोहरा: ॥-अथ पंचम गुन यानकी, रचना वरनो अद्वय;

जामे एकादश दशा, प्रतिमा नाम विकल्प. ॥ २९ ॥

अर्थ:-हवे देशविरतीनामे पांचमा गुनयानकी रचना अद्वयमात्र वर्णवुं. संक्षेपमात्र करीने ते गुणयानमां अग्यार प्रतिमा धारी ठे. प्रतिमा एवुं नाम चारित्र विज्ञानवुं. ॥ २९ ॥
हवे अग्नीश्वर प्रतिमानां यथार्थनाम कहेवे:-अथ एकादश प्रतिमा नामकथन-

॥ सवैया इकतीसाः ॥—दंसन विशुद्धकारी वारह विरतधारी, सामायिक चारी पर्व पोसह विधि वहे; सचिक्तको परिहारी दिवा अफरस नारी, आठो जाम ब्रह्मचारी निरारंजी वहे रहे; पाप परिग्रह ठंडे पापकी न शिद्धा मंके, कोठ याके निमित्त करे सो वस्त न गहे; एते देस व्रतके धरैया समकिती जीव, ग्यारह प्रतिमा तिन्हे जगवंतजी कहे ॥ ३० ॥

अर्थः—दर्शन विशुद्धिनी करनारी दर्शन प्रतिमा १, धारे व्रतनी धारनारी विरति प्रतिमा २, ज्यां सामायिकनो उच्चार ठे ते सामायिक प्रतिमा. ३, ज्यां पर्व व्याव्यायी पोसह करवो ते पोसहप्रतिमा ४, ज्यां सचित्त वस्तुनो परिहार करिये ते सचित्त परिहार प्रतिमा ५, ज्यां दिवसे स्त्री स्पर्श न करवो ते दिवस अस्पर्श प्रतिमा ६, आठे प्रहर ब्रह्मचर्यमां रहेहुं ते ब्रह्मचर्य प्रतिमा ७, सर्व आरंजनो ज्यां त्याग करवो ते निरारंजी प्रतिमा ८, परिग्रहने त्यागवो ते परिग्रह त्याग प्रतिमा ९, ज्यां पापोपदेश न देवो ते पापोपदेश त्याग प्रतिमा १०, कोई आपणा निमित्त आहारादिक वस्तु करे ते ले नही ते उदेशिक त्याग प्रतिमा ११, ए अगीयार प्रकारे करीने देश विरत धारी सम्यक्स्व जीव कछाठे. तेनी आ ग्यार प्रतिमारूप प्रतिज्ञा जगवंतजी कहे ठे ॥ ३० ॥

ह्वे ए प्रतिमानो अर्थ कहेठेः—अथ प्रतिमा कथनः

॥ दोहरा ॥ संयम थंस जग्यो जहां, जोग अरुचि परिनाम; उदे प्रतिज्ञाको जयो प्रतिमा ताको नाम. ॥ ३१ ॥

अर्थः—जहां संयम चारित्रनो थंस जाग्यो थने जोग अरुचिना परिणाम यया, त्यां कोई प्रतिज्ञानो उदय थयो तेनुं नाम प्रतिमा कहीए. ॥ ३१ ॥

ह्वे प्रथम दर्शन प्रतिमानुं विवरण करेठेः—अथ प्रथम प्रतिमा यथाः—

॥ दोहरा ॥—आठ मूलगुण संग्रहे, कुवसन क्रिया न कोइ; दर्शन गुण निर्मल करे; दर्शन प्रतिमा सोइ ॥ ३२ ॥

अर्थः—आठौं पेहेला कछा ठे करुणा वरसख, सुजनता इत्यादिक सम्यक्स्वना आठ मूल गुण ठे तेनो संग्रह करे, ज्यां साते व्यसननी क्रिया नथी एवा सम्यक्स्व दर्शनना गुण निर्मल करे, तेज दर्शन प्रतिमा कही. इहां व्रत नथी एनो काख एक मासनो ठे ॥ ३२ ॥

ह्वे बीजी प्रतिमानो विवरो कहेठेः—अथ द्वितीय प्रतिमा यथाः—

॥ दोहरा ॥—पंच अनुव्रत आदरे, तीन गुण व्रत पाख; सिद्धा व्रत च्यारों धरे, यह व्रत ॥ ३३ ॥

अर्थः—पांच अणुव्रत, त्रण गुणव्रत अने सामायिक धारे १, पोसह धारे २, देशा वकासिक करे ३, अतिथि संविज्ञाग करे ए चार शिक्षाव्रत धारे, ते व्रत प्रतिमा, जाणवी. तेनो काल वे महीनानो ठे. ॥ ३३ ॥

हवे त्रीजी सामायिक प्रतिमानो विवरो कहेठेः—अथ तृतीय प्रतिमा यथाः—

॥ दोहराः ॥—दर्धजात्र विधि संजुगत, हिये प्रतिज्ञा टेक; तजि ममता समता गद्दे, अंतर मुदुरत एक, ॥ ३४ ॥ चोपाईः॥—जो अरिमित्र समान विचारे, आरत रुद्र कु ध्यान निवारै; संजमसहित जावना जावे; सो सामायकवंत कहावे. ॥ ३५ ॥

अर्थः—दश दोष वचनना टाखवा, चार दोष कायाना टाखवा, ए द्रव्यविधि अने दश दोष मनना टाखवा ते जावविधि जाणवो. तेणे करीने संयुक्त; अने दैयामां एक शो आठ पंचपरमेष्टी मंत्रनुं स्मरण लागी रहे, एम बीजी एण कोई प्रतिज्ञानी टेक राखीने, ममता तजीने, समता ग्रहण करवी, एम एक अंतरमुहूर्त काल पर्यंत सामा यिक चारित्र घाय ॥ ३४ ॥ जे कोई शत्रु मित्रने समान विचारे, आर्त्तध्यान रौद्रध्या ननुं निवारण करे, पंच संवर सहित घाय, चार जावना जावे, तेज सामायिकधारी श्रावक कहिए; ए त्रीजी प्रतिमा त्रण मासनी होय ॥ ३५ ॥

हवे चौथी पोसह प्रतिमानो विवरो कहेठेः—अथ चतुर्थ प्रतिमा यथाः—

॥ दोहराः ॥—सामायक कीसी दसा, चार पहर सों होइ;

अथवा आठ पहर रहे, पोसह प्रतिमा सोइ. ॥ ३६ ॥

अर्थः—जे पूर्वे सामायिकनी दशा कहीठे तेवी दशा चार प्रहर लागी होय, अ थवा तेवी दशा आठ प्रहर लागी रहे, तेज पोसह प्रतिमा धारी श्रावक कहीए. ए चार मासनी प्रतिमा जाणवी इहां आठम, चठदश, अमास, पूनमने दहाडे तथा प र्धेदिन आवेघी पोसह करे ॥ ३६ ॥

हवे पांचमी सच्चि परिहार प्रतिमानो विवरो कहेठेः—अथ पंचमी प्रतिमा यथाः—

॥ दोहराः ॥—जो सच्चि भोजन तजे, पीवे प्रासुक नीर;

सो सच्चि त्यागी पुरुष, पंच प्रतिज्ञागीर ॥ ३७ ॥

अर्थः—जे सच्चि भोजननो त्याग करे अने फासु जख पीए, ए रीते जे पुरुष स च्चि वस्तुनो त्याग करे, ए पेहेली प्रतिमाची एटली वधती, क्रिया करे तेतो पांचमी प्रतिमानो धरनार जाणवो. ए प्रतिमा पांच मास मुधी रहे. ॥ ३७ ॥

हवे ठठी ब्रह्मचर्यप्रतिमानो विवरो कहेठेः—अथ षष्ठि प्रतिमा यथाः—

॥ चोपाईः ॥—जो दिन ब्रह्मचर्यव्रत पाखे; तिथि आप निसि योस संज्ञाखे;

गदि नोवानी करे व्रत रक्षा; सो षट प्रतिमा साधक अक्षा ॥ ३८ ॥

અર્થ:-સચિત્તનો પરિહારિ તો પ્રથમનીજ રીતે છે. અને દિવસે બ્રહ્મચર્ય વધારે પાલે. અને પંચમી આદિપર્વ આવે દિવસરાત્રિમાં પટલે આઠ પ્રહર બ્રહ્મચર્ય પાલે ત્યાં નવવાડે કરીને બ્રહ્મચર્યવૃત્તની રક્ષા કરે, તે પુરુષ ઠઠી પ્રતિમાનો સાધનહાર હોય તે ઠમાસ લગણની જાણવી ॥ ૩૬ ॥

હવે સાતમી બ્રહ્મચર્ય પ્રતિમાનો વિવરો કહે છે:-અથ સાતમી પ્રતિમા યથા:-

॥ ચોપાઈ ॥-જો નવવાનિ સહિત વિધિસાથે; નિશિદિન બ્રહ્મચર્ય આરાધે; સો સ સમ પ્રતિમાધર જ્ઞાતા; શીલ શિરોમનિ જગત વિખ્યાતા ॥ ૩૭ ॥

અર્થ:-જે શ્રાવક નવવાડ સહિત જે બ્રહ્મચર્યવૃત્તનો વિધિ છે, તે વિધિયે રાત દિવસ બ્રહ્મચર્યને આરાધતો રહે, અને જે આગલ ઠ પ્રતિમાની ક્રિયા કહી છે તેને તો લીધો રહ્યા છે. એવો જે શ્રાવક છે, તેતો સાતમી બ્રહ્મચર્ય પ્રતિમાનો ધરનાર જ્ઞાની પુરુષશીલ શિરોમુણિ જગત્માં પ્રખ્યાતિ પામેલો જાણવો ॥ ૩૭ ॥

હવે આઠી પ્રસંગથી નવ વાડનો વિવરો કહે છે:-અયનોવાડિ યથા:-

॥ કવિચત્તંદઃ ॥-તિયચલવાસ પ્રેમરુચિ નિરપન, દેપરીઠ જાવન મધુવેન; પૂરવજો ગકેલિ રસચિંતન, ગુરુ આહાર હેત ચિત્તચેન; કરિ સુચિ તન સિંગર ઘનાવત, તિયપ રજંક મધ્યસુલસેન; મનમથ કથા હરિરિ જરિ જરિ જોજન, પ નવવાડિ જાન મતજેન ॥ ૪૦ ॥

અર્થ:-જ્યા છીંઈ વસે ત્યાં વાસ ન કરવો, પ્રેમરુચિ રાહીને છીંના અંગોપાંગ દેખ વાં નહીં, દષ્ટિદોષનું નિવારણ કરીને, આડો પડો આપીને છીંના મધુર વચન સાં જાણે નહીં, પૂર્વ કાલમાં જે જોગ ક્રીડા કરી હોય તેતો રસ ચિંતવે નહીં, ચિત્તના ચેનને અર્થે ઘૃતાદિક સહિત ગરિષ્ઠ આહાર લેહીં, જ્ઞાન મજ્જાનથી શરીરને પવિત્ર કરીને શૃંગાર શોજા સજે નહીં, છીંને સુવાના પલંગમાં સુલસેન કરે નહીં, મનમથ જે કંદર્પ તેની કથા કહે નહીં, પેટ જરીને જોજન ન કરે, પ નવ વાડો જૈન મતમાં જાણવી. પ વહુજ આનંદ કારી છે ॥ ૪૦ ॥

હવે આઠમી નિરાંરંજ પ્રતિમાનો વિવરો કહે છે:-અથ અષ્ટમી પ્રતિમા યથા:-

॥ દોહરાઃ ॥-જો વિવેક વિધિ આદરે, કરે ન પાપારંજ; સો અષ્ટમ પ્રતિમા ધની, કુગતિ વિજે રન યંજ ॥ ૪૧ ॥

અર્થ:-જે કોઈ શ્રાવક પાઠલી સર્વ ક્રિયા કરતો થકો વિવેક સહિત વિધિ વિ શેષ આદરે, અને પાપનો આરંજ પોતાના હાથે ન કરે તેતો આઠમી નિરાંરંજ પ્રતિ માનો ધરનાર શ્રાવક કુગતિના વિજયનો રણયંજ રૂપ થઈ રહ્યો છે ૪૧ ॥

હવે નવમી પરિગ્રહ પ્રતિમાનો વિવરો કહે છે:-અથ નવમી પ્રતિમા યથા:-

॥ ચોપાઈ: ॥-જો દસઠા પરિગ્રહનો ત્યાગી; સુખ સંતોષ સહજ વૈરાગી; સમરસ ચિંતિત કિંચિત ગ્રાહી; સો આવક નો પ્રતિમા વાહી ॥ ૪૨ ॥

અર્થ:-નવવિધ પરિગ્રહનો ત્યાગી હોય, સુખ સંતોષ સહિત વૈરાગી હોય, ઉપશમ રસથી ઝીંજ્યો રહેતો હોય, કિંચિત્ ગ્રાહી કહેતાં કંઈપણ અશન વશનનું ગ્રહણ કર નારો હોય અને વીજી ક્રિયા સર્વે આત્મી પ્રતિમાની પરે હોય, તે આવક નવમી પ્રતિમાનો ધરનાર હોય. ૫ પ્રતિમા નવમાસ લગી રહે ॥ ૪૨ ॥

હવે દસમી પાપોપદેશ ત્યાગ પ્રતિમા કહે છે:-અથ દસમી પ્રતિમા યથા:-

॥ દોહરા: ॥-પરકોં પાપારંજકો, જો ન દેઈ ઉપદેશ; સો દશમી પ્રતિમાસહિત, આવક વિગૂત કલેશ. ॥ ૪૩ ॥

અર્થ:-નવમી પ્રતિમા લગણ ગૃહ કુટુંબ પરિવારને કદાચ પાપનો ઉપદેશ આપે, પણ આહીં પાપારંજનો ઉપદેશ ત્યાગે તે આવકને દશમી પ્રતિમાસહિત જાણિયે. તેજ શ્રાવક ક્લેશ રહિત થયો એમ જાણવું. ॥ ૪૩ ॥

હવે અગ્યારમી ઉચિતગ્રાહી પ્રતિમાનો વિવરો કહે છે:-અથ અગ્યારમી પ્રતિમા યથા:-

॥ ચોપાઈ: ॥-જો સુઠંદ વરતે તજિ કેરા, મઠમંરુપમહિં કરે વસેરા; ઉચિત આહાર ઉદંન વિહારી; સો એકાદશ પ્રતિમા ધારી. ॥ ૪૪ ॥

અર્થ:-જે આપણાં ઘર વાર કેરા ઠાંડીને સ્વઠંદે ધર્તે, અને મઠ મંરુપમાં વાસ કરે, આધાર્મિક આહાર ત્યાગે, યોગ્ય આહાર લે અને ઉઠુંન વ્યવહારી થઈ સાધુ જેવો થાય, તે અગીઆરમી પ્રતિમાનો ધરનાર થાય. ૫ આવકની કરણી છે. ॥ ૪૪ ॥

હવે અગ્યારમી પ્રતિમાની વ્યવસ્થા કહે છે:-અથ એકાદશ પ્રતિમા યથા:-

॥ દોહરા: ॥-એકાદશ પ્રતિમા દશા, કહીં દેશવ્રત માંહિ; વહીં અનુક્રમમૂલસોં, ગહીં સુ વટી નાંહિ ॥ ૪૫ ॥

અર્થ:-૫ અગીઆર પ્રતિમાની દશા પાંચમા દેશવિરતિ ગુણસ્થાનકમાંહે કહી. હવે પ્રથમથી જે આગલની પ્રતિમાઈ ગ્રહણ કરેલી છે તેતો અનુક્રમે મહીજ રહ્યો છે, પણ તેથી તુટો નથી અને ચઢતિ ચઢતિ ક્રિયા કરતો રહે છે ॥ ૪૫ ॥

હવે અગ્યાર પ્રતિમાધારીમાં જઘન્ય, મધ્યમ, ઉત્કૃષ્ટ, દશા કહે છે:-

અથ જઘન્ય, મધ્યમ, ઉત્કૃષ્ટ દશા કથન:-

॥ દોહરા: ॥-પટ પ્રતિમા તાઈ જઘન, મધ્યમનવ પરજંત; ઉત્તમ દશમી ગ્યારમી, ઇતિ પ્રતિમા વિરતંત ॥ ૪૬ ॥

अर्थः—उठी दिवस ब्रह्मचर्य प्रतिमा लगण जघन्य श्रावक होय, अने नवमी परि प्रह त्याग प्रतिमा लगण मध्यम श्रावक थाय, दशमी अग्नीशारमी प्रतिमानो धणी उत्तम श्रावक होय. एतले प्रतिमानुं वृत्तांतकथुं ॥४५॥ इतिप्रतिमा अधिकार समाप्त॥

द्वये पांचमा गुणस्याननी स्थिति कहेवे:- अथ पंचम गुणस्यानक स्थिति:-

॥ चोपाई: ॥—एक कोटि पूरव गनि लीजे; तामें आठ वरष घट कीजे; यह उत्कृष्ट फल पिति जाकी, अंतरमुहूर्त्त जघन्य दसाकी ॥ ४७ ॥

અર્થ:-એક કોટિ પૂર્વવર્ણની સંખ્યા કીજે, તેમાં આઠ વર્ષ ઘટાડીએ. પછી જે વર્ષ રહે તે દેશ પ્રતિ ગુણસ્યાનકની ઉત્કૃષ્ટિ કાલ્પસ્યિતિ જાણવી, અને આદેશવત્તિ ગુણ સ્યાનની જઘન્યદશાની સ્થિતિ એક અંતર્મુહૂર્ત કાલ્પમાન હોય ॥ ૪૭ ॥

इये एक पूर्वेकालनी वर्षसंख्या कहे ठे:-अथ पूर्वेसंख्या कथन:-

॥ दोहराः ॥—सत्तरि लाख करोम मिति, ठप्पन सहस करोडि; एते वरप मिखाइ करि, प्ररय संग्या जोमि. ॥ ४० ॥

अर्थ:-सित्तेरसाय कोटि वर्ष एटली मिती के० प्रमाणता उपर ठपन हजार कोटि वर्ष
मैलपीये र्यारे पुर्याकालनी जोकिनी वर्ष संख्या थाय, तेना 90460000000000.
एटला थंक थाय. लोक व्यवहारमां सात पन्न पांच खर्वे साठ अद्ज कहिय. ॥ ४७ ॥

इष्टे अंतर्मुद्रितं काव्यं जघन्य उत्कृष्ट प्रमाणं कर्तुं—अथ अंतर्मुद्रितप्रमाणं

॥ दोहराः॥—अंतर मुहुरत छे घरी, कतुक घाटि उतकृष्ट; एक समे कलाचक्षी, अंत मुहूर्त कनिष्ठ. ॥ ४९ ॥ यह पंचम गुनयानकी, रचना कही विचित्र; अथ छहम गुन यानकी, दत्ता कहं सुत्र मित्र ॥ ५० ॥

अर्थः—वेपथीमां एक समय उठो घाय, त्वारेतो उत्पन्न अंतमुहूर्त घाय अने एक आवाजिने एक समय ते कनिष्ठ के० जघन्य अंतमुहूर्त कास होय, ए दिगंबर संप्रदायी ते ॥ ४९ ॥ एम देशव्रति पांचमा गुणस्याननी विचित्र रचना कहीते. हवे हे ! मित्र ! ठठा गुणस्याननी दशा कहेंवुं ते सांतवो ॥ ५० ॥

इये प्रमत्तनामे उवा गुणवाणानी श्यवस्या कद्रुवुं-थय प्रमत्तगुनस्यानकः-

॥ दोहुराः ॥—पंच प्रमाद दशा घरे, अगाइस गुनवान; अगिर कइय जिन कइय
जुत, हे प्रमत्त गुनवान. ॥ ५१ ॥

અર્થ:-પર્મરાગાદી પાંચ પ્રમાદની દશા ધારેહે. અને સાધુના અવધારીસ ગુણો ધારે
હે. આંદી અવધારીમ મુખ કહ્યા તે દિગંચર સંપ્રદાયથી. ચિવર કહ્યથી ચિવરનો આચાર
અને અને જિનકહ્યથી જિનનો આચાર તેનેકરી યુક્ત હે. એમ પ્રમત ગુણ સ્થાન દોષ

श्री समयसारनाटक.

हवे पांच प्रमादनां नामनी गणत्री करेठे:-अथ पंच प्रमाद यथा:-
 दोहरा:-॥-धरमराग विकथा वचन, निद्राविषय कथाइ; पंच प्रमाद दसासहि
 परमादी मुनि राइ. ॥ ५१ ॥

अर्थ:-धर्मउपर राग राखे, विकथा वचन बोले, निद्रासेवे, रस ते इंद्रियप्रमुखना वि
 य सेवे, कथाय सेवे, ए दशासहितजे मुनिराज होय ते प्रमादी कहीए. ॥ ५१ ॥
 हवे श्री मुनिराजना अठावीस मूल गुण कहेठे:-अथ अठाइस मूलगुन कथन:-
 ॥ सर्वथा इकतीस:-॥-पंच महाव्रत पासे पंच समिती संजाले, पंच इंद्रि जीति

जयो जोगी चित चैनको; पट आवशक क्रिया दर्वित जावित साधे, प्रासुक धरा
 मै एक आसन हे सैनको; मंजन न करे केस छुंचे तन वस्त्र सुंचे, त्यागे दंतधावन पं
 सुगंध स्वास चैनको; ठाढो करपे आहार, लघु जुंजी एकवार, अठाइस मूल गुन
 धारो जती जैनको ॥ ५३ ॥

अर्थ:-“सबाठ पाणाइ यायाउवेरमणं” इत्यादिक पंच महाव्रत पासे; इयांसमिति प्र
 मुख पांच समिति संजांलीने करे अने पांच इंद्रियनो जीतनार पटले जेने इंद्रियोना
 विषय सेयतां चितमां चैन न उपजे, तेथी विषयोनो त्यागी थाय. सामायिक प्रमुख
 ठ आवश्यकक्रिया ठे, ते अव्ययी पण साधे अने जावयी पण साधे, ए २१ गुण थया.
 फासू पृष्ठी प्रमुख शय्यामां प्रमाणोपेत एक शयन आसन राखे, ए २२ गुण थया.
 स्नान न करे, केस सोच करे, शरीरविषे वस्त्रनो त्याग करे, दांतण नकरे, आसवदननो
 सुगंध मूत्रगुण प्रमुख नसे, उजो उजो आहारकरे लघुता के० अंतर्प्रांत आहार जुंजे
 तेपण एक टंक खाय. ए अठावीस मूल गुणनो धरनार जैन दर्शनी जती होय ॥ ५३

ए दिगंबर संप्रदायची गुण कथा ठे.
 हवे पांच महाव्रत कहेठे:-अथ पंचव्रत यथा:-

॥ दोहरा:-॥-हिंसा मृषा अदत्त धन, मेधुन परिग्रह साज;
 किंचित त्यागी अनुव्रती, सवि त्यागी मुनिराज. ॥ ५४ ॥

अर्थ:-जीवपात, असत्य, चोरी, मेधुन, परिग्रहसामग्री ए पांचे आश्रवने
 त्यागे, ते अणुव्रती भावक; वहि ए अने सर्वथा त्यागे ते मुनिराज कहिए. ॥ ५४ ॥
 हवे पांच प्रकारनी समिति पटले सावधानपणुं कहेठे:-अथ पंच समिति
 ॥ दोहरा:-॥-चडे निरगि जाये उचित, जपे अदोष आहार;
 छेइ निरगि हारे निरगि, समिति पंच परकार ॥ ५५ ॥

अर्थ:-चडे ते इयां समिति; योग्य वचन बोले ते ज्ञाया समिति

हित आहार लीए ते एपणा समिति; वख पात्र निरपीने खे ते आदानसमिति; मज्जु त्रादिक जोइने परठवे ते पारीठावणीया समिति. ए पांच प्रकारे समिति ॥ ५५ ॥
हवे जे अवश्य करीए ते आवश्यक कह्णीए तेनां नाम कहेउे,—अथपडावश्यकथाः—

॥ दोहराः ॥—समता वंदन शुति करन, पडिकमणुं सज्जाउ, काउसगग मुझाधरन ए पन्नावसिक जाउ. ॥ ५६ ॥

अर्थः—सामायिक धरवुं १, गुरुवंदना करवी २, चोवीशजिनेश्वरनी स्तुति करवी ३, अतिचारथी निवर्त्तवुं ते पडिकमणुं ४, स्वाध्याय करवो ५, काउसगगमुझा धरवी. हे! जाइ! ए ठ आवश्यक कह्णीए. ॥ ५६ ॥

हवे थिवर कल्प अने जिनकल्पनो जेद कहेउेः—अथ स्थिविर कल्पी जिनकल्पीः—

॥ सवैया इकतीसाः ॥—थविर कलपी जिनकलपी दुविध मुनि, दोउ वनवासी दोउ नगन रहत है; दोउ अठाईस मूल गुन के धरेया दोउ सरव तियागी वहे विरागता गह त है; थविर कलपिते जिन्हके सिष्य सापा होई, वेठके सज्जामे धर्म देसना कहत है; ए काकी सहज जिन कलपी तपस्वी घोर, उदकी मरोरसुं परिसह सहत है. ॥ ५७ ॥

अर्थः—थिवर कल्पी अने जिन कल्पी ए वे प्रकारना मुनीश्वर होय. ए वे वनवा समां रहे. अने वेहु नागारहै; ए वे अठावीस मूल गुणना धारनार ए वे सर्वस्व के० सर्व परिग्रहना त्यागी थईने वैरागजाव धरे. एवा कहा पण ते वेमां स्थिवरकल्पी ते कह्णीए जेने शिष्य शापा होय, अने सज्जामां वेसिने धर्म देशना करे अने जे जिन कल्पी होय ते एकाकी होय, घोरतपस्वी होय. अने कर्म उदयनी मरोरथी जे परि पह उपजे ठे ते सहन करे, ए दिगंबर संप्रदायिक वचनो ठे. ॥ ५७ ॥

हवे प्रसंगथी वावीस परिपह साधुने सबहा योग्य तेनां नाम कहेउेः—

अथ वावीस परीपह यथा कथनः—

॥ सवैया इकतीसाः ॥—ग्रीपममेधुप थिति सीतमे अंक पचीत, जूपेधरेधीर प्यासे नी र न चहतु है; कंस मसकादिसों न करे जूमि सेन करे, बध बंध विधामे अडोल वहेर हतु है; चर्या डुल जरे तिन फाससों न थरहरे, मल डुरगंधकी गिलान न गहतु है; रोनगको न करे इलाज एसो मुनिराज, वेदनीके उदे ए परिसह सहतु है. ॥ ५८ ॥

अर्थः—उष्ण कालमां तमकामां आताप सहे, शीत कालमां शीत सहेवाथी चि तमां कंपे नही, सुख्यो ठतां धीरज राखे, अनेपणी ग्रहे नही, प्यासवंत थको सदोष पाणीनी चाहना करे नही, नागा शरीरने मांस मसकादि कखे तोपण करे नही, धर तिये शय्या करे, मरणांत कष्ट आवे ज्ञातजातना बध बंधनादिक कष्ट तेथी अगोल रहे, पण चलायमान न थाय, चर्या के० विहारनुं डुल जरे, तदरीते विहारमां तथा सय

नासनमां कठोर ग्रण स्पर्शशी थरहरे नहीं, मेखनी दुर्गंध ठे, तेनी दुर्गंधा न करे, रोगनी वेदना सहै पण तेनो इलाज न करे, एवा मुनिराज होय ते वेदनीय कर्मना उदयधी ए इग्यार परिपह उपजे ठे तेने सहै ठे. ॥ ५७ ॥

॥ कुंमलीयाः ॥—एते संकट मुनि सहै, चारित मोह उदोत; खज्जा संकुच दुःपध रे, नगन दिगंबर होत; नगन दिगंबर होत, श्रोत रति स्वाद न सेवे; त्रियसनमुख हग रोकि, मान श्रपमान नवेवे; धिर वहे निर्जय रहे सहै कुवचन जग चेतै; जिहुक पद संग्रहे, सहै मुनि संकट एते. ॥ ५८ ॥ दोहराः ॥—अल्प ज्ञान लघुता लखे, मति उत्तराप विलोड, ज्ञानावरन उदोत मुनि; सहै परीसह दोइ ॥ ६० ॥ सहै अदरसन डुरदसा, दरसन मोह उदोत; रोकेउमंग अलाजकी, अंतरायके होत. ॥ ६१ ॥

अर्थः—इवे चारित्र मोहनीयना उदय थवाधी मुनिराज संकट सहैठे. ते संकटनी गणतरी कहेठे. नगन दिगंबर थई जे खज्जाधी संकोच दुःख उपजे ठे तेने धरे. एटले संकटधी न जागे १, वली नगन दिगंबर थइ श्रोत के० इझीयना रति स्वादने न सेवे, २, स्त्रीना हाव जावधी चुके नहीं ३, कोइ सत्कार करे कोइ सत्कार न करे तेउपर विषम जाव लावे नहीं ४, कोइ जयधी जागे नहीं स्थिर रहे निर्जय रहे ५, जगत्मां जे कंइ कुवचन ठे. आक्रोशनां वचन ठे ते सर्व सहन करे ६, जिह्वा ग्रहणधी जिहुक पद संग्रहे पण ते संकटधी नाजे नहीं, ए सात संकट चारित्र मोहनीयना उदयधी मुनि सहैठे ते सहन करे ठे ॥ ५८ ॥ इवे जण्याविना अल्पज्ञानधी सर्वमां पोतानी लघुता थाय ते सहन करे; पोतानी मतिना उत्कर्षधी उत्कृष्टपणुं जोइने गुरुता सहै २, एम ज्ञानावरणीय कर्मनो उदय घातां अज्ञान परिपह अने प्रज्ञापरिपह एये परिपह उपजे ठे ते सहन करे ॥ ६० ॥ दर्शन मोहनीयना उदय थवाधी स म्यग् दर्शननी मखिनता उपजे, तेनी दुष्टदशा सम्यग् दर्शनधी न जागे, अंतराय कर्मनो उदय थवाधी जे खाननो उमंग रोकै रहे तेधी अलाजने सहन करे. ए वा बीस परिसह कथा ॥ ६१ ॥

इवे जे कर्मधी जे परिसह उपजे ते कहे ठे. अथ बावीस परिपह विवरननः—
॥ सवैया इकतीसाः ॥—एकादश वेदनीकी चारित मोहकी सात, ज्ञानावरनीकी दोइ एक अंतरायकी; दसन मोहकी एक छाविसति बाधा सब, केई मनसाकी केइ वाकी केई कायकी; काहुकों अल्प काहुसों बहोत उनी साता, एकहीं समेमें उदे थावे असहायकी; चर्यायित सज्जामांहि एक सीत उल्लामांहि, एक दोइहोहि तीनि नांही समुदायकी ॥ ६२ ॥ ॥ दोहराः ॥—नानाविध संकटदशा, सहिसाधे शिवपंथ, विविरकल्प जिन कल्पधर, दोऊ सम निगरंथ ॥ ६३ ॥

અર્થ:- અગ્યાર સંકટ તો વેદનીય કર્મના ઉદયથી ઉપજે છે. ચારિત્ર મોહનીય કર્મથી સાત વાધા ઉપજે છે. જ્ઞાનાવરણની કરેલી વે વાધા ઉપજે છે. અંતરાયની કીધી એક વાધા ઉપજે છે. દર્શન મોહનીયની કરેલી એક વાધા ઉપજે છે. સર્વ મલી વાવીસ વાધા થઈ. તે વાવીસને પરિપહ્ કહીએ. વાધામાં કોઈ મનની છે, કોઈ વચનની છે, કોઈ કાયાની છે; આ વાવીસ વાધામાંહેલી કોઈને અલ્પ એક વે ઉપજે; કોઈને વહુ ઉપજે, તો એકજ સમે શ્રોગણીસ વાધાનો ઉદય થાય. તેમાં અસહાયની કે જે વાધા વાધાસાથેજ બોલે છે પણ સાથે વને નહીં ત્યારે તેમાં એકજ વાધા એક સમે થઈ તે અસહાયની કહીએ. જેમ ચર્યાપરિપહ્ ચાલવાથી ઉપજે છે; નિપેદ્યા પરિપહ્ રહેવાથી ઉપજે છે; શય્યા પરિપહ્ રહેવાથી ઉપજે છે. અને શિતવાધા તથા ઝુણ વાધામાં એક સમયમાં એકજ વાધા ઉપજે તેથી આ પાંચ પરિપહ્માં એક અથવા વે અથવા ત્રણ એક સમયમાં થાય, પણ સમુદાયરૂપ પાંચે ન થાય ॥ ૬૧ ॥ ઇતિ પરિસહ્ અધિકાર સમાપ્ત થયો ॥

અર્થ:- એવાં નાના પ્રકારના સંકટ છે તેની દશા સહન કરીને મુક્તિમાર્ગ સાધે, તેથી યિવિર કલ્પના ધરનાર અને જિન કલ્પના ધરનાર એ બેહુ નિમ્ન સમાન છે ॥ ૬૩ ॥
હવે યિવર કલ્પમાં અને જિનકલ્પમાં કંઈ તફાવત છે તે કહે છે:-

અથ સ્થિવિરકલ્પ જિનકલ્પ તારતમ્ય કથન:-

॥ દોહરા: ॥- જો મુનિ સંગતિમાં રહે, યિવિરકલ્પ સો જાનિ; એકાકી જાકી દસા સો જિનકલ્પ ઘપાનિ ॥ ૬૪ ॥ ॥ ચોપાઈ: ॥- યિવિર કલ્પ મુનિ કતુક સરાગી; જિન કલ્પી મહાંત વિરાગી; ઇતિ પ્રમત્ત ગુણથાનક ધરની; પૂરન જઈ જયારથ વરની ॥ ૬૫ ॥

અર્થ:- જે મુનીશ્વર ગઘના ગણની સંગતમાં રહે છે, તેતો યિવર કલ્પી જાણીએ. જેને ગણની નિશ્રા નથી, જેની એકાકી દશા છે તેતો જિનકલ્પી કહીએ ॥ ૬૪ ॥ એ બેહુ નિમ્નમાં યિવરકલ્પનો ધરનાર કશ્ક સરાગ દશામાં છે, અને જે જિનકલ્પી છે તે મહાવેરાગી છે. ઇટલે પ્રમત્ત ગુણઠાણની જે ચૂમિકા વાંધી અને યથાર્થ સાચપણે વરણી તે પૂર્ણ થઈ ॥ ૬૫ ॥

હવે સાતમા ગુણસ્થાનનું વર્ણન કરે છે:- અથ સત્તમ ગુણથાનક વર્નન:-

॥ ચોપાઈ:- ॥ અથ વરનો સત્તમ વિસરામા; અપ્રમત્ત ગુણથાનક નામા; જહાં પ્રમાદ ક્રિયા વિધિ નાસે; ધર્મધ્યાન ચિરતા પરગાપે ॥ ૬૬ ॥ દોહરા:- પ્રથમ કરનચારિત્રકો જાસુ અંત પદ દોહ, જહાં આહાર વિહાર નહિ, અપ્રમત્ત હે સોહ ॥ ૬૭ ॥

અર્થ:- મુક્તિરૂપ મંદિરમાં ચઢતાં તે સાતમો વિસામો છે, અને અપ્રમત્ત ગુણસ્થાનક જેનું નામ તે હવે વસ્તાણે છે જે ગુણસ્થાનમાં ધર્મરાગાદિકેકરી પ્રમાદનો

[illegible]

[Faint bleed-through from the reverse side of the page]

[illegible][illegible]

$\frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & i \\ 0 & 1 \end{pmatrix}$

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

[illegible]

[Faint handwritten notes at the bottom of the page]

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

અર્થ:- જ્યાં ઉપશમિક અને ક્ષપક એવી વે શાસ્ત્રા વર્તે છે, જે ગુણ સ્થાનમાં સૂદ્ધ શિવ પદવીની અજિલાપા છે એવી જ્યાં સૂદ્ધ લોચ દશા પામિયે, તે સૂદ્ધ સંપરાય કહીએ. સંપરાય એવું કપાયતું નામ છે ॥ ૭૨ ॥

હવે અગ્યારમું ઉપશાંત મોહ નામે ગુણસ્થાન કહુંતું:- અને તેની પ્રજ્ઞતાનું પ્રમાણ કહુંતું. અથ એકાદશમ ગુણસ્થાન વર્ણન:-

॥ચોપાઈ:- અથ ઉપસંતમોહ ગુણસ્થાના; કહોં તાસુ પ્રજ્ઞતા પરવાના; જહાં મોહ ઉપસમે ન જાસે; યથાહ્યાત ચારિત પરગાસે ॥ ૭૩ ॥ દોહરા:-જાહિ ફરસકે જીવ ગિરિ, પેરે કૌરે ગુન રહ; સો એકાદસમી દસા, ઉપસમકી સરહદ ॥ ૭૪ ॥

અર્થ:- જે ગુણસ્થાનમાં મોહનીય કર્મ સર્વે ઉપશમી જાય, પણ ઉદયમાં જાસે નહીં અને યથાહ્યાત ચારિત્રનો પ્રકાશ થઈને જેવું નિસંગ આત્માનું સહજ રૂપ છે તેવું પ્રગટે છે ॥ ૭૩ ॥ જે ઉપશમ શ્રેણિ ચઢિને જે ગુણસ્થાનને ફરસીને અવશ્ય જીવ તિહાંથી પડે અને જે ગુણ પ્રગટે તે સર્વ રદ કરે, એ અગીયારમી દશા થઈ, એટલે ઉપશાંત મોહ ગુણસ્થાનક થયું. એટલે ઉપશમની મર્યાદા થઈ ॥ ૭૪ ॥

હવે બારમાં ક્ષીણમોહ ગુણસ્થાનનું વર્ણન કરુંતું:-અથ દ્વાદશ ગુણસ્થાનક વર્ણન:-

॥ચોપાઈ:- જ્ઞાન નિકટ જહાં આવે; તહાં જીવ સવ મોહ વિપાવે; પ્રગટે યથાહ્યાત પરધાના; સોદ્વાદશમ ઊન ગુન યાના ॥ ૭૫ ॥

અર્થ:-જે ગુણસ્થાનને કેવલ જ્ઞાન નિકટ આવે છે, અને ત્યાં જીવ સર્વ મોહનીય કર્મ લપાવીને ધીજા પણ ઘાતી કર્મ સર્વ લપાવે, અને જ્યાં પ્રધાન ઉત્કૃષ્ટ યથાહ્યાત ચારિત્ર પ્રગટે એવા પ્રકારથી જે છે તે બારમું ક્ષીણ મોહ ગુણસ્થાનક કહીએ ॥ ૭૬ ॥

હવે આંદી લગણ પાઠલા ઠગથી માંની સાત ગુણસ્થાનમાં ઉપશમ શ્રેણિની અપેક્ષાએ જેકાલ સ્થિતિ છે તે કહેઠે:-અથ પદ ગુણસ્થાનક સ્થિતિકથન ઉપશમ શ્રેણિક અપેક્ષાએ

॥ દોહરા: ॥-પદ સત્તમ અઠમ નવમ; દશ એકાદશ બાર, અંતર મુદુરત એક વા, એક સમે યિતિ ધાર. ॥ ૭૬ ॥ ઊન મોહ પૂરન જયો, કરિ ચૂરન ચિત ચાલ; અથ સજોગ ગુણ યાનકી, બરનોં દસા રસાલ. ॥ ૭૭ ॥

અર્થ:-ઠતું, સાતમું, આઠમું, નવમું, દશમું, અગ્યારમું, બારમું, એ સાત જે ગુણસ્થાન છે, તેની સ્થિતિ એક અંતર મુદૂર્તની છે. અથવા સાત ગુણસ્થાનની જઘન્ય એક સમયની સ્થિતિ ધારો. ॥૭૬॥ મોહમય જે ચિત્તની ચાલ હતી તેનું ચૂર્ણ કરીને ક્ષીણ મોહ ગુણસ્થાનક પૂરણ થયું. હવે સજોગી ગુણ યાનકની રસાલ દશાનું વર્ણન કરુંતું ॥ ૭૭ ॥

હવે તેરમા ગુણસ્થાનનું વર્ણન કરુંતું:-અથ ત્રયોદશ ગુણ સ્થાનક વર્ણન:-

॥ સવૈયા શ્કતીસા: ॥-જાકી ડુઃખ ઘાતા ઘાતી ચોકરી બિનસગઈ, ચોકરી અથા

ती जरी जेवरी सनान हे: प्रगट जयो अनंत दंसन अनंत ज्ञान, बीरज अनंत सुख सचा समाधान हे: जाने आठ नाम गोत वेदनी प्रकृति ऐसी एक्यासी चोरासी वा पंचासी परवान हे: सो हे जिन केवडी जगत वासी जगवान. ताकी जो अवस्था सो सजोगी गुन घान हे. ॥ ७३ ॥

अर्थ:-आत्माना गुणना घातना करनार एवा क्षानावरणीय, दर्शनावरणीय, मोहनीय, अंतराय, ए घाती कर्मनी चोकडी दुःख दाता हती ते जेनी विनाश यई गडे अने जे आत्माना गुणनो घात न करे एवा वेदनीय, आयु, नाम, अने गोत्र, ए चार अ घाति कर्मनी चोकनी रही ते बसेडी दोरी सनान रही ठे. दर्शनावरणीय कर्मकूप यपायी ज्या अनंत केवड दर्शन प्रगट थयुं. अने ज्ञानावरणीय कूप यपायी ज्या केवड ज्ञान प्रगटुं. अंतराय कर्म कूप यपायी अनंत वीर्य प्रगटुं, मोहनीय कर्म कूप यपायी अनंत सुखसचा अने सनाधि प्रगट्या अने जेमां आयु कर्म, ना नकर्म, गोत्रकर्म, वेदनीयकर्म, एवारनी सर्व (७५) प्रकृति रही ठे. तेमां कोइने आहारिक शरीर, आहारक अंगोपांग, आहारक संघातन, आहारक बंधन, तथा जिननामविना, (७६) प्रकृती रही ठे अने कोइने जिननाम सहित ठे, तेयी (७७) रही ठे तथा कोइने आहारक चतुष्कडे अने जिननामनयी नाटे (७८) ठे तथा कोइने जिननाम सहित (७९) प्रकृतिनुं प्रमाप ठे. एवी दशानो धरनार जे ठे ते जिन होय केवडी होय, जगतनो जगवान् होय, तेनी जे अवस्था ठे तेनेज सयोगी गुणस्थानक कह्यै. ॥ ७४ ॥

हुवे सजोगी गुणस्थानकवाझानी मुझा देतामठे:-

॥ सर्वदा इक्षतीताः ॥-जो अगोत्र परजंक मुझा धारी सरवया अथवा सुकाठसंग मुझा धिरपाड हे: खेत सपरस कर्म प्रकृतिके उदे आय. विना डग जरे अंतरिक्ष जाकी वाझ हे: जाकी पिति पूरव करोडि आठवर घाट, अंतरमुहुरति जघन्य जग जाझ हे: सो हे देव अठारह रूपन रहित ताहों बनारसी कहे मेरी वंदना त्रिकाश हे ॥ ७५ ॥

अर्थ:-जे अगोत्रपणे सर्वदा प्रकारे पर्यंक मुझा धारी होय एतसे पद्मासनवाडीने सदा सर्वदा बसेठे, अथवा काठसंगमुझा स्थिरपणे पाडे ए वचन दिगंबर संप्रदायनुं ठे, अने होत्र स्वर्ग रूप जे कर्म प्रकृति ठे तेनो उदय यपायी केवडी विहार करेठे पर वीजापुरुषनीपठे चाडे नहिं पर केवडी डगडुं जह्याविनाज आकाशमां अधर चाडे चाडे. ए परुषदा दिगंबर संप्रदायनी ठे. जे सयोगी गुण स्थाननी स्थिति आठ वर्षे न्यून पूर्वकोटी वर्षनी घाय केमके जन्मची आठ वर्षसगी केवडज्ञान उपजवुं नयी, अने आ गुनघानानी जघन्यस्थिति एक अंतरमुहूर्तनी घाय. जगत्जा

અર્થ:- જ્યાં ઉપશમિક અને રૂપક પૃથી વે શાસ્ત્રા વર્તે છે, જે ગુણ સ્થાનમાં સૂદમ શિવ પદવીની અજિલાપા છે પૃથી જ્યાં સૂદમ લોજ દશા પામિયે, તે સૂદમ સંપરાય કહીયે. સંપરાય ઘડું કપાયડું નામ છે ॥ ૭૨ ॥

હવે અગ્યારમું ઉપશાંત મોહ નામે ગુણસ્થાન કહુંતું:- અને તેની પ્રત્યુતાનું પ્રમાણ કહુંતું. અથ એકાદશમ ગુણસ્થાન વર્નન:-

॥ચોપાદ:- અથ ઉપસંતમોહ ગુણસ્થાના; કહોં તાસુ પ્રત્યુતા પરવાના; જહાં મોહ ઉપસમે ન જાસે; જથાલ્યાત ચારિત પરગાસે ॥ ૭૩ ॥ દોહરા:-જાહિ ફરસકે જીવ ગિરિ, પેરે કૌરે ગુન રહ; સો એકાદસમી દસા, ઉપસમકી સરહદ ॥ ૭૪ ॥

અર્થ:- જે ગુણસ્થાનમાં મોહનીય કર્મ સર્વે ઉપશમી જાય, પણ ઉદયમાં જાસે નહીં અને યથાલ્યાત ચારિત્રનો પ્રકાશ થઈને જેયું નિસંગ આત્માનુ સદ્ગુણ રૂપ છે તેયું પ્રગટે છે ॥ ૭૩ ॥ જે ઉપશમ શ્રેણિ ચઢિને જે ગુણસ્થાનને ફરસીને અવશ્ય જીવ તિહાંથી પડે અને જે ગુણ પ્રગટે તે સર્વ રદ કરે, એ અગીયારમી દશા થઈ, પટલે ઉપશાંત મોહ ગુણસ્થાનક થયું. પટલે ઉપશમની મર્યાદા થઈ ॥ ૭૪ ॥

હવે વારમાં દ્વીણમોહ ગુણસ્થાનનું વર્ણન કરુંતું:-અથ દ્વાદશ ગુણસ્થાનક વર્નન:-

॥ચોપાદ:- જ્ઞાન નિકટ જહાં આવે; તહાં જીવ સવ મોહ પિપાવે; પ્રગટે યથાલ્યાત પરધાના; સોદ્વાદશમ ઠીન ગુન થાના ॥ ૭૫ ॥

અર્થ:-જે ગુણસ્થાનને કેવલ જ્ઞાન નિકટ આવે છે, અને ત્યાં જીવ સર્વ મોહનીય કર્મ લપાધીને ધીજા પણ ઘાતી કર્મ સર્વે લપાવે, અને જ્યાં પ્રધાન ઉત્કૃષ્ટ યથાલ્યાત ચારિત્ર પ્રગટે એવા પ્રકારથી જે છે તે વારમું દ્વીણ મોહ ગુણસ્થાનક કહીયે ॥ ૭૬ ॥

હવે આંહી લગણ પાઠલા ઠગાથી માંઝી સાત ગુણસ્થાનમાં ઉપશમ શ્રેણિની અપેક્ષાએ જેકાલ સ્થિતિ છે તે કહેવે:-અથ પદ ગુણસ્થાનક સ્થિતિકથન ઉપશમ શ્રેણિક અપેક્ષાએ

૥ દોહરા: ॥-પટ સત્તમ અઠમ નવમ; દશ એકાદશ વાર, અંતર મુદુરત એક વા, એક સમે યિતિ ધાર. ॥ ૭૬ ॥ ઠીન મોહ પૂરન જયો, ફરિ ચૂરન ચિત ચાલ; અથ સજોગ ગુણ થાનકી, વરનોં દસા રસાલ. ॥ ૭૭ ॥

અર્થ:-ઠડું, સાતમું, આઠમું, નવમું, દશમું, અગ્યારમું, વારમું, એ સાત જે ગુણસ્થાન છે, તેની સ્થિતિ એક અંતર મુદૂર્તની છે. અથવા સાત ગુણસ્થાનની જઘન્ય એક સમયની સ્થિતિ ધારો. ॥૭૬॥ મોહમય જે ચિત્તની ચાલ હતી તેનું ચૂર્ણ કરીને દ્વીણ મોહ ગુણસ્થાનક પૂરણ થયું. હવે સજોગી ગુણ થાનકની રસાલ દશાનું વર્ણન કરુંતું ॥ ૭૭ ॥

હવે તેરમા ગુણસ્થાનનું વર્ણન કરુંતું:-અથ ત્રયોદશ ગુણસ્થાનક વર્નન:-

॥ સવૈયા ઇકતીસા: ॥-જાકી ડુઃખ દાતા ઘાતી ચોકરી બિનસગઈ, ચોકરી અથા

श्री समयसारनाटक.

ती जरी जेवरी समान है; प्रगट जयो अनंत दंसन अनंत ज्ञान, वीरज अनंत सु
सत्ता समाधान है; जामे आठ नाम गीत वेदनी प्रकृति ऐसी एकयासी चोरासी
पंचासी परवान है; सो है जिन केवली जगत वासी जगवान, ताकी जो अवस्था
सो सजोगी गुन धान है. ॥ ७८ ॥

अर्थ:-आत्माना गुणना घातना करनार एवा क्षानावरणीय, दर्शनावरणीय, मोह

नीय, अंतराय, ए घाती कर्मनी चोकडी दुःख दाता हती ते जेनी विनाश थई गई,
अने जे आत्माना गुणनो घात न करे एवा वेदनीय, आयु, नाम, अने गोत्र, ए चार अ
घाति कर्मनी चोकनी रही ते वझेखी दोरी समान रही ठे. दर्शनावरणीय कर्मक्षय
घपायी ज्यां अनंत केवल दर्शन प्रगट थयुं. अने ज्ञानावरणीय क्षय घपायी ज्या
केवल ज्ञान प्रगट्युं, अंतराय कर्म क्षय घपायी अनंत वीर्य प्रगट्युं, मोहनीय कर्म
क्षय घपायी अनंत सुखसत्ता अने समाधि प्रगट्या अने जेमां आयु कर्म, ना
मकर्म, गोत्रकर्म, वेदनीयकर्म, एचारनी सर्व (७५) प्रकृति रही ठे. तेमां कोईने आ
हारिक शरीर, आहारक अंगोपांग, आहारक संघातन, आहारक बंधन, तथा जि
नामविना, (७७) प्रकृती रही ठे अने कोईने जिननाम सहित ठे, तेथी (७८)
रही ठे तथा कोईने आहारक चतुष्कठे अने जिननामनथी माटे (७९) ठे तथा को
ईने जिननाम सहित (७५) प्रकृतिनुं प्रमाण ठे. एवी दशानो धरनार जे ठे ते
होय केवली होय, जगतनो जगवान् होय, तेनी जे अवस्था ठे तेनेज सजोगी
ज्ञानक कहिये. ॥ ७८ ॥

हवे सजोगी गुणस्यानकवाखानी मुझा देखामेठे:-
॥ ७९ ॥ १. वेया इकतीसा:-जो अमोल परजंक मुझा धारी सरवया अथवा सुकाउसग
पपाख है; खेत सपरस कर्म प्रकृतिके उदे थाप, विना डग जरे अंतरिक्ष जाकी
पकी पिति पूरव करोडि आठवर्ष घाट, अंतरमुहुरति जयन्य जग जास
अथवा काउसगमुझा स्थिरपणे पाछे ए वचन दिगंबर संप्रदायनुं
जे कर्म प्रकृति ठे तेनो उदय घपायी केवली विद्वानारो
नहि पण केवली डगधुं प्रयाविना आठ, त तो आ
याय केमके जे ते सणे रूप ठे. जे संवरची आश्रव
॥ जयन्यस्मिन् ॥ ७९ ॥

हवे ग्रंथनी श्रंते मंगलाचरण रूप संवर रूपी ज्ञानने नमस्कार करेते:-

॥ सर्वेया इकतीसाः ॥-जगतके प्रानी जीवद्वेहरह्यो गुमानी एसो, आश्रव असुर दुःख दानी महा जीम हे; जाको परताप खंमिवेको परगट जयो, धर्मको धरेया कर्म रोगको हकीम हे; जाके परजाव आगे जागे परजाव सव, नागर नवल सुख सागरकी सीमहे; संवरको रूप धरे साचे शिवराह एसो, ज्ञानी पातसाह ताकों मेरी तसमील हे. ॥७३॥

अर्थ:-जगत्ना वासी जेटछा प्राणी ठे, ते सर्वेने जीतीने जे गुमानी यह रह्यो, एयो आश्रवरूप जे असुर ठे, ते महा दुःखदायक ठे. तेनो प्रताप खंमवाने जे ज्ञान रूप वादशाह प्रगट जयो ठे ते केवो ठे के धर्मनो धारण करनारो ठे. अने कर्मरूप रोग गमाववानो हकीम ठे. जे ज्ञान वादशाहना प्रजाव आगल काम क्रोधादिक राग रूपरूप पुनजना जाव ठे ते सर्व नासी जाय ठे; अने नागर के चतुर ठे, जे पेहेला कोइ पारे न पामेजो एयो जे नवो सुख समुद्र ते लगण जेनी सीम ठे. संवररूपनो धरनार अने मुक्तिमार्गनो साधनार एयो जे ज्ञानरूपी वादशाह ठे, तेने महारी स खाम ठे. पटखे नाटक करीने ज्ञान वादशाहने मुजरो कीधो ठे. ॥ ७३ ॥

॥ इति श्री समयसार नाटक वाखावयोधरूप अर्थ सहीत समाप्त जयो. ॥

॥ चोपहः ॥-जयो ग्रंथ संपूरन जापा, धरनी गुनथानककी सापा; धरनन ओर फटांजो कहिये, जया सकति कही जुप वहे रपीये ॥ ७४ ॥ लिहए पार न ग्रंथ उ दधिवा; ज्यों ज्यों कहिये ज्यों ज्यों अधिका; ताते नाटक अगम अपारा; अलप कबीसुरकी मतिपारा ॥ ७५ ॥

॥ दोहराः ॥-समयसार नाटक अकय, कविकी मति लघु होइ; ताते कहत य नारसी, पूरन कये न कोइ. ॥ ७६ ॥

॥ सर्वेया इकतीसाः ॥-जेसे कोठ एकाकी मुनट पराक्रम करि, जीतें केही जां तिचकी कटक मों खरनो; जेमे कोठ परविन हारु जुज नाह नर, तरे केसे शयंजूर मन मिंघु तरनो; जेमें काठ उदिमी उठाह मनमांदि धरे, करे केसे कारज यि लो करनो; तेमे तुज मती मोरी तामें कविकया थोरी, नाटक अपारमे क हि खरनो? ॥ ७७ ॥

अथ जीव महीमा कथन:-

॥ इकतीसाहः ॥-जेमे	तामें कय	॥ कय बटू यीज
बीज बटू हे, बटमांदि कय	नामे	बिनार नो अ
नंतता अषट हे; तेमे एक सनामें	अनंत	म अनंत
उट हे; उटमे अनंत कया कयामें	अनंत	॥ ७८ ॥

॥ दोहरा: ॥—ब्रह्म ज्ञान आकाशमें, उने समति पग होइ; जया सकति उदिम धरे, पार न पावे कोइ. ॥ ९३ ॥

॥ चोपाई ॥—ब्रह्म ज्ञान नज अंत न पावे; सुमति परोठ कहालों धावे; जिहि विधि समयसार जिनी कीनो; तिन्हके नाम धरे अब तीनो. ॥ ९४ ॥

अथ कवि त्रयी कथन नामः—

॥ सवेया इकतीसा: ॥—कुंदकुंदाचारज प्रथम गाथा बरू करे, सामेसार नाटक बिचारी नाम दयो हे; ताहीके परंपरा अमृतचंद जये तिन्ह, संसकृत कलस समारि सुख लयो हे; प्रगटयो वनारसी गृहस्थ सिरीमाख अवकिये हे कवित्त हिए बोध बीज बयो हे; शब्द अनादि तामें अरथ अनादि जीव, नाटक अनादियों अनादि हिको जयो हे. ॥ ९५ ॥

अथ कविव्यवस्था कथनः—

॥ चोपाई ॥—अथ कतु कहुं यथारथ वानी; सुकवि कुकविकी कथा कहानी; प्रथम सुकवी कहावे सोई; परमारथ रस घरने जोई. ॥ ९६ ॥ कलपित बात हीए नहिं आने; गुरु परंपरा रीति बखाने; सत्पारथ सेली नहिं ठंढे; मृषा वादसों प्रीति न मंके. ॥ ९७ ॥

॥ दोहरा: ॥—ठंड सबद अक्षर अरथ, कहे सिद्धांत प्रवान; जो इहि विधि रचना रचे सो हे सुकवि सुजान ॥ ९८ ॥

॥ चोपाई: ॥—अथ सुनु कुकवि कहुं हे जेसा; अपराधी हिय अंध अनेसा; मृषा जाव रस घरने हितसों; नई उकति नहिं उपजे चितसों. ॥ ९९ ॥ प्याति लाज पूजा मन आने; परमारथ पथ जेद न जाने; वानी जीव एक करि बूके; जाको चित जड ग्रंथि न सुके. ॥ १०० ॥ वानी छीन जयो जग नोखे, वानी ममता त्यागि न बोखे; हे अनादि वानी जगमांही; कुकवि बात यह समुके नांही. ॥ १०१ ॥

अथ वानी व्यवस्था कथनः—

॥ सवेया इकतीसा: ॥—जेसे काहू देसमें सखिलधार कारंजकी, नदीसों निकसि-फिरि नदीमें समानी हे; नगरमें गोर गोर फेखी रही चहू उर, जाके ढिग वहे सोई कहे मेरो पानी हे; त्योंही घट सदन सदनमें अनादि ब्रह्म, वदन वदनमें अनादिहीकी वानी हे; करम कलोलसों उसासकी ब्यारि बाजे, तासों कहे मेरी धुनि एसो मूढ प्रानी हे. ॥ १०२ ॥

॥ दोहरा: ॥—एसे मूढ कुकवि कुधी, गहे मृषा पथ दोर; रहे मगन अजिमा नमें, कहे उरकी उर. ॥ १०३ ॥ वस्तु सरूप लखे नही, बाहिज दृष्टि प्रमान; मृषा विसास विसोकके, करे मृषा, गुन गान. ॥ १०४ ॥

अथ मृपा गुन गान यथा:-

॥ सवेया इकतीसा: ॥-मांसको गरंथि कुच कंचन कसस कहे, कहे मुख चंद जो सवेखमाको घर हे; हाडके दशन आहि हीरा मोती कहे ताहि, मांसके थ धर उठ कहे थिय फरु हे; हाड दंड जुजा कहे कोखनाथ काम जुधा, हाडहीके थंजा जंघा कहे रंजा तरु हे; यांही जूठी जुगति घनावे थो कदावे कवि, एते पर कहे हम सारदाको वरु हे. ॥ ७०५ ॥

॥ चोपाई: ॥-मिथ्यायंत कुकवि जे प्रानी, मिथ्या तिनकी जापित धानी, मिथ्या यंत मुकवि जो होई, वचन प्रवान करे सव कोई. ॥ ७०६ ॥

॥ दोहरा: ॥ वचन प्रवान करे मुकवि, पुरुष हूवे परवान, दोऊ अंग प्रवान जो, सोई सहज मुजान. ॥ ७०७ ॥

॥ अथ समयसार नाटकव्यवस्था कथन:- ॥

॥ चोपाई: ॥-अथ यह यात कहाँ हे जैसे; नाटक जापा जयो सुपसे, कुंद कुंद मुनि मूख उपरना, अमृतगंद टीकाके करता. ॥ ७०८ ॥ समसार नाटक सुख दानी, टीका सद्गुण मंसकृतवानी, पंडित पडे दृढमती बुजे, अक्षपमतीकों अरथ न मूजे. ॥ ७०९ ॥ पांटे राजमह्य जिनधर्मी, समयसार नाटकके कर्मी, तिन्ह ग रंयकी टीका कीनी, बासाबोध सुगम करि दीनी. ॥ ७१० ॥ इहि विधि बोधवचनिका फेसी, समोनाइ अध्यात्ममोक्षी; प्रकटी जगतमांहि जिनयानी, घर घर नाटक कथा पवानी. ॥ ७११ ॥ नगर आगरामांहि विख्याता, कारन पाइ जण बहुज्ञाना, पंच पुरुष अति निपुन प्रवीने, निसिदिन ज्ञानकथा रस जीने. ॥ ७१२ ॥

॥ दोहरा: ॥-स्वचंद पंडित प्रथम, दुनिय चतुर्भुज नाम. तृतीय जगोनी दास नर, कौरपास गुनधाम. ७१३ ॥ धर्मदास ए पंच जय, मित्रि येसे इक गोर; परमा रथ चरवा करे, इन्हके कथा न थोर. ॥ ७१४ ॥ नाटक रम मुने, कथहुं उर सिद्धांत, कथहुं विंग बनाइके, कहे बोध विरलंत. ॥ ७१५ ॥

अथ विंगयथा:-

॥ दोहरा: ॥-चित चकोर वर धम्म धर, सुमति जगोनी दास. चतुर जाय वि रता बल, स्वचंद परमान. ॥ ७१६ ॥ इहि विधि ज्ञान प्रगट नयो, नगर आगरे मांहि, देसदेस महि विख्यायो. मृपा देशमहि नांदि. ॥ ७१७ ॥

॥ चोपाई: ॥-जहां नहां जिनवार्ता फेसी, खपे न सो जाकी मति मेसी, जाके सहज बोध उतगना, सो ननकास खसे यह याता. ॥ ७१८ ॥

॥ दोहरा: ॥-घटघट अंतर जिन बत्ते. घटघट अंतर जिन, मत मदिराके पान
सां मनबाझा समुजे न. ॥ ३१९ ॥

॥ चोपाई: ॥-बहुत बढाउ कहाओ कीजे, कारजरूप बात कहि सीजे. नगर आ
गरा माहे विप्याता, बनारसी नामे सधु झाता. ॥ ३२० ॥ तामे कवित कझा चतु
राई. श्रपा करे म पंचो जाई, म परपंच रहित हिय खोडे, ते बनारसीसां हति घोडे.
॥ ३२१ ॥ नाटक समेसार हित जीका. मुगमरूप राजमझी टीका. कवित बख रचना
जो होई, जापा ग्रंथ पढे सब कोई. ॥ ३२२ ॥ तब बनारसी मनमहि आनी, कीजे तो
प्रगटे जितवानी, पंच पुरुषकी आझा सीनी, कवित बंधकी रचना कीनी. ॥ ३२३ ॥ सोरहसे
त्रिरानवे (१६९३) विते. आनुमास सित पढ वितीते. त्रिपि तेरसि रविवार प्रवीना ता
दीन ग्रंथ समाप्त कीना. ॥ ३२४ ॥ दोहरा ॥ मुख निधान सकबंध नर, साहिब
साहि किरान, सहस साहि तिर मुकुटमनि, साह जहां मुञ्जतान. ॥ ३२५ ॥ जाके राज
मुचेनसां. कीनों आगमसार, इति जीती व्यापी नदी, पद ठनको उपकार. ॥ ३२६ ॥

॥ अथ सयका ठीक कथन:- ॥

॥ सर्वथा इकतीसा ॥- तीनसे दसोत्तर सोरठा दोहा वंद दोठ, जुगबत्ते तेताजीत
इकतीसा आने हैं; ठासी सु चोपईये सेंतीस तेइ सेसवये, बीस ठये अठारह क
वित्त बपाने हैं; सात फुनिदी अगिछे चारि कुंडसिये मिछे, सकल सातसे सचाई
म ठीकवाने हैं; बत्तीस अक्षरके सझोक कीने ताके ग्रंथ संख्या सत्रहसे सातअधि
काने हैं. ॥ ३२७ ॥ दोहरा:-॥समयसार आतम दरद, नाटक जाव अनंत; सोहे आ
गम नाममें, परमारथ विरतंत. ॥ ३२८ ॥

॥ इति परमागम समयसारनाटक नाम सिद्धांत

संपूर्णम् ॥ श्रीरत्न ॥

जाहिरखवर.

अमारा तरफथी हालमां नीचेनां पुस्तको उपायांते; तथा उपाय ते.

किम्मत. रु. आ. पा.

६- ८-०

प्रकरण रत्नाकर जाग. १ (चीजी आहृति)

(जेमां साम्राज्यसोगाथानुं स्तवन, आगमसार, आनंदधनचो-
विशी, नयचक्रसार, अव्यगुणपर्यायनोरास, योगदृष्टि समुच्चय, अ-
ध्यात्मसार, समाधिशतक, समताशतक, दिक्पटचोराशीशोल, चिं-
तामणिस्तोत्र, तथा समयसार ए अद्भुत ग्रंथोनो समावेशे कयोंते)

प्रकरणरत्नाकर जाग १ खानो प्रथम कटको.

(जेमां साम्राज्यसोगाथानुं स्तवन तथा आगमसारते).

२- ०-०

" चीजो "

(जेमां नयचक्रसार, तथा आनंदधन चोविशीते)

२- ४-०

" प्रीजो "

(जेमां योगदृष्टि सद्याय, अध्यात्मसार वगरेते)

२- ०-०

" चोथो "

(जेमां समयसार ते)

३- ०-०

श्री वैराग्य कल्पप्रज्ञा (श्री यशोविजयजी कृत)

३- ०-०

श्री जडवाहु संहिता (अपूर्वज्योतिषग्रंथ-श्री जडवाहु स्वामी कृत)

१- ०-०

श्री प्रतिमाशतक (श्री यशोविजयजी कृत)

०-१२-०

श्री मागधीजापानुं व्याकरण-हुंडिकानां नापांतरसाथे उत्तरार्ध

३- ८-०

श्री उपदेशप्रासाद (प्रास्ताविक श्लोक साथे) प्रथम खंड.

२- ०-०

श्री उपदेश तरंगिणी-अनेक कथाउं साथे (श्रीरत्नमंदिरगणिकृत)

१- ४-०

श्री अर्द्धश्रीति-(जैनन्यायश्लोकव्यवहार श्री हेमचंद्राचार्य कृत)

१- ४-०

श्री वैराग्यशतक-(अनेक कथाउं साथे) जापांतर

१- ४-०

श्री योगशास्त्र (मूल-टीका वाङ्मयग्रंथसाथे श्री हेमचंद्राचार्य कृत)

३- ४-०

श्री धर्मसर्वस्वाधिकार (अद्भुतग्रंथ श्रीजयशंकर सूरिकृत)

०- ९-०

श्री चंद्राज्ञानो रास, अर्थसाथे. (१५०) रंगीन चित्रोसाथे. (उपाय ते)

४- ०-०

मुंबई-मांगडी-शाकगली

शा० जीमसिंह माणक.

